A

MAGYAR TÖRVÉNYHOZÁS

ÉS

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNELME.

I. FERENCZ JÓZSEF.

XV. KÖTET.

IRTA: MÁRIÁSSY BÉLA.

GYŐR, 1891.

FISCHER I. ÉS F. UTÓDA: NITSMANN J. KÖNYVNYOMDÁJA

TARTALOM.

Lap.

I. Fejezet . . . . . *1—66-ig.*

Beszédek: Szilágyi Dezső és Tisza Kálmán ministerelnök beszédei a közig. törvényjavaslatról.

II. Fejezet . . . . . *69—116-ig.*

Törvények: 1870: XLII. A köztörvényhatóságok rendezéséről. — 1871: XVIII. A községek rendezéséről. (Kivonat.)

III. Fejezet . . . . . *119—302 ig.*

A külpolitikai viták. — Plevna feladása. — A czukoradóruli viták az országgyülés bezártáig.

IV. Fejezet . . . . . *305—361-ig.*

A közösügyi viták. — A közösügyi egyezmények következményei. — Az országgyülés szelleme és alkatrészei. — A sajtó és közhangulat. — A személyi ellenzék alakulása.

I. FEJEZET.

Szilágyi Dezső és Tisza Kálmán ministerelnök beszédei a közig. törvényjavaslatról.

Szilágyi Dezső.

A megyebizottságokrul. — Január 15. (Kivonat.)

Tisztelt ház! Nézetem szerint ezen javaslat értéke felett két szempontnak kell dönteni; az egyik az, valjon oly irányban inditja-e meg közigazgatási reformjainkat, mely helyes, mely többi alkotásainknál, melynek az első láncszemét képezi, keresztülvihető-e; a másik az, ha valjon azon czélok, melyeket a minister elősorol, keresztülvihetők-e?

A közigazgatási reformoknál én három lényeges kelléket követelek:

1. Kivánom, hogy megteremtse azt, mi eddig e téren hiányzott, t. i. egy közös organumot.

2. Hogy az ellenőrzés mind a kormány, mind a kormányzottak részérül szerveztessék.

3. A két első feltétel létesitése után kezdeményeztessék a központon elintézettek decentralizácziója és némely teendők tétessenek át ezen megalkotott közeg elintézési körébe.

A javaslat lényege és iránya a fenntebbi szempontoknak mindhárom tekintetben megfelel, mert teremt egy organumot, melynek ugy a communális, mint a közigazgatás minden ágai a törvényhatóság területén alá vannak rendelve; másodszor e javaslat az önkormányzat jelen rendszerének fenntartása mellett megteremti az életerős formákat az állami controll

gyakorlatára és biztositására annak, hogy az állami akarat a legutolsó rétegig hatályosan fog működni és másrészrül a nagy testületek ellenőrzésére gyakorlati formát teremt, mert a hivatalnoki és nem hivatalnoki elemet egy collegiumba egyesiti; harmadszor, mert a megalkotott collegiumnak az állami és kormányzottak által gyakorlandó controllra a szükséges hatalom megadatik, bir utasitási, határozó joggal és ezenfelül valóságos biráskodó hatósággal.

Felesleges fejtegetni uraim, hogy ha a javaslat lényege a három kiemelt szempontbul áll, akkor az valóságos szükséget pótol, felesleges fejtegetnem, hogy eddig nem volt a törvényhatóságok területén egy organum, amelynek a közigazgatás minden ágai alá lettek volna rendelve, felesleges fejtegetnem, hogy az állami controll gyakorlatára a törvényhozás területén semmi szervezet sem létezett, az állami controllt a kormány a központbul gyakorolta, midőn a felek panaszkodtak, az egyes közegek jelentéseket tettek; az eddigi ellenőrzés azomban a kormányzottak részérül sem volt életerős. Mert erre nem elég az, hogy nagyszámu gyülések összejőjjenek, feleletre vonják a tisztviselőket, meghallgathatják a tett intézkedések és mulasztások miatt. Nézetem szerint az a hatályos ellenőrzés, mely nem szemlélődik, de intézkedik és végez. Az állam, mind a kormányzottak részérül az életerős ellenőrzés, ha mindkét akarat közegének befolyást engedünk a közigazgatási decernatumok keletkezésére, ha a végrehajtás irányát ezen közegek magában a törvényhatóságban intézik el.

Helyesnek tartom, hogy a közigazgatás teendői közül egy kört elkülönit; helyesnek tartom, hogy az intéző kört megalapitván, minden teendőket ezen körre bizza, az előleges intézkedés és utasitás hatáskörével is megbizza, hogy ezen collegiumban a hivatalos és nem hivatalos elemeket összekapcsolja és mindkettőnek egyenlő határozási jogot ad. Helyeslem, hogy a főispánt a felebbezési joggal felruházza, hogy a bizottság összejöttéig a haladékot nem szenvedő ügyekben intézkedési joggal felruházza.

Bizton mondhatom, hogy ezek nagy javitások és megszünteti bennünk azon kételyeket, mely eddig bizalmatlanná tett, örömmel fogadjuk ezen javaslatot azért is, mert ez hatályos ellenőrzést alapit meg parallel az állami ellenőrzéssel.

Én, t. ház, nem nyughatnám meg abban, hogy az összhang fenntartása nem ily vegyes, de a kormány által kinevezett egyénre bizassék, nem továbbá azért sem, mert a hatalomnak egy kézbeni összpontositása teljesen lehetetlenné teszi a jó ellenőrzést, nem nyughatnám meg ebben azért sem, mert mellőzhetlen, hogy a törvényhozás hatáskörébül némely teendők ezen organumhoz áttétessenek és azt sem tartanám helyesnek, hogy ez a hatóság hatáskörén kivül álló közeg legyen, mert ez a hatóság jogát kevesbitené.

Másrészt nem fogadhatnám el azt sem, hogy az összhang az állami közegek teendőinek a megyére való átruházása által eszközöltessék, nem, mert ha a kormány által javasolttal analog intézmény nem állittatik fel, a jelen rendszer mellett az állami szervezés

rendezése teljesen lehetetlen; hanem a törvényhatósági hatáskör megnagyobbitása az állami közigazgatásnak a megyérei átruházása mellett az állami ellenőrzés megmaradna azon gyenge és hatálytalan alakban, melyben eddigi szükebb hatáskörét sem volt képes teljesiteni.

Én a szélsőbal javaslatát azért sem fogadhatnám el, mert annak daczára, hogy ez a törvényhatósági rendszer kiszélesbitését ajánlja, a kormányzottak által az ügyek elintézésére gyakorolható befolyásának nem teremt organumot, gyakorolható formákat.

Azt méltóztatik-e gondolni, hogy miután az állami közigazgatás minden ága a törvényhatóság választott organumaira átruháztatik és a közigazgatás az eddigi módon ellenőriztetik, ez a közigazgatás alulrul jövő ellenőrzését pótolni képes, képes-e biztositani azt, hogy a végrehajtó közeg a törvények határai közt maradjon, képes-e biztositani azt, hogy azon érdekek és tényezők figyelembe vétessenek a regulativ hatalom gyakorlásánál, amely érdekek és tényezők miatt van az önkormányzati befolyás épen biztositva. Ezt én fatalis illuziónak tartom és azt hiszem, hogy ha egyszer be van bizonyitva, hogy az állami igazgatás eddigi szükebb körében, melylyel birtak a törvényhatósági tisztviselők, a megye és város, nem voltak képesek erős controllt gyakorolni, midőn tehát képviselő ur javaslata szerint az ügyek megszaporodnának, erre még kevésbé lennének képesek.

Tehát nem tartottam volna helyesnek, ha mindazon hatáskört, melylyel a collegiumot felruházták, egyes

embernek vagy a törvényhatóságnak adatott volna. Általában azon eszmével meg kell barátkozni, hogy ha jó ellenőrzést akarunk, az ellenőrzést a nagy testületektül el kell vennünk és azt a delegáltakra kell bizni, kik ezt nemcsak jognak, de kötelességnek tekintendik.

Ezen indokoknál fogva én a felállitandó organum szerkezetét, alapelveit helyeslem; kivánom, hogy ezen alapelvektül el ne térjünk, a hatóságok szerkezetét tartsuk fenn, a hivatali és nem hivatali elemek concurrálását kivánom, hogy figyelemmel legyünk az alsó és felső controllra.

Jól tudom, hogy e részben még további alkotásokra is lesz szükségünk, jól tudom, hogy nem elég az ellenőrzést gyakorlati és életképző formákban szervezni. A jó közigazgatás biztositéka az ellenőrző forumok kimeritő és helyes organizációjában rejlik. De ezek megszabásánál nemcsak az államakarat pontos végrehajtása nem elég, nemcsak a kormányzottak érdekeit kell figyelembe venni, de van egy másik organum, melynek teendőjét ezen bizottság fogja végezni, és a contentiosus forum, mely a jogorvoslatra forumot, formákat és biztositékot nyujt az alsó közegek határozatával szemben.

Jól tudom, hogy ez szükséges lesz, de a jelenlegi alkotással nincs kizárva, sőt egy legfelsőbb contentiosus forumot is kell alkotni, mely által a contentiosus ügyek végelintézése a ministeriumok hatáskörébül kivétetik. Be kell ennek következni, mihelyest a közigazgatás minden ágában törvényeink lesznek.

Én ezen uj intézményt önálló érdeme és becse alap-

ján fogadom el és birálom meg és nem engedem magamat annak elfogadásában eltérittetni azáltal, hogy netán hasznos, a közigazgatást javitó más intézmények, de melyek ennek nem lényeges feltételei, most nem alkottatnak meg.

Az első ellenvetés, mit báró Sennyey felállit, az, hogy hibás az alap azért, mert a legveszélyesebb bureaucratiát, a testület rendszerén alapuló bureaucratiát, a dicasteribul növekedő bureaucratiát állitja fel.

Ezen felfogásban egy tévedés és egy hibás egyoldaluság van. A tévedés az, hogy ezen kollegium hatásköre az informácziók gyüjtésében, a panaszok elfogadásában, a jelentések fel- és leküldésében és a halasztható teendők elodázásában áll, holott a bizottság határozó decernalo hatalommal van felruházva, valósággal utasit és biráskodik; a nézet hibás egyoldalusága abban áll, hogy a kollegiális forma mellőzhető, bátor vagyok megjegyezni, a Sennyey-párt javaslata a contentiosus ügyek elintézésére kollegiumot ajánl; e közt és a többi közigazgatási ügyek közt nincs akkora külömbség, hogy az egyik kollegium által, a másik anélkül intéztessék el; aki a contentiosus ügyekben elfogadja a kollegiumot: az elfogad ezzel két szempontot: először azt, hogy a legfontosabb adminisztrativ ügyek elintézésének legtöbb biztositékot nyujtó formája mégis a kollegium, elfogadja másodszor azt, hogy ezzel a jó elintézés módja nincs károsan késleltetve és a felelősség oly hatálytalanná téve, hogy az több tag közt megoszolva, egészben vagy nagyrészben elenyészik.

De ha ez meg nem győzné képviselő urakat, fel-

hivom figyelmöket az angol és porosz közigazgatási szervezetre, mely hasonló ügyeket egyenesen egy kollegiumhoz utasit, a jobboldali urak nézete szerint: az angol szervezet slendrián és midőn a porosz törvény a Kreisordnungot megalkotta, hivatalnokait a slendrián szeretete vezette volna. Ha megnézik, ott találják az emlitett analog közigazgatási ügyeket felsorolva, ott fogják találni a kollegiumot, mely azokban intézkedik, a kollegium határoz az italmérési, vadászati, közegészségi ügyekben. A jelen törvényjavaslat a Kreisordnunghoz, mint tojás a tojáshoz hasonlit.

Egyébiránt azt kérdem: méltóztatnak-e a dolognak a személyes felelősség alapjáni elintézését kiterjeszteni ugy, mint a határozati javaslat kivánja; méltóztatnak-e a városokat ugy reformálni, hogy a tanács adminisztrativ hatásköre minden városban megszünjék, méltóztatnak-e az elkopott franczia rendszer feleleventését kivánni, mert ha igen, akkor biztositom, egyedül fogunk állani, mert Európa minden államában a kollégiális rendszer van behozva.

A javaslatban jelzett központositást nem fogadhatom el azért sem, mert a kormányzottak általi ellenőrzés csak a kollégiumok és pedig oly kollégiumok által lehetséges, mely a hivatali és nem hivatali elemet egyenlően határozó joggal egyesiti magában.

Azon ország, melyben a képviselő urak által kivánt rendszer divik, t. i. Franczia ország maga is már 1872-ben meg akarta ezen rendszert változtatni és ha sikerülne képviselő uraknak ezen rendszert behozni, maholnap azt vennénk észre, hogy unikumok vagyunk.

Azt mondják, hogy nincs körvonalazva a hatóságok önkormányzati hatásköre; ha hibás, ki kell igazitani, de azért elvetni nem szabad. Bátor vagyok azt emliteni, hogy nem tudhatom a jobboldal inditványai után, mit méltóztatik érteni az önkormányzati hatáskör alatt, mert az az ármányosan elhomályositott pontok közé tartozik. Amit mi értünk, az kettő: először azt, amit az önkormányzati hatóságok és organumok ezen törvény által nem érintett eddigi hatáskörben végeznek, legyen az regulativ hatalom vagy legyen egyes esetekben intézkedő. De mi az önkormányzati törvény összletesitését látjuk ezen javaslatban is, látjuk azért, mert ha az idetartozó ügyeket nem intézik is kizárólag az önkormányzati elemek, de a bizottság integer részét képezi a választott 10 tag és a választott tisztviselők és hogy ezeknek e téren szélesebb kör nyittatik, ha bár az elintézésben állami elemek is részt vesznek. Elveti a képviselő ur és pártja, mert nem indul ki a kinevezés elvébül; a kinevezett vagy választott hivatalnokok intézményétül ezen közigazgatási bizottság létele nem függ, egyaránt szükséges ez a kinevezett vagy választott tisztviselővel.

A kinevezett hivatalnok mellett ezen intézmény még szükségesebb, mert az ellenőrzésnek az intézkedések megtételénél kell gyakoroltatni és okvetlenül a kormányzottak körébül kell jönni; ennélfogva egy a nem hivatali és a hivatali elemekbül alakult intézmény a kinevezettek mellett is szükséges, hacsak azt nem akarják önök, hogy az önök rendszere mellett az alulrul jövő controll meg legyen bénitva.

Még egy utolsó észrevételre felelek a jobboldalnak; azt mondták: rettenetes konfuzió lesz, mert minden közeg utasitással lesz ellátva, az utasitás a kapaczitácziót kizárja. Ha ellenmondások lesznek a bizottságban, a bizottság kénytelen lesz az ügy rendezése végett a ministerhez felirni. Az utasitás nemcsak a kinevezetteket, de a bizottság minden tagját köti. De az utasitás nem is árt, mert a jó közigazgatás csak akkor lehető, ha a törvények és szabályok jók; az ellenőrzés egyik főfeladata az, hogy a törvények és rendeletek végrehajtására ügyeljenek. De valjon még ezen tekintetben is jobb lenne a helyzet, általában nem, mert a mi javaslatunk szerint a sürgős ügyekben intézkedik a főispán, a nem sürgősek pedig többek komoly tanácskozmánya után jobban elintézhetők.

A javaslat ellen legobjektivebben és világosan nyilatkozott Mocsáry Lajos; a javaslatot elveti, mert az önkormányzatot alapjában szétrombolja és halad a centralisatio felé.

Én az önkormányzat alapjának tartom a közegeket és az önkormányzat hatáskörét. Már most, ha a javaslat az önkormányzatot alapjában támadja meg, a javaslatnak meg kell bontani az organumokat vagy azok hatáskörét. Már most kérdem, melyik organumot törli el? egyiket sem, mi vétetett el? semmi, mert mit a gyüléstül elvesz, azt a bizottságnak adja és ebben a megye túlnyomó befolyással bir.

Azt mondják, azért van megtámadva a megye, mert az ügyek kizárólagos befolyása alul el vannak véve, miután a bizottságban a határozatokban az állam-

hivatalnokok is részt vesznek, alapos támadást látni ebben, annyi, mint a megye halálharangját meghuzni; bármit mondjanak, az állam felette áll a megyének, a kormánynak a közigazgatási befolyástul, az ellenőrzéstüli megfosztása, az állami alakulásnak a középkorrai visszatéritése.

Egyébiránt a szélsők ne borzadjanak az államcontrolltul, mert mi az, ami bejön a bizottságba, meg volt az eddig is a központon, a külömbség csak az, hogy annak hatályos érvényesitésére nem volt meg a kellő szerv, a kellő forma. A szélsőknek nincs okuk ettül borzadni, mert az önkormányzat feladata az állam akaratának valósitása a közigazgatás terén, de nem félhetnek azért sem, mert ezáltal az önkormányzat oly befolyást nyer, melylyel soha sem birt.

Vissza kell utasitanom a centralisatio vádját is; én a centralisatio eszméjében két fogalmat látok involválva.

Centralisatio az, midőn minden a központban intéztetik, a külhatóságok csak informáczió, jelentéstételi körrel birnak.

Centralisatio az, midőn minden teendő kizárólag a kormány által kinevezett és a kormánytul függő hivatalnokok által intéztetnek el; ha lehet, a vád nemcsak a gyengébbek ellen czélzott rémités, képviselő urnak ki kell mutatni, hogy az eddig a vidéken végzettekbül mik fognak Pesten intéztetni, hogy a megyei körhöz tartozott ügyekbül mik utasittattak kizárólagosan az államhivatalnokokhoz.

Ha azomban képviselő ur kettő közül egyiket sem tudja kimutatni, akkor vádja még a gyengébbeket sem fogja elrémiteni.

Ezt a képviselő ur nem képes kimutatni, de én szives leszek neki bebizonyitani, hogy a javaslat a decentralisatio irányában nem rohan ugyan, de halad; ezt a részleteknél fogom kimutatni; nem rohan, mert a kormány bizonyos követelményektül nem zárhatja el magát, miről meg fognak győződni, ha a piros székekhez közelebb lesznek.

Ha t. képviselő ur kivánata szerint minden ügy a megyére bizatnék, a megye ezen ügyeket bizottság nélkül el nem intézhetné, mert a megyegyülések az ellenőrzésre képtelenek; ha tehát a megyét fenn akarja tartani, neki is analog-intézményrül kell gondoskodni.

Simonyi inparlamentárisnak nevezi a kormány eljárását, mert a választókat ezen törvényrül nem értesitette. Az, hogy minden alkotandó törvényt a választók elé kell vinni, gyenge visszhangja a népsouverenitásbul kiinduló anarchicus tanoknak, gyenge és burkolt utóhangja a szerencsésen elhunyt utasitási rendszernek. Legegyszerübb volna a képviselő ur nézete szerint a parlamentet egészen megszüntetni, küldje meg a kormány a választó testületeknek és ha a többség elfogadja, eszközölje ki a szentesitést.

Azt mondja, hogy ha a magyar önkormányzat és parlamentarismus közt ellentét volna, ő a megyét választaná.

A parlamentarismus és az önkormányzat közt ellentét nincs, ezen ellentét csakis ugy lenne igazolva, ha az 1848. előtti és 1848-iki törvényekkel ellenkezőleg a megyéket a végrehajtó hatalommal akarná felruházni. A megyék a végrehajtó hatalomnak soha sem

voltak depositáriusai; ha a nemzetet s igy a megyét illette volna a végrehajtó hatalom; végérvényesen joga lett volna dönteni afelett, foganatositassék-e az állami kormány rendelete? akkor az alkotmány felforgatása nélkül csak törvény kényszerithette volna a megyét: akkor lett volna és lenne most egy tarthatlan állapot, valóságos anarchia.

Nagyon megtámadtak, hogy nem vagyunk liberálisok.

Azt mondják, reactionarius intézmény az, mely az intézkedések egy részét a gyüléstül elveszi és 600 ember helyett bizza 21-re. De ha csak számban keresik a liberálismust, miért nem végeztetik a 600 emberrel azt, mit ma az alispán végez. Ha átlátják, hogy azt egy nagy testület nem végezheti, miért nem látják át azt a bizottsághoz utasitott feladatra.

Én t. ház, valóságos logikai ellenmondást látok abban, mely egyrészrül azt állitja, hogy a megyéket reformálni kellett, mert az egész vármegye minden választója a gyülésre be nem jöhet, tehát delegálni kellett, és ugyanazon pillanatban rettenetesen perhorrescálja némely közigazgatási hatáskörnek egy nagy gyülekezetbül, hol azok a tagok nagy száma miatt el nem intézhetők, egy kevés tagbul álló kollegiumba való delegálását. Az első tehát nem volt illiberális, de a másik az.

Sennyey pártja közigazgatásunk alsó körét öt tényezőre alapitja. A főispánra, az állami közegekre, a törvényhatósági testületre, egy hivatalnokokbul kinevezett contentiosus forumra.

Én ezen szervezetet feltünően alkalmasnak tartom arra, hogy a központi kormány akarata a legutolsó rétegekig, ugy amint a központban létrejő, az államhivatalnokok által végrehajtassék; de feltünően alkalmasnak tartom arra is, hogy a felügyelet és indirekte a befolyás, a törvényhatóság körében szorosan megmaradt ügykörre nézve a kormánynak biztosittassék; de másrészt feltünően alkalmas arra is, hogy a professzionátus hivatalnoki elem korlátlanul adminisztráljon s hogy a kormányzottak részérül jövő minden valódi ellenőrzést és befolyást lehetetlenné tegyen, hogy az önkormányzati szellemet tökéletesen elaltassa, hogy az államot és társadalmat egymástul különválaszsza s az államot kizárólag a professzionátus hivatalnoki szervezetben összpontositván, a parlamentárizmus egész alapját elmulaszsza.

A javaslat sarkkövét a hivatalnokok kinevezése képezi, nem értem azomban, miért különböztet meg kétnemü kinevezett tisztviselőt, azokat, kik az állami közigazgatást vezetik és azokat, kik a törvényhatósági közigazgatást végzik; mert mindkettő kinevezett államtisztviselő, csakhogy más az ügykörük és ezenfelül azon különbséget találom, hogy a törvényhatóságiak a törvényhatóság fegyelmi hatóságának vannak alárendelve, mely azomban őket el nem mozdithatja. Nem értem, mert ezt az egyéni felelősségen nyugvó rendszer nem kivánja, nem kivánja ezt az ügykör elválasztása sem, ez utóbbi szükséges a hatáskör szabatossága miatt, de a két külön organizmus ebbül nem magyarázható.

Nem helyeselhetem, mert ezen rendszer az administrácziót igen költségessé és zavarossá tenné. Bátor vagyok figyelmeztetni, hogy azon államokban, hol ezen rendszer divik, a kinevezett hivatalnok alsóbb fokon kettős minőségben működik, mint állami és mint communiális közigazgatási közeg. Meglehet, ösmeretem hiányos, de tudtomra abban páratlan unicum a jobboldali javaslat, hogy a kinevezett államhivatalnok két nemét hozza be, a túloldal itélje meg, nem hozna-e ez zavarokat, nem lenne-e költségesebb?

Én szivesen beösmerem, hogy a kinevezés által oly organum nyeretik, mely feltünően alkalmas arra, hogy a központi kormány akarata ezen biztositott állással ellátott, előmenetoli kilátással biró, nyugdijjal biztositott, a központtul függő, magát a kormánynyal rokonnak érező szakértőelem által megvalósuljon. Beismerem azt is, hogy ezen rendszer a szakképzésre alkalmasabb.

És még sem fogadom el azon álláspontot, mert a jó közigazgatás, különösen amint az a jobboldal által ajánltatik, nincs biztositva a kinevezett hivatalnokok által és nem fogadhatom el, mert a kizárólagosan kinevezett hivatalnoki rendszer káros és politikai tekintetben veszedelmes az országra. Az adminisztrácziót nem látom biztositva, mert a jó adminisztráczió egyik főbiztositéka a kormányzottak ellenőrzése, még pedig ugy, hogy az ügyek elintézésére be is folyjanak. És azonfelül nem fogadhatom el azt sem, hogy minden állami teendő különben is állami hivatalnok által végeztessék. Számos tekintet indit

arra, hogy tiszteletbeli hivatalok alakjában ily teendőre a társadalom műveltebb s vagyonosabb elemei kötelezzenek. Másodszor: politikai hatás tekintetében nem tartom jónak, mert elszigeteli a társadalmat az államtul, azáltal, hogy ami állami ügy, ami állami teendő: azt mind a hivatalnokban összpontositja. Arra más elemeknek befolyást nem enged, hanem átengedi őket azon felfogásnak, hogy csak saját ügyeikkel foglalkozzanak, hogy az állami kötelességet az adófizetés, a véderő alakjában ismerjék és ezzel meggyengiti a kapcsot, az államhoz ragaszkodást, az eleven kötelességérzetet, sőt megakadályozza végeredményében azt is, hogy a parlament alapjai meglegyenek, nemcsak az elősorolt érzelmi és értelmi tényezők elgyengitése által, de azért is, mert az államügyekhez értő, azzal foglalkozó és foglalkozni szerető elem elenyészik. Törvényhozási és kormányzati képességek nem növekednek csak a hivatalnoki körben, ezek elvannak szigetelve és bizonyos tekintetben kell, hogy el legyenek a közélettül, a parlamenttül; egészségtelen állapot az s alapját nélkülözi akkor, ha a nemzeti önkormányzat legfőbb formája, a parlament a kormányzottak körébül feladataira elegendő alkalmas elemeket nem vehet magába és ezzel törvényhozási és kormányzati képessége megcsökken. E végső fokon csakis a közszellemtül, melyet ébren és tevékenyen meginl csak az önkormányzat tart, minden csakis attól függ, hogy jó törvényeink legyenek, a nemzet jól kormányoztassék, hogy szabadságunk — a politikai és egyéni — erős alapokra legyen fektetve, hogy az állam saját

hivatalnokai körén kivül is képes és kész támaszokat, a közügygyel törődő és azzal közremunkáló elemeket nyerjen. Én tehát ismétlem, megjegyezvén azt, hogy a kinevezett hivatalnokok rendszerére csak két feltétel alatt térek át, először azon feltétel alatt: ha azon rendszer nem volna kizárólagos és ha nem akarok fizetett, választott hivatalnokot mellette, akkor különösen az állami adminisztráczió ágaiban működő tiszteletbeli hivatalok által vonassék az állami organismus körébe egy uj elem; ezenfelül a másik nélkülözhetlen feltétel az, hogy az adminisztráczió rendezésében olynemü ellenőrző hatóságok is legyenek, melyek mindegyikében a kormányzottaknak, tehát nem hivatalnokoknak, az adminisztráczió intézésében befolyás engedtessék.

Felesleges fejtegetnem, hogy midőn a társadalom a nagy terheket nem birja el, nem térhetni át a választási rendszer elvetésére, s nem lehet behajózni a határozat kikötőjébe.

Beismerem, hogy a kinevezés a szakértő elemet növeli, de ez kétes értékü előny, sőt nézetem szerint nagyon is felül lesz mulva azon hátrány által, mely abból származik, hogy az önkormányzati rendszernek a társadalmat állami kötelességekben és politikai képesség tekintetében való nevelő hatását elenyészteti.

Báró Sennyey a hivatalnokok politikai visszaélése ellenében a biztositékot két körülményben találja fel. Először a kormány kötelességérzetében, másodszor a hivatalnok állását biztositó pragmaticában.

Engemet egyik sem nyugtat meg. Nem az első,

mert a pártérdek, a párteczélok rendesen a közérdek leplében szoktak fellépni és minél válságosabb a helyzet, annál nagyobb a kisértés arra, annál könnyebb az önámitás, mely a közérdeket hiszi védni és önön politikai czéljaira tör. A fék, melyet a hatalom erkölcsi kötelessége önmagának szab, folytonosan lazul az ily hatások alatt s mi könnyebb, mi történt meg gyakrabban, mint az, hogy a kormány a közérdek szine alatt, talán önálltatás mellett minden eszközt, mely rendelkezésére állt, tehát első sorban a hivatali organizmust ütközetbe viszi.

A szolgálati pragmatica, ugyan kérem, ki fog ebben biztositékot találni? Hiszen, ha a politikai tisztviselőnek oly független állást biztositanánk is, ami a bíróságoknak kellene (és ami még nincs) és amit én a közigazgatási hivatalnokra helytelennek, sőt kivihetetlennek tartok, még akkor is ez komoly garancziául nem szolgálhatna, mert a hivatalnok nemcsak hivatalában akar maradni, de feljebb akar menni; az is természetes, hogy fennt a politikai szolgálatot az adminisztrativ-képességnél többre fogják becsülni; ezenkivül a politikai hivatalnok megszokja az engedelmességet; foglalkozása, állása a kormányzottaktul elszigeteli, elzárva van a parlamenttül és igy a parlamenttel kapcsolatos érdekek előtte ismeretlenek; mindez, ha nem csábitja is pozitiv törvénytelenségre, de azon politikai nyomásra, mely az alsó rétegeket lenyügözi, alkalmatossá teszi. Nem a szolgálati pragmatica, nem az erkölcsi kötelességérzet fékében, hanem az életerős önkormányzati szervezetben van egyik főbiz-

tositéka annak, hogy a politikai szabadság felülrül veszélyezve ne legyen.

Felhozatik, hogy a választásoknál a korrupczió, a családi érdek szerepel; ez igaz, előadhatja magát, de kérdem: a kinevezés az analog visszaélési esetektül ment-e? Nekem kell-e felemlitenem azt, hogy minden parlamentáris kormányzatnak egy igen nagy, teljesen el nem hárithatő baja van: a patronátussal és hivatalosztogatással való visszaélés s hogy ez nemcsak monarchiánkra szoritkozik, de talán még bővebben burjánozik a köztársaságokban, akár birnak képviseleti rendszerrel, akár nem? Nem én mondom, de egy nagy angol államférfiu mondta, hogy ma már a parlamentek jelen alakjában a parlamenti tagok pénzzeli megvesztegetése ki ment divatbul, ez durva eszköz, de annál jobban burjánzik és annál kevesebb scrupulozitással gyakoroltatik a patronátussal, a hivatalosztogatással visszaélés. Példátlan dolog-e tisztelt ház, hogy minden törvényhozásnak, minden parlamentnek gondoskodni kell az óvszerrül, a fékezésrül, mert ez ki nem irtható arra nézve, hogy a képviselők ily módon le ne köteleztessenek; példátlan dolog-e, hogy a képviselő értékét és fontosságát ne abból mérjék, hogy minő személyes és helyi előnyöket tud küldőinek a patronátus gyakorlatábul szerezni. (Általános helyeslés.) Azért nagyon örülök, hogy a jobboldal is helyesli ezen mondást, mert akkor logikailag azon következésre kell jutniok, hogy azon rendszer, mely az országban nem fog ismerni még communalis hivatalt sem, mint amely a kormánytul ered, mely az utolsó municzipális hiva-

talnok kinevezését is a kormány kezében összpontositja, hogy az a rendszer, amely a politikai hivatalnokokat ily nagy mennyiségben rendeli a kormány intézkedése alá, hogy az a rendszer mindezen visszaéléseket ijesztő mérvben fogja nevelni és nem lesznek képesek a rendes korlátozó eszközök a bajt szeliditeni. És külömben is nagyon ajánlatos az az ellenzéknek, hogy nagyon sulyos feladatok elvállalására nem jó igen késznek nyilatkozni és kijelenteni, hogy nem félünk a kisértéstül, mert nagyon furcsán fogna feltünni azután, ha a kisérlet megtörténik és a vállalkozók gyengének fognak találtatni.

Ebbül azt akarom kihozni, hogy mindkét rendszernél vannak visszaélések, de nagyobbak ott, hol csak az egyik rendszer uralkodik és nagyobb a kisértés. A politikai hivatalok kinevezésénél nem a hivatal eredete módjának kell dönteni arra, minő rendszer mellett alkalmaztassanak a hivatalnokok. Más szempontoknak is befolyást kell engedni, mint az egyiránt felmerülő visszaéléseknek. Én megengedem, hogy egy államban mindkét rendszer legyen más-más ágakra; még azt is, hogy kinevezés legyen, de mindegyikre megvannak a magam feltételei, lehetnek jók, lehetnek rosszak, de én azt tartom szükségesnek.

A másik sarkpontja az, hogy a testületi adminisztrácziót, a contentiózus ügyek kivételével, kizárja és teljesen kizárja az önkormányzati elemeket az állami önkormányzatbul, ellenben ellenőrzési jogot ad a képviselőtestületeknek. Fölösleges bizonyitani, hogy egy oly rendszer, mely mindent kinevezett hivalnokokra épit

és semmit a kormányzottak befolyására és ellenőrzésére, a lehető legkártékonyabb és amely ellenőrzést a nagyszámu, nehézkes, ritkán összejövő közgyülés gyakorolhat, teljesen hatálytalan, mert az nem valódi ellenőrzés, mely puszta nézésbül áll és madártávlatbul szemléli az adminisztrácziót, vagy csak contemplativ ellenőrzés, ebben a controllban semminemü biztositék nincs és a kinevezett hivatalnokok uralma semmi korlátba sem ütközik.

Megmarad a contentiósus ügyekben egyesek panaszkodási joga, ez azomban nem ellenőrzés.

Elismerem, hogy igen helyesen emlékeztek meg a contentiósus ügyek elintézésérül; elismerem, hogy Magyarország legnagyobb feladatát, az önkormányzat bajainak megorvoslását az önök inditványa teljesen megoldja, csakhogy megoldja természetesen azzal, hogy szerencsésen kiköltözteti ez árnyékvilágbul. Ha én az ily módon megorvosolt önkormányzatnak siriratot akarnék készitени, a motivumot Kállay Ödön képviselő ur beszédébül venném és azt mondanám: itt nyugszik a néhai magyar önkormányzat, megölték tisztes multja iránti pietásbul. Mert az autonomiának vékony erecskéi azon contempláló ellenőrzés, a humánitárius és kulturális érdekekben való működés, ha csak önmagukat nem akarják álltatni, az önkormányzat életerős további existálására nem vezet és összefügg a jobboldalnak azon téves eszméjével, hogy a parlamentáris kormány analogiájával kell szervezni a közigazgatási kormányzatot.

Azt mondja a párt vezére, hogy a parlamenti

kormányzat szervezetét kell megvalósitani, ott van az executió, a kinevezett hivatalnokok, ott van az ellenőrzés, a közgyülés, ott vannak a felelős egyéni végrehajtó hivatalnokok. Képzelhető, ha minden municipium felelős ministeriummal fog birni. De én ezt fatális tévedésnek nyilvánitom, mert ezen utánzás nem áll egyébben, mint üres formák átültetésében.

Mert azzal nem akarom önöket megsérteni, hogy a parlamentárizmus lényegét akarnák átültetni, mert ez nem jogi, nem büntetőjogi felelősségében áll a ministereknek, de áll azok politikai felelősségében, áll abban, hogy a ministerium helyét csak addig tartja meg, mig a háznak politikai bizalmát birja, hogy a ministerium a háztul bizonyos függésben áll a controll, a felelősség alapján.

Vegyétek el a politikai felelősséget, szüntessétek meg az összefüggést és a képviseleti kormány megszüntettetik.

Ugyan kérem megsértsem-e önöket azáltal, hogy önök ezen alternativák közül valamelyikét forgatták fejükben vagy tudva, öntudatosan csak üres formákban akarták utánozni a parlamentárizmust, a controll lényegét, t. i. magát azt, mi a parlamentárizmusban van, nem akarták átültetni: abban az esetben a gyengébbek tévedésére számitottak, vagy önök komolyan akarják a kinevezett hivatalnokokat az ellenőrzői törvényhatósági testülettül hivatalban maradásra nézve függővé tenni, komolyan akarják a parlamenti controllban foglalt felelősséget a törvényhatóságokba átültetni? Én ezen feltevéssel nem sérthetem meg, de viszonzásul azt ké-

rem, hogy méltóztassék elismerni, hogy ezen érvelések nem egyebek, mint üres formáknak alkalmazása, hogy a lényeget, mely egyedül becset adna az analogiának, kénytelenek elejteni és mert elejtették, ejtsék el kérem vele az egész okoskodást.

Végül azt, hogy ezen rendszer a parlamentárizmus alapjait és államunk megszilárdulásának életerős tényezőit elvágja, bővebben nem bizonyitom, mert maguk a jobboldaliak ismerik azon okokat, melyek létrehozzák. Hanem engedjék azt mondanom, hogy megvagyok győződve, hogy ha ezen szervezet életbe lépne, egy bizonyos idő lefolyása után a nemzet ezen rendszert elvetné, ezen törvényt megváltoztatná és kénytelen lenne visszatérni azon utra, melyen mi haladunk és következetesen haladnunk. De ezen visszatérés, igen tisztelt ház, a Sibilla könyveire emlékeztetve, tetemesen kedvezőtlenebb körülmények közt történnék. Mert ha egyszer ily mindent elseprő, mindent az állami hatalomnak átadó intézménynyel, minden önkormányzati szellem, amelynek teljében ugy sem bővelkedhetünk, elaltatik, több, mint statusférfiui erő, csaknem csoda kell hozzá, hogy az életerősen ujjá virulhasson.

Elfogadom és ajánlom a törvényjavaslatot.

Tisza Kálmán ministerelnök.

1876. január 11-én.

Ha méltóztatnak megengedni, felhasználom a még hátralévő időt arra, hogy némelyekre azok közül, mik a tegnapi és mai napon itt elmondattak, tegyek néhány észrevételt, hogy szemben azokkal, miknek elmondása által a törvényjavaslat czélzata, ugyhiszem, legalább némileg kétségbevonatott és talán a többféle magyarázatok által az iránt kétely is támadhatott volna, valódi czélzatomat, melyet az indokolásban is kifejtettem, ismét tisztába állitsam.

Mindenekelőtt szabad legyen megjegyeznem azt, hogy ami itt a megyék történeti fejlődésérül és különösen arról is elmondatott, hogy a választások a megyei rendszerbe mikor jöttek be: ezekben nemcsak nagy tévedés van, hanem ami itten Kállay Béni képviselő által mondatott, a történelmi igazsággal alapjában ellenkezik.

Ugyanis épen nem, midőn az olygarcháknak kellett az állam bomlása folytán átvenni a megyékben a közigazgatást és némileg helyettesiteni is az állam kormányát, épen nem akkor fejlődött ki a választási rendszer Magyarország törvényhatóságaiban, hanem kifejlődött épen akkor: midőn azon háborus idők elmultával egyáltalában a politikai élet békésebb, fokozatosabb fejlődésnek indult, azaz kifejlődött a jelen századnak főleg második tizedétül kezdve. Meg volt ugyan csirája azelőtt is, de kifejlődése azon századba esik.

Igy tehát az olygarchiával hozni kapcsolatba a vá-

lasztási rendszer kifejlődését, történelmileg nem alapos állitás, logikailag pedig aligha volna indokolható, mert hiszen az olygarchiának természete épen nem az, hogy a mások által választottakkal hagyja magát kormányoztatni. (Helyeslés a középen.)

De hibásnak tartom azon fölfogást is, mely beszélve a régi, az 1848-iki megyérül azt mondja, hogy annak feladata nem volt jóformán más, mint választani — és meddő politikai vitákat folytatni.

Igaz, 1848. előtt a közigazgatási teendők sokkal csekélyebbek voltak, mint ma, de azt tartom, hogy épen azon időben a törvényhatóságok politikai vitáit meddő vitáknak mondani nem szabad senkinek, ki Magyarországnak az ezen századbani fejlődése iránt szeretettel, rokonszenvvel viseltetik. (Élénk helyeslés a középen és szélsőbal oldalon.)

Mert azon időben minden egyéb eszköz hiányozván: ezek voltak a politikai szellemnek, a politikai életnek, az állam iránti érzületnek és hazaszeretetnek fejlesztői és az abból kifejlődött megyei levelezés volt az egyedüli forrás, melyet fölhasználva, a nemzet fiai egymást megértették. (Élénk helyeslés.)

Támadják meg tehát önök, ha tetszik, a megyei rendszert, mint olyant, mely ma nézetök szerint fenn nem tartandó, de engedelmet kérek, a megyei rendszert annak multjában, melynek gyümölcseit élvezzük és élvezni fogják unokáink, ne méltóztassanak megróni. (Élénk helyeslés a középen. Fölkiáltás a szélsőbal oldalon: Most is kár eltörölni.)

Hogy kár-e vagy nem eltörölni? azt én nem vita-

tom; nem vitatom pedig azért, mert én nem akarom eltörölni. (Helyeslés és derültség a középen.)

Hanem az igenis nagy kár, azt hirdetni, hogy midőn valaki azáltal, hogy egy ősi intézményt ugy akar módositani, hogy az ujabb fejleményeknek megfelelve, fennállhasson; kár mondom, azt hirdetni, hogy azt eltörölni akarják. Mert Magyarországon, meggyőződésem szerint, a törvényhatósági intézményt és az annak kebelén kifejlődött önkormányzatot megölni csak egy mód van; nem az, megölni akarni erővel, principialiter, theoriából, igy nem fog megöletni, de igenis meg lehet ölni akkor: ha megtagadtatik tüle, hogy megfeleljen a jelen idők szükségeinek. Mert oly általános és természetes a mai világban a jó közigazgatás iránti érzék mindenkiben, hogy le fog mondani mindenrül, ha az önkormányzat megtartása annak árán táratik eléje, hogy jó közigazgatása ne lehessen. (Élénk helyeslés a középen.)

Azt mondják a javaslat ellen, — sorba kell vennem némileg az ellentétes támadások legfőbbjeit — a mai napon egy t. képviselőtársam például azt mondta, hogy a közigazgatásra szakszerü közegek kellenek; kell szakismeret, képesség és hát hiába, ebbül kihozza: kell a kinevezés. Hiszen, ha az én igen tisztelt képviselőtársam nekem meg fog egyet fejteni, és ez az egy az, hogy szakszerüség, képesség, felelősség nem lehet választás nélkül egyfelül; másodszor, hogy szakszerüség, képesség és felelősség meg lesz a kinevezéssel azonnal: én rögtön kész vagyok pártjára állani.

De ugyan kérdem, ha nincs meg Magyarországon ma a szakszerüség, amirül annyi vádat hallunk, halljuk

mindenkitül, hogy nincsenek egyének, hát akkor kinevezés utján hol fogják venni azon egyéneket? Én ügyességükrül, államférfiui bölcsességükrül igen sokat tartok, de engedjenek meg, annyit nem tarthatok, hogy ha ma nincs meg azon elem: hogy ha a kinevezést kezökbe veszik, 24 óra alatt megteremtik azt. Már pedig administrálni kell és kell azon elemekkel, amelyek megvannak.

Egyébiránt áttérve arra, ami közigazgatásunk ellen minden oldalrul oly nagyon hangsulyoztatik, annak roszszaságárul, ázsiai állapotokrul beszéltetik, én részemrül elsőben azt kivánom ismételni, indokolásomban is mondtam, hogy én közigazgatásunkat oly rosznak, mint aminőnek hirdetik, nem tartom; (Ugy van!) s továbbá őszintén megmondom, hogy ha csak arrul volna szó, hogy a szükebb értelemben vett közigazgatás legyen jól vezethető, én a fegyelmi eljárásnak általam külömben is contemplált correctiója mellett bátran merném elvállalni és elvállalni merhetné akárki is a felelősséget azon administráczióért, azért nem volna szükséges semmi nagyobbmérvü módositás.

Amiért a módositás szükséges és amiért én azt szükségesnek tartom az, mert nem tartom helyesnek, hogy az ugynevezett szorosan vett közigazgatás és a közigazgatás többi ágazatai egymástul elválasztva, egymástul divergálva, egymástul sokszor egészen ellentétbe helyezve maradjanak, hanem szükségesnek tartom, hogy egy testület kezében ugyanazon körbe helyeztessék az állami közigazgatásnak minden ágazata. És itt már, ahol az állam összes anyagi ügyei szóba jönnek, ahol

az állam existenciája, napi kérdései forognak szóban, igenis más intézkedést tartok szükségesnek, mint aminővel maga az egyszerü közigazgatás vezethető volna.

Mielőtt a közigazgatás jó vagy rosz volta iránti megtámadásokrul másra áttérnék, csak egyet legyen szabad megjegyezni és ez az egy az, mint ismételtem, hogy Magyarországon nem olyan rosz a közigazgatás, mint állittatik, de elismertem mindig, elismerem ma is, hogy igenis vannak hibái, amelyek javitást igényelnek, de igen kérem azokat, akik a panaceat vagy a még szélesebb megyei közigazgatás körében vagy ellenkezőleg a kinevezésben keresik, hogy keressék inkább abban a közigazgatás javitására szolgáló eszközöket, nem is, hogy mit tegyenek, hanem, hogy oda hassanak, hogy valamitül az országban tartózkodjanak; tartózkodjanak jelesen attul, hogy mindig külömbség nélkül egész passzióval, izgatással, szenvedélylyel megtámadják azt, ki ha a nem oly rosz közigazgatásban, mint aminőnek ők hirdetik, de mégis hibákat lát, kötelességénél fogva annak ellenében fellépni merészel. (Helyeslés a középen.) Közigazgatásunk mai helyzetének nem annyira a megyei, a törvényhatósági institucció az oka, mint az, hogy az, aki a mégis felmerülő hibákat orvosolni akarja, ki, ha a központi kormány kötelességét ez irányban szigoruan teljesiteni akarja, ugyanazok által mindig a legkiméletlenebb, gyanusitó megtámadásokban részesül, kik hirdetik a közigazgatás roszaságát. (Élénk helyeslés a középen.)

De t. ház, azt a t. szónokok külömbség nélkül elismerik, hogy összhangra szükség van a közigazgatás-

ban, gondolom ebben principialiter egyetértünk; azomban azt mondják, hogy igen, de hogy lesz itt összhang? Hiszen összejönnek kinevezett, választott tisztviselők, a törvényhatóságnak nem tisztviselő és nem hivatalnok tagjai, ezeknek ez nem lesz egyéb, mint alkalom az összeütközésre, összhang nem lehetséges és azt mondja az egyik rész: összhang csak ugy lehet, ha minden hatalom a közigazgatási körökben egy kézbe tétetik le. S a közigazgatási bizottság ellen ugyanazon részről még az is hozatik fel, hogy ez azért sem csinálhat jót s nem csinálhat összhangot, mert hisz ezen bizottságok nem egyformán fognak eljárni, határozni fognak külömbözőkép.

Hogy ezen bizottságok nem fognak talán, sőt bizonyosan nem, betürül-betüre, szórul-szóra mindig egyformán határozni, ezt én nem akarom kétségbevonni, mindamellett, hogy a kormány képviselője, ki a kormány irányzatát jelölhesse ki az összhangra, ez irányban is hathasson, kebelökben lesz. De ugyan mit bizonyit a tapasztalás? Nem azt mondom, hogy fog történni, hanem, hogy mi történt akkor, mikor egy kézben volt az összes hatalom?

Megpróbáltuk mi ezen kenyeret, mondhatom, hogy rosz kenyér volt. Akkor ahány megye volt, pedig egy kézben volt mindenikben a hatalom és azon kéz ismét csak egy kéznek volt felelős, és pedig felfelé: mégis ahány törvényhatóság volt, a közigazgatási hatóságoknak megállapodása, eljárása annyiféle volt, még pedig sokkal inkább annyiféle, mint most, hol a nyilvános érintkezések által az egyöntetü eljárás elősegittetik. (Helyeslés.)

De egyébiránt, ha félünk a külömböző organumok, a külömböző eredetü egyéniségek együttlététül és azt mondjuk: akkor összhang nem lehet, hát mi legyen? Akkor vagy csak a kinevezett hivatalnok vigye a dolgot, vagy csak a választott tisztviselő; de azt a megyei elemet is ki kell erre zárni, mert az ismét nem lesz egytorma a választott tisztviselővel sem, annál kevésbbé a kinevezett hivatalnokkal.

Én nem tudom t. ház, de azt tapasztaltam, hogy valóságos összhang, valóságos harmonia nem ott szokott létezni, ahol egy hangszer működik, hanem igenis ott, ahol jó direkczió alatt a külömböző, de egymást kiegészitő hangszerek együttesen működnek. (Ugyvan a középen.)

És igaz, azt remélni azon bizottság kebelén, melyet én felállitani javaslok, nem lehet azon esetben, ha azon nézetnek fogunk hódolni, melyet itt Mocsáry Lajos t. képviselő ur tegnap fejtegetett, ha tudniillik nem tudunk megválni azon eszmétül, hogy az, aki az állam érdekeit képviseli, az egyesek érdekeinek ellensége, ha nem tudunk megválni azon eszmétül, hogy miután ezen bizottsági és az adóbehajtási törvény alapján az adónak pontos és igazságos kezelése és behajtása iránt intézkedik az állam érdekérül, de — mint ő mondá — egy szót sem szól a polgárok érdekérül, — ha nem tudunk megválni attól, hogy azon hazánkfiát, ki az államot szolgálja, ha kinevezés alapján áll, idegennek tekintsük, — mint ő tegnap méltóztatott mondani — akkor igenis ezen bizottságban nem lesz harmonia, de akkor nem lesz harmonia nemcsak ezen bizottságban és nemcsak

ezen bizottság által, hanem akkor nem lesz harmonia az országban sem és lehetetlen az ország felvirágzása. (Élénk helyeslés középen.)

A feladatok egyik legfontosabbika épen az, hogy ezen alaptalan és veszélyes hit és érzés irtassék ki az emberek keblébül (Helyeslés.) és ennek módja és eszköze az, hogy közös összeműködésben kell egyesiteni mindezen elemeket, hogy együtt járja őket át a hazafias szellem s együtt működve a hazának és egymásnak elválhatlan javára, mindenütt széles ez országban a nemzet kebelébül irattassék ki azon, a szomoru évek alatt természetesen keletkezett, de most nem helyesen táplált eszme, hogy idegeneknek tartsuk azokat, kik az állam érdekeit képviselik. (Elénk helyeslés a középen.)

És méltóztassék róla meggyőződni, én legalább az ellenkező meggyőződéstül nem félek, ha javaslatom elfogadtatik, az eredményre bátor leszek utalni. De én meg vagyok róla győződve, hogy ezen az uton igenis lesznek egyes összeütközések, egyes összezörrenések, de én megvallom, hogy én annak a soha meg nem zavart csendnek barátja nem is vagyok, mert az csak a sirban uralkodik. De ha lesznek is egyes összezörrenések, el fog mégis éretni az összhangzatos működés, mert van gondoskodva arról, hogy ha elő is fordul zörrenés, ez akadályul ne szolgáljon és megvagyok győződve, hogy ilyen módon az adminisztráczió minden ágában az önkormányzati elem fenn fog maradhatni, mert az ország igen nagy szerencséjére, meggyőződésem szerint önkormányzati alapon fog közigazgatása jövendőben is vezettetni. És nem ez azon hid, — sajnálom, hogy némelyekben

ezáltal illusiót rontok le, — nem ez azon hid, mely átvezet a kinevezéshez és a centralizációhoz. Az én meggyőződésem szerint ez azon közeg, mely utját állja a kinevezésnek és a centralizációnak. (Ugy van! a középen.) Mert amint már emliteni bátor voltam, meghozhatja a jövő s meg fogja hozni Magyarországnak is a kinevezési rendszert, de nem következésképen s nem rögtön, mert elismerem, hogy kinevezett hivatalnok és centralizáczió nem tartozik mindig egy és ugyanazon utra, de a dolog erejénél fogva lassankint igenis elfogja hozni a centralizácziót is az, ha mint az imént is emlitém, nem tudunk jó közigazgatást önkormányzati alapon létesiteni, még pedig nemcsak a szorosan vett közigazgatásban, hanem a közigazgatás összes ágait illetőleg.

Némelyek e tekintetben — s ez igen kemény vádul hozatott fel — azt mondják, hogy ezen javaslat az összhang kedvéért megzavarja az összhangzást a birói felelősségrül és a birói függetlenségrül szóló törvénynyel.

Én t. ház, határozottan állithatom, hogy ez szándékomban nem volt, nincs is a törvényjavaslatnak ily következése. Én azt hiszem, hogy mint mindennek a világon, ugy az igazságszolgáltatásnak is van adminisztrativ része. Már, hogy ezen adminisztrativ részére nézve s itt különösen kiemelem azt, ami a tegnapi napon is kiemeltetett, a börtönök ügyére ne lehessen a közigazgatásnak befolyást adni anélkül, hogy ezáltal a birói függetlenség vitáztatnék, ezt én részemrül határozottan tagadom. Ha van a javaslatban egyes rendelkezés, amely iránt a részleteknél meggyőződöm, hogy ezen a szemponton, az

igazságügy szempontján túlment, én részemrül kész leszek azon részre nézve módositást elfogadni. De magát az eszmét, azt, hogy közigazgatási szempontbul az igazságszolgáltatásra is lehessen befolyást gyakorolni, az általános közigazgatás utján helyes, életerős és az igazságszolgáltatásra nem veszélyes eszmének tartom. (Helyeslés a középen.)

Helyes eszme az szerintem, hogy az igazságszolgáltatást el kell választani a közigazgatástul.

Nem is támadta meg hallottamra sem tegnap, sem ma senki. De nem helyes a kettőt egymástul elfalazni ugy, hogy hatást se birjon egymásra gyakorolni, hogy érintkezési pontjai is megsemmisüljenek — és bátran merek hivatkozni rá, hogy ily módon keresztülvive a törvénykezés és a közigazgatás elválasztása, hogy amint mondom, még csak érintkezési pontok se maradjanak, — sehol, széles e világon nincsen.

Igen sok van, amire még felelni lehetne, de igyekezek rövid lenni. Megvagyok győződve külömben is, hogy a javaslatom ellen felhozandó érvek még nincsenek mind kimeritve s ugy is jövök még talán azon helyzetbe, hogy azokra válaszolhatok és akkor felelhetek egyuttal arra is, amit most elhallgatok. Egyet azomban még kivánok megjegyezni.

Igen sok oldalról történt hivatkozás Anglia példájára. Egyik rész hivatkozott Angliára abban, hogy ime ott csak van önkormányzat, mégis kinevezett tisztviselő van: mikép ellenkeznék ez az önkormányzattal? másrészrül hivatkozás történt arra, hogy ott parlamentalismus van s mégis fennmaradt az ősi önkormányzat a

parlamentalismus fejlődése daczára; miért nem maradhatna tehát fenn nálunk is?

Én azt gondolom az elsőt illetőleg, hogy a hivatkozás e tekintetben aligha egészen kiállja a sarat. Ugyanis igaz, Angliában van önkormányzat és Angliában van kinevezett tisztviselő, csakhogy az az angol kinevezett tisztviselő, amint gondolom igen jól méltóztatnak tudni, távolról sem azon eszmének felel meg, amelyet mi a tisztviselő, vagy hivatalnok név alatt érteni szoktunk. Annak a tisztviselőség nem hivatása, annak az csak mellékes, hazafias, de azért, mert hazafias, lelkiismeretesen teljesitendő hivatása. Igy tehát ő benne, ki épen azért, mert teljesen biztositott állásban van, mert hozzá nem férhet máskép, mint itélet utján senki, de mert ingyen szolgál, tehát nem tartozik semmi főnöknek tetszésétül reszketni: ő benne igenis megvannak azok a kellékek, melyek szükségesek arra, hogyha bár kinevezett hivatalnokkal is, önkormányzati uton és a centralizáczió veszélye nélkül lehessen a közigazgatást vezetni; de minálunk nem hiszem, hogy ezt ma valaki lehetőnek tartsa, ha óhajtja is, — értem nem a kinevezést, mert az lehető, — de értem a fizetésnélküli közigazgatási teendőket, hogy ugy mondjam: függetlenül teljesitő közegek által létesittetni.

Ha ez nem lehet, akkor méltóztassanak megengedni azt, hogy ily kinevezett vagy hivatalnokokkal fennállhat az önkormányzat, nem bizonyiték arra nézve, hogy fennállhat olyanokkal, kik belejönnek egy bürokratikus lánczolatba, kikre nézve ez kenyérkereset és kiknek, hogy kenyerüket megtarthassák, függnek felettük álló

hivatalnokoktul. Itt tehát a következtetés semmiképen meg nem áll.

Ami pedig a másikat illeti, hogy Angliában megmaradt az ősi önkormányzat, bár kifejlődött a parlamentalismus: ez tökéletesen igaz és ez igen örvendetes igazság; csakhogy ne nézzük csak magát az eredményt, de keressük meg az indokot is, hogy miért történt az és azután ne az önkormányzat formájában, de azon eljárásban, mely lehetővé tette annak fennmaradását a parlamentalismus mellett, igyekezzük követni Anglia példáját.

És én legalább az okot abban lelem, mert amint Angliában parlamentálizmus fejlődött, amint átlátták annak folytonosságát, az önkormányzat barátai nem azt mondták: hogy mi azomban megmaradunk és semmit sem akarunk az önkormányzaton ugy, amint ezt őseinktül örököltük, változtatni, hanem azt mondják: a parlamentálizmust akarjuk, de akarjuk az önkormányzatot is; hogy tehát lehessen, megtartva magát a princzipiumot, módositsuk alakját és az eljárást oda, hogy ezen ujabb fejleménynyel együtt fennállhasson. (Helyeslés.) Ezen ut az, amelyen mi is fenntarthatjuk az önkormányzatot főbb vonalaiban ugy, amint a történelemből kifejlődött; ezen ut az, amelyen a parlamentálizmus és az önkormányzat együtt fenn fog állni nálunk is. Ezen utat óhajtottam követni, ép ezen ut követése által jutottam e törvényjavaslathoz, melyet ismételten ajánlok a t. háznak elfogadás végett. (Hosszas élénk helyeslés a középen.)

Tisza Kálmán.

1876. január 12-én.

T. ház! (Halljuk.) Habár a tegnapi napon azon szándékomnak adtam kifejezést, hogy legközelebbi felszólalásomban még az előbb mondottakra is reflektáljak, a mai napon tartott nagyszabásu beszéd után leginkább az abban elmondottakra fogok szoritkozni. Sajnálom, hogy e beszéd elején jelen nem voltam, de utólagosan megismerkedtem azon részével is, melyet személyesen nem volt szerencsém hallani. És most beszédemet azzal kezdem, hogy tovább vigyem azon eszmét, melylyel azon igen t. képviselőtársam beszédét végezte; megjegyezvén mielőtt ezt tenném, hogy részemrül a fölött, mennyiben korcs vagy nem korcs ezen javaslat, vitatkozni nem fogok; bizonynyal sokkal kevésbé korcs, mint a hatvanas évek provizóriumainak javaslatai és eljárásai voltak. (Helyeslés a középen. Zaj a szélsőbal oldalon.) Ennek előrebocsátása után megjegyzem, hogy igenis tökéletesen egyetértek vele abban, hogy ha szinte ezen javaslatra nézve, melyet én nem kisérletnek tekintek, de melyrül hiszem és reménylem, hogy a czélnak meg fog felelni, bármit bizonyitson a tapasztalás, annak czélszerütlensége vagy annak roszasága által még nem fog bebizonyittatni, hogy az önkormányzat Magyarországon nem lehető, sőt többet mondok, ennek czélszerüsége által, — s ez az, amiben tovább megyek — még csak az sem fog bebizonyulni, hogy választott tisztviselőkkel jól igazgatni nem lehet s reménylem, hogy még azon nem várt eset sem oda fogja a nemzetet terelni,

hogy amaz, inkább korcsnak nevezhető intézményre térjen át, mely azon oldalról (a szélsőjobbra mutatva) ajánltatik. (Élénk helyeslés a középen.)

A t. képviselő ur védte Kállay képviselő urat és általában irányukat azon szempontbul, hogy nem ők azok, akik megakarnák tagadni, vagy megtagadhatnák a megyék érdemeit és hivatkozott arra, hogy hiszen nemrég ideje, midőn épen az ő irányukat azzal vádolták, hogy a megyék fenntartása mellett szakitani akarnak a parlamentálizmussal és visszatérni az 1848. előtti közigazgatásra. Ebben sok igaz van. Én magam is tudom, mert a hatvanas években csekély erőmhöz képest tollal, — mert akkor azzal lehetett, amennyire lehetett működni, — én is igyekeztem az azon irányban megindult journalisztikai és brochur irodalmi tevékenység ellen fellépni, mert csakugyan határozottan a régi megyék felállitása hangsulyoztatott a parlamentálizmus elejtésével. Ez tehát tökéletesen igaz és rám, megvallom, most, midőn ugyanazok a megyét elvetik maguktul, azon benyomást teszi, nem az, amit Shakespeare mondott, hogy a mór megtette kötelességét, a mór mehet, hanem azt, hogy megpróbáltuk, hogy a mór megtegye kötelességét, de mert nem birja megtenni, most már mehet. (Tetszés a középen. Zaj, mozgás.)

A képviselő ur azt mondja — és ebben roszul értett, hivatkozom szavaimra, midőn fölemlitettem, hogy a kinevezéseknél is lehetnek hibák, — és itt legyen szabad közben helyre igazitanom, hogy amaz idézet nem Shakespeare, hanem Schillertől való, mondom, arra vonatkozó szavaim nyomán, hogy a kinevezéseknél is le-

hetnek hibák, ő azt hitte vagy látszott hinni, hogy én a birói kinevezéseket értettem és igen nagy örömömre, védelme alá vette a birói kart, ismételvén majdnem azon szavakat, amelyeket nem régen a megtámadott birói kar védelmére a most ugyan jelen nem levő igazságügyminister mondott.

Azomban tévedni méltóztatik, én nem a birói kinevezéseket értettem, amint, hogyha beszédemet figyelemre venni méltóztatik, nemcsak abból, amit mondottam, hanem annak egész contextusából kivehette, hogy nem a birói kinevezéseket értettem általában, — amint, hogy most politikai kinevezésekrül van szó, — az absolutizmus és a provisorium ideje alatt történt kinevezéseket.

Egyébiránt ezen alkalmat mindjárt felhasználom beszédének ezen eszmékkel rokonos részére válaszolni. Azt mondja a t. képviselő ur, hogy beismeri ő is, hogy nem fogom azt megtenni, amit Bujanovics képviselő ur beszéde irányában megtenni ajánlkoztam, ha ahhoz kötöm, hogy bebizonyittassék, hogy választás mellett nem lehet szakértő és jó tisztviselő, hogy a kinevezés rögtön meghozza a szakértelmet, a képességet és a felelősséget. De mégis megjegyzi, hogy a kinevezés mellett mindez inkább elérhető, mert a választásnál nem mondja, hogy mindig, de a legtöbb esetben nem az érdem dönt, hanem döntenek összeköttetések, connexiók, korteskedések és azt mondja, azért is, mert legalább oly intézményt kell létrehozni, mely lehetővé tegye, hogy a képesség a tisztviselőknél, ha nincs meg ma, meglehet minél előbb, ez pedig csak ugy lehet, ha a tisztviselők helyzete bizto-

sitva van, hogy arra családját és szellemi tőkéjének kihasználását alapithassa.

Ezek voltak, gondolom, azok, amiket idevonatkozólag mondani méltóztatott; és még előhozta azt is, hogy egyáltalában sociális bajaink orvoslását is az ő részérül abban keresi, hogy kinevezett hivatalnok legyen; mert sociális bajainknak, a dilettantismusnak, a jogot kötelesség nélkül akarásnak indoka épen abban fekszik, hogy nálunk nem az érdem nyeri a választásoknál az előléptetést.

Ami már ezeket illeti, t. ház, soha semmi viszonyok között nem állitottam, hogy a választásnál mindig a legérdemesebb nyeri el a hivatalt. Soha semmi körülmények között nem tagadom, hogy a választásnál történhetnek és történnek is hibák, tévedések, sőt visszaélések. De engedelmet kérek, valamint nem ismertem el soha, ugy nem ismerem el ma sem, hogy mindezek a kinevezéseknél nemcsak hogy történhetnek, de tettleg meg is történnek. És ugyan kérem, ha összeköttetések illetéktelen befolyást gyakorolhatnak és gyakorolnak nem egyszer a választásnál, hát ki van-e zárva az összeköttetések illetéktelen befolyása a kinevezéseknél? (Ugy van, a középen.) Többet mondok, ha a dolognak erkölcsi sulyát veszszük, ha arrul van szó, hogy a sociális bajok tekintetében mi veszélyesebb: vajjon nem veszélyesebb-e az, hogy az előszobákban bujkáló protekczió rosz hatása tapasztaltatik, mintha oly protekcziót, melyet legalább nyiltan a világ szine előtt gyakorolnak, melyért az illető meg is rovatik? (Élénk helyeslés a középen.) S mikor tehát a protekczió mételyező hatása állandóbb:

akkor-e, mikor az, aki ily uton hivatalba jut, biztositva van életfogytig? vagy akkor, ha az ily hivatalba jutott egyén pár év mulva uj választás alá kerül? (Élénk helyeslés a középrül.)

Az igen t. képviselő ur azt is méltóztatott mondani, hogy a kinevezés élénkiteni fogja az önkormányzatot: mert az ellenőrzést az önkormányzati hatóságok erélyesebben, — nem jut eszembe hirtelen a szó, amelyet használt, — lelkesebben fogják gyakorolni a kinevezett hivatalnokokkal szemben, mint szemben a választott tisztviselőkkel; és hangsulyozta, hogy ők pedig az ellenőrzést meg akarják hagyni a megyének, illetőleg a hatóságnak. Másfelül hozzátette beszéde külömböző részeiben először azt, hogy a kinevezett hivatalnokot a fegyelmi eljárás ellen kell biztositani; másodszor, hogy a fegyelmi eljárásnál kell a kormány közelében — ami igen természetes magában véve — egy legfőbb forumnak lenni.

Már most ugyan kérdem: mi az a megyei ellenőrzés? Mert nem méltóztatott, de nem is lett volna helyén, elismerem, most részletezni a tervezetet: de mondjuk, hogy állhat az ellenőrzés abban, hogy legyen a kinevezett tisztviselőre nézve ott lent a megyében egy forum, többet mondok, legyen egy választott foruma a megyének, — amit ugyan nehezen contemplált — de ugyan kérem: miféle uton-módon fogja a megyét az ellenőrzés buzgó gyakorlatára buzditani azon hamar bekövetkező tapasztalat, midőn látni fogja, igen ő ellenőrzi a kormány kinevezett hivatalnokának eljárását, de azután a kormány az ő kinevezett hivatalnokát menti az ellenőrzésnek hatálya alul.

Én, ha nem ugy értette a tisztelt képviselő ur, bocsánatot kérek, de megvallom, hogy akkor meg nem tudom, hogyan értette, — mert meggyőződésem szerint és tudom, hogy ő sokkal jobban érti az állam közigazgatási igényeit, semhogy másként gondolkoznék, — meggyőződésem szerint mondom, az, hogy az államhatalom nevezze ki és az önkormányzati hatalom bocsájthassa el a tisztviselőt, a lehetőségek közé nem tartozik és ez csakugyan a jogköröknek teljes felforgatása lenne.

Az igen t. képviselő ur kimondotta és némileg hangsulyozva mondotta ki, hogy ő a kinevezést nem a nemzetiségek ellenében akarja, hanem inkább azt akarja, hogy a rendszeres közigazgatás által megkedvelje mindenki e hazában a lakást, hogy tehát mindenki igaz szeretettel viseltessék a magyar haza irányában. Viszont akarja, hogy azzal szemben azomban, ki ezt nem tenné, bárki legyen is, az állam a maga hatalmát éreztesse. Czélzatában, felfogásában teljesen egyetértek. Igenis annak kell mindnyájunk óhajtásának lenni, hogy rendezett, kellemes viszonyok által kedveltessük meg a hazát, de egyszersmind a kötelességét nem teljesitőt, a hűtlent meg kell büntetnünk. Én azt gondolom, javaslatom épen ezen szempontoknak felel meg, csakhogy én a haza megszeretését nem a hivatalnokok kinevezésében keresem, hanem abban, hogy a haza minden fiának nemzetiségi külömbség nélkül módot adjak saját közigazgatási viszonyaira befolyást gyakorolni mindaddig, mig e befolyással a közjó eléretik.

Az igen t. képviselő ur hangsulyozza szemben, mint

mondá, a bureaucratia megtámadásával, hogy ő a kötelességét teljesitő bureaucratiát nagyrabecsüli.

Én ismét mondhatom, hogy ezen bureaucratiát ott a maga helyén, ott, ahol nélkülözhetlen, én is részemrül becsülöm. És hogy ezen bureaucratiának nagyrabecsülésében, az iránta való rokonszenvben tovább megyek, mint képviselő ur, azt bebizonyithatom azáltal, mit tegnap is mondtam, hogy addig, ameddig ők, ő maga is a kormány hivatalnokait, tehát azon bureaucratia kifolyását képező honpolgárokat, mint idegeneket állitja szembe a megyével, addig én épen azt akarom, hogy e két elem egymást idegennek ne tekintse.

Tehát becsülöm a bureaucratiát, ha teljesiti kötelességét ott, ahol nélkülözhetlen, ott, ahol helyén van, de ez nem vezethet oda, hogy megakarjam teremteni ott, hol nincs és ahol nem szükséges: a törvényhatóság kebelében. És annak, hogy önkormányzat legyen, annak, hogy egy államnak magának épen ugy, mint az államban az egyének szabadsága akármely kormány nyomása ellen s az idők külömböző viszontagságai között biztositva legyen, mi a feltétele? feltétele az, hogy midőn valamely kormány törvényes hatáskörén túltérve elnyomni akarná, ne leljen azon elnyomásra eszközöket az alsófokon. És valjon, hogy lehet ezt elérni? Elérhető ugy, mint Angliában kinevezett tisztviselővel is, mert annak nem életkeresete és kenyere azon hivatal, el lehet érni nálunk is választott hivatalnokokkal, mert ami épen a választásnak bünül rovatik fel, a választott hivatal sem lehet kenyérkereset, nem lehet olyan, amelyre család alapittatik, de ha sikerül megteremteni bármely

országban, hogy igenis az alsóbbfoku hivatal, a közigazgatási hivatal kenyérkereset legyen, amelyre a család jóléte alapittatik, ott a honpolgárok ezrei szemet hunyva minden más megélhetési pálya előtt, egyenesen a hivatalra támaszkodik a maguk és családjaik megélhetésére, ott ugy az országos, mint a személyes szabadság garantiája megsemmisül.

A t. képviselő urnak kifogása van az ellen, hogy a szolgabiróság, mint mondá: ugylátszik ujabb időben gradus a képviselőségre.

Ha képviselővé választatik olyan szolgabiró, ki nem érdemes arra, hogy képviselő legyen, épen oly szomoru, mintha képviselővé választatik bárki más, aki a képviselőségre nem érdemes. De, hogy minő nagy szerencsétlenség feküdnék absolute a szolgabiró megválasztatásában, azt nem értem.

Azt méltóztatott mondani, hogy már Magyarországban oda kezdünk jutni, hogy a szolgabiróság gradus ad parnassum a képviselőségre, de én részemrül abban sem látok nagy veszélyt, ami hasonlag megtörtént, hogy kinevezett hivatalnokok is választattak meg képviselőkké a jelen választásoknál meglehetős nagy számmal. A dolgon segiteni, hogy baj ne legyen belüle, az által lehet, mit a magyar törvényhozás ugy a választott, mint a kinevezett tisztviselőkre megtett az incompatibilitás kimondásával, hogy egyszersmind mindkét helyet nem foglalhatja el senki.

De talán arrul van szó, mint némelyek értelmezik, hogy nem ott fekszik a baj, hanem azon szolgabirónak, mint kortesnek befolyásában a választásra. Elemezzük

tehát egy kissé a dolgot. Ha egyszer valaki tisztviselő, akár választott, akár kinevezett, szó sincs arrul, hogy a nélkül is, ha nem szabados utakon korteskednék, bizonyos befolyása, bizonyos sulya a választásoknál lesz. Mert amely tisztviselőnek vagy hivatalnoknak ez nincs meg, az megmutatta, hogy nem arra való, hogy hivatalnok vagy tisztviselő legyen. Aki a népnek bizalmát birja, annak szavára fog hallgatni az anélkül, hogy korteskedjék. Amely tisztviselő vagy hivatalnok pedig a nép bizalmát nem birja: az sem tisztviselőnek, sem képviselőnek, sem semminek nem való.

Már most minő esetben lehet ennek állandóbb és roszabb hatása, abban az esetben-e, ha a tisztviselő oly helyzetben van, mint most, hogy ha törvénytelenséget követ el, fegyelmi eljárás utján elbánhat vele a kormány, ha más irányban követ el hibát, vagy visszaél a kormány bizalmával, megfenyiti őt a legközelebbi választásnál a környezet, mig ellenben, ha ezen befolyást a kinevezett tisztviselő gyakorolja, igenis meg van felette a kinevezett kormány pressiójának lehetősége, de nincs meg lehetősége a környezet, az igazgatottak befolyásának.

És ha áll az, pedig sok esetben áll még a birákra nézve is, mit a nagy amerikai biró, Stori irt, hogy nem kell a birót elszigetelni akarni minden érintkezéstül és befolyástul, mert a felülrül jövő befolyástul elszigetelni nem lehet, s hogy ez reá nézve veszélyes ne legyen, szükséges, hogy más oldalnak érezze nyomását; még sokkal inkább áll ez a közigazgatási tisztviselőre.

Az igen tisztelt képviselő urak — s itt többekre is kénytelen vagyok reflektálni — méltóztatnak nagyon

hangsulyozni, hogy az általam javasolt bizottságban nem lehet harmonia. Ezt hangoztatta az egyik rész. Másrészrül meg azt hallottam hangoztatni, ma épen egy igen elmés szónoklatban, hogy az egész, ami ezen közigazgatási bizottságban van, csak fikczió, mert a választott tisztviselő is, a megyei választott tiz tag is bólintani fog a főispánnak és történni fog amit a főispán, illetőleg a kormány akar; semmi befolyása ott a többi elemeknek nincs.

Megvallom, a felfogások ezen ellentéte reám nézve nagyon megnyugtató és csakis azt szeretném, hogy az igen tisztelt képviselő ur, ki ezen thézist felállitotta, nem engem próbálna meggyőzni errül, mert engem meg nem győzhet errül, amint azt megfogom mondani, miért nem és ha meggyőzne, természetesen, hogy magam is elállanék ezen javaslattul; de próbálja meggyőzni azokat, kik azt állitják, hogy a törvényhatóságban minden ugy történjék, mint a főispán parancsolja, mert igy legalább egy része a képviselőháznak megnyugtatást nyerne.

De az én hitem szerint a dolog nem ugy áll és itt bátor vagyok hivatkozni a tapasztalatra; a mai tisztviselők épen ugy választatnak, mint képviselő ur előadta és csak szét kell nézni Magyarországon; ezt nem hibául mondom, csak igazolásául annak, hogy nem áll az, amit ő mondott, hogy hány helyen látjuk a választott tisztviselőt más irányt követni, mint a főispánt, kinek elnöklete alatt választatott.

És ha még épen oda mennénk, mit egy t. képviselő ur a mult napokban mondott, hogy azon 10 tagnak nem lesz bátorsága az adófelügyelőnek, ha az va-

lamit akar, ellentmondani ; engedelmet kérek, ha ezt igaznak tartanók, véghetlen nagy szégyent mondanánk ki Magyarország összes intelligenczziájára. Nem javaslatom védelmére, hanem a magyar nép, a magyar intelligenczia nevében utasitom ezt vissza.

Az igen tisztelt képviselő ur mai remek beszédében elemezvén röviden, élesen ezen közigazgatási bizottság alkotását ; azt kérdi : mi lesz a főispán ? A főispán majorizáltatni fog, minoritásban marad, kimondja a végzést és ha mégis tud valamit, azt a bizottsághoz beterjesztett jelentésekbül fogja megtudni ; tehát csak ugy mellékesen fog valamirül tudomással birni. Hozzá teszi az igaz, hogy utolsó sorban, mint a többi tisztviselő is, fellebbezhetni fog a ministerhez. Én, t. ház, javaslatomba sem beletenni nem akartam, sem nem találtam benne, hogy a főispánnak tudomást szerezni csak a bizottsági jelentésekbül szabad. Sőt igenis, nemcsak szabad, de kell is épen azon az uton, amely utat a tisztelt képviselő ur is kijelel, mert bármikor szükségét látja, a közigazgatás bármely ágának igazgatója utján a tudomást megszerezni köteles. Ez kizárva javaslatomban sehol nincs, hanem mellé van hozva még az, hogy a bizottsági ülésekben együtt hallva az illetőket, együttes képet is nyerhessen a közigazgatásban történtekrül. Ezt én részemrül nem hátránynak, hanem határozott előnynek tekintem. Ami pedig az alispánt illeti, ő épen ugy fog rendelkezni a megyei közegekkel, mint eddig s nem jön subordinált helyzetbe, mert hasonló hatáskörben, mint az övé, fog rendelkezni a megye területén lévő más forrásu hivatalnokokkal és tisztviselőkkel is.

Én épen abban látom az előnyt, hogy a közigazgatási ágazatokat, melyeket a dolog természeténél fogva fenn nem ugyan egészen, de nagyában el lehet választani, de lent érintkeznek, összefolynak, úgy lehessen együttesen és egyöntetüleg vezetni, hogy ne kelljen azt az alsó foktul mindig azért, hogy az összevágó intézkedések megtörténhessenek, két uton elindulva a legfőbb forumig levelezni, mert ez lenne azután és ez ma annak a papirfogyasztásnak, melyet a tisztelt képviselő ur annyira és helyesen rótt meg, egyik legnagyobb eszköze. És azt mondja: a baj, a hátrány, a fennakadás nem a központon van, hanem van a járásban és itt nincs intézkedés; minek az lesz a következése, mint mondani méltóztatott, hogy a szolgabiró a harmoniát a semmittevés által fogja helyreállitani és a központhoz fog folyamodni kiegyezés, utasitás végett.

Én, tisztelt ház, a dolgot máskép értem, másképen czélzom s megvallom, azon hitben vagyok, az én javaslatom mást mond. Mert ezen javaslat azt mondja, hogy ezen bizottság üléseiben azon teendőkre nézve, melyekhez több közigazgatási ágazat közreműködése szükséges: megcsinálja a munkatervet, kijelöli és azután megy a dolog a járásba, midőn már a közigazgatási ágak végrehajtóinak összeütközése előzetesen el van háritva. És én azt gondolom, hogy miután csakugyan külömben, például egy szolgabiróval, amint itt felhozatott, többen is rendelkezhetnek, fennakadás támadna, ugy amint támad ma; mert hisz ezen viszonyt nem a törvény teremtené, szükséges arrul intézkedni, hogy minden közigazgatási ágnak főnöke tudja a legközelebbi teendőket és hogy

azok ugy intéztessenek el, hogy az alsóbb közegek végezhessék azokat anélkül, hogy egyszerre három-négyfelül vétessenek igénybe.

Azt is kivánom még megjegyezni, hogy a felsőbb rendeletek szakszerinti felosztása sehol sincs fenntartva, a bizottság hatáskörének azokat kapja és felbontja; a a bizottság elnöke intézkedik azokban, mik a bizottság tárgyalását nem igénylik, azokra nézve pedig, melyek igénylik, épen azért, mert egyöntetü működés szükséges, intézkedik ezen szempontbul, de nem aziránt, hogy melyik közigazgatási ág illetőségéhez tartozik a bizottságban.

Még egy észrevétele volt a képviselő urnak, melyre reflektálnom kell és ez az, hogy ő azt mondja: a bizottság tanácskozása kapaczitácziót tételez fel, pedig ott vannak a szakközegek, akiket utasitásaik kötnek, kiknek utasitásaik szerint kell eljárniok s igy nem látja, miként lehessen ezen bizottságnak valami hatása.

Ha igy fogja fel képviselő ur, amint én nem fogom fel, mert sem indokolásomban, sem javaslatomban nem mondom, hogy minden egyes concret esetet illetőleg, ezen bizottság lesz hivatva adminisztrálni, akkor igaza van. De ez sem nem lehetséges, sem általam nem czéloztatik, hanem ezen bizottság feladata épen az, hogy a fennálló törvények, határozatok, utasitások szerint, az egyes ágazatokban való teendőkre nézve, a külömböző ágazatok összeműködését biztositsa, tehát nem áll elő azon eset, hogy az illető szakközeg felsőbb utasitás vagy rendelettül való elállásra kapaczitáltassék. A bizottságnak csakis annyiban van hatásköre, de akkor sem aziránt, hogy a közeget szorithassa, hogy ha valamely

rendeletre meggyőződése az, hogy az helytelen vagy törvényellenes, ő maga, mint bizottság jogositva van szót emelni, tartozván azomban az ismételt rendeletet haladék nélkül végrehajtani.

T. ház! Én részemrül, mert szükséges, hogy senki ez irányban kétségbe ne lehessen, ismételten kimondom: javaslatom által igenis elérni remélem a közigazgatás javitását, összhangzatossá tételét és ily módon az önkormányzati elvnek megóvását, még pedig megóvását fővonalai szerint, a históriailag kifejlett alakban. Nem mint kisérletet kivánom ezt tekinteni, arrul, hogy a hatás jó lesz: lehet meggyőződésem és van meggyőződésem; de senki sem képes aziránt biztositékot nyujtani, hogy javaslata az életben mindeneknek meg fog felelni.

Zárom beszédemet azzal, mivel az előttem szóló zárta, hogy még az is, ha ezen javaslat sikertelennek bizonyulna, nem fog engemet az önkormányzattul eltériteni, de igenis arra fog inteni, hogy más uton igyekezzem annak javitására.

Tisza Kálmán.

Január 18.

Mielőtt a törvényjavaslat fő lényegét ujolag megvilágitanám, némely észrevételekre kell válaszolnom.

Engedje meg Ürményi Miksa barátom, hogy mindenekelőtt egy észrevételt tegyek azon alkalombul, hogy a szabadság biztositékai iránt elmondott nézeteinek ki-

fejezése folytán és midőn jónak látta ezzel kapcsolatban a liberum vetorul, a parlamenti hadrul és mindezekrül beszélni, azután elmondott egy igen mulatságos adomát a halbe Kammerrül, de a képviselő ur tévedett a hallgatóság felül; mert ő azt hitte, hogy azon bécsi tömeg közt van, a hol az neki sikerült volna, de én azt gondolom, hogy ez neki minálunk sikerülni nem fog és azért igen kérem, hogy máskor még csak tréfából se hozza a magyar képviselőház értelmi szinvonalát összeköttetésbe egy lázongó bécsi tömeg értelmi szinvonalával.

Megvallom nem voltam arra elkészülve, hogy épen tisztelt barátom a szavak közt gyanusitani akarjon azzal, hogy én ezen helyrül az ellenállás, az anyagi erőhöz folyamodás theóriáját hirdetem, de miután emlitette, kénytelen vagyok helyreigazitani szavaim értelmét, melyeket ő sziveskedett egész a liberum veto eszméjeig elvezetni.

Mit mondtam én? Azt mondtam én először, hogy az önkormányzat és a törvények megtartása iránti biztositék lehet kinevezett hivatalnokokkal is, mint Angliában, ha azon kinevezett hivatalnokoknak ez nem olyan életpálya, a melyrül leszorittatván, családostul az éhenhalástul kell félni; azt mondottam, hogy nem lehet oly kinevezett hivatalnokkal, kire nézve a hivatal összes jövedelmi és életpályája, mert ez nincs azon helyzetben, hogy az egyes kormányok esetleges túlkapásaival szemben megállhasson, hanem a legtöbb esetben kényszeritve lesz a törvénytelen rendeletek végrehajtásának is eszközévé válni.

És ebben lát az én tisztelt barátom, épen a kormány részéről nem tehető nyilatkozatot, ebben lát ugyan-

akkor, a mikor hogy Angliában, a melyre ő hivatkozott, érzik ugyancsak annak szükségét, nemcsak azt bizonyitja, hogy az alsóbb fokon nem fizetett, tehát e tekintetben független hivatalnokok vannak ott, hanem azon biztositékot is keresett, a mit hasonlag idézett, hogy ki van mondva, hogy a törvénytelenség iránt a felsőbb hatóság rendeletei az alsóbb hatóságot nem mentesiti, hanem az maga fog a törvénytelenségért megbüntettetni. Ennyi az, a mit mondottam és egy vonallal sem többet és fájdalom, viszonyaink közt nem tudok annyit kieszközölni, mint amennyit Angliában, az alkotmányosság százados biztositékai mellett is szükségeseknek tartanak. Tehát nem mondtam semmi olyat, ami nemcsak kormányzati, nemcsak a ministeri helyzettel, de a mi általában bármely képviselő helyzetével is ellenkezik; csak egy esetben ismerem el, hogy olyant mondtam, a mit a ministeri padokrul nem kellett mondani, olyant mondtam, már tudnillik az ő nézete szerint, az enyém szerint nem mondtam: azon esetben, ha ő azt hiszi, hogy annak, a ki a ministeri székben ül, csakis a hatalom és nem egyuttal a szabadság érdekeit is kell védeni.

A mi külömben azt illeti, hogy ellenmondást lát abban, hogy a választott tisztviselőnél keressük a garantiát, minthogy az nem életpálya és mert beismerjük, hogy azon vagyonos osztály, mely ingyen teljesithetné a teendőket, itt hiányzik, mondom, a mi azt illeti, hogy abban ellenmondás van, engedje meg a képviselő ur, nincs. Mert a közt, hogy olyanok teljesitsék, a kik képesek egészen ingyen teljesiteni és a közt, hogy olyanok teljesitsék, a kik tökéletesen, kizárólag csak

azon fizetésre vannak éltök végeig utalva, még meg van azon középut, melyet nem a theoria terén, de melyet a praxisba nálunk még fennállani látunk és nem szükséges azért más, a hivataloskodástul elvonó keresettel is birni a tisztviselőnek, egyfelül lehet az olyan helyzetben, hogy a kiszabott 6 évig csekély fizetés mellett is viselhesse hivatalát, miután ezt nem azért vállalja el, hogy erre alapitsa egész életét, hanem nyitva marad előtte azontul, ha jónak látja, más térre alapitani életpályáját.

Azt fogják mondani, hogy ez dilettantismus; én nem tudom, miért legyen az dilettantismus. Dilettantismus lehet ily tisztviselőkkel is, azaz vannak ily tisztviselők közt is olyanok, a kik szakértelem, buzgóság nélkül, hogy szavaikkal éljek: dilettantismussal viszik hivatalaikat.

De ismét oda térek vissza, mit évek óta mondok, hogy ugyanezen hiba a dilettantismust nem zárja ki, az ő általok annyira nagyrabecsült hivatalnoki kinenevezés mellett is meg lehet; mert ott sincs biztositék aziránt, még az iskolai bizonyitvány lelkiismeretes mérlegelésével sem, hogy mindaz, a ki oda kineveztetik: képességgel és buzgósággal bir. A külömbség csak az, hogy az egyik által elkövetett hibát orvosolni képes maga a rendszer, mert minden feltünés nélkül a választás segit a bajon, mig a másik rendszer a hibát 100 eset közül 90-ben orvosolni nem képes, mert nem azok a hivatalnokok és tisztviselők tesznek sehol e világon az adminisztrácziónak legtöbb kárt, a kik oly hibát követnek el, hogy fegyelmi uton elmozdithatók,

hanem azok, a kik helytelenül neveztetvén ki, nem birnak a kellő képességgel, de olyan hibával sem, a melyért fegyelmi uton elmozdittathatnának.

Az én t. barátom azt mondja, hogy én azt nyilvánitottam, hogy a választási rendszernél nem történhetnek olyan visszaélések, melyek a szocziális erkölcsöket rontanák; én határozottan mondom, hogy ezt soha sem nyilvánitottam, sőt épen megmondtam azt, hogy igenis a választásoknál történhetnek ily visszaélések, csakhogy történhetnek a kinevezésnél is és igenis mondtam és mondom, hogy a kinevezésnél történt ilynemü helytelen protekcziót, mely négy szem közt történik, sokkal veszedelmesebbnek tartom, mint amely a választási rendszer mellett felmerülhet.

És miért? Igen jó tudom én, hogy az alku a választásnál az illető meneurök közt nem a piaczon köttetik, igen de azon meneurnek, pártfogónak, aki befolyásával a választást keresztül akarja vinni, annak már nyiltan a választók előtt kell fellépni pártfogásával, mig a kinevezés mellett elvégzi ugyanaz ugy, hogy midőn lenn a törvényhatóságnál a rosz hivatalnok ki van nevezve, még csak nem is gyanithatja senki, hogy azt a ministeri szobában a meneur eszközölte ki; ez a külömbség a kettő közt.

Igen köszönöm jó véleményét, de megvagyok győződve, hogy midőn ő lesz minister, hasonlag igyekezni fog jó kinevezéseket eszközölni, sőt én megvagyok győződve, hogy Magyarország volt kormányai jó kinevezéseket óhajtottak tenni.

De ugyan kérdem, bárki legyen a minister, fog-e,

ő a saját meggyőződése szerint kinevezhetni, nem lesz-e arra utalva, hogy megyék és emberek, neves emberei ajánlata után induljon ki, csakhogy miután az ugy történik, ha már feltesszük, amit általánosságban nem fogadok el, de hogy létezik, nem tagadhatom; de ha feltesszük, hogy részrehajló, korrupczióra hajlandó elemek uralkodnak és emelkednek felül az ország egyes vidékein, akkor azon minister épen azokat, mint a legbefolyásosabb és legtekintélyesebb embereit azon vidéknek, lesz kénytelen meghallgatni, meghallgatni a szoba négy fala közt; a tévedés ellen még azon biztositékkal sem rendelkezvén, amit más körülmények közt a nyilvános felszólalhatás megadhat.

Ami az 1861—65. és a későbbi időszak közti különbséget illeti, én sem a multkor, sem most nem vontam és nem vonom most sem kétségbe a főszereplők hazafiságát. Azomban engedjen meg, hogy ha az én meggyőződésem szerint helyes javaslatra, melylyel reménylem az ország nagy többsége is meg fog elégedni, azt mondják, hogy az korcs, akkor csakugyan joggal lehet mondani oly szüleményekrül és javaslatokrul is, melyeket a nemzet már megszületésük perczében elitélt. Mert amit a nemzet el nem itélt, amit örömmel üdvözölt, amiben ma is megnyugvását találja, azt, hogy a nemzet fejedelmével annyi viszály után kibékülhetett, az már nem az önök műve.

A képviselő ur azt mondja, ezen törvényjavaslat statáriummal vitetik keresztül.

Én oly statáriumot, melynél 1½ hétig lehet beszélni, nem ismerek. De hát kérdem, miben erőltetjük;

a törvényhatóságok $^9/_{10}$ része tartott a javaslat elkészülte óta gyülést és nyilatkozott; ha akartam volna a javaslatot siettetni, már deczemberben letárgyaltathattam volna.

Ami pedig az ellentétet illeti, az alkalom a nyilatkozatra meg volt, de én ellentétet nem is látok; 1870-ben mi a törvényjavaslatot nem tartottuk jónak és az elhalasztást inditványoztuk, most önök is megpróbálják. A többség 1870-ben nem tartotta jónak a mienket, most az önökét nem fogadja el.

Képviselő ur felemliti: micsoda önkormányzat az, melyben idegenek részt vehetnek; szó sincs róla, megtörténhetik ez és róla később fogok nyilatkozni.

De valjon, ha azzal szemben, hogy csak részben lehet idegen, a kinevezett idegen hivatalnokok intéznek, vajjon nem idegenek vezetnék-e a megyéket; ez kétségkivüli, mert egyik sem mondta, hogy tisztviselő csak megyei lehet, de a megyeiség a kinevezési rendszerrel nem is összeegyeztethető, mert ha ezt kimondanánk, akkor akadhatna hely, ahol alkalmas tisztviselőket kinevezni nem lehetne.

A képviselő ur a javaslat ellenében védelme alá veszi a városi tanácsokat és azt mondja: a jelen törvényjavaslat eltörli őket, vagy megbénitja hatáskörüket, mig az ő rendszerök mellett megmaradnának mostani hatáskörükben.

Ugyan lássuk, nem azt, hogy mi volna eziránt az ő rendszerükben, mert hiszen azt nem mondották meg, hanem, hogy ha kinevezett tisztviselőkkel akarnak administrálni: mi lehet azon rendszer.

Elsőben is, ami ezen bizottságot illeti, ezen részleteknél lesz alkalom, ha kell, bővebben is kifejteni ezt s ott ki fog tünni, hogy minden, ami arra nézve mondatott, hogy a tanácsok elvesztik hatáskörüket, nem egyéb mint egy, a törvényjavaslat felolvasása előtt kiadott s azontul megfontolás nélkül felkapott jelszó, mely a törvényjavaslatra vonatkozólag egyáltalában nem felel meg az igazságnak. De, hogy lehet tanács a mostani hatáskörével és kinevezett hivatalnokok rendszere mellett? Én hiszem, hogy lehet fából vaskarikát önteni, ha nagyon megszoritom magamat, ezt el tudom hinni, de azt elhinni képtelen vagyok és miért? Azért, mert hisz a tanács vezeti a város adminisztrációját, a tanács, amelyet a közgyülés választ. Ha már most önök azt mondják: jól adminisztrálni csak kinevezett hivatalnokokkal lehet, lehetetlen a tanácsot meghagyniok vagy engedelmet kérek, igaza lehet a t. képviselő urnak, ez lesz talán az igazsághoz legközelébb, ők meghagyják a tanácsot teljes hatáskörében, csakhogy, az önkormányzat nagyobb dicsőségére, kinevezik.

Még némely érvekre kell felelnem. Legelsőben azon kérdés ventilláltatott: kabinetkérdés-e? és némely képviselő kabinetkérdéssé tételét roszalta; megfogom mondani, mi véleményem a kabinetkérdésrül általában.

Minden törvényjavaslatot kabinetkérdéssé tenni nem szabad, mert ez megöli a parlamenti szabadságot. De viszont, hacsak a parlamenti kormányformákat nem akarjuk illuzóriussá tenni a fontosabb, az elvi, az ország kormányzati rendszerére döntő befolyást gyakorló javaslatoknak, a dolog természeténél fogva kabinetkér-

déseknek kell lenni akár megmondatik az, akár nem, mert azt a kormánynak felelőssége követeli, hogyha oly javaslata bukott meg, melyre az adminisztráczió rendszerét alapitani akarja, vagy ellenébe oly javaslat fogadtatnék el, mely által az adminisztráczió vezetését veszélyeztetve látja, hacsak a parlamentárizmus elveihez hűtlen nem akar lenni, akkor igenis ott kell helyét hagyni. Hogy ezen javaslat kabinetkérdés-e vagy nem, az a mondottakbul megitélhető, fontosságát legkevésbbé tagadhatják azok, kik azt állitják, hogy Magyarországnak összes adminisztrációját lerontja, felforgatja.

Bár szeretném beszédemet befejezni, két dolgot felelet nélkül nem hagyhatok.

Steinacker képviselő ur azt mondá: javaslatomat elfogadja, ha egy varázsütéssel megtudom tenni azt, hogy a magyar emberben legyen meg a kötelességérzet, mint megvan a németben; a másik, az elfogadható talán a megyékre, de külömbséget kell tenni a városi polgárság és megyei lakosság között, melyet még ma is, mint nyájat hajtanak a választáshoz.

A képviselő ur vagy meg van arrul győződve, hogy van, vagy nincs Magyarországban kötelességérzet; ha azt hiszi, hogy nincs, minden más érvet el kellett volna hallgatni, de miután ezen nyilatkozata daczára egész más érvekkel is megtámadta a törvényjavaslatomat, ugy kell lenni, hogy eziránti hitében nem oly erős, csak culturmissiója érzetében akarta a magyar nemzetet gyanusitani.

Én nem tartozom azok közé, kik nemzetük hibáit eltitkolják, de hivatkozom a nemzet szép történelmére,

hogy kebelébül a kötelességérzet nem hiányzik, mert ha ez hiányzott volna, a nemzet már a culturmissió rendszerének uralma alatt megsemmisült volna.

Ami a nyájkénti választást illeti felteszem, hogy képviselő urnak elvrokonai ebben nem osztoznak, arrul pedig biztos vagyok, hogy a polgárok, kiknek fogadatlan prókátora, sértéseit nem fogják megköszönni.

Megengedem, hogy Magyarországon kivüli körökben szépen lehet illusztrálni, mint kergeti a csikós szavazatra a magyar embert, de ennek a házbani nyilvánitása ellenkezik a ház méltóságával, külföldöni terjesztése pedig ellenkezik a hazafisággal.

Miután már többször ugy igyekeztek a közönség elé állitani, mint a városok ellenségét, tiltakozom ez ellen ujólag, valótlanságának pedig fényes bizonyitéka az, hogy politikai pályám kezdete óta mindig városokat képviseltem. Sokszor emlegetik a közvéleményrüli nyilatkozataimat, nem emlékszem, de amit mondtam, helyesen mondtam.

(Madarász: Követni is kell!)

Igenis, követni is kell, azt szeretném azomban tudni, mennyibe ellenkezik az eljárásommal, hiszen a törvényhatóságoknak alkalmuk volt nyilatkozni, csak 34 nyilatkozott ellene 116 ellenében, vagyis a kisebbség. De azt mondják: nem volt izgatás, de borzasztó pressió; valjon hol volt ezen pressió, vizsgálják meg két ministeri irattáramat és nem fognak találni egy sort sem, melyet e tárgyban a főispánoknak irtam vagy irattam volna.

(Ragályi Nándor: Ugy is tudják a főispánok!)

Amely főispán a kormány alatt működik, természetesen nézeteit is osztja, ebben nincs pressió, az ellenzéki képviselők is megpróbálták nézeteiket érvényesiteni azokkal, kik souverein megyékrül beszéltek, nem vitatkozom, mert azok nem voltak. A ministernek vád alá helyezését nem én, de Almásy Sándor inditványozta. Egy képviselő ur azt mondá, hogy a 10 tag közt csak azért, hogy megmutassa az intézmény képtelenségét, a törvénynek kötekedés általi megakadályozására a világon senkinek joga nincs.

Sokszor megtámadtattam régibb nyilatkozataimért, azokat ma is fenntartom és ezen meggyőződéstül vezérelve készitettem törvényjavaslatomat. A Simonyi Ernő által felolvasottakban ezeket mondtam: „Az egyesek és vidékektül csak annyit kell elvenni, amennyi az állam érdekében szükséges.“ Ennél helyesebbet ma sem tudnék mondani és törvényjavaslatom ezen elv kifejezése, mert nem veszem el a megyéktül jogkörüket, sőt önkormányzati működésüket kifejtem és biztositom az államegység érdekét. Ez minden szabadállam alapelve, a módozatok azomban az ország és idő szerint külömbözők.

Azokra, mit a centralizáczió veszélyérül felolvasott, azt az utolsó betüig osztom, csakhogy ezt én nem megyei rendszerünkkel, nem a mostani javaslattal szemben irtam, mert akkor ezek nem léteztek, de irtam a franczia centralizáczióról és mert a centralizáczió ma is veszélyesnek hiszem, azt tartom, nem szabad tovább menni, mint ameddig az állam egysége kivánja,

addig azomban minden viszonyok közt és szemben mindenkivel el kell menni.

Azzal argumentáltak, hogy az csak szinleges többséget ad a törvényhatóságnak a közigazgatási bizottságban, mert ott van ugyan 15 ember, ebbül 5 kinevezett tisztviselő, 10 választott tag, de mit ér a tisztviselő, mikor azt a főispán kandidálja, az tehát a főispántul nem független. Nem tagadom, hogy a kandidáczió roppant jog, nem tagadom, hogy ez a választásokra befolyást ád, de ha ez igy állana, mint az ellenzék felállitotta, kérdem, hogy ez a tisztviselőknek a választóktuli függését és kapcsolatát megszüntetné-e, de ha ez állana, csak akkor állana, ha a tisztviselő a bizottságba lenne. És kérdem: ma ki adminisztrál, azt mondják önök a közgyülés, én azomban nem hiszem, hogy ezt valaki hinné.

De hát ki adminisztrál? Tudjuk, hogy az egyes concret teendőket egyes tisztviselők végzik és midőn az adminisztráczió feletti határozat kerül elő, midőn az ellenőrzés kerül elő, 10 eset közül 9-ben nincs más vagy legalább a többséget a tisztviselők képezik és ha állna az, hogy ők olyanok, mint a kinevezettek, nem tudom, miért védik a választást. Ehez járul az is, hogy nincs meg az ellenőrzés, mig emellett megvan a lehetőség, hogy az ellenőrzést a törvényhatóság választottai fogják gyakorolni.

Többen felhozták, hogy azt várták tőlem, hogy én a kandidáczionális jogot, a virilizmust, mely ellen 1870-ben küzdöttem, megfogom változtatni.

Én a virilizmust ma sem tartom szerencsés fogal-

mazatnak, de nem hiszem, hogy az ország érdekeinek a szimplex választás jobban megfelelne. De engemet azon parlamentáris nézet vezet, hogy azt sehol sem láttam, hogyha egy párt hatalomra kerül, minden előtte alkotott törvényt azonnal felforgasson, mert ha ez volna a változó kormányok feladata, akkor minden pártnak az ország összes gyökeres törvényeit ujra fel kellene forgatni és desperáczióval kergetni az országot bárminő rendszer alá, még a szabadság feláldozásával is.

Csak egy példát hozok fel. Angliában nagy vita folyt a választási törvény felett és mégis azok, kik ellene bicskára mentek, midőn kormányra kerültek, nem változtatták meg. Midőn az angol gabonatörvényt megváltoztatták a később hatalomra került Toryk nem állitották vissza a régi, változott helyzetet. Méltóztassék megengedni, ha a kormányválságnak a fennálló törvények halomradöntése lenne feladata, a parlamentárizmus merő képtelenség lenne.

A t. képviselő ur, ki most azt mondá, hogy mi az országot az absolutizmus karjai közé kergetjük, a multkor mégis azt mondá: hogyha a Sennyey és az én javaslatom közt kellene választani, az enyémet választaná.

Azomban ez nekem semmit sem használna, mert egyuttal azt nyilvánitotta, hogy a mostani megyék fenntartásáért kész volna a parlamentárizmust feláldozni, hozzá toldta ehez még, hogy a kerületek, megyékből feljövő peticziókat köteles utasitásoknak kivánná tekintetni, mi a parlamenti népképviseleti rend-

szernek nyilt negatiója, ez esetben kész vagyok lemondani azon örömrül, amit okozna, hogy az enyémet kevésbbé rosznak tartja. Mert, ki a parlamentárizmus elveit ily módon kész megtagadni, azzal én még csak eszme vagy elvrokonságban sem lehetek.

Sokszor volt szó a városi vagyonrul, jelenleg csak azt jegyzem meg, hogy aki azt állitja, hogy ezen javaslat a várostul vagyona kezelését elveszi, hogy a községi adót a postás és távirdász fogja a város nyakára róni, az azt mutatja, hogy e javaslatot soha sem olvasta, mert errül a javaslatban egy betü sincs.

A konzervatizmusrul meg kell jegyeznem, megengedem, hogy a konzervativek is tehetnek gyökeres javitást, de azt állitom, hogy a szabadelvüség nem igényli, hogy a javitások a történelmi alap eldobásával, valamely szoba négy fala közt theoretice kidolgozott alapon kisértessenek meg, sőt ha Ürményi szerint a konzervatizmus követelménye az, hogy a felforgatás elvét is magokévá veszik, mert felforgatni lehet radikálisnak, konzervativnek és reakcziónáriusnak is, mert nem attul függ, hogy halad-e valaki, de merre halad, mert aki haladva rombol, az is halad, csakhogy Isten mentsen, hogy az ország utánna menjen.

Meggyőződésem, hogy minden állam czélja a polgárok jólléte és ehhez kell szabadság, kell jó közigazgatás és kell annak biztositása, hogy az egésznek érdekében működő államhatalom az állam érdekeit az állam minden pontján érvényesiteni tudja.

Ezen három szempont egyesitésének sikerülése az, ami valamely ország közigazgatási rendszerét jóvá

teszi. Sikerült-e ez javaslatomban, bírálja meg a ház, mindenesetre, ha életbe lép, legjobban meg fogja bírálni maga az élet.

Mert mit tesz ezen javaslat. Az adminisztráczió eddig két elkülönözött phalanx kezében volt, egyikét képezték a kinevezettek, a másikat a választottak és némileg a törvényhatóság; ezek egymásrul csak akkor tudnak valamit, midőn összeütköznek. A közönség a pénzügyi kormányzatot részben most is idegennek tekinti.

Elsőben tehát ezen kell segiteni. Ezen lehet segiteni többféleképp; lehet, ha az autonomiát végletekig visszük, én ezen álláspontot nem fogadhatom el, mert ez az államegység és egységes államérdekkel ellenkezik.

A másik, el kell törölni a választott tisztviselőket: ezt sem fogadhatom el, mert én az önkormányzat hive vagyok.

Előttem tehát nem marad más hátra, mint a közigazgatási hivatalnoknak a közigazgatás kebelében egyesitése. E bizottság nem fog adminisztrálni, de gondoskodni fog, hogy a külömböző közegek kötelességöket teljesitsék.

Azt mondják: ezen törvény nem őszinte, mert ez az autonomia köpenye alá bujtatott centralizáczió. Mi igaz van ebben? Az, hogy a törvényhatóságnak 10 választott tagja és 5 tisztviselője van ott, kiken ez semmit sem változtat, mert épen ugy fognak választatni, mint eddig és lesz a kormány 6 hivatalnoka. De azt mondják, hol van a 10 ember, nem fog akadni,

egyik azt mondja, e miatt megakad az adminisztráczió, a másik: kisérlet ez, mely nem fog sikerülni, a harmadik: e miatt az önkormányzat illuzió lesz.

Nem fog fennakadni, mert bármiként jön is össze a bizottság, a jelenlevők határoznak. Mondják, hogy ez az önkormányzatra veszélyes, ezt én nem fogadom el, mert ha 10 ember nem jelenik is meg, a többiek határozhatnak; ennélfogva ezen az alapon nem kell megváltoztatni. Igaz az, hogy hol a közigazgatás vezetésére 10 tag nem fog akadni, az önkormányzati elemek nem fognak túlsulyt gyakorolhatni.

De kérdem, ha nincs önkormányzati elem, meg lehet-e azt teremteni; nem lehet, de várni kell, még magától megterem, addig azomban a közigazgatással várni nem lehet.

Arra, hogy a 10 tag nem lesz meg, felhozzák az állandó bizottságok esetét. A külömbség a kettő közt nagy, az állandó bizottság csak javaslatokat készit és tanácskozik, mig a közigazgatási bizottság adminisztrál; ennélfogva, miután a tanácskozásnál érdekesebb, valószinü, hogy a közigazgatási gyülésen meg fognak jelenni, hol a tiz tag nem fog megjelenni, az önkormányzat semmit sem veszit, mert a közgyülés eddig sem adminisztrált.

Én tehát javaslatomat ajánlom, mert ez az önkormányzatot és jó adminisztrácziót biztositja.

Két dolgot ront le; lerontja azok illusióját, kik azt hiszik, hogy a megye adminisztrál, kik azt hiszik, hogy a megyegyülés az adminisztráczió felett ellenőrködik. Ez fájhat azoknak, kik illusiót] veszitenek,

lehet kellemetlen azoknak, kiknek nyakára hozatik az ellenőrködés, de a hazának, melynek önkormányzatra és jó közigazgatásra van szüksége, csak hasznára lehet.

Ajánlom elfogadás végett.

II. FEJEZET.

Törvények: 1870: XLII. A köztörvényhatóságok rendezésérül. — 1871: XVIII. A községek rendezésérül. (Kivonat.)

XLII. Törvényczikk.

A köztörvényhatóságok rendezéséről.

(Szentesitést nyert 1870. évi aug. hó 1-jén. Kihirdettetett a képviselőházban 1870. évi aug. hó 2-án; a főrendek házában 1870. évi aug. hó 3-án.)

I. Fejezet.

A törvényhatósági hatáskörről.

1. §. A vármegyék, székelyszékek, Jász-Kun, Hajdu- és nagy-kikindai kerület, Kővár, Fogaras és Naszód vidéke, a szepesi XVI. város kerülete és a szabad királyi, valamint a 88-ik §-ban elősorolt városok, mint önálló törvényhatóságok, jövőre is gyakorolni fogják a törvény korlátai között:

a) az önkormányzatot;

b) az állami közigazgatás közvetitését;

c) ezeken felül a törvényhatóságok egyéb közérdekü, sőt országos ügyekkel is foglalkozhatnak, azokat megvitathatják, azokra nézve megállapodásaikat kifejezhetik, egymással és a kormánynyal közölhetik, s kérvény alakjában a képviselőházhoz közvetlenül felterjeszthetik.

Buda és Pest városok beligazgatási szervezéséről azonban külön törvény rendelkezik.

2. §. Önkormányzati jogánál fogva a törvényhatóság saját belügyeiben önállólag intézkedik, határoz és szabályrendeleteket (statutumokat) alkot; határoza-

tait és szabályrendeleteit saját közegei által hajtja végre; tisztviselőit választja; az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapitja, s a fedezetről gondoskodik; a kormánynyal közvetlen érintkezik.

3. §. Határozat, mely

a) a költségvetés megállapitására,

b) ingatlan vagyon elidegenitésére, vagy ingatlan vagyon szerzésére,

c) kölcsönvételekre,

d) a helybenhagyott költségvetésben elő nem forduló terhes szerződések kötésére vagy felbontására, és közművek emelésére,

e) uj hivatalok rendszeresitésére, vagy a fennállók megszüntetésére vonatkozik, és általában minden határozat, melyre nézve a törvény felsőbb megerősitést rendel: csak ministeri jóváhagyás után hajtathatik végre.

Ha a kormány a felterjesztéstől számitandó 40 nap alatt egyáltalában nem nyilatkozik, a felterjesztett határozatok helybenhagyottaknak tekintetnek és végrehajthatók.

4. §. Magánfelek a törvényhatóságnak az önkormányzat körében hozott sérelmes határozatai ellen a kézbesitéstől, illetőleg a szabályszerü kihirdetéstől 15 nap alatt az illető ministerhez folyamodhatnak.

A folyamodvány az alispánnak, illetőleg a polgármesternek adandó be, ki ezt 8 nap alatt véleményes jelentéssel felterjeszteni köteles.

Azt, hogy a határozat csak birtokon kivül fellebbezhető, magában a határozatban világosan ki kell fejezni.

E záradék hiányában a határozat birtokon belől fellebbezhető.

5. §. Szabályrendeleteket a törvényhatóság csak önkormányzati hatáskörének korlátai között alkothat.

A szabályrendeletek a törvénynyel, s a kormánynak hatályban levő szabályrendeleteivel nem ellenkezhetnek, a községek (faluk, mezővárosok) önkormányzati jogait nem sérthetik, és csak a szabályszerü kihirdetéstől számitandó 30 nap után hajtathatnak végre.

6. §. A szabályrendelet, ha csupán helyi érdekü, a törvényhatóság területén, ha közérdekü: az egész országban kihirdetendő.

7. §. Szabályrendeletek ellen az érdeklettek a szabályszerü kihirdetéstől 30 nap alatt az illető ministerhez folyamodhatnak.

A minister a törvényhatóság meghallgatása után végérvényesen határoz.

A szabályrendeletet felfüggesztő vagy megsemmisitő kormányrendelet indokolandó.

8. §. Az árva- és gyámhatóságot a törvényhatóságok fogják gyakorolni; ennélfogva kinevezik és ellenőrzik az árvagyámokat, megvizsgálják a gyámi számadásokat, felügyelnek az árvák vagyonára és nevelésére, és intézkednek az árvák mindazon ügyeiben, melyek a rendes biró illetőségéhez nem tartoznak.

A rendezett tanácsu városoknak árva- s gyámhatóságáról a községi törvény rendelkezik.

9. §. Árva- és gyámhatóságát a törvényhatóság egy állandó központi árvaszék által gyakorolja, mely áll: egy elnökből, legalább két ülnökből, a tiszti

ügyészből, a számvevőből, egy jegyzőből és a szavazattal nem biró közgyámból.

Az árva- és gyámügyek a belügyministerhez fellebbezhetők.

10. §. Az árvaügyek ellátására s az árvapénzek kezelésére nézve az egyes törvényhatóságokban divatozó gyakorlat, az árvaügy országos és végleges rendezéseig ideiglenesen fenntartatik.

11. §. Addig, mig a törvényhozás a törvényhatósági költségek fedezésének és beszedésének módját külön törvény által végleg szabályozza: a háziadó az egyenes (föld-, ház-, jövedelem-, személyes-, kereseti) államadó után százalékokban vettetik ki, az államadóval együtt szedetik be, és az illető törvényhatóságnak havonkint előzetesen szolgáltatik ki.

12. §. Azon törvényhatóságokban, amelyekben rendezett tanácsu városok vannak, a törvényhatóság egyetemét közösen illető költségek a járásiaktól elkülönitve állapittatnak meg és vettetnek ki.

A rendezett tanácsu városok csak a közös költségekhez járulnak.

13. §. A törvényhatósági joggal felruházott városok közvetett államadókra is vethetnek községi pótadót, a városban s annak területén illetékeket, helypénzeket, vámokat szedhetnek, s az állam által igénybe nem vett uj adókat hozhatnak be.

E jog gyakorlására a kormány engedélye szükséges, mely azt, — amennyiben az állam jövedelmeinek csökkenése, s az ipar s kereskedelem érdekeinek veszélyeztetése nélkül eszközölhető, — a helyi viszonyok-

hoz képest a város indokolt felterjesztésére megadhatja.

14. §. A törvényhatóság a jövő évi költségvetést az őszi közgyülésben állapitja meg; a zárszámadás pedig a tavaszi közgyülésen vizsgáltatik meg.

Az előirányzat, a zárszámadás, s az állandó választmány (44. §.), illetőleg városi tanács véleményes jelentése a közgyülés előtt 15 nappal közszemlére kitétetik, és egyszersmind a bizottsági tagoknak kézbesittetik.

Egyes adózók a költségvetésre és zárszámadásra észrevételeket tehetnek s azokat a közgyülés előtt 5 nappal az állandó választmánynak, illetőleg tanácsnak beadhatják.

A választmány, illetőleg tanács a beadott észrevételeket tárgyalni s véleményes jelentés mellett a közgyülésnek bemutatni köteles.

15. §. A törvényeket és a kormánynak a törvényhatósághoz intézett rendeleteit a törvényhatóság területén a törvényhatóság hajtja végre saját közegei által.

Mennyiben van ezen általános szabály alól kivételnek helye: a törvény határozza meg.

16. §. A törvényhatóság jelen törvény korlátai között felirhat egyes kormányrendelet ellen a végrehajtás előtt, ha azt törvénybe ütközőnek, vagy a helyi viszonyok miatt czélszerütlennek tartja.

De ha a minister a felhozott indokok ellenére a végrehajtást követeli, vagy ha a törvényhatóságot hozott határozatának foganatositásától másodizben eltiltja, a kormányrendelet azonnal és feltétlenül teljesitendő

és végrehajtandó (58. §. c. pont). Az ilyen, valamint a szabadságos és tartalékos katonák berendelését, és valamely, az állam veszélyezett érdekei miatt halasztthatlan rendőri intézkedést tárgyazó kormányrendelet csak a végrehajtás után, s csak annyiban szolgálhat közgyülési vita és határozat tárgyaul, a mennyiben a törvényhatóság a kormány eljárását netán sérelmesnek találván, a képviselőháznál keresne orvoslást.

17. §. Kivétetnek a végrehajtás kötelezettségének szabálya alól az országgyülés által meg nem szavazott adó tényleges behajtására, vagy meg nem ajánlott ujonczok tényleges kiállitására vonatkozó rendeletek.

Az előmunkálatok azonban azonnal teljesitendők.

II. Fejezet.

A törvényhatósági bizottságról.

18. §. A törvényhatóság egyetemét a bizottság képviseli s a mennyiben a törvény kivételesen másként nem intézkedik, a hatósági jogokat a törvényhatóság nevében a bizottság gyakorolja.

19. §. A bizottság áll fele részben a törvényhatóság területén legtöbb egyenes államadót fizető azon nagykoru honpolgárokból, kik országgyülési képviselőválasztásra jogositva vannak; hason fele részben pedig a választó közönség választottjaiból.

20. §. Bizottsági tag általában nem lehet:

a) aki irni és olvasni nem tud;

b) aki a törvényhatóság területén legalább két év óta nem bir, vagy ugyanannyi idő óta ott nem lakik és adót nem fizet;

c) aki a törvényhatóság közjavadalmait haszonbérli vagy a törvényhatósággal más számadási viszonyban áll.

21. §. A bizottsági tagok számát a törvényhatóság lakosainak száma szabályozza, t. i. vármegyékben, székekben, kerületekben és vidékekben minden 500, törvényhatósági joggal felruházott városokban minden 250 lakos után egy bizottsági tag számittatik.

A bizottság választott és nem választott tagjainak összes száma azonban törvényhatósági joggal felruházott városokban 48-nál kevesebb és 400-nál több, más törvényhatóságokban 120-nál kevesebb és 600-nál több sehol sem lehet.

22. §. A legtöbb adót fizetők névjegyzékét az adóhivatalok hivatalos kimutatásai alapján minden év végével a törvényhatóság igazolási választmánya állitja össze, illetőleg igazitja ki.

Az igazolási választmány áll: a közgyülés által egy évre választott 5 tagból, és a főispán által a bizottsági tagok közül szintén egy évre kinevezett elnökből és 3 tagból; előadója a törvényhatósági jegyző.

Érvényes határozat-hozatalra az elnökkel 5 tag jelenléte szükséges.

A választmány a kitüzött és kihirdetett napokon nyilvánosan tartja üléseit s a megállapitott névjegyzéket indokolt jelentés kisóretében a közgyülésnek megerősités végett bemutatja.

23. §. A sorrend megállapitásánál csak a törvényhatóság területén fekvő ingatlan vagyon s a törvényhatóság területén élvezett jövedelem összes egyenes

államadója és a személyes kereseti adó vétetik számitásba; továbbá az állami, felekezeti, községi és magántanintézetek tanárai, a tudományos akadémiák tagjai, a folyóirat- és lapszerkesztők, a lelkészek, az ipar- és kereskedelmi kamarák bel- és kültagjai, ugyszintén a magyar államban érvényes oklevéllel ellátott: tudorok, ügyvédek, orvosok, mérnökök, gyógyszerészek, sebészek, bányászok, erdészek és gazdatiszteknek összes egyenes államadója kétszeresen számittatik.

A férj vagy atya államadójába a nő, valamint kiskoru gyermekek államadója is beszámitandó, ha a nőnek vagy a kiskoru gyermekeknek vagyonát kezeli.

Mindenki csak egy törvényhatósági bizottságnak lehet tagja; az, aki több törvényhatóságban jön a legtöbb államadót fizetők sorába, azon törvényhatóság bizottságának lesz tagja, melyet maga jelöl ki.

Midőn ketten vagy többen fizetnek hasonmennyiségü államadót, ezek között a sorshuzás dönt; midőn pedig ezen eset olyan egyének közt fordul elő, kik közül az egyik egyszeresen, a másik pedig kétszeresen számitott államadó folytán juthatna a bizottságba, az utóbbi bir elsőbbséggel.

Az, aki 5 év óta az országban lakik, folytonosan adót fizet s más államnak nem alattvalója, a sorrend megállapitásánál a törvényhozás tüzetes intézkedéséig honpolgárnak tekintendő.

24. §. Azok, akik a 23. §. kedvezményét igénybe venni kivánják, az ülések tartama alatt az igazoló választmány előtt szóval vagy irásban jelentkezni, s jogosultságukat igazolni kötelesek.

Aki nem jelentkezett, vagy jogosultságát igazolni nem tudja, az adó kétszeres beszámitásának kedvezményétől azon egy alkalomra elesik.

25. §. A bizottsági tagok választása vármegyékben, székekben, kerületekben és azon törvényhatósági joggal felruházott városokban, amelyekben a választók száma a 600-at meghaladja, választó-kerületenkint eszközöltetik.

A választó-kerületeket az egymáshoz tartozó községek, illetőleg utczák, s a választási főhely kijelölésével a törvényhatóság maga alakitja meg. Egy-egy választó-kerületben 200 választónál kevesebb és 600 választónál több nem lehet.

Olyan mezőváros, vagy falu, melyben legalább 200 választó lakik, külön választókerületet képez.

Ha a választók száma a 600-at haladja: a község 200—600 választóból alválasztókerületet alkot.

26. §. Minden választókerület és alkerület, lehetőleg páros számban, csak annyi bizottsági tagot választ, a mennyi a bizottságnak választás alá eső tagjaiból a kerület vagy alkerület választóinak a törvényhatóság összes választóihoz viszonyitott aránya szerint a kerületre vagy alkerületre esik.

27. Választó és választható a törvényhatóság mindazon lakosa, a ki országgyülési képviselő-választásra jogositva van.

Az egyes választó-kerület választóit külön-külön betürendben a közgyülés által kiküldött választmány állitja össze az országos képviselők választására jogosultak utolsó névjegyzékéből.

28. §. A bizottság választás alá eső tagjai 3 évenkint 6 évre választatnak.

A legelső alkalommal megválasztottak közül az első három év leteltével minden egyes választókerületre és alkerületre nézve külön-külön eszközlött sorshuzás utján a választottak fele kilép.

Jövőre pedig minden három év leteltével azok lépnek ki, a kik a szabályszerü 6 évet már kitöltötték.

A sorshuzást a közgyülésen az elnök eszközli.

A kilépett tagok ujra választhatók.

29. §. Az, a ki elveszti időközben tagsági képességét, megszünik tagja lenni a bizottságnak, helye pedig, valamint az időközben elhunyt és leköszönt tagok helyei is, minden év végével töltetnek be azon kerület vagy alkerület által, a mely által megválasztattak.

30. §. A bizottság választás alá eső tagjainak megválasztása csak a legtöbb adót fizetők névjegyzékének összeállitása, illetőleg kiigazitása (22. §.) után történhetik.

A választás napját a közgyülés tüzi ki.

Az alispán, illetőleg polgármester az igazolt tagok névsorát tájékozás végett közzétenni, s egyszersmind a választás napját kellő időben kihirdetni köteles.

31. §. Ha olyan választatik meg, aki mint egyik legtöbb adót fizető már tagja a bizottságnak és a választást elfogadja, helye a sorrendbe következő legtöbb adót fizető által pótoltatik.

32. §. Az, aki több helyen választatott meg, azon

kerületet fogja képviselni, melyet a főispánhoz (főkirálybiró stb.) intézett nyilatkozata szerint képviselni kiván.

A többi kerület ujból választ.

33. §. A választás a szavazók nevének és lakhelyének nyilvános feljegyzése mellett személyesen beadott szavazatlapok által történik.

Ha a szavazatlap több nevet tartalmaz, mint a hány bizottsági tagot a kerület választani jogositva van, az utólirott nevek számba nem vétetnek.

Ha többen egyenlő szavazatot nyertek, a fölött, hogy melyik legyen bizottsági tag, a választási elnök által kihuzott sors dönt.

34. §. A választást, a helyi viszonyokhoz képest egy vagy több kerületben, a közgyülés e czélra megválasztott küldötte, mint elnök vezeti.

A választók a választás megnyitásakor a küldött mellé 4 bizalmi férfiut jelölnek ki maguk közül.

Ha e joggal élni nem akarnak, a bizalmi férfiakat a küldött nevezi ki.

A választásnál az érdekelt község birái és jegyzői, illetőleg a hatósági közegek hivatalból jelen lenni s a szavazók azonosságára felügyelni kötelesek.

35. §. A választás egy s ugyanazon kerületben, illetőleg alkerületben egy napnál tovább nem tarthat.

Kezdődik reggeli 8 órakor és végződik esti 6 órakor.

A határidőn túl szavazatot elfogadni nem szabad.

A választások törvényhatósági joggal felruházott városokban 3, más törvényhatóságokban 8 nap alatt

valamennyi kerületre és alkerületre nézve befejezendők.

36. §. A szavazatok összeszámitása nyilvánosan történik.

Ha az összeszámitás félbeszakittatik, vagy egy napról a másikra tétetik át, a jegyzőkönyv és a beadott szavazatlapok a szavazatszedési szekrénybe záratnak, melyet a küldött két bizalmi férfiu s a községek előljárói lepecsételnek.

A választás eredményét a küldött azonnal kihirdeti, s a szavazatlapok s jegyzőkönyv bemutatása mellet, eljárásáról a törvényhatóságnak jelentést tesz.

37. §. A választási eljárásra vonatkozó panaszok, vagy megválasztott tag választhatási képessége ellen tett észrevételek a választástól számitott 15 nap alatt az igazoló választmányhoz (22. §.) nyujtandók be.

38. §. Az igazoló választmány határozatai szabályszerüleg kézbesittetnek, s a kézbesitéstől 15 nap alatt a törvényhatósági bizottság által 3 évre választott 5 tagu állandó biráló választmányhoz fellebbezhetők, mely a vitás kérdésekben végérvényesen dönt, és melynek elnöke a főispán akadályoztatása esetében az alispán, illetőleg polgármester.

A megsemmisitett választások helyett az uj választást a közgyülés rendeli el.

39. §. Ha a választás valamennyi választó-kerületben végbement, s a választás alá eső bizottsági tagok $^3/_4$-de igazolva van, a főispán (főkirálybiró sat.) közgyülést hirdet; a közgyülésen a megyei bizottságot alakultnak jelenti ki.

40. §. Az elnök, a bizalmi férfiak, a községi előljárók s jegyzők, s általában a szavazók a törvény különös oltalma alatt állanak.

A személyes biztosság tekintetében ugyanazon rendszabályok alkalmazhatók, melyek az országos képviselőválasztásoknál alkalmaztatnak, s az elkövetett vétségek a választási törvény szabványai szerint toroltatnak meg.

III. Fejezet.

A közgyülésekről.

41. §. A közgyülés elnöke a főispán (főkirálybiró sat.), akadályoztatása esetében az alispán illetőleg polgármester.

42. §. A közgyülések számát és idejét a törvényhatóság szabályrendelettel állapitja meg, de minden tavaszszal a mult évi számadások megvizsgálása és minden őszszel a jövő évi költségvetés megállapitása végett közgyülést kell tartani.

Ha a főispán (főkirálybiró sat.) a bizottság vagy a főispán akadályoztatása esetében az alispán, illetőleg polgármester szükségesnek látja, annyiszor tartathatik rendkivüli közgyülés, a hányszor a körülmények igénylik.

Az alispán, illetőleg polgármester a közgyülés határnapját s a felveendő tárgyak sorozatát legalább 8 nappal, illetőleg 24 órával a gyülés előtt szabályszerüleg kihirdetni köteles.

43. §. A közgyülés hatásköréhez a következő ügyek tartoznak:

a) szabályrendeletek alkotása,

b) a közigazgatási és választókerületek alakitása,

c) a törvényhatósági közlekedési vonalok, kézművek, épitkezések s a közmunka feletti intézkedés,

d) kölcsönvételek,

e) törzsvagyon szerzése vagy elidegenitése,

f) a költségvetési előirányzat megállapitása s a zárszámadások megvizsgálása,

g) a tisztviselők, az állandó, az igazoló és a biráló választmány, s egyes küldöttségek választása, s a főispán (főkirálybiró stb.) által felfüggesztett alispán, illetőleg polgármester helyettesitése (53. §. f. pont), valamint egyéb, időközben főispánilag történt helyettesitések feletti intézkedés a jelen törvény 54. és 55. §-aiban meghatározott esetek kivételével,

h) a tisztviselőknek ellenőrzése, felelősség alóli felmentése, felfüggesztése, ugy ellenök a tiszti vizsgálat elrendelése,

i) a tisztviselők, a segéd- és kezelő személyzet s a szolgák fizetésének szabályozása, felemelése vagy leszállitása,

k) uj hivatalok és állomások felállitása, vagy a régiek megszüntetése,

l) a törvényhatóságok kezelése vagy felügyelete alatt álló pénztárak megvizsgálása s erre vonatkozó jelentése,

m) a községektől a községi törvény értelmében fölterjesztett vagy föllebbezett ügyek másodfoku ellátása,

n) kérelmezési és levelezési jog gyakorlása,

o) inditványok tárgyalása,

p) a felirati jog gyakorlása,

q) mindazon ügyek, melyeket ezen, vagy más törvény avagy a törvényhatóság szabályrendelete kizárólag a közgyüléshez utasit.

44. §. Vármegyékben, székekben, kerületekben és vidékekben a 43. §. a, b, c, d, e, f, i, k, m pontjai alatt elősorolt ügyeknek, s általában az önkormányzat fontosabb ügyeinek közgyülési tárgyalását a törvényhatóság állandó választmánya készíti elő.

Az állandó választmányt a bizottság 3 évre választja; elnöke az alispán.

Alelnökeit a választmány maga választja, s együtt vagy szakosztályokra oszolva tanácskozván, hozzá utasitott tárgyakra nézve inditványoz és javaslatot tesz.

A tagok számát, s a választmány szervezetét a törvényhatóság szabályrendelettel állapitja meg.

45. §. A gyülést az elnök nyitja meg és zárja be.

A tanácskozást az elnök vezeti, a rend fenntartása felett az elnök őrködik, s a kérdést a szavazásra az elnök tüzi ki.

Szavazás előtt a kérdés megállapitásához szólni a tagoknak jogában áll.

A szavazatok a szólók szerint vétetnek számba, de tiz tag kivánatára az elnök a névszerinti szavazást elrendelni köteles.

46. §. A közgyülésen a jelenlevők határoznak.

Egy bizottsági tag sem vehet részt oly tanácskozásokban, amelyekben közvetlenül érdekelve van.

A hallgatóság számára elkülönitett hely jelölendő ki.

A napirendre kitüzött tárgyakkal össze nem függő önálló inditványt, mely 24 órával előbb a közgyülésen, vagy pedig az elnökségnél be nem jelentetett, s egyszersmind a jegyzői hivatalnál vagy más alkalmas helyen közszemlére ki nem tétetett, a közgyülésen tárgyalni nem szabad.

Máskülönben az ügyrendet, jelen törvény korlátai között, maga a törvényhatóság szabályrendelettel állapitja meg.

47. §. Az alispán, jegyző, tiszti ügyész, árvaszéki elnök és ülnök, szolgabiró, főpénztárnok, főorvos, főmérnök, levéltárnok, közgyám, számvevő s a rendezett tanácsu városok polgármesterei, törvényhatósági joggal felruházott városokban pedig a polgármester, jegyző, rendőrkapitány, tanácsnokok, tiszti ügyész, árvaszéki elnök és ülnök, pénztárnok, főorvos, főmérnök, közgyám, számvevő és levéltárnok a közgyülésen üléssel és szavazattal birnak, habár nem volnának is tagjai a bizottságnak.

48. §. A többi tisztviselő és általában a tisztelet-beli tisztviselők a közgyüléseken felszólalhatnak, s ha felhivatnak, felszólalni kötelesek is; de szavazattal csak azon esetben birnak, ha bizottsági tagoknak megválasztattak, vagy a legtöbb adót fizetők sorába esnek.

49. §. Ha tiszti kereset elrendelése, vagy valamelyik tisztviselő hivatalvesztése forog szóban, a szavazás titkos, melynek módját a törvényhatóság szabályrendelettel állapitja meg.

50. §. A ki a tanácskozás méltóságát vagy a gyülés egyes tagjait sértő kifejezéssel él, s azt rögtön

vissza nem vonja: széksértési kereset alá vonathatik, s a gyülés által, a fellebbezés kizárásával, 100 forintig terjedhető s közigazgatási uton behajtható birságra büntettethetik, fennmaradván a büntető törvények sulya alá eső büntényekre nézve a későbbi megtorlás joga.

51. §. A közgyülési jegyzőkönyvek hiteles másolatai a belügyministerhez a hitelesitéstől 30 nap alatt, egyes jegyzőkönyvek pedig egyik vagy másik minister kivánatára rögtön fölterjesztendők.

IV. Fejezet.

A főispánról és a törvényhatósági közegekről.

52. §. A vármegyék és a törvényhatósági joggal felruházott városok élén a megyei, illetőleg városi 'főispán, a székelyszékek élén a főkirálybiró, a kerületek és vidékek élén a főkapitány, a szepesi kerület élén a kerületi gróf áll, kiket a belügyminister előterjesztésére, tekintet nélkül az örökös főispánokra, a király nevez ki és mozdit el.

Vármegye főispánja egyidejüleg a megye területén létező s törvényhatósági joggal felruházott városoknak főispáni tisztét nem viselheti. — Egy és ugyanazon főispán azonban több városnak főispánja is lehet.

53. §. A főispán (főkirálybiró stb.) a végrehajtóhatalom képviselője; mint ilyen ellenőrzi a törvényhatósági önkormányzatot és őrködik a törvényhatóság által közvetitett állami közigazgatás érdekei felett, e végből:

a) a megyei, széki, vidéki kerületi rendes közgyü-

lések előtt, az alispánból, főjegyzőből, tiszti ügyészből s az állandó választmány alelnökeiből alakitott számonkérő (scontralis) szóket tart;

b) megvizsgálja személyesen legalább egyszer évenként a hatósági tisztviselők hivatalos eljárását, s megtekinti, a hányszor jónak látja, az alispánhoz vagy polgármesterhez érkezett kormányrendeleteket s más beadványokat;

c) vizsgálatot rendelhet a hanyag vagy vétkes tisztviselő ellen, s azt a vizsgálat tartamára felfüggesztheti hivatalától; az alispánt és polgármestert azonban csak a belügyminister jóváhagyásával függesztheti fel;

d) a felfüggesztett tisztviselőket az alispán, illetőleg polgármester kivételével ideiglenesen másokkal helyettesiti;

e) indokolt felterjesztést tesz a kormánynak, ha az alispán vagy polgármester valamely kormányrendeletet végrehajthatónak nem vél (58. §. d pont); mely felterjesztéshez az alispán, illetőleg polgármester nyilatkozata is csatolandó;

f) gyakorolja a tisztujitó székeken a 68. §. értelmében és 43. §. g) pontja eseteiben a kijelölés jogát;

g) kinevezi a 65. §. alatt megnevezett tisztviselőket, s a mutatkozó szükséghez képest a tiszteletbeli tisztviselőket; kinevezi továbbá a vármegyékben, székekben, vidékekben, kerületekben az alispán meghallgatása után a csendbiztost, a várnagyot s általában a segéd- és kezelő összes személyzetet;

h) gyakorolja mindazon jogokat és teljesiti mind-

azon kötelességeket, melyeket jelen törvény a főispánra ruház.

54. §. Ha a törvényhatóság a 16. §. vagy az alispán, illetőleg polgármester az 58. §. e) pontja alatt megszabott törvényes kötelességét megszegi vagy pontosan nem teljesiti: a ministerium felhatalmazhatja a főispánt (főkirálybirót sat.), hogy a törvényhatóság mindazon tisztviselőivel és közegeivel, kikre a végre nem hajtott rendelet végrehajtásánál szüksége van, közvetlenül rendelkezhessék.

Ez esetben a tisztviselők és közegek a főispánnak (főkirálybirónak sat.) a végrehajtásra vonatkozó rendeleteit azonnal és feltétlenül teljesiteni kötelesek, s e miatt a törvényhatóság által feleletre nem vonathatnak.

55. §. Az 54. §. eseteiben a főispán (főkirálybiró sat.) a nem engedelmeskedő tisztviselőt és közeget tiszti kereset alá fogathatja, hivatalától felfüggesztheti vagy elmozdithatja s helyébe mást helyettesithet.

Az ekként helyettesitett tisztviselők és közegek a következő általános tisztujitásig megmaradnak állomásaikon s jogok s kötelezettségek tekintetében a többi tisztviselőkkel teljesen egyenlők.

56. §. A kormányrendelet végrehajtásával a főispán kivételes hatalma legott véget ér.

A törvényhatóság, ha sérelmesnek tartja a kormány eljárását, a képviselőháznál kereshet orvoslást.

57. §. A vármegye, szék, vidék, kerület központi tisztviselői: az alispán, jegyző, tiszti ügyész, árvaszéki elnök és ülnök, pénztárnok, főorvos, főmérnök, levéltárnok, főszámvevő, közgyám, állatorvos.

Kül tisztviselők: a szolgabiró, a rendezett tanácsu városok polgármesterei s a helyi viszonyokhoz képest a járási orvos, járási mérnök, járási számvevő, járási közgyám.

A központi tisztviselő a törvényhatóság székhelyén, a kül tisztviselő a járásban (szakaszban) köteles lakni.

58. §. Az alispán a vármegye, szék, vidék és kerület első tisztviselője; mint ilyen:

a) vezeti a törvényhatóság nevében a közigazgatást, intézkedik minden ügyben, mely a közgyülés vagy egyes közegek hatásköréhez utasitva nincs;

b) végrehajtja a közgyülés határozatait;

c) átveszi a törvényhatóság közönségéhez intézett kormányrendeleteket, leveleket, jelentéseket, folyamodványokat;

d) végrehajtja a kormány rendeleteit.

Ha azonban valamely rendeletet törvénybe ütközőnek, vagy a helyi viszonyok között károsnak vagy épen kivihetetlennek vél: jelentést tesz 24 óra alatt a főispánnak, (53. §. e) pont) s távollétében felir az illető ministerhez.

Ha a minister a felirat ellenében továbbra is fenntartaná rendeletét, és az alispán a ministeri leirat után se érezné magát a rendelet végrehajtására kötelezettnek: a főispánnak azonnal jelentést tesz, s annak rendeletére, vagy ha távol van, annak nevében a rendkivüli közgyülést legfeljebb 10 napra azonnal összehivja, s a rendeletet a közgyülés elé terjeszti, mely azt rögtön felvenni és tárgyalni köteles;

e) végrehajtja a kormány azon rendeleteit, melyek a 16. §. szerint azonnal és feltétlenül végrehajtandók, s eljárásáról a végrehajtás után a legközelebbi közgyülésnek jelentést tesz;

f) aláirja a törvényhatóság nevében kiállitott okmányokat, leveleket és felterjesztéseket;

g) őrködik, hogy a kormányrendelet ellen intézett felirat 3 nap alatt felterjesztessék (16. §.);

h) őre a törvényhatóság pecsétjének;

i) utalványoz a házipénztárra a költségvetés korlátai között;

k) rendelkezik a törvényhatóság tisztviselőivel, a segéd- és kezelő személyzettel, s ha hivatalos kötelességének teljesitésében vagy valamely hivatalos megbizásban egyik vagy másik pontosan el nem jár: a teendők teljesitésével más rendes vagy tiszteletbeli tisztviselőt biz meg, s azt a házipénztárból a hanyag tisztviselő fizetésére utalványozott napdijakkal látja el;

l) intézkedik a katona-elszállásolási ügyekben;

m) elrendeli a karhatalom alkalmazását és felfogadja és elbocsátja a csendőröket (pandurokat), valamint felfogadja különös tekintettel a kiszolgált katonákra és honvédekre a törvényhatósági szolgákat, — kik, ha hiven teljesitik kötelességeiket — élethosszíglan alkalmaztatnak;

n) legalább egyszer megvizsgálja havonként a törvényhatóság pénztárait, a számvevő és tiszti ügyész közbejöttével;

o) a közgyülésnek s a főispánnak tüzetes jelentést tesz intézkedéseiről és a törvényhatóság állapotáról;

p) intézkedik a közgyülési tárgyaknak az állandó választmány által előkészitéséről, s az egyes ügydarabok teljes felszereléséről;

q) eljár mindazon ügyekben, a melyeket egyik vagy másik törvény az alispánra biz.

Egyesek az alispánnak sérelmes határozatait a belügyministerhez fellebbezhetik.

59. §. A jegyzők a közgyülés, az állandó és igazoló választmány és ideiglenes szakbizottságok s küldöttségek jegyzőkönyveit viszik.

A határozatokat, a közgyülési és alispáni felterjesztéseket, jelentéseket, leveleket fogalmazzák.

A törvényhatóság nevében kiállitandó okmányokat elkészitik s a közgyülésen a tárgyakat előadják.

Ha az alispán beteg, ha távol van, vagy az alispáni szék üres: az alispáni teendőket a főjegyző teljesiti.

60. §. A tiszti ügyész az árvaszék tagja s a törvényhatóság jogtanácsosa. Véleménye olyan ügyben, melynél a jogi szempont a döntő, a határozathozatal előtt mindig meghallgatandó.

Őre a törvényeknek, a törvény erejével biró szokásnak, a törvényhatóság szabályrendeleteinek az önkormányzatban és a közgyüléseken. Képviseli a törvényhatóságot magánügyeiben.

Megindítja a széksértési kereseteket, s inditványozza a kiszabandó birság mennyiségét.

Foganatositja a tisztviselők ellen elrendelt tiszti keresetet (77. §.).

61. §. A szolgabiró a járás (szakasz) első tisztviselője.

Felügyel a hatósága alatt álló községekre, és gyakorolja azon jogokat és teljesiti azon kötelességeket, melyeket a törvény és szabályrendeletek reá ruháznak.

Utasitásait — amennyiben a törvény kivételesen másként nem intézkedik — az alispántól és az alispán utján veszi, s közvetlenül azzal érintkezik.

Külön pecséttel bir, a törvényhatóság czimerével s a járás (szakasz) nevét tartalmazó körirattal.

Teendőinek pontos ellátására a törvényhatóság költségén irnokot tart, és azzal saját felelősségére szabadon rendelkezik. Egyesek a szolgabirónak a törvény és szabályrendeletek által körülirt hatáskörében, önállólag hozott sérelmes határozatait az alispánhoz s onnan a belügyministerhez fellebbezhetik.

62. §. A többi tisztviselő és hivatalnok hatáskörét, mint szintén a segéd- és kezelőszemélyzet létszámát és szervezetét a belügyminister által helybenhagyandó szabályrendelettel a megye, szék, vidék és kerület maga állapitja meg.

Az egyes tisztviselők hagyományos nevei megtarthatók.

63. §. A törvényhatósági joggal felruházott városok első tisztviselője: a polgármester;

mint ilyen

a) elnöke a tanácsnak,

b) intézkedik azon ügyekben, melyek a törvény vagy a szabályrendeletek értelmében a polgármester hatásköréhez tartoznak,

c) átveszi a városhoz intézett kormányrendeleteket, leveket, jelentéseket, folyamodványokat,

d) végrehajtja a kormány rendeleteit azon jogok és kötelezettségek mellett, melyeket jelen törvény 58. §. d, e, k pontja az alispánra ruház,

e) aláirja a város nevében kiállitott okmányokat, leveleket, felterjesztéseket,

f) őre a város pecsétének,

g) a közgyülésnek s a főispánnak tüzetes jelentést tesz intézkedéseiről, s a város állapotáról,

h) felfogadja különös tekintettel a kiszolgált katonákra és honvédekre a városi szolgákat, kik, ha hiven teljesitik kötelességüket, élethossziglan alkalmaztatnak.

Egyesek a polgármester sérelmes határozatait a közgyüléshez és onnan a belügyministerhez fellebbezhetik.

64. §. Különben a törvényhatósági joggal felruházott városok azon szervezetet, mely által saját belügyeiket ellátni s a városi önkormányzatot gyakorolni kivánják s ebből folyólag a tanácsnak, s az egyes tisztviselőknek közöttük, a rendőr-kapitánynak az önkormányzatra vonatkozó hatáskörét, a szakosztályok szervezetét, a tisztikar, a segéd-, kezelő-, rendőr- és szolgaszemélyzet létszámát és fizetését, ugyszintén az egyes tisztviselők által az önkormányzat körében hozott határozatokra nézve a fellebbezés módját, a helyi viszonyokhoz képest és jelen törvény korlátai között a belügyminister által helybenhagyandó szabályrendelettel (91. §.) maguk állapitják meg.

V. Fejezet.

A tisztviselők választásáról.

65. §. A tisztviselők a bizottság által és 6 évre választatnak.

A levéltárnokot élethossziglan a főispán nevezi ki. A segéd- és kezelőszemélyzetnek a főispán által kinevezett (53. §. g pont), törvényhatósági joggal felruházott városban pedig a bizottság által választott tagjai élethossziglan megtartják állomásaikat, s csak tiszti kereset utján mozdittathatnak el.

Az ideiglenesen alkalmazott hivatalnokok és napidijasok a törvényhatóság által bocsáttatnak el.

A szolgabirói irnokokat a szolgabiró nevezi ki és bocsátja el.

66. §. Tisztviselővé csak az lehet, illetőleg csak azt lehet kinevezni, a ki

a) életének 22. évét már betöltötte;

b) a magyar állam polgára;

c) se csőd, se bünvádi kereset, se büntetés alatt nincs, se becstelenitő büntettek miatt elitélve nem volt.

67. §. A 66-ik §-ban megszabott általános kellékeken felül elengedhetlen feltétel még:

a főjegyzőre és árvaszéki elnökre nézve annak igazolása, hogy valamely jogi tanintézetben a tanfolyamot elvégezte vagy a megfelelő elméleti vizsgát letette, avagy már hasonló közhivatalt viselt.

A tiszti ügyészre nézve az ügyvédi oklevél.

Az orvosra és állatorvosra nézve a magyar államban érvényes oklevél, és két évi gyakorlat.

A mérnökre nézve a szakma önálló üzésének jogosultsága s két évi önálló gyakorlat.

68. §. A tisztujitó szék tartamára, ha általános a választás, a főispán (főkirálybiró stb.) jegyzőt s tiszti ügyészt helyettesit.

A jelöltek névsorát a 66. és 67. §§. korlátai között s tekintettel az 1868. XLIV. törvény határozványára is, a kijelölő választmány állitja össze, mely áll: a főispánból, mint elnökből, a bizottság által választott 3 és a főispán által meghivott szintén 3 bizottsági tagból; a szavazatok egyenlősége esetében az elnök szava dönt.

Minden állomásra legalább 3 egyén jelölendő ki; e szabály alól eltérésnek csak akkor van helye, ha nem jelentkezett kijelölhető 3 egyén a betöltendő tiszti állomásra.

69. §. A szavazás, mely 20 bizottsági tag irásban beadott kivánatára mindig elrendelendő, a főispán (főkirálybiró stb.) által kinevezett egy vagy több küldöttség előtt, a szavazók nevének és szavazatának feljegyzésével, törvényhatósági joggal felruházott városokban szavazatlapok által megy végbe.

70. §. Az alispán és polgármester általános szótöbbséggel választatik.

Ha általános szótöbbséget egyik sem nyer a jelöltek közül: uj szavazásnak van helye a legtöbb szavazatot nyert két jelölt között.

A többi tisztviselők viszonylagos szótöbbséggel választatnak.

71. §. A megválasztott tisztviselők a következő esküt teszik le :

Én N. N. esküszöm, hogy a királyhoz hű leszek, az ország törvényeinek engedelmeskedem, s ..... hivatalommal járó kötelességeimet lelkiismeretes pontossággal teljesitem. Isten engem ugy segéljen.

72. §. Az időközben megürült állomások csak a következő rendes közgyülésen töltetnek be. Addig, ha elkerülhetetlenül szükséges, a főispán helyettesit.

VI. Fejezet.

A bizottsági tagok és tisztviselők felelősségéről.

73. §. A tisztviselő mindazon kárért, melyet hivatalos eljárásában akár cselekvése, akár mulasztása által szándékosan, vagy vétkes gondatlanságból, az államnak, a törvényhatóságnak, községeknek vagy egyeseknek jogtalanul és illetéktelenül okozott, — ha a kár szabályszerü jogorvoslattal elháritható nem volt, teljes kártérítéssel tartozik.

A kárkeresetek a törvénykezési rendtartás szerint illetékes bíróság hatásköréhez tartoznak.

Konok pörlekedők, a törvényhatóság valamelyik jótékony intézete javára, 500 forintig emelhető pénzbirságra büntettethetnek, s a perköltségekben elmarasztalandók.

74. §. Ha a tisztviselő illetékes meghagyásból s a meghagyás szerint járt el, a kártalanitási keresetek mindig azok ellen intézendők, a kik a törvénytelen cselekvényt elrendelték.

A bizottság azon tagjai, kik a törvénytelen hatá-

rozathoz járultak, a károsult irányában egyetemlegesen felelősek, egymásközt azonban a kártéritésre egyenlően kötelezvék.

75. §. Ha a károsult, az elmarasztalt tisztviselő vagyontalansága miatt kielégitést nem nyerhetne, vagy nem lehetne kideriteni, hogy e sérelmes határozatra kik szavaztak: a kárt viszkereseti jog fennmaradása mellett, a törvényhatóság pénztára tóriti meg. A közpénzt kezelő tisztviselők által okozott kárt azonban ezek után első sorban azok tartoznak viselni, akik a pénzkezelésre törvény szerint felügyelni tartoztak, ha kötelességüket vagy épen nem, vagy nem szabály szerint teljesitették.

76. §. A hivataloskodásból folyó felelősség mindaddig tart, mig a tisztviselő a törvényhatóság által föl nem mentetett. E felmentés csak a törvényhatóság egyeteme iránt fennállott felelősséget szünteti meg, az okozott kárért a magánjogi s a bünös cselekvényekért a büntető törvényekben meghatározott felelősség érintetlen mrad.

77. §. Ha a tisztviselő, a segéd- és kezelőszemélyzet valamelyik tagja megsérti, vagy hanyagul teljesiti a törvény vagy szabályrendelet által megszabott kötelességét, de tette nem foglal magában a büntető törvények által tiltott cselekvényt: tiszti keresetnek van helye.

78. §. A tiszti keresetet vizsgálat előzi meg, melyet a tisztviselőkre nézve a közgyülés vagy főispán, a segéd- és kezelő-személyzetre nézve alispán, illetőleg polgármester rendel el.

A vizsgálat elrendelésével egyidejüleg a tisztviselő fel is függesztethetik hivatalától. (53. és 58. §§.)

79. §. A vizsgálatot a törvényhatóság állandó fegyelmi választmánya teljesiti, melyhez két tagot a közgyülés választ titkos szavazattal, két tagot pedig a főispán nevez ki a bizottság tagjai közül, elnököt a választmány maga választ, meg nem egyezés esetében pedig a főispán nevez ki.

80. §. A vizsgálat eredménye a közgyülés elébe terjesztendő, mely a tiszti ügyész meghallgatása után, a tiszti kereset megindítása vagy abbanhagyása fölött szótöbbséggel határoz. (49. §.)

Ha el nem rendelné a közgyülés a tiszti keresetet, a belügyminister, a főispán (főkirálybiró stb.) indokolt fölterjesztésére elrendelheti.

81. §. Tisztviselő olyan cselekvényért, melyet a törvény tett kötelességévé, feleletre nem vonható, se ellene tiszti kereset el nem rendelhető.

82. §. A tiszti kereset felett a törvényhatóság székhelyére illetékes első folyamodásu királyi törvényszék itél.

A törvényszék, ha hiányos a vizsgálat, elrendelheti annak kiegészitését.

A fegyelmi választmány a törvényszék meghagyását teljesiteni köteles.

83. §. A vétkesnek talált tisztviselő és hivatalnok dorgálásra, 500 forintig terjedhető birságra, s ha kötelességét ismételve és feltünően elhanyagolta, vagy oly mérvü tudatlanságot tanusitott eljárásában, hogy hivatalban maradása a közigazgatás érdekeit veszélyeztetné: hivatalvesztéssel is büntettethetik.

84. §. Mikor válik bünössé a tisztviselő és hivatalnok hivatalos kötelességének elhanyagolása vagy az azzal való visszaélés által, a büntető törvény határozza meg.

85. §. Büntények folytán a vizsgálat a büntető eljárás szabályai szerint eszközöltetik.

Ha a közgyülés vagy főispán (főkirálybiró stb.) által elrendelt vizsgálatból az tünnék ki, hogy a fennforgó tett nem tiszti kereset utján megtorolható vétséget, de bünvádi uton megtorlandó bünténynt képez: a vizsgálati iratokat az alispán a bünvádi kereset megindítása végett, a közvádlóhoz teszi át.

86. §. Büntető vizsgálat esetében a tisztviselőt és hivatalnokot mindig fel kell függeszteni hivatalától.

87. §. A büntető eljárás folytán hozott itéletet az eljáró törvényszék az alispánnak, illetőleg polgármesternek mindig megküldi, a ki azt a legközelebbi közgyülés elé terjeszti.

VII. Fejezet.

A vegyes és átmeneti intézkedésekről.

88. §. Az erdélyi megyék, a székelyszékek, a Jász-Kun, Hajdu-, nagy-kikindai kerület, a szepesi XVI. város kerülete, Kővár, Fogaras és Naszód vidéke, nemkülönben a következő városok: Kecskemét, Nagyvárad, Versetz, Zilah, Göllniczbánya, Abrudbánya, Vizakna, Vajda-Hunyad, Kézdi-Vásárhely, Hátszeg, Sepsi-Szent-György, Székely-Udvarhely, Bereczk, Csik-Szerda, Szék, Kolos, Ilyefalva, Oláhfalva, Szász-Régen és Fogaras a jelen törvény értelmében szervezkedett törvényhatóságokká alakulnak át.

A királyföld rendezéséről az 1868. XLIII. t. cz. 10. §-ának rendelete folytán külön törvény intézkedik.

89. §. Törvényhatósági joggal felruházott városok a belügyminister engedélyével rendezett tanácsu városokká vagy nagyközségekké alakulhatnak át.

Ha az átalakulást a város lakosságának azon része kivánja, mely együttesen a városi összes egyenes államadónak legalább felét fizeti, az átalakulás meg nem tagadható. A belügyminister minden átalakulást az országgyülésnek bejelenteni s országszerte köröztetni köteles.

90. §. Az állami közigazgatás költségeit jövőre a törvényhatóságok saját házi pénztáraikból fogván fedezni, a pénzügyminister, egyetértőleg a belügyministerrel, még ez év folytán törvényjavaslatot terjeszt elő a föld-, ház-, jövedelem- és személyes kereseti adó oly mérvü leszállitásáról, hogy a leszállitás a lehetőségig megfeleljen azon főösszegnek, a melyet az állam a f. évben közigazgatási czélokra az összes törvényhatóságnak kiszolgáltat.

91. §. Jelen törvény kihirdetése után, a belügyminister által kitüzött határidő alatt, minden törvényhatóság közgyülést tart, s a főispán (főkirálybiró stb.), illetőleg a polgármester elnöklete alatt küldöttséget küld ki.

A küldöttség a szerint, a mint a törvényhatóság jövő szervezete igényli, tervet dolgoz ki:

a) a törvényhatóságnak az orsz. választó kerületekre való tekintettel, szolgabirói járásokra (szakaszokra) osztásáról;

b) a választókerületek alakitásáról (25. §.);

c) a tisztikar, a segéd-, kezelő- és szolgaszemélyzet

létszámáról, hatásköréről, a munka felosztásáról, a fizetések mennyiségéről, a napidijak fokozatáról;

d) a 64. §-ban érintett szervezetről;

e) az árvaszék és az állandó választmány (44. §.) szervezéséről és az árvaügyeknek a törvényszéktől átvételéről; egyszersmind:

f) összeállitja a választókerületek választóinak névjegyzékét;

g) elkésziti a legtöbb adót fizetők névsorát;

h) intézkedik a községek utján a községi alválasztókerületek megalakulása iránt.

A küldöttség munkálata fölött egy ujabb közgyülés határoz s megállapodásait megerősités végett a belügyministernek terjeszti fel.

92. §. A helybenhagyott határozatok alapján egy ujabb közgyülés megválasztja az igazoló és biráló választmány választás alá eső tagjait; megválasztja a választások vezérletére hivatott egyes küldötteket, kitüzi a választások határidejét s általában megteszi mindazt, a mit a jelen törvény életbeléptetése megkiván.

93. §. Jelen törvény végrehajtásával az összes ministerium bizatik meg.

1871: XVIII. Törvényczikk.

A községek rendezéséről.

(Kivonat.)

1. §. Községek: a rendezett tanácsu városok, mezővárosok és falvak, melyek a törvényrendelte kötelessége-

ket saját erejökbül teljesiteni képesek; kis községek, melyek erre képtelenek és e végett másokkal szövetkeznek.

2. §. A község saját ügyeit önállóan intézi, végrehajtja a törvény és törvényhatóságnak közigazgatási rendeleteit.

3. §. Közigazgatási ügy felebbezhető első sorban a törvényhatósághoz, másodsorban a kormányhoz.

II. Fejezet.

A községi hatóságrul és illetöségrül.

4. §. Hatósága kiterjed minden községi lakosra és vagyonra.

5. §. Kivétetnek a katonák, tengerészek, honvédek a katonai biróság hatásköréhez tartozó ügyekben; a királyi épületek, erődítmények.

6—7. §. Minden honpolgárnak valamely községhez kell tartozni és tartozik ahoz, melyben ezen törvény kihirdetésekor lakott.

8—9. §. A nő férjének, a kiskoru atyjának községéhez tartozik.

10. §. Azon esetekben, midőn az előbbi szakaszok nem alkalmazhatók:

a) a honpolgár azon községhez tartozik, melyben két év óta lakik és adót fizet;

b) azokra, kik a) alá nem sorozhatók, más községbe nem vétettek fel, a szülők, illetőleg az anya községi illetősége határoz;

c) lelenczek azon községhez tartoznak, a melyben találtattak, ösmeretlen születésüek azon községhez sorozandók, melyben utoljára leghosszabban tartózkodtak;

d) katonák, kiknek születéshelye nem tudatik, oda tartoznak, a honnan besoroztattak.

11. §. Az illetőség felvétel által is megszerezhető.

12—16. §. Minden polgár más községbe települhet; a község által csak azon esetben utasittathatik vissza, ha bünvádi kereset, vagy büntetés alatt van, ha magát fenntartani nem képes. Köteles a felvételért személyesen vagy irásban folyamodni.

17. §. Oly községek, melyek községi terheiket a községi vagyonbul fedezik, felvételi dijat követelhetnek.

18—19. §. A felvételrül a régi község értesitendő, oly idegenek, kik nem idegen alattvalók, két év óta adót fizetnek, ha a 14., 15., 16. §. alá nem tartoznak, felveendők.

20—21. §. Minden területnek valamely községhez kell tartozni; oly puszta hovátartozandóságát, mely eddig külön állt, a tulajdonos vagy tulajdonosok azon része határozza meg, mely a féladónál többet fizet, a puszta csakis a szomszéd községhez tartozhat; ha a minősitett többség hiányzik, a törvényhatóság határoz.

III. Fejezet.

A községek jogairul és teendöirül.

22. §. Saját belügyeiben határoz és szabályrendeleteket alkot, és ezeket elöljárói és közegei által hajtatja végre; rendelkezik a községi vagyonrul, községi adót vet ki és hajt be, gondoskodik a községi utakról és közlekedési eszközökrül; gondoskodik a községi iskolákrul és más rokon intézetekrül; kezeli a tüz- és közrendőrséget, a szegényügyet; gyakorolja mindazon jogokat és

teljesiti mindazon kötelességeket, melyek a községeket törvény szerint megilletik.

23—24. §. Rendezett tanácsu város a 22. §.-ban elősoroltakon felül kezeli: a piaczi, mezei, hegyi, vásári, épitészeti, közegészségi rendőrséget, árva- és gyámhatósági, biráskodik az iparosfő, házigazdák és cselédeik, legényeik, inasaik közti ügyekben. A városi árvaszék áll: a polgármesterbül, egy vagy több ülnökbül, a városi ügyészbül, a közgyámbul, ki azomban szavazattal nem bir, 3 tag határozatképes, felebbviteli hatóság: a törvényhatóság, másodfokon a belügyminister.

25. §. A régi eljárás fenntartatik, a község azomban ezt szabályrendelettel megváltoztathatja, mely csak akkor leend érvényes, ha azt a törvényhatóság és belügyminister megerősitik.

26. §. A következők csakis a törvényhatóság beleegyezése után hajtathatnak végre:

a) a községi adó megállapitása, kivetése, behajtása;

b), c) községi vagyonvétel, eladás, 6 éven túli bérlet, kölcsön;

d) uj hivatal, a fennálló megszüntetése;

e) a költségvetésben elő nem forduló terhes szerződések megkötése, felbontása.

f) történelmi és műemlékek fenntartása, átalakitása, lebontása.

A törvényhatóság határozata ellen a község a ministerhez 15 napig folyamodhat, a községi határozat jogérvényes lesz, ha a törvényhatóság a jövő gyülésen, a kormány a felfolyamodás vételétül 40 nap alatt nem intézkedik.

27. §. A községi végzés ellen a sértett fél a megyéhez 15, a ministerhez 15 nap alatt folyamodhatik.

28. §. Az elősorolt eseteken kivül a törvényhatóság a község belügyeibe csakis saját kérelmére avatkozhat, mit ha a hatóság mellőz, a kormányhoz folyamodhat.

29—31. §. A községi szabályrendelet a törvénynyel, a hatóság s a kormány szabályrendeleteivel nem ellenkezhet; a hatósághoz megerősités végett azonnal felterjesztendő; a törvénytelen szabályrendelet azonnal megsemmisitendő, a hatósági határozat a ministerhez felebbezhető, egyesek megsemmisitésért folyamodhatnak a község-, a törvényhatóság- és ministerhez.

22—23. §. A rendezett tanácsu városok az alispán, a többiek a járási tisztviselők által viszik a törvényhatóság rendeleteit és általuk érintkeznek a törvényhatósággal. A község a törvényhatóság közigazgatási rendeleteit feltétlenül köteles végrehajtani.

IV. Fejezet.

A községi képviselötestületről.

34—35. §. Áll ez fele részben a legnagyobb adótfizetőkből, fele részben a választottakbul. A nagy adótfizetők névjegyzéke évenkint kiigazittatik; a kiigazitást kis és nagy községekben a szolgabiró, rendezett tanácsu városokban a küldöttség eszközli, ülései nyilvánosak, alapul csakis a község területéni birtok és élvezett jövedelem szolgál, a községi virilistáknál az értelmiség ugyanazon előnynyel bir, mint a megyei virilistáknál.

Fel nem vehetők: az elitéltek, a községi bérlők, szolgák, katonák, honvédek, állami és megyei hivatal-

nokok, ha hivatali fizetésök illetékén kivül más adót nem fizetnek.

37. §. Minden 100 lakos után 1 képviselő választatik, a képviselők összege azomban kis községben 10-nél kevesebb, 20-nál több, nagy községben 20-nál kevesebb, 40-nél több, rendezett tanácsu városokban 48-nál kevesebb és 200-nál több nem lehet. A képviselőket 600-ig tömegesen, ezen felül kerületenkint választják, egy kerületben 600-nál több nem lehet, ezenfelül $^1/_4$ rész póttag is választatik.

38—39. §. Választó, ki 20 éves, 2 év óta föld-, ház-, jövedelmi-, személy- és kereseti adót fizet, ha gazdai hatalom alatt nem áll, minden társulat, intézet, czég. Nem lehet választó: a katona, fogoly, elitélt, csőd alatti, a vagyontalan állami és megyei tisztviselő.

40—41. §. A választási jog csak személyesen gyakorolható, a kiskoruakat a gyám, az értekezleten a megbizott képviseli. Választható a választó, rendezett városokban az orsz. képviselőt választó ha irni és olvasni tud. A képviselet tartama 6 év; jövőre kilépnek a póttagok és a 6 évet kitöltöttek, ezek azomban ujolag megválaszthatók. Adóutáni és választott ugyanazon tag nem lehet.

47. §. A választás napját rendezett községekben az alispán, a többiekben a szolgabiró tüzi ki, előbb azomban a nagy adótfizetők névsora elkészitendő.

48. §. A szavazás szavazó-lapok által nyilvánosan történik, egyenlő szavazat mellett az elnök nevet huz.

49. §. A választás elnöke rendezett községekben az alispán, rendezetlenekben a szolgabiró; a kerületek, a képviselőtestület küldöttje az elnök mellé a választók 4 bizalmi férfiut választanak, ha nem akarnak választani, az elnök jelez 4-et.

50. §. A választás a választókerületekben és községben 1 napnál tovább nem tarthat, kezdődik 8 órakor, végződik 6 órakor; rendezetlen községekben a szolgabiró 8 nappal előbb kitüzi és kihirdeti, a határidőn túl a szavazat nem fogadtatik el; egyes községekben a kerületi választás 3 napnál tovább nem tarthat.

51—54. §. A szavazatok nyilvánosan számittatnak össze és jegyzőkönyv vezettetik, félbeszakitás esetében a szavazatlapok és jegyzőkönyv szekrénybe záratnak, az elnök és bizalmi férfiak által lepecsételtetnek. Az elnök a választást azonnal a helyszinén kihirdeti. A választás elleni panaszok 10 nap alatt az igazoló-bizottságnak benyujtandók. Az igazoló-bizottságban 2 tagot a képviselőtestület, 2-őt az elnök nevez, megalakul a választás előtt, elnöke a választási elnök, tollvivő és előadó a jegyző, ülései nyilvánosak, határozatai 5 nap alatt a törvényhatósághoz felebbezhetők.

55—56. §. A képviselőválasztás befejezte után az elnök a testületet összehivja és ha a tisztujitás megtartandó, ennek napját kitüzi. A választási elnökök és bizalmi férfiak a törvény különös oltalma alatt állanak, a személy- és jogbiztonságra az országos képviselő választását biztositó rendszabályok, biztositékok és büntetések alkalmaztatnak.

V. Fejezet.

A képviselőtestület gyüléseiről.

57—61. §. A közgyülés elnöke rendezetlen községben a biró, rendezettben a polgármester, akadályoztatásuk esetében a helyettes, hol nincs, a legidősebb tanácsbeli. A közgyülések számát a községek szabályrendelettel állapitják meg, de tavaszszal a számadások megvizsgálása, őszszel a költségirányzat megállapitása végett, a törvényhatóságit 1 hónappal megelőzőleg közgyülés tartandó.

Ha a biró, polgármester vagy a képviselőtestület $^1/_4$ része kivánja, gyülés mindenkor tartandó. Az elnök 24 órával előbb köteles az időt és a tárgyat közleni, a rendes gyüléseken más ügyek is tárgyalhatók, az inditványok azomban csak 24 óra mulva tárgyalhatók. A jelenlevők határoznak, a tanácskozási ügyrendet a község állapitja meg.

Az előljáróság közül a polgármester, biró, jegyző, rendőrkapitány, tanácsnok, ügyész, árvaszéki ülnök, pénztárnok, számvevő, közgyám, orvos és mérnök birnak szavazattal, de csak olyan ügyekben, melyben személyesen érdekelve nincsenek. A többiek felszólalhatnak, de szavazattal nem birnak. Az elnök joga és kötelessége a rend fenntartása; ha 5 tag kivánja, vagy a községi vagyon elidegenitése, megterhelése terhes szerződés, kölcsön javasoltatik, határozat csakis névszerinti szavazással hozható.

62. §. A tanácskozás méltóságát vagy tagjait sértő rendezett községekben 50 frtig, rendezetlenekben 15 frtig büntethető.

VI. Fejezet.

A községi elöljáróságrul.

63—64. §. A képviselet határozatait az előljáróság hajtja végre. Áll ez kis községben a biróbul, körjegyzőbül, törvénybiróbul, 2 tanácsbelibül; nagyközségben a biróbul, bíróhelyettesbül, jegyzőkbül, pénztárnokbul, 4 tanácsbelibül, a közgyámbul, orvosbul.

Rendezett tanácsu városban: a polgármester, rendőrkapitány, tanácsnokok, főjegyző, fizetéses jegyzők, főügyész, fizetéses ügyészek, árvaszéki ülnök, pénztárnok, számvevő, ellenőr, közgyám, levéltárnok, orvos, mérnök és más tisztviselőkbül.

65. §. Rendezett tanácsu városokban a tanácsnok és polgármesternek a tanácshoz és egyes tisztviselőkhözi viszonyát, a tanács és tisztviselők munka-, jog- és hatáskörét a képviselőtestület a törvényhatóság által megerősitendő szabályrendelet által állapitja meg.

Rendezetlen községekben az ügymenetre a megye köteles 2 hónap alatt szabályrendeletet alkotni; ezek alapján a községek kötelesek magukat 1 hónap alatt szervezni.

65—66. §. Fizetés. Rendezettekben fizettetnek az előljáróság, a rendes kezelő- és segédszemélyzet; rendezetlenben a jegyző, körjegyző, orvos; az előljárók fizetését a község állapitja meg szabályrendelettel.

67. §. A polgármester fizetése a szolgabiróénál kevesebb nem lehet; a községi jegyző fizetését a törvényhatóság állapitja meg, ez szabad lakásnál és 400 frtnál kevesebb nem lehet, a régibb fizetések alább nem szál-

lithatók, hacsak a község túlterheltetését nem igazolja; az eddig általok használt földek továbbra is náluk hagyatnak, kataszteri jövedelmök azomban a 400 forintbul levonatik.

68. §. A segédjegyző tartását, a jegyzők lakásának helyét, a szövetkező helységek fizetési arányát az alispán határozza meg; határozata a közgyüléshez felebbezhető.

69—70. §. Választás: kisközségekben a birót és tanácsbelieket a választó közönség, a körjegyzőt a képviselőtestület választja. Nagy községekben az összes előljáróságot a választóközönség, rendezett tanácsu városokban a képviselőtestület választja. Az előljáróság rendezettlen községben 3, rendezettben 6 évre választatik a jegyző kivételével; a jegyző és körjegyző élethossziglanra választatik, elmozditható a törvényhatósági tisztviselő vagy a község kivánságára a közgyülés által: képtelenség, hanyagság, visszaélés miatt, az elbocsájtást vizsgálatnak kell megelőzni, a határozat a belügyministerhez felebbezhető.

71—72. §. Kis községekben a birói hivatalt a választott 100 forintig terjedhető büntetés terhe alatt legalább 1 évig köteles viselni. Rendkivüli esetekben az alispán a vonakodót felmentheti, felmentvénye azomban a közgyüléshez felebbezhető, a felmentett vagy megbüntetett 6 évig a bíróságra nem kötelezhető. Az előljárók a községi tisztujitószéken választatnak a szolgabiró, rendezettekben az alispán elnöklete alatt.

73—77. §. Előljáróvá választathatik minden községi választó, jegyző, orvos, ügyész, mérnök, ha nem is választó.

Hivatali minősitvény: orvosnál tudori oklevél s 1 évi gyakorlat, mérnöknél működési jogositvány s 1 évi gyakorlat. Jegyzőnél, a megyei szakbizottság előtt letett sikeres vizsga. A jegyzői szigorlat tárgyait a hatóságok meghallgatásával a belügyminister rendeli meg; községi előljáróvá nem választható a megyei, állami tisztviselő és hivatalnok, lelkész, tanitó; az előljárónak a községben kell lakni.

78. §. Kis és nagy községben jelölnek és pedig jelöl a képviselő testület, ha van jelentkező 3-at. Csak a jelöltre lehet szavazni, rendezett tanácsu városokban pedig arra, kit a tisztujitást megelőzőleg legalább 10 képviselő ajánl.

79—82. §. A tisztválasztás határnapját rendezettekben az alispán, rendezetlenekben a szolgabiró tüzi ki és tartja meg. 10 választó kivánságára szavazni kell; rendezettekben szavazó lappal, rendezetlenekben élőszóval szavaznak. Minden előljáró általános többséggel választatik, ha egyiknek sincs, a két legtöbbet nyertre szavaznak.

83—85. §. A kör- és községjegyzői állásra a község pályázatot hirdet, minden minősitett jelölt megválasztható, az időközben megürült állomások tisztujitás, az ideiglenes üresedések helyettesités utján töltetnek be. A képviselőtestület helyettesit.

Minden előljáró következő esküt tesz le: „Én N. N. esküszöm, hogy a hivatalommal járó kötelességeimet lelkiismeretes pontossággal teljesitem!“ Istentagadóknál eskü helyett „fogadom“ alkalmaztatik és Isten neve kimarad.

VII. Fejezet.

Az elöljárók és képviselők felelősségéről.

87. §. Az előljáróság minden egyes tagja mindazon kárért, melyet szándékosan vagy vétkes gondatlanságból okozott, ha a kár jogorvoslattal nem elháritható, teljes kártérítéssel tartozik; a kár birája a rendes bíróság, konok perlekedők 500 forintig büntethetők.

88—89. §. A felsőbb meghagyás folytán tett károkért felelős a felsőbb rendelkező, a törvénytelenséget közösen elrendelő képviselőtestület tagjai egyetemlegesen felelősek. Ha a károsult az előljáró vagyontalansága miatt kárpótlást nem nyerhet, fizeti a község; a pénzkezelő tisztviselők helyett fizetik a felügyeletet elhanyagolók.

90. §. A közigazgatási rendeleteket kis községben végrehajtja a biró és jegyző; rendezett községekben a polgármester; a belügyeket ellenőrzi a képviselőtestület.

91—92. §. Az előljáró ellen vizsgálatnak és ennek nyomán tiszti keresetnek van helye: ha hanyag, törvény- és szabályrendelet sértő, ha még érvénytelen vagy meg nem erősitett rendeleteket hajt végre.

93. §. Vizsgál saját belügyekben a képviselő testület, közigazgatási ügyekben rendezettekben az alispán, rendezetlenben a szolgabiró; a képviselőtestület a vizsgálat kirendeléséről azonnal értesittetik.

94. §. Felfüggesztés: a vizsgálatot elrendelő az illetőt hivatalától is felfüggesztheti, ha a vizsgálat folytán tiszti kereset nem indittatik, a hivatalnok hivatalát elfoglalja; tiszti kereset esetében helyettes alkalmaztatik.

Halaszthatlan esetben a vizsgáló a rendeletet rögtön, a vizsgáló költségére végrehajtatja.

95—98. §. A tiszti keresetet a szolgabiró vagy alispán rendeli el, birája az első folyamodásu törvényszék, felebbezhető. Büntetés: dorgálás, 500 forintig terjedhető pénzbirság, hivatalvesztés.

99—101. §. Büntény esetében a vizsgálat a büntető eljárás szabályai szerint eszközöltetik, a vizsgálati iratok a közvádlóhoz áttétetnek, ez esetben a tisztviselő mindig felfüggesztetik, az itélet az alispánnal és képviselőtanácscsal közöltetik, az elmarasztalt helyett ujat választanak.

VIII. Fejezet.

A községi háztartásrul.

102—104. §. A községnek és intézeteinek vagyona évenkint leltározandó, a község vagyona fenntartandó, kivételes esetekben a képviselőtestület eladhatja, felosztathatja, átalakithatja, az ilynemü müveletekre a gyülést 30 napra kell kitüzni, kihirdetni, a határozat névszerinti szavazással általános többséggel hozatik; ugyanez áll az intézeti vagyonrul is, a község különleges jövedelmei régi természetüket fenntartják.

105. §. A képviselőtanács állapitja meg a vagyonkezelés módját, a bérszerződést, ennek módozatát, e tekintetben jogérvényes határozatot az előbbi §. szerint hoz.

106. §. Ezen határozatok kihirdettetnek, ellenökben minden lakos a törvényhatósághoz 30 napig felfolyamodhat, érvényre csakis 30 nap mulva, felfolya-

modás esetében csak a hatóság határozata után emelkedik.

107—109. §. Jogi természetü kérdésecknél az ügy a törvényes utra utaltatik, a használat marad az eddigi szokás szerint. Ujabb törvény hozataláig a község a községi erdőt fenntartani köteles.

110. §. A községi vagyon haszonbérbe árverésen, vagy ha czélszerübb, magánuton adatik ki.

111—115. §. A tőkepénzek az árvavagyoni szabályok szerint helyeztetnek el. Az előljáróság beterjeszti az évi költségvetést, mely 15 napra közszemlére kitétetik, rendezett városokban a képviselők közt kiosztatik, az őszi közgyülés tárgyalja, ez alkalommal a lakosok észrevételeit fel kell olvasni és tárgyalni, a kisebbség különvéleménye a jegyzőkönyvhöz csatoltatik.

116—119. §. A költségvetés és ellenészrevételek a hatósági gyüléshez felterjesztetnek, a törvényhatóság, ha szabályos, ha a községi vagyon jövedelme fedezi, ha ellene panasz nem emeltetett, köteles jóváhagyni, ellenkező esetben észrevételeit a községgel közli és uj költségvetés csinálásra hivja fel. Ha rendkivüli kiadás adná elő magát, ennek fedezete ugy állapittatik meg, mint a rendes.

119—120. §. Ha a közvagyon jövedelme a szükségletet nem fedezi, pótadó vettetik ki.

Az egyenlően érdeklő és a községi iskola költségeire a pótadó a föld-, ház-, jövedelmi- és személyes kereseti adóra vettetik ki, a földbirtokot érdeklők a földadóra, a belrendőrségiek, közbiztonságiak a ház-, jövedelem- és személyes kereseti adóra; a gazdászati és mezei fel-

ügyelethez azon földbirtokosok, kik ennek hasznát nem veszik, járulni nem tartoznak.

121. §. Rendezett tanácsu városokban a föld-, ház-, jövedelmi-, személykereseti adó után százalékokban vettetik ki, ha azomban a szükség ugy kivánná, a kormány megengedheti, hogy a városok közvetett államadókat is megadóztathassanak, illetékeket, helypénzeket, vámokat szedhessenek, sőt az állam által igénybe nem vett uj adónemeket is hozhassanak be.

122. §. A község lakosai kézi és szekeres munkára kötelezhetők, ez a közmunka-törvény elvei szerint vettetik ki, pénzzel is megváltható, csakis az utczákra, községi gátakra, közlekedési vonalakra fordítható. Hófuvás, árviz, tüz esetekben az előljáróság az egész munkaerőt betudás nélkül felhasználhatja.

123. §. A községek a köztük levő szomszédos utak, hidak fenntartására csoportokba egyesittetnek, a teher arányát a törvényhatóság határozza meg.

124—126. §. Az államhivatalnokok, katonatisztek, törvényhatósági tisztviselők, néptanitók, lelkészek fizetéseik után községi adót nem fizetnek. Az adókezelés és számvitel a törvényhatóság által megerősitett szabályrendelet szerint kezelendő.

128—130. §. A községi számadásokat a képviselőtestület vizsgálja meg, rendezett városokban közgyülés előtt a számvevőség, hol nincs, küldöttség vizsgálja meg; a megvizsgált számadás a törvényhatósághoz terjesztetik fel. A törvényhatóság határozata a belügyministerhez felebbezhető. A ministeri határozat ellen birói vizsgálat kérhető. A község követelései minden fokozatnál biztositathatók.

131—133. §. Szegényeirül a község kötelessége gondoskodni, ha e terhet nem birja, segélyért folyamodhatik a törvényhatósághoz, az államhoz; a község köteles az általa fenntartott jótékony- és közművelődési intézetekre a kezelése alatti alapitványokat hűségesen gondozni.

IX. Fejezet.

Vegyes és átmeneti intézkedések.

134. §. A községek átalakulását a törvényhatóság meghallgatásával a belügyminister rendeli el.

135—136. §. Ha puszta önálló községgé, ha kisközség önállóvá, nagy rendezett községgé akar alakulni, kérvényüket a törvényhatósághoz adják be, mely azt indokolt véleményével határozathozatal végett a ministeriumhoz felterjeszti, az átalakulás csak azon esetben engedélyezhető, ha azok kivánják, kik összesen az adó felénél többet fizetnek, ha fenntartási képességüket igazolják. Viszont, ha valamely község ellenkezőleg akar alakulni, be kell bizonyitani, hogy ezt az adófizetők felénél többet fizető része kivánja és kötelezettségei fedezetére képtelen.

137. §. Összecsatolásoknál a törzsvagyonra, az adósságok arányára egyességet kell kisérteni, mi ha nem sikerül, per indittatik és az arányt a bíróság határozza meg.

138—139. §. Két külön törvényhatóságban levő összeépitett község egyesülését az egy területbeni áttételnek kell megelőzni.

140—142. §. Uj alakulásig az első folyamodási bírósággal felruházott városok rendezett tanácsu városoknak, a külön jegyzőt tartók nagyközségeknek, a körjegyzőt tartók kisközségeknek tekintetnek, hol képviselőtest ület nincs, ennek jogait ideiglenesen az előljáróság fogja gyakorolni. A szolgálatba levő jegyzők állásukban megmaradnak.

III. FEJEZET.

A külpolitikai viták. — Plevna feladása. — A czukoradóruli viták az országgyülés bezártáig.

Szeptemberben már mind a külügyi helyzet, mind a kereskedelmi szerződés és bankkérdés tisztában volt. Az orosz-török viszonyban a kormány három vezérelvet jelzett:

1. A béke megóvását.

2. Ha ez lehetlenné válik, az európai béke fenntartását és a háboru helyhezkötését.

3. Az osztrák-magyar monarchia érdekeinek megóvását.

A háborut megkezdték a hűbéres államok és folytatta Oroszország; ha Austria császárja Törökország felosztásába előlegesen bele nem egyezik, az osztrák birodalom az első támadást megakadályozhatta volna, mert a kis Szerbia, a rablófészek Montenegró 100,000 katonának, a magyar honvédségnek, a török katonaságnak 3 hétig sem lett volna képes ellentállni; ha tehát a magyar király a fészkelődőket meginti és 100,000 embert állit fel a határon, a szerb és montenegrói fejedelmek konakjokbul sem mertek volna kilovagolni. Austria azomban tentáját és diplomatái ékesszólását a törökökre pazarolta, sőt a szerbek üldözését a töröknek eltiltotta; Austria tehát, miután az oroszt vissza nem tartóztathatta, az orosz titkos szövetségesévé vált és könnyü hóditásra, illetőleg területnagyobbitásra számitott; ezt a magyar kormány tagadta, ki azomban tapaszt nem tett vagy tapaszt nem tetetett szemeire, az orosz-osztrák ba-

rátságot láthatta, mert mig a törököknek csak nehezen teljesithető tanácsokat adtak, az oroszok hűbéreseinek a támadást, mely a török hadsereg védelmi képességét megtörte, megengedték; kétségkivül az orosz barátság nem volt szivélyes és ezen barátság azon hiten alapult, hogy a török ellenállási képességgel nem bir és ezen feltevés alapos is volt, mert a török, mihelyest az orosz nagy sereget vitt a harcztérre, nem tudott ellenállni, nem pedig azért, mert a katonaság felszerelésére szükségelt pénz a szultán kormánya és hadvezérei kezeihez tapadt, nem, mert a vallási fanatizmust nem merték felgerjeszteni, félvén, hogy a lelkesült nép szemeirül a hályog lehull és belellenségeit a Bosporusba fojtja.

Az uj idényben a Sennyey ellenzék élére tavaszszal megválasztott erélyes, nagytehetségü, ritka műveltségü, szép szónok, a 30 éves gróf Apponyi Albert lépett; báró Sennyey ki erősen soha sem támadt és ha fegyverét kivonta is, azt mindjárt hüvelyébe dugta, visszavonult; Apponyi komolyan fenyegette a kormány állását, mert Apponyi tárcza után nem vágyott, tehát nem volt megnyerhető, a hatalmat nem Bécsből várta, de a nemzet bizalmától, hitte amit mondott, a nehézségek tetterejét edzették, Tiszát meg akarta buktatni, a megyei rendszer kérdésében még nem vallott szint, mérsékelt elvei, vagyoni állása, családi összeköttetéseinél fogva miniszterelnöki minősitvénynyel birt, barátait soha cserben nem hagyta, a bécsi kegyvesztéstül nem félt, méltó vetélytársa volt tehát a hatalmas, erélyes ministerelnöknek. A külpolitika terén az ellenzék az országban nagy hóditásokat tett, a törökök vitézül harczoltak, a közönség

egyrésze azt hitte, hogy a törökök magukban is győzhetnek, a nagy tömeg pedig meg volt győződve, hogy ha a magyar-osztrák birodalom kis ujját felemeli, az oroszok megsemmisülnek. A magyarok Magyarország fénykorában is szivpolitikát követtek, a százados élethalál harczban a nemzetben meggyökeresedett a szerencsétlenek iránti rokonszenv, a hóditók gyülölete, rokonszenveztek a törökkel, mert az orosz czár és hűbéresei a törököket igazságtalanul, ok nélkül támadták meg; növelte a török rokonszenvet a töröknek a magyar szabadságharcz számüzöttei iránti becsületes eljárása, a nemzet nagyrésze ezért lekötelezve érezte magát. Fokozta ezen rokonszenvet az orosz czár elleni ellenszenv; az 1849-iki orosz hadjáratra sokan keserüen emlékeztek, ezt a nemzet azomban elfeledte volna, ha az orosz czár az abszolutizmust nem képviseli, ha Magyarország ellen zsoldosokat nem tart, ha az elégedetlen fajcsahosok minden pillanatban reá nem hivatkoztak volna. Mindezeknél fogva a czár elleni ellenszenv általános gyülöletté fajult. A kormány helyzete nehézségét nagyban növelte függő, tehetetlen helyzete; a magyar kormánytul a külpolitika általában nem függött, de a kormány folytonosan dicsekedett azzal, hogy az ő tudta és beleegyezése nélkül semmi sem történhetik és mást alig is mondhatott, mert ha tehetetlenségét bevallja, el kellett volna ösmerni, hogy eddig valótlant modott, ha a politikát nem kendőzi, de gyengéit felfedi, elküldi a király; kényszerhelyzetében kényszerült tehát magát mindig a hatalmasra játszani és védeni mások cselekményeit. Az ellenzéknek azomban a helyzet kedvezett, mert a törökkel mindenki

rokonszenvezett, a török-kérdés mindenkit érdekelt, mert a török különlegesen Magyarországhoz ragaszkodott, a törököt egyenlően fenyegette az orosz czár és a pánszlávizmus, mindenki hitte tehát, hogy a török velünk mindkettő ellen szövetkezni fog, mindenki félt, hogy ha Törökország megbukik, romjaibul erős Szerbia, tehetős Montenegró erős Románia alakul, ezek kezdetben alattomos, később nyilt hadjáratot fognak közösen inditani Erdély, Horvátország, a határőrség és a Bánát ellen.

Az ellenzék tehát részint rokonszenvbül, részint érdekbül interpelláczió alakjában megkezdte a hadjáratot a kormány ellen. Gróf Apponyi Albert interpellácziójáť következőleg indokolta.

„Interpellácziómnak tárgya a Balkán félsziget véres csatamezőinek közvetlen szomszédságába vezet és igy nem tehetem mindenekelőtt, hogy le ne rójjam a bámulattal telt simpathia adóját azon hősöknek, kik midőn igazságtalanul megtámadott hazájokat oly törhetlen erélylyel védelmezik, egyszersmind a fegyvert forgatják Európa egyensulya maradványainak érdekében, a fegyvert forgatják mindazon nemzetek érdekében, melyek a hóditási vágy nyavalyájától mentek maradtak.

A világ visszafojtott lélekzettel tekint azon nagyszerü drámára, melyek Plevna és a harczmezőnek többi positió körül feszült figyelemben tartja az egész közönséget. Bármi legyen a harcznak kimenetele, azt az egyet máris mondhatjuk, hogy a magát hősiesen védő félnek halottjai hijába nem vérzettek el, mert ma már tért engedhetünk azon reménynek, hogy Törökországnak

eddigi sikeres ellenállása örökre elnémitotta a mesét ezen ország életrevalótlanságárul, mely oly nagy pretensióval lépett fel és hirdetetett, és hogy a leendő békekötésnél az önvédelem hősies erélye mindenesetre egy oly morális factort fog képezni, melyet még a modern diplomatia materialisticus cinismusa sem lesz képes ignorálni.

De tisztelt ház, még ezen nagy események teljes figyelmünket igénybe veszik, készül azoknak szomszédságában egy episod, melynek jellemzésétül tartózkodni fogok és a melyet egyszerüen megnevezek. Készül t. i. mindenkinek tudomása szerint Szerbiának beavatkozása a háboruba, Szerbiának ujabb támadása a porta ellen.

Az egész művelt Európa pedig azon kérdést intézi önmagához: minő lesz ezen episoddal szemben a mi magunktartása, megengedjük-e? meggátoljuk-e?

Ezen kérdést óhajtom ma a ház elé terjeszteni és a kormányhoz intézni. Nem is csinálok titkot abbul, hogy miért intézem e kérdést és minő értelemben óhajtom és várom reá a választ.

Én oly értelemben óhajtom és várom reá a választ, hogy mi Szerbiának tervezett actióbalépését meg nem fogjuk engedni, hanem minden eszközzel meggátoljuk.

Az európai sajtó legkomolyabb organumainak egyike, a Journal de Debats, a legutóbbi napokban teljes positivitással azt irta, hogy Törökország a jelen háboru kezdetén bizonyos katonai rendszabályokat óhajtott érvényesiteni azon czélbul, hogy magát egy esetleges szerb támadás esetére biztositsa s hogy ezen katonai rendszabályok érvényesitésében őt a mi külügyi hivatalunk akadályozta

meg, sőt azt is állitja, hogy ez alkalommal a mi külügyi hivatalunk, mintegy az általa megakadályozott katonai rendszabályok aequivalenseül, biztositást nyujtott volna a magas portának, hogy Szerbia nem fog a háboruba beavatkozni.

Ehez egészen hasonló hireket olvastunk az Augsburger Allgemeine Zeitungban, de még mai nap egy tekintélyes pesti lap, a Pester Lloyd egy konstantinápolyi correspondentiájában más alakban ehez hasonlót olvastunk, t. i. azt, hogy Törökországban még mindig nem hiszik, hogy a mi monarchiánk részérül meg ne akadályoznák Szerbia beavatkozását, minthogy az évi juniusban történt, hogy a Timoknál védelmi szempontbul felállitott török monitorok, melyek által Szerbia magát fenyegetve érezte, a mi külügyi hivatalunk közbelépése folytán vonattak vissza.

Én ezen hireknek, bármennyire komoly alakban fordulnak elő és bár oly lapokban foglaltak legyen helyet, melyeknek egyike sem szokta mende-mondának lapjai hasábjait megnyitni: nem tulajdonitom azon fontosságot, hogy azokra bárminemü argumentálást alapitsak; ezekre csak kérdést alapitok; argumentatiómat azon irányban, melyben én a tervezett beavatkozás kérdését felfogom, csak a teljesen constatált köztudomásu tényekre óhajtom alapitani; mert ha az, a mit a lapok irnak, constatálva, hivatalosan elismerve és tudva volna, akkor megvallom, soha sem alkalmatlankodnám a mi kormányunknak azzal, hogy leendő magatartása iránt még csak kérdést is intézzek hozzá.

Hivatkozom tehát más tényekre, melyeket tagadni

alig fog lehetni, melyek teljesen constatáltak és ismertek és melyek tekintetbevételével a dolog alig áll másképp, mint a hogy állana, ha ama felfogások, melyekrül szóltam, helyesek volnának. Az kétséget nem szenved, hogy midőn a mult évi hadjárat végén Szerbia a porta fegyverei által tökéletesen földhöz volt verve, midőn a portától függött volna a békét oly feltételekhez csatolni, melyek Szerbiának katonai actióképességét hosszu időre megbénitották volna; az európai nagyhatalmak tanácsai, az európai nagyhatalmak pressiója volt azon tényező, mely Szerbiát e situatióból kimentette, ezen közbelépésnek köszönhető az, hogy Szerbia ma katonaactiót kifejteni egyáltalában képes. Mily pillanatban történt ezen közbelépés? oly pillanatban, midőn az Orosz- és Törökország közt küzdendő háboru mellett a chancok legalább is oly erősek voltak, mint azok, melyek a béke fenntartása mellett felhozhatók voltak, midőn tehát közel állott annak lehetősége, hogy a porta egy amugy is túlhatalmas ellenséggel rövid idő mulva élet-halálharczba fog bonyolódni. Ily körülmények közt az alig legyőzött ellenséget a győztes kezéből kiszabaditani csak akkor nem bir a lehető legnagyobb illoyalitás jellegével, ha az illetők, kik közbelépnek egyszersmind elhatározták, hogy nem türik azt, hogy a megveretett fél erejét a legveszélyesebb pillanatban ujabb támadásra felhasználhassa.

De ehez tökéletesen analog következésekre jutunk akkor, ha a helyzet megitélésénél tisztán csak azt veszszük kiindulási pontul, mit illetékes helyrül, a mi külügyi politikánk czéljairul és irányzatairul eddig hallottunk.

Én nem vagyok hivatva a mi külügyi politikánk szószólója vagy védője gyanánt fellépni, én azzal magamat csak azért sem identifikálhatom, mert azt ugy, mint mindnyájan, tökéletesen nem ismerem. De amennyit belőle tudunk, ez elég annak megállapitására, hogy már csak ezen politika következményeként sem szabad türnünk Szerbia actióbalépését.

Ugyanis valahányszor e házban a külügyi politika iránya iránt kérdés tétetett, a válasz körülbelül szórulszóra igy hangzott: politikánk czélzata elsősorban a békének fenntartása, ha ez nem sikerül, a háboru lokalizálása, minden eshetőségre azomban monarchiánk érdekeinek megóvása.

No már most, t. ház, ha az első események által túlhaladott ponttul eltekintünk, mivé lesz a programm Szerbia beavatkozása által? A háboru lokalizálása volt külpolitikánk egyik czélja, ez volt a három részbül álló programm második pontja, ez azon pillanatban, midőn Szerbiát engedjük e háboruba elegyedni, el van ejtve s magától elesik. És mi következik ebbül? Az, hogy a háboru lokalizálásának elmélete akkor állittatott fel, midőn mindenki annak majdnem biztos következményeképp nem várt egyebet, mint Törökország gyors legyőzetését. Azon pillanatban, midőn látjuk, hogy a lokalizáczió programmja nem fog szükségkép ily eredményre vezetni, hogy Oroszország czéljainak elérésére ezzel be nem éri, elejtjük ezen eszmét is, az utolsó kézzel fogható valamit, ami külügyi politikánkban még volt és átmegyünk a laisser faire, laisser faillir homályos régióba.

A mi érdekeink megóvása mivé lesz, vagyis inkább minő megvilágositást nyer azon általános és eddig homályosnak hitt mondat: „A mi érdekeink.“ Az mondatott mindig, hogy majd a békekötés pillanata lesz az, amelynél az eddig paszivitásban maradt hatalmasságok magukat érvényesiteni fogják, a béke feltételeinek kiszabása lesz azon momentum, amelyben mi érdekeinket is érvényesiteni fogjuk. Már pedig kérem, hogy ezen békekötés mód felett megnehezittetik, összebonyolittatik az által, hogyha egy uj tényező minden netalán keletkező igényeivel az actióba belép, ez gondolom kétséget nem szenved. Azon szinte számba veendő esetre, hogy az orosz-román-szerb szövetség utóvégre is győzelmesen viszi a háborut, oly békének megkötése, mely a territorialis statusquonak nagyban és egészben változatlanul való fenntartására van irányozva, sokkal nehezebbé vált. Ha tehát mi érdekeinket ugy fogjuk fel, amint én egyedül teljesen felfoghatónak tartom, hogy a béke megkötésénél Törökország integritásának megcsonkitása megakadályoztassék, akkor megfoghatlan dolog megengednünk, hogy oly tényező lépjen actióba, amely ezen programm keresztülvitelének nehézségeit százszorta fokozza, ha pedig azt megengedjük, akkor vagy egészen czél és fő nélkül dolgozunk, vagy egyáltalában csak oly békekötést contemplálunk, amely a Törökbirodalom szétdarabolására van alapitva és amelynél a mi érdekeink megóvása abbul fog állani, hogy mi is résztveszünk a prédában, ez pedig azon politika, melyet az egész nemzet perhorrescal. Hivatalos részrül gyakran tagadtatott az egész szerb beavatkozási kérdésnek fontossága. Én

tisztán katonai szempontbul is helytelennek tartom ezen felfogást, nem helyeselhetem az illem határain túlmenő kicsinylést sem, amelylyel némelyek Románia részvételérül szóltak és az eredmény is mutatja, hogy azon 30—40,000 katona és 100 ágyu, melyet Románia képes volt tüzbe állitani, mily nagy mértékben neheziti meg Törökország positióját, hasonló fontossággal birna 30—40,000 szerbnek megjelenése a törökök háta mögött.

Tehát katonai szempontbul sem látom helyesnek ezen felfogást. De reám nézve az egész szerb beavatkozás kérdésének sulypontja abban fekszik, hogy a magatartás, amelyet ebben követünk, mintegy electricus világitásba helyezi külpolitikánk czélzatát. Ha mi e beavatkozást megengedjük, amelyet pedig megakadályoznunk hatalmi szavunkba kerülne, akkor világos, hogy midőn külpolitikánk czélzatai gyanánt a béke fenntartását mondottuk, csupán az emberszeretet érzelmeinek tettünk banalis concessiót; midőn a háboru lokalizálásárul beszéltünk, ez csak álarcz volt, amely alatt az oroszországgali titkos conniventia rejtőzött, midőn végre a mi érdekeink megóvásárul beszéltünk, ez csak eufemismus volt a préda megosztása helyett.

Nem akarom hinni, nem hihetem és nem hiszem, hogy ez legyen külpolitikánk hű leirása, nem hiszem, hogy a magyar kormány helyén megmaradhatna, ha mellette ily külpolitika folytattatnék. De t. ház, most már teljes és objectiv megnyugtatás szükséges; megjött annak már fő-fő ideje, hogy kételyek és gyanusitások ne támasztathassanak külügyi kormányunk magatartása ellen. Azért magának az ügynek, de a kormánynak is

szolgálatot vélek tenni, midőn a következő interpellácziót intézem t. ministerelnök urhoz:

1. Igaz-e, hogy külügyi hivatalunk felszólalása akadályozta meg a magas portát azon katonai preventiv intézkedések megtételében, melyekkel a jelenlegi háboru bizonyos stadiumaiban seregeit egy szerb támadás ellen biztositani szándékozott?

2. Érvényesitette-e és szándékozik-e továbbra is érvényesiteni a ministerelnök ur alkotmányszerü befolyását a külügyek vezetésére oly irányban, hogy Szerbia actióbalépése minden eszközzel megakadályoztassék?

Simonyi Ernő is megtámadta a ministerelnököt és következő interpellácziót intézett hozzá:

1. Van-e az ország külügyeivel megbizott kormányférfiaknak az orosz-török háborut illetőleg megállapodott politikájok?

2. S ha van, legyen szives a kormányelnök ur annak irányát a képviselőházzal, minden félreértést és kétértelmüséget kizáró módon, kötelességszerüleg megismertetni.

Helfy Ignácz: Igaz-e a hazai és külföldi sajtó által közölt azon hir, mely szerint az oszták-magyar monarchia közös külügyministere, szemben azon közfelháborodással, melyet az orosz által török lakókon, védtelen gyermekeken és asszonyokon elkövetett kegyetlenségek a magyar nemzetben keltettek és a melynek oly általános és hangos kifejezést adott, hozzájárult-e a német birodalmi kormány által kezdeményezett remonstratiókhoz az állitólagos török kegyetlenségek ellen, szó nélkül hagyván azokat, melyek köztudomásulag orosz részrül elkövettettek.

Ha a hir igaz, a magyar kormány tudta és beleegyezésével történt-e e diplomácziai lépés?

Végre kérdem: történt-e a belügyministerium részérül hasonló felszólalás az oroszok és az általok feluszitott bolgárok által lépten-nyomon elkövetett vérlázitó kegyetlenségek ellen?

Irányi Dániel: Tekintve, hogy a számtalan tény s a kormánynak a keleti kérdésben, illetőleg a török háboruval szemben követett magatartása arra mutat, hogy Austria-Magyarország, Németország és Oroszország fejedelmei, illetőleg kormányai közt szövetség létezik;

tekintve, hogy ezen szövetségnek, akár irásba foglalva légyen, akár pedig élőszóval történt megállapodásbul álljon, tartalmát illetőleg czélját, feltételeit, a vele járó viszonyos kötelezettségeket és időtartamát a törvényhozó testületnek ismernie kell, ennek akarata ellenére sem a fejedelem, sem a kormány nem vezethetvén az ország ügyeit.

Kérdem a tisztelt miniszterelnök urtúl: milyen szövetség köttetett és mikor a nevezett államok kormányai közt, mi czélra, milyen viszonyos kötelezettségek mellett s menynyi időre, irásba van-e az foglalva, vagy csak szóbeli megállapodásokbul áll s mi inditotta a közös külügyminister, ilyenek kötésére vagy ajánlására, a magyar kormányt pedig annak helyeslésére?

Br. Simonyi Lajos: Interpellácziót intézek a t. minister urhoz: Vajjon létezik-e a hármas szövetség, vagy általában megállapodás a harcztéren lefolyó eseményekre és azok következményeire nézve, és ha ily megállapodás létezik, mily kötelezettségek azok, melyek ezen megál-

lapodás következtében Magyarországra hárulnak? Ez egy igen concret kérdés s azt hiszem, hogy ezen kérdés tételével t. ministerelnök urnak is szolgálatot teszek, még pedig azért: mert a ministerelnök ur azon helyzetbe jöhet, hogy arra egy határozott választ adhat, a mult események pedig azt tanusitják, hogy a tisztelt ministerelnök ur a határozott válaszoknak igen nagy barátja. Szükséges ezen interpellácziό azért, mert a hármas császári szövetség közbeszéd tárgya, egy rém, mely minden lapon keresztül vonul és iránta a hazai közvélemény is nagy aggodalommal viseltetik, mert hármas császári szövetség nem jelent egyebet, mint az osztrák-orosz szövetséget. Általában bajos a közvélemény nevében szólni, jelenben azomban bátran nyilatkozhatom a közvélemény nevében, e haza külömböző vidékeirül, százezrek nyilatkoztak Törökország mellett, és kinyilatkoztatta azt is, hogy Törökország integritását óhajtja, és ez nagyon is érdekünkben van, mert ha Törökországot elszaggatják, reánk is ránk kerülhet a sor, a mint hogy az monarchiánknál is lehetséges volt, mutatja a legutóbbi évtized története. Hogy a török integritás mai napig fennáll, az egyedül a török vitézségnek tulajdonitható. Ha megtörtént volna a Parademarsch Konstantinápolyba, nem tudom, a magyar kormány hajlandó lett volna-e beleszólni és Törökország integritását fenntartani, ha engem a ministerelnök ur rectifikál, köszönettel veszem. Magyarország közvéleménye előtt kimondom tartózkodás nélkül: a lefolyt események következtében a magyar kormány a magyar-orosz szövetség gyanuja alatt áll.

A ministerelnök ur kimondta, hogy a jövőre szabad kezünk van. Ez meglehet, hanem, hogy ezen szabad kezet Oroszország támogatására használtuk fel, az tény. Mult évben a szerb-török harczba Magyarországon keresztül mentek az orosz harczosok, mindenki látta, csak a magyar kormány hunyta be hivatalos szemeit. Midőn később Orosz- és Törökország közt a harcz megnyilt és a két hadakozó fél a Dunához közeledett, mindkét fél torpedókat rakott le a Dunába, bár mindenki tudta ezt, kormányunk ezért csak a törököket szólitotta fel, a muszkákat nem.

A Szulina-torkolatot kövekkel rakott és elsülyesztett hajókkal zárta el az orosz és ennek következtében zátonyok képződtek, amelyek a mi kereskedelmünket tetemesen gátolták; nem jutott tudomásomra, hogy történt-e a kormány részérül ez iránt intézkedés.

A kegyetlenkedésekért csak a török kormány szólittatott meg, holott mint azt az angol nagykövet bizonyitja, Oroszország is kegyetlenkedett és őt nem szólitották fel. Talán a magyar kormány nincs kellően tájékozva az ott történtek felett. Meglehet talán az, hogy a pétervári nagykövet nagyon nagy töröksimpathiát táplál és talán a konstantinápolyi követ nagyon oroszérzelmü; meglehet, hogy talán azért nem volt kellőleg tájékozva a magyar kormány. De hiszen talán Törökországban is akadt volna egy Brindza ur, aki hivatalos felvilágositásokat adott volna.

Mindezek ellenében a kormány mély hallgatódzásba burkolódik. Nem lehet tehát csodálni, ha az or-

ságban megvan a gyanu, hogy az orosz hatalom és Magyarország közt szövetség létezik.

Az orosz szövetségnek nálunk igen nagy akadályai volnának, mert én legalább azt hiszem, nem akadna magyar képviselőház, amely Oroszország támogatására egy fillért vagy egy katonát megszavazzon. Egyrül azomban biztositom a ministerelnök urat és ez az, hogy Magyarország Törökországnak kifosztását megengedni soha sem fogja, benyujtom interpellácziómat:

Létezik-e a hármas császári szövetség, léteznek-e bizonyos megállapodások? ha léteznek, melyek azon kölelezettségek, melyek Magyarországot terhelik?

Tisza sietett az orosz szövetség vádját megczáfolni és szeptember 20-án következőleg válaszolt:

Nem akarok polemizálni, politikánk védelemre nem szorul, megvédi ezt azon tény, hogy sem a birodalom, sem specialiter Magyarország érdekeit semmi veszedelem sem fenyegeti és ez eléretett rendkivüli áldozatok nélkül, hiszem, hogy midőn politikánkat minden mozzanataival felfogjuk tárhatni, mindazok, kik eddig bona fide ellenezték, helyességét elfogják ösmerni, bár polemizálni nem akarok, kötelességemnek tartom némi felvilágositásokat adni.

Felhozatott, hogy a kormány czéljait folytonosan változtatja, e tekintetben a hirlapokra hivatkoztak; erre meg kell jegyeznem, hogy a hirlapok nem hiteles források, mert sokszor mondanak valamit csak azért is, hogy a kormányt nyilatkozatra birják.

Szó volt róla, hogy a kormány a semlegességet részrehajlóan gyakorolja. Ez nem áll, midőn a torpe-

dók veszélyes elhelyezésérül figyelmeztettük a török kormányt, a törökök beismerték és czélszerüen intézkedtek.

A Szulina-torkolat tárgyában felszólitottuk a szentpétervári kormányt és az orosz kormány kötelezte magát mindazt a háboru megszüntével saját költségén eltávolitani, mit ő csinált és ezóta is a külügyi kormányzat odahatott és hat, hogy necsak elhárittassanak az akadályok, de hogy azok fel ne is halmozódjanak és igy ottan nagyobb bajok ne idéztessenek elő.

Ami a közvéleményt illeti, mi a gyülések nyilatkozatait figyelemre méltatjuk, ezen közvélemény azomban a külpolitika irányát nem vezetheti, hol ez történt, mindig csak káros volt. Az orosz döntő körök is ezáltal hagyták magukat a háborura ragadtatni, s vajjon hasznos volt-e ez Oroszországra, itélje meg ki ez eseményeket figyelemmel kiséri.

Alkotmányos országban a közvéleményt az országgyülés képviseli, egyébiránt ezen közvélemény nyilatkozata a ministereket helyükrül eltávolithatja, de nem lehet azon következése, hogy ugyanazon emberek mátul holnapra más politikát követhessenek.

Én, tisztelt ház, külömben tagadom, hogy a magyar kormány és magyar közvélemény közt éles ellentét létezne, mert ha a józan eszü magyar nép elé ugy állittatik a kérdés, érdekünket meg kell védeni és erre két ut van.

Az egyik: megpróbálni mindent, még pedig a siker reményével, hogy ez megtörténjék anélkül, hogy elhurczoltassanak fiaid és előre elköltessék három generátió keresménye.

A másik : megvédeni érdekeidet, de mindazon áldozatok árán, melyeket el lehetett volna kerülni.

A magyar nép helyeselni fogja az elsőt.

Nem akarom én fejtegetni a háboru minden következményeit, jöhetnek idők, midőn fegyvert kell ragadni és mindent fel kell áldozni a haza megmentésére.

Reménylem, hogy ez nem fog bekövetkezni, de mindenesetre a kormánynak elsősorban nem az kötelessége: könnyelmüen ily percz elé vezetni a nemzetet, hanem mindent elkövetni, hogy ezen percz elérése elkerültessék.

Vannak, kik a nemzetet az összes emberiség czéljai eszközének tekintik, ilyeket a haza bajaiért vigasztalhat azon nagy elvek valósulása, de engem, ki nem hijába hordom azon viznek nevét, mely e hazában ered és e hazából nem bir kimenni, engem vigasztal minden veszteségért az, ha megvan védve hazám érdeke, ennek megsértéseért nem vigasztalhat semmi.

Áttérve Simonyi interpellácziójára, én azt mondhatom : hogy igenis, a kormánynak van politikája.

Politikánk pedig az, hogy érdekeink, ha lehet, a háboru veszélye nélkül megóvassanak, hogy bármi legyen is a háboru lefolyása, a keleten a magyar-osztrák beleegyezése nélkül semmi sem történhessék.

És ez megmondatott akkor, midőn a Dunán és Balkánon fegyvercsapás nélkül mentek 'át az orosz hadseregek, nem változott Plevna után és nem fog változni, ha a hadi szerencse esetleg ismét a muszka fegyvereknek fog kedvezni.

Apponyi Albert kérdéseire kijelentem, hogy az elsőben tévedett, mert a hadviselés kezdetén az orosz kormány az osztráknak megigérte, hogy Szerbiát harcztérül nem fogja használni, erre a török kormány figyelmeztetett, hogy czélszerütlen lenne, hogy ha ő ezt nem tévén, lehetlenné tenné az orosz kormány igérete beváltását, ebben a török kormány saját érdekében készségesen engedett. Az iránt azomban, hogyha Szerbia a békét megszegvén, Törökország mit tegyen, a török kormánynyal nem érintkeztünk, hogy mit fogunk ez esetben tenni, arra kötelességsértés nélkül nem felelhetek, mindenesetre tenni fogjuk azt, mit érdekünkben tenni kell.

Irányi Dániel és Simonyi Lajos mindketten a három császárszövetségre vonatkozólag intéztek hozzám kérdést.

Itt legelőször arrul kell tisztába jönni, mit értünk e szó alatt: szövetség?

Oly szövetség, melyben a keleti kérdéssel szemben kötelezettséget vállalt volna egyik császár a másik irányában, ilyen nem volt és nincs, az egész csak abban állott, hogy megigérte, hogy a felmerülő kérdésekben igyekezni fognak egyetértőleg eljárni, ez 1873. óta datálódik és hogy ezen háboru nem lett európai, részben ezen szövetségnek tulajdonitható, hogy az oroszok háborut kezdtek, ebbül reánk semminemü kötelezettség sem hárult, sőt mindjárt az első perczben megvolt mondva, hogy a béke megkötésénél olyan, amit mi nem akarunk, történni nem fog.

Még csak egy pár szót szólok. Vajjon van-e az

indokolva, hogy a kedélyek ma nyugtalanabbak, mint ezelőtt négy héttel, vajjon van-e ez indokolva azoknál, kik a töröknél is törökebbek most, midőn a törökök győznek? én azt hiszem, — nincs.

Vajjon, ha a kormány az oroszszal Törökország felosztásába beleegyezett volna, vajjon járhatott volna-e a kormány az eddigi uton? hiszen, ha az osztályba beleegyezünk, ez pár hét alatt végrehajtatott volna.

Simonyi Lajos ijesztésére azt mondom, az nem ijeszt meg, mert soha sem akartam és akarok Oroszország érdekében egy fillért sem kérni. Hanem soha sem fogok egy fillért sem kérni senki más érdekében, mint az osztrák-magyar monarchia és igy Magyarország, vagy forditsuk meg: Magyarország és igy a magyar-osztrák monarchia érdekében.

A ministerelnök az erős kereszt-tüzbül ügyesen menekült a kérdés egyszerü fogalmazása által, mert a keleti kérdés előrehaladt álláspontját tekintve, csak kettő közt lehetett választani.

Törökország felosztása és a zsákmánybani részvét, vagy magyar-orosz háboru közt, mert miután az orosz a Dunán átment, a Balkánt meghaladta, a román sereg soraiban küzdött, Szerbiának és Montenegrónak a jelszót kiadta, ha Austria figyelő-hadtestet állit is fel, Plevna alul semmiesetre vissza nem vonul és pedig annyival inkább nem, mert Plevna bevétele és ezáltal a török hadsereg megsemmisülése csak rövid idő kérdése volt, minthogy Plevna valósággal 6 hét mulva fel is adta magát. Az ellenzéknek tehát, ha Tisza Kálmánt és kormányát megakarta buktatni, fel

kellett volna a mellékes támadással hagyni és a tényleges török szövetséget inditványozni, mi különben semmi koczkáztatással sem járt volna, mert első sorban visszavetette volna a felsőház, melynek nagy többsége felett minden időben és minden kérdésben a tényleges kormány rendelkezett. Az ellenzék azomban megállt a féluton, mert komolyan az ellenzéki képviselők sem merték az orosz háborut sem inditványozni, mert maguk a török-barát tüntetők sem adtak volna pénzt és ujonczot bárki ellen; az ellenzék tehát nem mert határozottan fellépni, ennélfogva a ministerelnök győzött és az ellenzék visszavonult.

A kormány az uj osztrák engedmények megizlelteté sét az édes czukor- s a kábitó szesz-adóval kezdte. E két adónem az osztrák-magyar egyesség legtüskésebb részét képezte, mert a termelési viszonyok nagyban külömböztek, ennek következtében egyenlő adó mellett az osztrák szeszipar emelkedett, a magyar vergődött, az osztrák czukoripar óriássá fejlődött, a magyar ellenben pólyában éldegélt és a javaslott adónem mellett attul lehet tartani, hogy a mezei gazdaság nagy kárára mindkettő elvérzik és az osztrákok adófizetői leszünk.

A szesztermelés Magyarországban már az 1840-es években kezdődött és adómentes lévén, a felföldi, a homokos birtok jövedelmét és értékét nagyban növelte, mert a szeszt ugyan az országbul nem vitték ki, de az országban elfogyott és a többi terményekhez képest illő áron értékesitették; közvetve a szesztermelés az

ország pénzértékét is emelte, mert az eddig a szeszért az osztrákoknak és galicziaiaknak fizetett szesz ára az országban maradt, főtényezőjévé vált a marhahizlalásnak és a hizott marhákért több milliót hozott be az országba. Emelte a gabonatermelést is, mert a moslék az állatok által emésztetvén fel, a marhaállomány megszaporodott és a megszaporodott trágya lehetővé tette az általános buzatermelést, oly helyeken is megkezdték, hol eddig a tiszta buzát csakis lefestve ismerték, a szesztermelésnek köszönhető nagyrészt a veres lóhere meghonositása is, mert a trágya szaporodván, a lóherés földekre is jutott De különösen szükségessé vált ez az urbériség megszünte után, mert az urbéri munka megszünvén, ökröket kellett állitani, ezek a széna tekintélyes részét felemésztették; ha tehát pótlékul szeszfőzdéket nem állitanak fel, a juhállományt a trágya és ennek kapcsán a termelés főtényezőjét, le kellett volna szállitani. A szeszfőzdék tehát a behozott adó daczára szaporodtak elannyira, hogy már 1860. felé 3900 szeszgyár volt az országban. Az osztrák kormány, mely szüksége, pazarlásától kényszeritve, az országokat fejőstehénnek tartva, mindig mindenünnen kiméletlenül meritett, 1858-ban a szeszadót megkettőztette; ezen adót a magyar kormány, mely mindenben az osztrákot majmolta, átvette, bureaucraticus szorgalommal ápolta, mi azt eredményezte, hogy 1876-ban már a szeszgyárak száma leszállott 865-re, melybül gazdasági szeszgyár csakis 144 volt. A bölcs magyar ministereket ez nem döbbentette meg, mert a kincstár nemcsak nem szenvedett, de nyert 400,000 forintot,

mert az adó, miután a 3000 bukott gazdasági szeszgyár helyén roszul számitó nagy szeszgyárak épültek, arra pedig, hogy a gazdasági szeszgyár a gazdaság hatalmas tényezője, hogy bukása a termelést apasztja, nem gondoltak. Excellenciás és méltóságos nemzetgazdászaink a gazdasági szeszgyárak bukását a tulajdonosok ügyetlenségének, pazarlásának, a nagy gyárak látszólagos kedvező helyzetét a nagy gyárosok technikai ügyességének rótták fel és azt mondták, ha az adó nagysága lett volna a baj, egyszerre minden gazdasági szeszgyárnak meg kellett volna bukni, pedig lassankint hulltak el; ha az adó sulyos lenne, a nagy gyárak nem boldogulhatnának.

Mindkettőben méltóságosan tévedtek, mert 1860-ban már minden gazdasági szeszgyár bukása alá volt irva, tudta azt minden okosan gondolkozó magyar gazda; hogy a lassanként elhullott 3000 gazdasági szeszgyár a finánczoktul egyszerre el nem bucsuzott, annak 4 különböző oka volt.

1-ször. 1860-ban mindnyájan azt hitték, hogy a kényuralom hónapokig sem tartja magát és ha az ország sorsának ura lesz, nem önkényes, de a tisztajövedelemnek megfelelő adót fog a szesztermelésre vetni, nem fogja a világszerte elitélt osztrák adózási rendszert követni, politikájának vezérfonalául nem az osztrák, de a különleges magyarérdek fog szolgálni, és vajjon ezen hit jogosult és észszerü volt-e? Kétségkivül ezen hit jogosult és alapos volt, mert 1861-ben az országgyülést összehivták és midőn az alkotmányos uralom pünkösdi királyságát az ideiglenes kényuralom

váltotta fel, tekintve az Osztrákbirodalom pénzügyi zavarait, serege ziláltságát, a birodalom minden részébeni elégületlenséget, elszigeteltségét, külpolitikai süllyedését, elismert tehetetlenségét, senki sem hihette azt, hogy a kényuralom még öt évig farsangolhasson. De még kevésbé hihette józanon azt, hogy ha a kényuralmat az alkotmányosság fogja felváltani, azon nagyférfiak, kik paprikás szónoklataikban, dagályos hirlapi czikkeikben, a megyegyülésen, választóik előtt, a kaszinóban az osztrákot kinevették, meggyalázták, kik az ország elszegényedését harsonázták, midőn hatalomra kerülnek, a bureaucratiát folytatják és osztrákabbak lesznek az osztráknál; ez oly nagy hittagadás volt, melyet senki sem képzelhetett.

2-szor. A közönség azt hitte, hogy az indok nélkül leszállt szeszárak emelkedni fognak, ha Magyarországban magyar kormány lesz, a fagyponton álló gazdasági hitel országos segély által fel elevenedik, a 12 perczentes uzsorás hitel le fog szállni 6-ra, tehát ez által a termelés olcsóbb lesz; a világ vagyonossága növekedvén, a hus ára is emelkedni fog, és a magyar kormány a gazdasági és ezzel rokon ipartermények kivitelét biztositani fogja. Vajjon alaptalan volt-e e hit és midőn mindenki az uzsora ellen dörgött, az önállás anyagi szükségét fejtegette, hitte-e azt az emberiség megsértése nélkül, hogy ministereink időnkint az osztrák Cannosába fognak vándorolni az osztrák cardinálisok kézcsókolására és az uzsorát becsületes üzletnek fogják keresztelni? Valóban ezen gondolatra a legkételkedőbb aggastyán sem vetemedhetett.

3-szor. A gazdaságok nagyrészében a szeszgyár a moslék által termelési tényezőt képezett, ezt semmi által sem lehetett pótolni, a gazdák tehát, habár nyilt és nagy áldozattal, a szesztermelést mindaddig, mig az áldozat hitelöket ki nem meritette, mig az üzletpangás, a nagy uzsora bukás szélére nem vitte, folytatták; a gazdáknak pénzügyi erejök különbözvén, ennélfogva a szeszfőzdéket nem egyszerre, de különböző években állitották be. Az 1863-iki szárazságban, 1865. és 1866-ban kényszerültek termelni, habár drágán is a takarmány szüke miatt; mert különösen az 1863. országos és 1874-iki szórványos szárazságban marháikat, juhaikat harmadrészáron kényszerültek volna elvesztegetni. Sokat vissza tartott a befektetett tekintélyes tőke; a beszüntetett szeszgyár igen keveset ér, mert a gépezetet, midőn mindenki beszünteti a gyártást, illő áron senki sem vásárolja, megveszi feleáron, mint nyers anyagot; az épületek hasonlag haszontalanok, mert az ily gazdaságok cselédlakokkal, ólakkal, magtárakkal elvannak látva, a beállitott szeszgyár tehát majdnem semmit sem ér.

Téves volt azon hit is, hogy a nagy szeszgyárak gyarapodtak, és azért boldogultak, mert ügyesebben kezeltettek. A nagy gyáraknak volt egypár jó esztendejök; midőn nagy szárazság volt, a marhát olcsón lehetett venni, ekkor tehát a hizott marhán sokat nyertek, volt esztendő, midőn erős volt a kivitel, némely gyár nagy hasznot huzott a keményitő készitésbül, a|kevés kövér esztendő azomban a számos soványat nem pótolta helyre. E gyárak azomban fenntartották magu-

kat, mert egyrészét részvényesek alapitották, ezek, nehogy a részvények értéküket veszitsék, a vadalmához kedves pofát vágtak, dicsérték az üzletet, némelyeknél káprázlató kimutatást csinált az igazgatóság, osztalékot a forgó tőkébül adtak és a hiányt hitellel pótolták; esetleg kiütött a tüz, vagy állitólagos dög, a bukást, a mely gyár megbukott, arra fogták. De a nagy gyáraknak adó tekintetben is kedvezőbb volt helyzetök, mert a kis gyár csakis kis összegrül rendelkezett, nem kenhette meg a közegeket, mert a gazdasági szeszgyár tulajdonosa uzsorás pénzzel is dolgozott, nem barátkozhatott meg a kegyelmi közegekkel; ellenben a nagy gyárbitokos ezreket nyert vagy vesztett, ez tehát a nagy jutalom mellett is nyert, ezeknek a főbb helyeken fizetett kémjei voltak, kik a veszélyrül eleve tudósitották, ha tehát a közhir igaz, mit kétségbevonni bureaucraticus kormányzat mellett alig lehet, ezek egész adójukat kevés kivétellel alig fizették ki és a kik kifizették, leginkább gazdag földbirtokosok voltak, kik a hiányt gazdasági pénztáraikbul pótolták. De a nagy gyáraknak termelési, eladási, hitelviszonyaik is kedvezőbbek, mint a gazdasági gyáraké; a nagy gyár kukoriczábul főz, a kukoricza nem romlik úgy, mint a burgonya, tehát kevesebb az anyagoni veszteség; a krumplit már a fagy előtt össze kell hordani, mert kemény hidegben megfagy, a krumpli fuvarja kétszer annyiba kerül, mert kétszeres burgonyábul kerül ki egyenlő szesz; a krumplit nem lehet, csak áprilisig tartani, a szeszfőző tehát akkor szorul kukoriczára, midőn az legdrágább, ellenben a nagy

gyáros élvezi az olcsó árakat és ha pénze vagy hitele van, a kukoriczát beszerezheti, midőn legolcsóbb. A nagy szeszgyárak, kevés kivétellel, városokban vagy városok közvetlen szomszédságában vannak épitve, ma már alig van nevezetesebb város, melynek vasutja ne lenne, a nagy gyáros tehát a hetivásárokon megszerezheti a kukoriczát, a falusi gazda, gyáros is itt szerzi meg, de a gazdának a fuvar 1 mázsa kukoriczánál 15 kilométer távolságnál már 30—35 kr, mig a nagy gyárosnak a piaczrul vagy állomási helyrül kerül 5 krba, vagyis 20 krral olcsóbba, mint a gazda szeszégetőnek. A kis szeszégető főleg a közeli városi piaczra vagy szomszédjaira van utalva, mert ha vasuton csak 300 mázsa kukoriczát hozat is, biztosan nem számithat rá, hogy rosz időben hazaszállitják, vagy ha fuvarost kap is, azt drágán meg kell fizetni; előnyösebb a nagy égetőnek helyzete, a tüzelőanyagnál is, mert egy öl fának a saját erdejéből behozatala is 4 forint, a fa levágása 2 forint; a fa legolcsóbb ára ott, a hol általában közép mennyiségben fát ellehet adni, 3 forint, vagyis 1 öl fa 9 forint, ennek tüzelő egyenlege 14 régi mázsa szén, ez 8 frt 40 kr, a behordás 56 kr, tehát még ott is, hol a fa nagyon olcsó, a kőszén a fával egyenlő áru, hol pedig közép áron kel, sokkal drágább, de egyenlő árak mellett biztosabb a kőszén, mert az a vasuton napra és órára megjön, aránylag a kőszén kevesebbe kerül a fánál, mert a fát egy esztendővel előbb le kell vágatni és behordani, 600 öl fába tehát, melyet egy kis szeszgyár igényel, fekszik 3600 forint félévig, ellenben a kőszénből ele-

gondó 1 hónapi szükséglet 840 mázsa, vagyis 520 frt; egy kis szeszgyárhoz kell 1 főző 600 forinttal, tizszerte nagyobbhoz ezen arányban kivántatnék 10 főző vagyis 6000 frt, van pedig legfeljebb kettő, kétezernégyszáz forint fizetéssel, vagyis arányitva a kicsihez kerül ennél a főző tartásdija 240 frtba; ugyanez az arány a marhavételnél még kevesebb, mert 50 darab marha megvételére kell két ember, 500 darabhoz kell négy, de nagyban olcsóbban lehet venni, mind a marhát, mind a kukoriczát, mert nagy vevő megveszi az uradalmak kimustrált marháit, az uradalmak kukoriczakészletét, ezek szivesebben olcsóbban kialkusznak egygyel, mint tizzel, mert egyszerre és biztosan végeznek, a kis vevő ellenben egyenkint szedi össze egyesektül, kik nehezebben engedhetnek, mint a nagy eladó, mert a kisebb emberre 2 forint nagyobb tétel, mint a nagynál 200 forint, ezen kicsi tételekbül nagy előny kerül ki, mert a fuvar külömbözlet 390 frt, az ökörnél 2 százalék 360, a főzésnél 240, a fatőkénél 140 forint; de nagy a kamatkülömbözlet is, mert a földbirtokos szeszégető földhitellel, a szeszgyáros személyi és kereskedelmi hitellel bir; a kis szeszfőzde épületekkel együtt legalább 10,000 forint, a három hónapi készlet ára 6000, 60 darab ökör 6000, vagyis 22 ezerért fizet a jóhitelü földbirtokos 10 százalékkal 2200 forintot, a szeszgyáros 1320 forintot, tehát már ennél tesz a külömbözlet 880 forintot, vagyis mindezeket összevéve a mezőgazdasági szeszfőzde évi hátránya 2010 forint. Erre azt szokták mondani a kis és nagy szeszgyáros hitele közt nem lehet külömbség, mind a kettő gyáros,

ha tehát az egyik 6, a másik 12-re kap kölcsönt, ezt egyik fél megbizhatlansága okozza. Kétségkivül mindkettő ember és iparos, csakhogy a nagy gyáros zsidó ember, a kis gyáros magyar uri ember, ez Magyarországban lényeges külömbség, mert a kényuralom és magyar alkotmányos utódaik alatt a pénz a kormány pazarlása, a szentséges uzsora az igazságtalan törvények következtében nemcsak a zsidók kezében összpontosult, de a zsidók a keresztyén takarékpénztárak feletti uralmat is magukhoz ragadták, a hatalom kezük közt lévén, igen természetesen faj-, vallásrokonaikat, a cosmopolita zsidó nemzet tagjait részesitik az olcsó hitelben. De ezenkivül ennek más oka is van; a nagy szeszgyáros kiválólag gyáros, ki különlegesen a szeszgyártással foglalkozik, létele főleg hitelétül, gyáripara czélszerü kezelésétül is függ, pénzügyi állása könnyen ellenőrizhető, saját érdekében pontosan kell váltóit fizetni, mert ha nem fizet, hitele megszünik, ha hitele megszünt, megbukik, mert más fedezete nincs, igaz ugyan, hogy ha bukik, teljesen hátraesik, tehát reális fedezete kevesebb, de ez a kereskedelmi világ hitelvei szerint másodrendü, első a lehető pontosság. Az ur szeszgyárosnak más a helyzete; a gyártás nem kiválólagos életmódja és vagyona, de vagyonának kis része, ennélfogva pontosságára kevésbé lehet számitani, mint a moslék nagyságos uréra, mert ha adóért, kamatokért, adósságért szoritják, ha marhái, juhai eldöglenek, gyártőkéjét ezek fedezetére vagy pótlására forditja és pontosan sem nem törleszt, sem nem fizet. Az ur üzlete ugy nem ellenőrizhető, mint a különleges szeszgyárosé,

mert ez a gazdaság kiegészitő részét képezvén, részben a gazdaság által tápláltatván, nem lehet tudni sem a veszteséget, maga tehát a gazdasági szeszgyár mindig homályosabb üzlet a különleges szeszgyárnál.

A nagy szeszgyárnak a gazdasági szeszgyár felett határozott előnyei voltak és vannak, a termelés és függelékei értékesitésénél, eladásánál a nagy szeszgyáros a külpiaczra is eladhatta szeszét, mert vagy maga állitott fel rektificáló osztályt vagy a rektificáló gyárban készitette el, a kisbirtokos ezt nem tehette, mert sokba került, de nem adhatta a rektificáló gyárba sem, a világpiaczon nem ismerős, bolondjába szeszét nem küldhette ki, maga nem járhatott utánna, mert ez költségbe és időbe került volna és végre nem, mert a világkereskedelem tengerén egy sajka egy nagy gőzhajóval nem versenyezhet, a gazda szesze tehát már másodkézbül került külföldre és igen természetesen a haszon a közvetitő zsebébe vándorolt, mig a nagy gyáros az egész hasznot maga élvezte, vagyis mig a mezei gyáros piacza Magyarország határánál bezárult, a nagy gyárosé az egész világra kiterjedt. De a hazába is elsőséggel birt a nagy gyáros, mert a földbirtokos hitele korlátoltsága miatt csak készpénzért adhatta el a korcsmárosnak vagy szeszkereskedőnek, ellenben a szeszgyáros odaadhatta 2—3 hónapi várakozásra, váltóra, mert a váltót forgatmányozta és olcsó kamatért értékesitette a bankok- vagy takarékpénztáraknál, természetesen a vevő sokkal drágábban fizethette ezt meg, mert pénz nélkül vagy fele áron jutott a terményhez, mit a fizetés idejéig elmért vagy eladott

és sajátlag árát nem a maga tőkéjéből, de a fogyasztók zsebéből fizette meg, ez minden forintnál 2 perczent előnyt adott és ád a nagy termelőnek. Előnyösebb a nagy gyár helyzete a moslék, a trágya értékesitésénél, mert a városokban, hol a föld kevés és 1 hold haszonbére 20 forint, a bérlő vagy tulajdonos, ha egy szekér trágyáért 1 frtot ad, ezáltal is nyer, mert a buzánál értékesebb zöldséget: tököt, uborkát, paprikát, dinnyét termel, mi 100 forint jövedelmet is megád, 1 frtot vagy 1½ frtot is megadhat, mert haszonbérbe fizet 20 frtot, a trágya és kihordása kerül 50 frtba, a munka 10 frt, marad biztos haszna 20 frt; ellenben a birtokos termését emeli minden holdnál legfeljebb 3 mázsával, ez átlagba 27 frt, a kihordás 12½ frt, marad haszonnak 17 frt, ha a kihordást semmibe sem vesszük 27 frt, egy szekér trágya tehát 1 frt 8 krt képvisel, mig a nagy gyáros a városban értékesiti 1 frt 50 krért; a moslék is jobban értékesithető városban, mint falun, mert falun ez csakis hizlalás által értékesithető, egy darab marha kihizlalása igényel 180 akó moslékot, egy darab marha értéke a hizlalás által emelkedik 25 frttal, jön tehát egy akóért 14 kr, városban ez 18 krral is eladható, mert 1 akó moslék egyenértékü 25 font szénával, melyet 30 krajczáron alul venni nem lehet. De a hizott marha is értékesebb a nagy-, mint kisgyáraknál, mert a szarvasmarhát jól ez időben csak Bécsben fizették meg, 500 darab marhát nagy risicó nélkül fel lehetett Bécsbe szállitani, 50 darabon pedig a vevők csak fitymáltak, a kisgyáros tehát marháját csakis a vidéki vásárokra vagy Pestre

hajthatta, Bécs és Pest közt pedig a fuvart leszámitva is volt 5 frt külömbség, vagyis a kis gyártulajdonos évenkint 180 darab ökröt hizlalván meg, ez maga tett 900 frtot, vagyis minden tételeket összevonva egyenlő mennyiségü termelésnél a nagy gyáros a kicsi felett 2,910 frt előnynyel birt. Ez volt a kézzelfogható és kiszámitható előny, voltak azomban közhir szerint más előnyök is, és pedig a kis gyár havi adója tett 600 frtot, a nagy gyáré 16,666 frtot; a fizetés egy időben a kádak ürmértéke és a napi munka bejelentése után ment, később a termelést jelző órák szerint ment, lassanként azomban rájöttek a főzők az óra megállitására is, ha a tulajdonos a harmadát elhazudta, a nagy nyert havonkint 5,500 frtot, a kisgyáros 100 frtot, 5,500 frtnak már fele is tekintélyes összeget képezett, ezzel magas állásu hivatalnokokat is meglehetett nyerni és a nagy gyáros maradványa is havonkint kerek összeget képezett, mely a csalást megérdemelte, a kisbirtokosnál maradt 100 frt, tehát annyi, amennyit a felvigyázók és közönséges finánczok felemésztettek, a nagyobbak megsimitására nem maradt semmi, ha esetleg kisült vagy feljelentették, a rendes adón kivül megbüntették 3-szorosan, vagyis fizetett 600 frt büntetést 100 frt nyereményért, nem igen vállalkozott ur a csaló bélyeg elfogadására, hol gazdatiszt kezelte és a birtokos a helyszinén nem lakott, ez majdnem lehetetlen volt, mert a tiszt ezt csak irásbeli megbizás mellett tehette volna. Még ha rajta vesztett is a nagy szeszfőző, akkor is nehezen ment a büntetés, mert biztosokat küldtek a vizsgálatra, a vizsgálat a felfo-

lyamodások-, uj vizsgálatokkal hónapokig eltartott, példája ennek a Dréher sörgyár esete, hol a csempészet 2 millió körül járt; 6 évig is huzódott és eredménytelenül fejezték be, ha azomban ügyetlenül csaltak és szárazon kibujni nem lehetett, a marhát, a szerelvényeket, a moslékos nagyságos ur átadta nejének, gyermekeinek, álváltókat adott ipájának, gyermekeinek, üzletpajtásainak, ezek megtámadták az épületet, gépeket, midőn a nagy nyomozás befejeztetett, Iczig Mózesnek nem volt lefoglalni valója, de azért hitele emelkedett, mert a pénz emberei ezt ügyességnek tekintették; a földbirtokos ezt nem tehette, mert a szeszgyár csak vagyonának kis részét képezte, ami tehát a gyárépület és gépezetbül ki nem került, megvették marhái, butorzata és földjébül. Ezek tartották fenn a nagy gyárakat addig, mig a kivitel meg nem szünt, mig az osztrák gyárak le nem verték. A méltányosság tehát azt követelte, hogy a nagy és kis gyárak közti belkülömbözlet, illetőleg aránytalanság egyenlittessék ki, ez azomban csak ugy lett volna lehető, ha az eddigi adórendszert eldobva, az adót a tiszta jövedelemre vetették volna ki.

A gazdasági szeszgyárak beszüntetése különösen közvetve nagy kárt okozott az országnak, mert a kis gazdasági gyár is háromszorra 125 darab marhát meghizlal, egy marha ád 10 szekér trágyát, egy hold igényel 25 szekér trágyát, vagyis egy gyár maga megtrágyázott 50 holdat, vagyis a 3000 gyár megtrágyázott volna 150,000 holdat, egy trágyás hold csekély számitással buzába többet ad 2 mázsával, második év-

ben 2½ mázsa árpával vagy kukoriczával, a buzát véve 8 frttal, a kukoriczát és árpát átlagba 6 frttal, tett a külömbség buzába 2.400,000 frtot, tavasziba 2.250,000 frtot, vagyis összesen évenkint 4.900,000 frtot, ez a kiszámitható évi veszteség, ezenkivül a trágyahiány felforgatta az okszerü gazdálkodási rendszert is, mert a gazda nem birván elegendő trágyaerővel, kényszerült beszüntetni, illetőleg megszoritani a takarmánytermelést is, mert akinek a magyarországi gazdálkodásrul csak homályos fogalma van is tudhatja, hogy trágyázatlan földbe takarmányt vetni nem lehet. Ezen veszteség még elszivelhető lett volna, ha a szesztermelés nagyban gyarapodik, ha a nagy szesztermés milliókat nyer és ezáltal az ország tőkéje évenkint milliókkal emelkedik, mert ez esetben az egyik ág többlete kárpótolta volna a másik hiányát, de az előnyök daczára a nagy szeszüzlet is csak tántorgott, a kedvező kivitel mellett emelkedett, mig ha a szesz a más kivitel alá szállt, milliókat vesztett és sebeit váltókkal takarta, mik elfedték ugyan a sebet, de a rothadást elősegitették.

A magyar szesztermelés hanyatlása nem a külnemzetközi viszonyokban keresendő, de részben a magyar kincstár kapzsisága és tudatlanságában és főleg az austriávali szerződésben, az osztrák termelési viszonyokban. A magyar kormány egyrészt Austriával soha sem mert szembeszállni, másrészt az országot rideg adótárgynak tekintette, mindig minden forrásbul meritett anélkül, hogy ezen források életereirül gondolkozott volna; a szeszadó egyenlősége épen ugy

nem szükséges, mint a föld- vagy szőllőadó egyenlősége, mert Austria is, mint Magyarország a belszükségletet bőven fedezi, mindkettő majdnem egyenlő mennyiségben termel, mert Austria amennyivel többet termel, annyival nagyobb és vagyonosabb lakossága, nem lehetett félni, hogy egyik a másikat elözönli, mert a beltermelőnek a kültermelő felett a termelő hely közelsége mindig előnyt ád, a szeszadó egyenlősége tehát egyrészrül semmi egyéb, mint a külömben is sértő birodalmi egységnek még szorosabbra füzése, melyben a metsző köteléket Magyarország igen drágán fizeti meg. Ha azomban túlságos alázatbul a kormány e köteléket fennakarta tartani és meghosszabbitani mielőtt az adóegységet megkötötte, tisztába kellett volna jönni az osztrák termelési viszonyokkal. Az osztrák termelési és kiviteli viszonyok a magyarnál sokkal kedvezőbbek. A kukoricza anyagnak elsősége, miután már ma melassbul, burgundi répábul is termelnek szeszt és a krumplibul is többet termelnek, mint ezelőtt 20 évvel, teljesen megszünt, mert $^3/_4$ métermázsa kukoriczával egyenlő mennyiségü szeszt ad $1^1/_2$ métermázsa burgonya, $2^1/_2$ mázsa répa, $1^1/_2$ métermázsa burgonya ára 3 frt, $2^1/_2$ mázsa répa ára 1 frt 60 kr, $^3/_4$ métermázsa kukoricza ára a fuvarral együtt 4 frt. Az osztrák tehát igen nagy előnynyel bir a magyar termelő felett a termelési helyen. Erre a könyvmolyok, a nyegle, tudatlan államgazdák azt mondják, ha olcsóbb a burgonya, a burgundi répa, termeljenek a magyar gazdák, nincs eltiltva, de nem termelnek, mert tunya és ostoba a magyar; kétségkivül répát és krumplit mindenki

ültethet, de a terméshez alkalmatos talaj és munkaerő kell. Magyarországban mindkettő hiányzik, mert krumplit csak a felföldön és a homokos vidéken lehet termelni és nem az egész országban, a termelés azomban a felföldön bizonytalan, mert nedves időben a vadvizes felföldön a krumpli elrothad, mig Austriában bizonyos, mert Austriában a földek részint műszakilag alagcsövezve vannak, részint mesterséges árkok által a vadvizet, hóolvadást levezetik. Erre azt lehet mondani: az alagcsövezést sem a törvény, sem a kormány nem tiltja, tessék alagcsövezni, ez kétségkivül igaz, csakhogy nem lehet alagcsövezni, mert a magyar föld olcsó, 1 hold alagcsövezése 80 frt, értéke 80 frt, pénz nincs, pénzt olcsón szerezni nem lehet, mert ily minőségü földre a magyar földhitel csak 27 frtot ád, tehát 53 frtot uzsorás váltóra lehet szerezni, ez pedig bizonyos halál; nem teheti azomban ezt a magyarországi kormányzati viszonyok közt az sem, kinek olcsó hitele vagy pénze van, mert ha tömegesen alagcsöveznék a felföldet, ha ennek számlájára szeszgyárak indittatnának, vajjon, ki áll jól érte, hogy a kormány az alagcsövezett felföldre nem fog kataszter kigazitást és ennek kapcsán adóemelést inditványozni? Ki biztositja az iparos földbirtokost, hogyha ez az osztrák szeszipartnak ártani fog, az osztrák kormány kivánatára nem fog-e a magyar kormány a viruló szeszgyárakra különleges jövedelmi adót kivetni? Azt hiszem, ismerve viszonyainkat, ezt senki sem merné biztositani; a homokon sem biztos a burgonyatermés, mert a homokon szárazságba semmi sem terem. A

répatermés is előnyösebb és biztosabb Austriában, mert Austriában Galiczia egy részén kivül a répa mindenütt bőségesen terem, mig Magyarországnak ismét csak egy része alkalmas a répatermelésre és általában 33 százalékkal több terem, mint Magyarország répatalaján. A talaj minőségén kivül előnyösebb a krumpli- és répatermelés Austriában azért is, mert a répa- és burgonyakiszedés sok embert, a behordás sok szekérnapszámot igényel, nálunk mindkét napszám drágább 30 perczenttel, sőt a lakosság ritkább lévén, bizonytalan is, a burgonya ezenfelül azért is drágább, mert a felföld nagyrésze burgonyán teng, nagy a külömbség a' tüzanyag árában is, mert a kőszén ára ugyan egyenlő, de a magyar kőszén rossz, mig az osztrák kis gyár szükségletét 15 mázsa kőszén fedezi, addig magyar kőszénbül kell 20 mázsa, mi naponta 2 frt 50 kr, ez 750 frt külömbség. Nagy a külömbség a husárakban, mert Austria sokkal több marhahust fogyaszt, mint Magyarország, Bécs maga nagy tényező, Austriában tehát minden hizott marha drágább 5 frttal, mi ismét 750 frt külömbség. Nagy külömbséget idéznek elő a hitelviszonyok; egy gazdasági gyár értékét, a marhaállományt és 3 hónapi szükségletet is 20,000 frtra véve, Magyarországban ennek tisztes kamatja 2400 frt, Austriában 1200 frt, ez tehát ugyanannyi előny az osztrákok részére. 4 napszámos, a napszám Austriában olcsóbb lévén 25 krral = 300 frt. 100 holdat vévén burgonya-területnek, az ültetés, kiszedés igényel 2000 frt napszámot, mi ismét 500 frt napszámárkülömbözlet. Mindez 3200 frt külömbözletet állit fel az

osztrákok javára, vagyis csak ezeket tekintve, midőn az osztrák 6000 frt adót fizet, a magyar csakis 3000 frtot fizethet, egyenlő adó mellett tehát az osztrák a magyart kétségkivül semmivé teszi, de meg kell buktatni a nagy gyárakat még inkább, mert 100,000 frt adót fizető gyárnál a külömbözlet a terményértékben kukoricza- és krumpli gyár közt naponta 200 frt,

tehát 300 nap	60,000
marhahizlalásban	5,000
kőszénben	12,300
Összesen	77,300
Kukoricza- és répa-gyár közt	167,000

Roppant nagy a melassbul főző gyárak előnye is, ezt azomban meg sem emlitem, mert ezzel Magyarország sohasem versenyezhet, miután Magyarországban, mint azt később tárgyalni fogom, a jelenlegi szerződések mellett általában önálló vámterület nélkül teljes lehetetlen.

A magyar szesztermelés, a föld érdeke tehát azt követelte, hogy az egyenlőség az osztrák és magyar szesztermelés közt állittassék helyre, vagyis miután a magyar gazdasági szeszgyárnál az osztrák 50 százalékkal termelt olcsóbban, a magyar gazdasági gyárak adója 50 perczenttel szállittassék alább az osztráknál, a nagy gyárak adója pedig hagyasson meg, miután ezek a magyar gazdasági gyáraknál olcsóbban termeltek és ha ez az osztrákoknak nem tetszik, az adóegyenlőség szüntessék meg és mindenik állam tetszés szerint adóztassa meg termelőit. A pénzügyminister e

helyett a gazdasági szeszgyáraknak 20 százalék adóelengedést adott. Ez a magyar gazdasági gyáraknak semmit sem használt, mert a nagy szeszgyárak e mellett is 30 perczent előnyben maradtak, tehát ezen előnynél fogva nem versenyezhetett a belfogyasztásnál a nagy gyárakkal, kivitelképessége nem állott helyre, mert az osztrák szeszgyárak hasonló előnyt nyertek, ezekkel szemben tehát helyzetük nem változott, ellenben ezen leszállitás nagy előnyt adott az osztrák szeszstermelésnek, mert Austriában a gazdasági gyárak az egésznek $^7/_8$-ada, Magyarországban pedig csakis $^1/_6$, vagyis Austriában kedvezményt nyertek adóleszállitása tett 1,400,000, Magyarországban 200,000 frtot. Enek következtében az osztrákok előnye a magyar gyárak felett még tetemesen növekedvén, a magyar nagyipar halálos ítéletét aláirták, mikori végelgyengülésök rövid idő kérdése, egyszerre nem fognak kimulni, mert némelyeknek sikerülni fog néhány buta tőkepénzesek bevonása, mások saját zsirjokon fognak élősködni és uzsora keresményük a moslékban fog felolvadni, de bármi szorgalmasak, ügyesek legyenek is, ha a külföldi szesz és hizott marhakivitel megszünik, meghalnak és mi inni fogjuk jó drágán az osztrákok pálinkáját.

A vitában jelentékeny részt vettek az ellenzék részérül: Chorin, Mudrony, Ráth Károly, Ragályi Nándor; a kormány részérül: Széll Kálmán, Wahrmann Mór. A kormány jelentékeny többséggel győzött, győzelmét elősegitette a birtokosoknak adott látszólagos engedmény, az adóvisszatérités reménye, ugyanis az adó visszatéritése mondatott ki a kivitt szeszre, ez a

nagy szeszgyárosokra nagy előny is lett volna, ha a magyarok az osztrákokkal versenyezhettek volna.

Októberben a ház elé került az erdélyi mozgalom kérdése; ugyanis némelyek, különösen a Székelységen a törökök pártolására titkos toborzást inditottak, a kormány a fegyvereket elkoboztatta és némely másodrendü eszközöket elfogatott és bíróság elé állitott; vajjon üzlet volt-e ez, vagy török rokonszenv? hogy a pénz honnan került ki? még mostanáig is titok. Valószinüleg némelyek a pénzadókat elámitották, mert az nem volt valószinü, hogy a kormány, mely már akkor Törökország fenntartásárul lemondott, a török érdekében bármely tettleges segélyt megengedjen, a ki tehát ezt vezette, csakis pénznyerési vágybul indult. Sem a vezető, sem a társak azomban a tervezett kihágás megkisértéseig nem büntethetők, mert a törvény a nem vadász fegyverek tartását megengedi, kisebb körben engedély nélkül is összejöhetnek, jogilag tehát csak akkor lehettek volna elfoghatók, börtönben tarthatók, elitélhetők, ha Oláhországba berontanak, de akkor sem mint politikai bünösök, de mint közcsend-háboritók, rablók vagy gyilkosok, ha a román hatóságot, vagy népet megtámadják; a kormány azomban máskép vélekedett, a szélsőbal a kormányt kérdőre vonta, a kormány az elfogatást, a bíróság elé állitást elismerte, a büntetést kilátásba helyezte; a nagy többség a kormány eljárását helyeselte, annyira lelkesült az elfogató politikáért, hogy ha Tisza Kálmán kivánja, kétségkivül az egész szélsőbalt, mint bünpártolókat elfogatta volna.

Október vége felé beterjesztetett a czukoradó kérdése, a czukoradó fontos volt, mert a czukortermelésnél még rosszabbul álltunk mint a szesznél, a szeszhasználat mellőzhető, pótolható a borral, a czukor életszükséggé vált, mert mig hajdan a gondos háziasszonyok a czukordobozokat gondosan elzárták és a csomó-kulcsok közé függesztették, ma már minden liberiás cseléd, belső szolga és szolganő reggel, sőt néha uzsonnára is a kávéval czukrot eszik, fuvaros, sőt városi napszámosok czukros kávót isznak, a czukor tehát ma már nem nélkülözhető. Az osztrák és magyar termelési viszonyok épen úgy különböznek, mint a szesznél; az osztrák répaczukor dúsabb, mint a magyar, a termelvény mennyisége úgy áll, mint kettő a háromhoz, mert mig a legjobb magyar répaföld 100 mázsa répát ad, az osztrák ad 150-et; Austriában a répa olcsóbb, mert a napszám 50 percenttel olcsóbb, az osztrák föld a répatermelésre alkalmasabb, mert a répa nedvességet igényel, Magyarország nagyrészében tavaszszal a föld gyakran száraz, tehát sokszor nehezen erősödik, nyárban, ha a nagy hőségek bekövetkeznek és hetekig tartanak, a répa elsatnyul, de még ha sikerül is, drágább mint Austriában, mert Magyarországban a rét a földhöz arányitva kevés és a jó rétek csak szórványosan találhatók, a magyar gazdának tehát mesterséges takarmányrul kell gondoskodni, a mesterséges takarmány a Mátráig megterem mindenütt, ellenben a luczerna, a stájer lóhere, a bükköny, baltaczim csak gyengén és kivételesen ád türhető termést elannyira, hogy okos gazda nem termelhet czukorré-

pát, mert egyenlő talajban egyenlő termelési viszonyok közt, a czukorrépa megad 75 métermázsát, ennek magas ára, mit a gyáros már szomoruan fizet 60 frt, burgundi répa megad 112 mázsát, minek ára 90 frt, ennyit pedig mindenütt megér, mert a tudósok szerint 1 kilog. szénával felér 3 kilogramm répa, a gazdák tapasztalata szerint $2^1/_2$-del, a szénát pedig vagy sehogy, vagy hol eladó, métermázsáját 2 frton, a fuvarral együtt 2 frt 40 kron alul venni nem lehet; jó gazda általában czukorrépát csak ott termelhet, hol sok széna terem, tehát trágyafelesleggel bir, (ha ugyan ez valahol van), mert a hol ez nincs, ha czukorrépát termel, a gazdaságát a szükséges trágyától fosztja. Magyarországon tehát a czukortermelés, az osztrákkal egyenlő adóval semmi esetre fenn nem tartható, bizonyitja ezt az is, hogy mig Austriában a czukorgyártás óriásilag emelkedett, mert ma a czukoradóbul 11 milliót vesz be, ennek ellenében magyar gyár 1851-ben 16 volt, emelkedett 28-ra, ma van 7. 1864-ben tett a magyar adó 1,400,000 frtot, 1875-ben és 1876-ban leesett 500,000 frtra. Austria tehát 16-szorta több czukrot termel, mint Magyarország, miután az adó egyenlő, természetesen ennek egyedüli oka a termelési viszonyokban rejlik. Magyarország termelése az ország szükségletét semmi esetre sem fedezi, Magyarország tehát évenkint Austriának több millióval adózik. Ezen azomban segiteni alig lehet, mert Magyarország szükségletét csak azon esetben fedezhetné, ha Magyarország önálló vámokat állitana fel, ezen azomban csak a gyárosok nyernének és a czu-

kor olcsóbb nem lenne, mint jelenleg az osztrák czukor, ezen áldozatot a lakosok milllóitul pedig azért nem lehetne követelni, mert a föld érdekei ezáltal nem nyernének, miután ez csak a burgundi répatermelés megszoritásával történhetnék, ez pedig a földbirtoknak csak kárára lenne, mert ezáltal a marhatartás korlátoztatnék, a marhatartás apasztása által azomban fogyna a trágyaerő és ezáltal a magtermelés.

Magyarország tehát talaj- és hitelviszonyainál fogva idegen czukorfogyasztásra van utalva, a kérdés tehát az: idegen vagy szövetséges czukrot fogyasszunk-e? ha osztrák czukrot fogyasztunk, mit nyer Austria a Magyarországba behozott czukron? harmadszor: követelhetünk-e ezért és mennyi kárpótlást? Az osztrák érdek kétségkivül nem magyar érdek, reánk nézve elvontan, elméletileg tekintve az osztrák czukoripar emelkedése vagy hanyatlása közönyös, érdekünk tehát azt kivánja, hogy a lehető legolcsóbban vegyük a czukrot vagyis a franczia czukor vámmentesen hozassék be; ellenben a vámszövetség érdekünkben áll, a czukor Austriában fő iparág, az osztrák czukoripar vám nélkül fenn nem állhat, a czélszerüség és méltányosság tehát azt kivánja, hogy áldozzunk az osztrákoknak, de ők veszteségünket más téren kárpótolják. Magyarország czukorfogyasztása igen nagy, mert a czukor már a szalmafedeles házakba is elhatott, a mennyiséget nem tudjuk és nem tudhatjuk, mert a vámvonal 1849. óta megszünt, tehát csak a külföldrül behozott mennyiséget lehetne a régi vámkimutatások alapján bebizonyitani, de ezen kimutatások egy fagarast sem érnek, mert

azóta már az osztrák termelés tekintélyesen növekedett és a magyar fogyasztás tizszeresen emelkedett, a kormány hivatalos kutatásokkal kinyomozhatta volna a mennyiséget, de erre nem gondolt, tehát e tekintetben csak lehető, de bizonytalan számitások tehetők. Lukács Béla a Magyarországba behozott czukrot 13 millióra teszi, ez azomban túlédes számitás, mert 13 millió frt áru czukor, 40 frtjával számitva métermázsáját, (minél magasabbra nem számitható, mert 20 percentet a boltosnak is kell nyerni) 325,000 métermázsát vagyis 32 és $^1/_2$ millió kilogrammot képvisel, esnék ebbül 1 lélekre 2 és $^1/_4$ kilogramm, ez, tekintve azt, hogy a czukrot a földmüves köznép nagyrésze csak ünnepélyes alkalmakkor fogyasztja, tekintve azt, hogy 2000 lakossal biró községben, hol 4 középbirtokos, 4 gazdatiszt, 1 lelkész, 1 jegyző, egy korcsmabérlő, 1 főbb szatócs lakik, és ezek bőven számitva 800 kilogrammnál többet nem fogyasztanak, a többi lakosságra 3700 kilogramm jutna; habár a városi lakosság sokkal többet fogyaszt is, még is, miután Magyarország földbirtokos lakossága az összes lakosság 85 százalékát teszi, igen magas számitás és felénél, vagyis 6,500.000 frtnál, vagyis 16 és $^1/_4$ millió kilogramm, ennél tesz tehát Magyarország vesztesége 3,250,000 frtot, melyet Austriának fizet; az egész czukorár nem tekinthető pedig Austria nyereményének, mert ha Magyarország önálló vámterülettel birna is, miután a czukortermelés előnyeivel nem bir, 3,250,000 frtot kénytelenittetnék fizetni. Kétségkivül Austriára nagy nyeremény az, hogy Magyarországban 162 ezer métermázsát elhelyezhet, de

Magyarország csakis a vámkülömbözletet veszíti és nem az összeget. A vámból háramolható kincstári hasznot pedig javunkra azért nem számithatjuk, mert a vámot valódilag a magyar fogyasztók fizetnék meg, tehát a régi közmondás szerint: a mit az ország a vámon nyerne, azt a réven elvesztené. Ezen nagy veszteség kártérítését a kormány és országgyülés Austriától méltán és jogosan követelhette, mert ha el nem fogadja a tarifát, az ország lakossága kilogrammonként 20 krajczárral olcsóbban fedezhetné czukorszükségletét, tehát ez tényleg az osztrák gyárosoknak fizetett adó s mert önálló állam szövetségestársának adózni nem köteles, az általa fizetett adóért kárpótlást követelhet, ezen kárpótlás a közös terhek kamatjaiba le nem számolható, sem Austria ezt közvetlen Magyarországnak nem fizetheti vissza, mert ezt nem az ország, de lakosai fizetik és ez a teher a fogyasztás szerint növekedik vagy fogy, de igenis visszafizetendő ez oly módon, hogy Austria nekünk ezt kárpótolja a gabonanemüeknél és gyapjunál, mi könnyen megtörténhetik, ha a külgabona behozatalára vámokat vetnek, mi annyival inkább kivihető és méltányos követelés, mert ezáltal nem csak a magyar, de az osztrák földbirtokos is nyer.

A czukoradó Austriát nagyban érdekelte, mert a kincstárnak nagy jövedelmet adott, az Osztrákbirodalom mezőgazgaságának egyik tényezőjét képezte, az osztrák czukor igen nagy részét Magyarország fogyasztotta, a magas vám nélkül a czukoripar meg nem élhetett; a czukoradó és czukorvám tehát pénzügyi és

nemzetgazdászati kérdés volt, Magyarországra ellenben csakis pénzügyi kérdést képezett, mert mint már előbb megvilágitottam, Magyarország a czukortermelés olcsó kellékeivel nem bir. Austria tehát ezen kérdésben nagyban érdekelve lévén, a magyar kormánynak főfeladata lett volna a czukor érdekében adott engedményekért megfelelő kárpótlást követelni. Az országgyülési vitákban mind a kormány mind az ellenzék rosz uton jártak; a kormány tagadta fontosságát minden áron azt akarta bebizonyitani, hogy az adó nem nagy, a czukoripar pangását nem a nagy adó, nem a hátrányos termelési, a kedvezőtlen hitelviszonyok okozzák, de a czukorgyárosok butasága, a gazdaközönség tunyasága és értelemhiánya; igen természetesen, ha ez igy volna, akkor nincs helye a más téreni kárpótlásnak, mert ha a gyáros, a gazda megokosodik, Magyarország is oly édes ország lesz, mint Austria és a magyarok henyeségök és butaságukért kárpótlást nem követelhetnek, a magyar kormány ezáltal egy hatalmas recompenzációnális fegyvert dobott el. Az ellenzék is rosz politikát követett, mert az adó ellen pattogott, az ország czukortermelési képességét fejtegette, az Austriából behozott czukor mennyiségét nagyra felfujta, az osztrák érdekeket nem méltányolta és a kárpótlást nem követelte; pedig az eszélyes politika azt kivánta volna, jelentse ki az osztrák érdek méltánylási készségét, számitsa ki lelkiismeretesen a szenvedett és követelt pénzbeli áldozatokat és azok kárpótlását követelje, ez által meggyőzi a magyar közönséget az áldozatok valódiságárul, az osztrákokat meggyőzi, hogy az osztrákok nem-

zetgazdászati követelményeiket méltányolja, de az áldozatokat ismeri és a valódi áldozatok kárpótlását követeli, ellenben a nagy számokkali dobálódzás bizalmatlanságot szül a közönségnél és az osztrákokkali vitát oly szinben tünteti fel, mintha mi az osztrákokon nyerészkedni akarnánk. Nyomorult politikai helyzetünkben nekünk különösen figyelnünk kell arra, hogy Magyarország királya, egyszersmind Austria császárja, a mi valamint az osztrákok különleges intézkedéseit, a közös ügyeket, egy és ugyanazon személy erősiti meg; helytelen, ildomtalan tehát nagyitani, mert ez irányunkban a közös fejedelmet ellenünk hangolta. Kétségkivül az ellenzék helyzete ezen kérdésekben kedvezőtlen volt, mert a kormány a kellő adatokat nem szerezte meg, de a kárpótlás (recompensatio) kérdésében a lehetőséget megközelitő számitás is elegendő, mert a gabonanemüek, a gyapjunál, a hus- és állatoknál a közös vámok kimutatása után tudhatják a be- és kivitelt; az Austriábul behozott czukormennyiséget pedig a kormány kinyomozhatja, mert Magyarországba csak osztrák czukrot hoznak be. A kormány a czukorkérdésben nagy többséggel győzött, győzött pedig azért, mert az ellenzék nagyzása kételyt támasztott, mert a javaslatot ridegen ellenezvén, a kárpótlás követelését, megvilágitását mellőzte.

A kormány törökpolitikája, különösen Pesten nagy ellenszenvet idézett elő; fokozták ezt az Austriával már részint megkötött, részint megkötendő egyességek; az ellenzék, különösen a szélsőbal, népgyülések, hirlapi czikkek által mindent elkövetett az ellenszenv élesbité-

sére, Tiszát tüntetések által meg akarta félemliteni és lemondásra birni. Deczember 16-án Verhovay Gyula ügyes hirlapiró vezérlete alatt számos tömeget hoztak össze, mely Budára a ministerelnöki palota elé vonult. A tömeg szónoka Verhovay Gyula mérges beszédet tartott és Tisza Kálmánt a nemzet kivánalmai teljesitésére vagy lemondásra szólitotta fel; Tisza Kálmán azomban egyikre sem érezve hajlamot, a zajongó tömeg gunyosan kiabálva, a ministerelnöki palota ablakait betörte, a fegyveres erő azomban a tömeget vér nélkül visszavonulásra kényszeritette, bucsuzóba még a Tiszapárt ablakait is beverte. A tüntetés kétségkivül párisi zamattal birt, és ha Tisza Kálmán valódilag nem alkotmányos érzelmü, ellenein a katonaság által megboszulhatta volna magát és rosz törvényeinek segélyével és nagy hatalmával sokakat a börtönbe juttathatott volna; Tisza azomban a durva sértést alkotmányosan fogta fel és nem torolta meg; Verhovayt ugyan beperelték, de a kormány vontatva intézkedett és az egész ügy lassankint elmosódott. És ez volt a leghelyesebb eljárás, mert a tömeg az országos politikának, az államférfiaknak nem birája, az ilynemü tüntetés tehát csakis az ablakokat sujtja, pár suhancz elegendő a tüntetők felingerlésére; a tüntető tömeghez sokan bámészkodási viszketegségbül is csatlakoznak, a szigoru vizsgálat által a hóbortos cselekmény fontossá válik.

A fekete leves előtt a kormány feltalálta az osztrák-magyar bankot erős osztrák mártással. A bank képezte kétségkivül a legnehezebb kérdést; az ország nagyrésze a magyar bankot a függetlenség jelvényének, a

hitel, az anyagi jóllét forrásának tekintette, a kiegyezés óta minden kormány azt mondá, hogy az önálló bank felállitása kizárólagos nemzeti jog, a nemzet keze szabad, a bank szükséges ; midőn az ellenzék a Deák-pártba beolvadt, a legengedelmesebb mameluk égre-földre esküdött a magyar bank felállitására. Az uralkodóház hatalmi körét, érdekeit a bank nem sértette, az osztrák államot érdeke nem füzte a bankrészvényesek osztrák bankjához. A bankjegyeket a bank vagyona bőven fedezte, az osztrákok tehát a pénzjegy megromlásától nem félhettek, Austria magán pénz- és papiros-tőkéje több ezer milliót tett, nem tarthattak a pénzláb emelkedésétül, a hitel megszoritásától. E kérdésben tehát Magyarország érdekével csak a bécsi zsidók, tőzsérek és néhány pesti főzsidó érdeke állt szemben. A bécsi bank pénzjegyei ezen intézet szilárdsága daczára kellő értékkel nem birtak, mert a bankjegyek külföldön csakis 80—85 százalék értékkel birtak és ez Magyarországnak évenkint sok millióiba került, mert az államadósságok kamatjait, a vasutak biztositékát aranyba számitották, az osztrák számjegyek tehát teljes értékkel nem birván, az ezüst és arany beszerzési költsége, a vasutaknáli kamatkiegyenlités évenkint majd 20 milliót emésztett fel ; nem volt tehát ok egy oly intézmény országositásához ragaszkodni, melynek pénzjegyei nem birtak az európai piaczon teljes hitellel. Ezen intézet Magyarország érdekeit nemcsak fel nem karolta, de irányábani ellenszenvét sem titkolta és Magyarország hitelét még akkor sem növelte, midőn Austriában pénzét elhelyezni nem tudta. Az önálló nemzeti bankot a régi ellenzék, mint

jövedelmi forrást tüntette fel és ezt tagadni nem is lehetett, mert a bank az osztrák államnak 80 milliót adott kamat nélkül, mi ezen időben majd 5 millió évi jövedelmet képezett, ezt mindenki tudta, ennélfogva országos jövedelmi képességét elfedni nem lehetett. Az önálló bank felállitására a helyzet kedvezőbb volt az 1867-iki helyzetnél, mert 1877-ben már magyar, tényleg feltételes önkormányzattal birt, mig 1867-ben ezt még meg kellett szerezni; a helyzetet az osztrákok uralták, az osztrákoknak a bécsi zsidó ügyvéd-szövetség parancsolt; 1867-ben a magára hagyatott Lónyay Vöslauban a magyar bank fel nem állitását megigérte és igéretét a párt fejei is biztositották a bank szabadalma tartamáig; ha Magyarország ezen szabadalom megszünte előtt önálló bankot állit fel, miután a bank szabadalma 1877-ig volt engedélyezve, és pedig az egész osztráknak nevezett birodalom területére, a banktársulat Austriától jogosan kárpótlást követelhetett volna. 1877-ben már a Deák-párt megszünt, az országot a régi ellenzék feje kormányozta, az országgyülésen a többséget az önálló bank harczosai képezték; 1877-ben a bank kiváltsága megszünt, a Tisza-kormányt tehát a multhoz semmi sem kötötte.

Az ország közvéleménye a nemzeti bankot országos intézménynek, nemzet-felségi jognak tekintette és a nemzeti bank hatályának átruházását ország-felségi jogai megsértésének, aljas jogfeladásnak tartotta. A pénzérték meghatározása, az arany- és ezüstpénz veretése kétségkivül Magyarországban 5 század óta nemzet-felségi jogot képezett és ezen jogot a magyar király és országgyülés közösen gyakorolták, a kényszerforgalmu bankjegy a

pénzt helyettesiti és a papirospénznek értéket a közforgalomban a kényszerelfogadás adott, ád és fog adni, különben a pénzjegy csak egyszerü váltó-természettel birna, vagyis elfogadná az, ki a kibocsájtó iránt bizalommal viseltetik, visszautasitaná az, ki a pénzjegynél valódi belértéket követel, vagyis a közönség nagyrésze, mely a bankok alapját, a fedezet mennyiségét nem ismeri, vagy az intézmény és fedezet iránt bizalmatlan. Magyarország ezen felségi jogokrul az 1867-iki kiegyezésben nem mondott le, tehát ezen felségi jognak elvitázhatlan tulajdonosa volt; az osztrák bankjegy nem azért birt Magyarországban törvényes forgalommal, mert az osztrák császár ezt az osztrák banknak biztositotta, de birt azért, mert a magyar országgyülés érvénytelennek nem nyilvánitotta, a magyar kormány adóban elfogadta, a kormány és magán községi, megyei hivatalnokokat, a katonaságot ily pénzzel fizették, a birságok érvényét és értékét elismerték, stb. A papiros pénzjegyeket kezdetben az állam- és kormányok bocsájtották ki, de hatalmokkal mind Ferencz osztrák császár és király, mind a franczia köztársaság visszaéltek, mert értékét a polgárok nagyszerü megkárositásával leszállitották, ennek következtében az állam papiros pénzjegyeinek hitele meghalt, miután pedig ezüst és aranyat nem adhattak, mert az ezüst- és aranybányák erei egész Európában kifogytak, ennélfogva az arany- és ezüstpénzek az országnak keveset jövedelmeztek, a valódi pénznek oly pótlékát kellett alkalmazni, mely teljes fedezettel birjon és ennélfogva a közönség által bizalommal fogadtasson; a papirpénz kibocsájtási jogát időrül-időre tehát magán-

társulatokra ruházták. A magyar kormány is ezen ösvényre lépett, midőn az osztrák banktársulattal alkudozott, sőt az országgyülés jóváhagyása reményében ki is egyezett; ezen társulat nem volt magyar, de idegen, mert nem az országban székelt, de czime és székhelye daczára nem volt különleges osztrák sem, mert idegen részvényesei is voltak és üzletei felett az osztrák kormány nem rendelkezett. A pénzjegyek kiadásának szabályozása, illetőleg idegen bank felállitás az ország jogait csakis akkor sérti, csakis azon esetben felségi jogfeladás, ha az ország az államjegyek kiadásárul lemond, ha a bankjegy kibocsájtási jogát örök időkre más államra, a fejedelemre vagy társaságra ruházza, ha a társaság irányában felügyeleti jogairul lemond. A Tiszakormány ezt nem tette, midőn tehát az egyességet határozott időre megkötötte, bár a magyar nemzeti vagy a magyar társulati bank mellőzése sem pénzügyileg hasznos, sem czélszerü cselekmény nem volt, nem képezett államfelségi jogfeladást.

A magyar közvélemény nagyban tévedt a nemzeti bank feladatára és hatáskörére nézve is. A nagyközönség azt hitte, hogy a nemzeti bank kimerithetlen aranybánya, melybül az ország, a földbirtok, a kereskedelem, az ipar tetszése szerint merithet és ha a nemzeti bank megalakul, az ország valóságos paradicsommá válik. Kétségkivül minden államban, de különösen pénzetlen, gyenge kereskedelmü és iparu országban a nemzeti önálló bank hatalmas tényező; közvetve az államhitelnek erős közvetitője, mert a bank ismeri a pénzpiacz helyzetét, az ország kormányát, tehát a kölcsönök

forrásaira utasithatja, a bankot ismeri a külföld, a bank vezetőivel az idegen pénzemberek folytonosan érintkeznek, szivesebben hallgatnak tehát a szakpénzemberekre, mint a pénzügyministerekre, kik az országgyülésbül emeltetnek a pénzügyek élére, kiknek nagyrésze a pénzműveleteket nem ösmerik, a pénzügyeket csak mint ministerek tanulmányozzák, a nagyobbrész nemcsak pénzügyi, de még nemzetgazdászati ösmeretekkel sem bir, a pénzüzérek és szédelgő egyes pénzemberek által vezettetnek, s mert az ország helyzetét nem ismerik, ideiglenes kölcsönöknél gyakran teljesithetlen feltételeket fogadnak el. Közvetlen a bank az államnak szegény országban alig vagy csak igen keveset kölcsönözhet, mert a bank csakis annyi összeget hozhat forgalomba, amennyit a kereskedelem, az ipar szédelgés nélkül felhasználhat, amennyit érczpénze és a kölcsönzőknek értéke minden eshetőségek közt fedez, mely értékválság nélkül minden időben pénzzé tehető; nem kölcsönözhet tehát az államnak nagyobb kölcsönöket, mert az állambevételek csak az évi költségeket fedezik, az államvagyon épen ugy, mint a magán-ingatlan rögtön pénzzé nem tehető, sőt még kevésbé, mert száz milliókra menő értékre alig akad vevő, mig kisebb érték, habár áldozattal, elárusitható, nem bonthatja meg érczalapját, mert az érczalap fogyása a hitel apadását vonja maga után, nem bocsájthat ki reá a folyó fedezetet meghaladó papirospénzjegyeket, mert ez a papirospénzjegy értéksilányodását vonja maga után; a pénzjegy képzelt értékké válik, a külföld nem fogadja el, az országban kereskedelmi zavarokat idéz elő és minden külföldi áruczikk

értékét felemeli, az ezüst-, aranypénznek a forgalombuli kivonását vonja maga után. Az ilynemü művelet azért is felesleges, mert az állam ingatlanaira jelzálogkölcsönt köthet, az állam maga pénzjegyeket bocsájthat ki, ezzel belszükségletei egyrészét fedezhetvén, sürgős külföldi kötelezettsége kielégitésére teljes értékü pénzt fordithat addig, mig égető kötelezettségei fedezetére megfelelő kölcsönt köt. Buta, nyomorult kormány tehát az, mely az állam szükségei ideiglenes fedezetéért a polgárok értékét, tehát az állam alapját támadja meg. Téves volt azon vélemény is, hogy a nemzeti önálló bank a földnek és általában az ingatlan birtokosainak hitelt nyit, mert a nemzeti bank és általában minden bank pénzjegye kereskedelmi váltó természetü, ha a tulajdonos beváltását kéri, rögtön és azonnal a szabályok szerint ezüsttel és aranynyal kell azt beváltani, a mely bank ezt nem teszi, az nem tisztes intézmény, nem becsületes hitelvállalat, az ilyennek tehát hitele nem lehet, jegyei csakis akkor beválthatók, ha az adós kötelezvénye, illetőleg váltója rövid időre szól, ha a fedezetül szolgáló kötvények, illetőleg állam- és magán-papirosok kölcsön erejéig azonnal pénzzé tehetők. A földbirtokos rövid lejáratra kölcsönt nem vehet, mert értékét, mint a kereskedő, egészben nem forgathatja meg, kölcsönt okszerüleg adósságai törlesztésére, felszerelésekre, épitésekre tehet, a felvettet jövedelmébül egyszerre nem törleszthetí, nem adósságát, mert az uj kölcsön nem jövedelmez és nagy összeg, mi évi feleslegét haladja; nem a szerelvényi kölcsönt, mert a szerelvények csak évek mulva évek során át jövedelmez-

nek, de nem bankkölcsönképes azért sem, mert a birtok csakis az év végén jövedelmez, de a jövedelem az év végén sem biztos, mert ha elemi csapások, sok eső vagy aszály sujtja, nemcsak jövedelme nincs, de még gazdaságát is pótolni kell. A bank tehát csakis kereskedőnek, iparosnak és értékpapirra kölcsönözhet, a bank tehát a birtokon csakis közvetve segithet és közvetve kétségkivül nagy tényezője, mert a bank a kereskedelmet és ipart olcsó pénzzel látván el, a magántőke a földbirtokra szorul, folyóbb és olcsóbb lesz.

A nemzeti önálló bank tehát, mint már megvilágitottam, a nemzetfelségnek nem mellőzhetlen kelléke, az állam, a földbirtok nélkülözheti, az ipar és kereskedelemnek azomban közvetlen mellőzhetlen tényezője, közvetve az államnak és földbirtoknak nélkülözhetlen támasza; általában ma sem állam, sem egyén hitel nélkül fenn nem állhat, az önálló kereskedelmi és ipari hitel, önálló nemzeti bank nélkül szegény országban lehetetlen. Századunkban a termelési, fogyasztási, forgalmi viszonyok nagyban, sőt mondhatjuk egészben megváltoztak, a magyar kereskedelem, a 40-es években igen korlátoltan és lassan mozgott, az osztrák vámrendszer, a vasutak, a küllhitel hiánya miatt.

Magyarország papiroson törvényileg hozzászólhatott a vámokhoz, de tényleg a vámtételeket az osztrák ministerium határozta meg, a magyar kanczellárnak a vámokra annyi befolyása volt, mint ma a Curia portásának van a Curia itéleteire. Austria ezidőben gyáripara megteremtésén működött, magas vámokat szabott tehát a kifejtett angol és franczia gyártmányokra,

az angol és franczia posztót a gyarmati czukrot, a közönség csak hirből ismerte, csak a pipere-czikkek, a selyem, bársony jutottak be nagy áron az országba, Magyarország minden terményét erős kiviteli vám terhelte, a gyapjut erősen megterhelték azért, hogy a kivitelt lehetlenné téve, az osztrák gyárosok olcsón kapják; a marhára, a terményekre nagy kiviteli vámot szabtak, hogy a gyármunkások olcsón szerezhetvén be élelmöket, nagy napibéreket ne követeljenek, hogy a városi iparosok az olcsó magyar élelem mellett tőkét gyüjthessenek és a külföldi termelő felett már ezért is előnynyel birjanak. A magyar kereskedő nagyobb üzletekbe már azért sem ereszkedhetett, mert nem tudta és nem tudhatta, hogy a nyers termények kivitelét mennyire fogja az osztrák kormány megadóztatni vagy esetleg, ha Austria érdeke úgy kivánja, nem törüli-e el egyszerre az eddigi vámot, tehát már ezen oknál fogva sem növelhette forgalmát és csakis biztos üzleteket kötött és csekélyebb menynyiségre, anynyira, a mennyit saját tőkéje megbirt. a terménykereskedő a gyapjut, bort, buzát, zabot stb. tartotta addig, mig az utak javultak, mig a németek rászorultak, vagy a rosz beltermés az árakat felszöktette, vagy a külföldet elemi csapás sujtotta. Minden kereskedő készpénzért vett és adott, megvárta az eladásnál a magas, a vételnél az olcsó árakat, igen csekély adót fizetett, olcsó volt a raktár, csekély a kezelő-személyzet; csak biztosan és drágán adott és adhatott, mert aránylag kis tőkével működött; a külfölddel egyenesen nem érintkezhetett, mert a rosz utak miatt biztosan nem köthetett, a külföld a magyarokkal nem érintkezhetett, mert

a külföld Magyarországot a bécsi mesék után rablótanyának tartotta, azt hivé, hogy a magyar törvénykezés az adós barátja és Magyarországban követeléseit nemcsak be nem hajthatja, de ha magyar ellen pert indit, a szolgabiró még meg is botoztatja. A fogyasztóközönség is csekély volt, az élelmi czikkeknek is kevesebb volt fogyasztója, mert a nemességnél a fényüzés még nem fejlett ki, a cselédség kevesebb volt, a gyarmatárukat csak maga az uri család fogyasztotta, a cseléd levest, tejet, szallonát reggelizett, az urak öltönydivatja ritkán változott, minden család a maga borát itta, a cselédet a diszes öltözettel nem kényeztették el, kevés volt az ügyvéd, orvos, kereskedő; a mesterember, a paraszt ruhája élethossziglan tartott, a parasztnak nagyon kellett gazdálkodni, mert urbéresek művelvén az ur földjeit, kevés volt a cseléd, ennélfogva a családfő tartotta az egész családot. A katonaság a jelenleginek ötödét tette, a falusi jegyzők kiszolgált őrmesterek és cselédekbül alakultak. A hivatalnoki kis csoport a jelenlegi hadseregnek tizedét is alig képezte. Mindezt az 50-es évek lényegesen megváltoztatták. A vasutak, a rendszeres gőzhajózás, a védvámok részbeni megszüntetése, a külfölddeli közlekedést megkönyebitette, az idegenek a magyarországi piaczokat részben felkeresték, részben megrendeléseket tettek, a kereskedőnek többé terményeit nem kellett tartogatni, de miután a nagyobb kereslet által a verseny megalakult, kisebb haszonnal kellett megelégedni, a kisebb hasznot a terjedelmesebb üzletekkel kellett kárpótolni és ezt csak a hitel által érhette el; a hitelt szélesbiteni kellett azért is, mert a fogyasztóközön-

ség is változott, a földbirtokososztály kényelmi és fényüzési igényei változtak, de egyszersmind fizetési képessége is fogyott, ennélfogva készfizetés helyett hitelt kivánt, a fogyasztók közt tekintélyes helyet foglaltak a megszaporodott ügyvédek, orvosok, kereskedők, jegyzők, hivatalnokok, ezek szükségletöket egyszerre készpénzzel nem fedezhették, mert jövedelmeik nem egyszerre folytak be, ezen 40,000 fogyasztó tehát szinte hitelt igényelt. Magyarországban a kereskedelem minden időben kevés pénzzel birt, sokrul ma sem rendelkezik, mutatja ezt az uzsora, bizonyitja az, hogy az országban még egy államkölcsönt sem lehetett kötni, az aranynál is biztosabb földhitelintézeti záloglevelek külföldön adatnak el, minden vasut külföldi pénzen épült, a takarékpénztárak kamatlába Európában a legmagasabb, a virágzó vasipar idegenek kezébe vándorolt, a posztóipar nem alakulhat meg, a pesti pénzpiaczot Bécs uralja. A pénznek a takarékosság általi gyors megszaporitására számitani nem lehet, mert az országban az élelem, ruházat drága, felesleggel tehát csakis igen kevesen birnak, de nem is szaporodhat meg a pénztőke azért sem, mert nagyrésze kivándorol az államadósságok, a jelzálogi magánadósságok kamatjaiba, a vasuti szelvényekbe, a katonaság felszerelésére ; minden nyerstermény behozata meg van engedve, a mi buzánkat, husunkat a külföld megvámolja és mi kénytelenek vagyunk Austria gyártmányait vásárolni és mert Austriának ártana, ha a külföldi gyártmányoknak előnyt adnánk, a gabonánknak adandó előnyért mi a külföldnek semmit sem nyujthatván, nyers terményeinknek semmi kedvezményt sem szerezhetünk.

A pénzszükségen csak idegen pénzzel lehet segiteni, az idegen tőkét pedig csak nemzeti önálló bank által lehet megszerezni, kétségkivül a pénznek nincs hazája, de a bankrészvényesnek van hazája és van különleges érdeke is, az osztrák bankrészvényes nemcsak részvénytulajdonos, midőn tehát a banküzletek rendeztetnek, nemcsak a részvény értékesitésére, de főleg arra gondol, hogy az osztrák kereskedelem, az osztrák ipar a magyar felett fölényét fenntartsa, ennélfogva bármilyen legyen a szabály, saját egyéni érdeke mellett mindent elkövet.

A magyar gyáriparra, az önálló bank még szükségesebb, mint a kereskedelemre, mert a kereskedés több hasznot ád, mint a gyáripar; a kereskedő, ha megszorul, kis külömbözlettel eladhatja áruczikkeit és pénzét gyakran megforgatván, a mit egyszer veszit, azt kedvező alkalommal visszanyeri, de kedvezőbb helyzete azért is, mert főleg személyi hitelen alapul; a magyar kereskedelem érdeke az osztrák kereskedelem érdekével nem áll oly éles ellentétben, mint az osztrák ipar érdeke a magyaréval; a kereskedő vagyoni állása a világon a legbizonytalanabb, mert vagyonát 24 óra alatt pénzzé teheti, álkövetelések czimén lefoglaltathatja, tehát a kereskedő sajátlag semmi alappal sem bir, de még becsületes uton is megbukhatik, mert a legjobb papiros, a legragyogóbb vállalat egy óra, sőt néhány percz alatt a kereskedelem számitása körébe nem tartozó események miatt 30 százalékkal is eshetik, vagyis ezesetben, miután a kereskedő leginkább kétszeres hitellel működik, semmije sem marad. Ennek daczára a kereskedelmi hitel még is a legerősebb, mert a tőzsér üzlettársa, pajtásárul

feltételezi, hogy szive helyét a kétszerkettő foglalja el, hogy óvatos, mert ha fizetni nem tud, hitelét azonnal elveszti; feltételezi, hogy találékony és ügyes és ha egy üzleten veszit, azt más üzleten visszanyeri. A gyári ipar már kettős hitelalappal bir, valódi és személyivel, az első azomban az értékhez mérve csekély, mert épülete, ha esetleg nem gyáros veszi meg, csekély értékkel bir, a bukott gyár gépei hasonlag csekély értékkel birnak, mert általában másra alig használhatók, a fő tehát itt is a személyi hitel, a hitel a gyárnál még nagyobb tényező, mint a kereskedelemnél, mert a gyáros tőkéjét havonkint és hetenkint, mint a kereskedő teszi, nem forgathatja meg, a gyáros boldog, ha tőkéje 6 perczentet jövedelmez, a legkedvezőbb viszonyok mellett sem termelhet többet, mint amennyire épülete és gépei be vannak rendezve, ennélfogva kiszabott keretben forog, a hitelt nagyban igénybe kell venni, mert ha az eladási esélyek kedvezőtlenek, néha 1 évig is tartózkodni kell az eladástul, adója nagy, ha eladni akar, vevőinek hosszu hitelt kell nyitni, miután vevői szerény vagyonnal birnak és csak ugy vásárolhatnak, ha a gyáros legalább félévig hitelez, mert neki is hitelezni kell, különben áruczikkeit el nem adhatja. A bankhitel tehát a gyárosra mindenütt nagy segitség, nálunk pedig főtényező, mert Magyarországban a társulási eszme nem rokonszenves, miután a részvényes társulatoknál a többség határoz, tehát a részvény jövedelme bizonytalan, nálunk nem szereti a tőkepénzes a hosszas gyári elhelyezést, mert a föld iránt előszeretettel viseltetik, a nagyobb rész

tehát, ha lehet, földet vesz, ennélfogva a pénz elhelyezését csak ideiglenesnek tekinti. De nem is szivesen kölcsönöznek, mert a kis tőkepénzes elhelyezi a takarékpénztárba, honnan kölcsönét bármikor kiveheti, a közép tőkepénzes kiadja uzsorára a kereskedőnek vagy 8 perczentes betáblázásra a földbirtokosnak, kinél pénze biztos. Az ipar tehát a bankhitelre, és pedig főleg az önálló magyar bank hitelére van utalva, mert a magyar gyáros az osztrák banktul sem multban nem nyert, sem jövőre nem várhat valódi segélyt, mert a magyar gyáripar elfojtása, megalakulásának megakadályozása Austriára életkérdés, miután némely gyártmányoknak fő, mondhatni egyedüli vevője Magyarország; a bankrészvényesek pedig részben gyárosok, részben kereskedők, részben gyár-hitelezők, az első nem ad a magyar gyárosnak, mert bolond az, ki magának versenytársat teremt, a második nem ad, mert érdeke köti a gyároshoz, a harmadik nem ad azért, mert a magyar gyáripar versenye az osztrák hanyatlását vonná maga után, a hanyatló gyáripar a mostanival egyenlő kamatokat tehát nem fizethetne. Mindezeknél fogva tehát az önálló magyar bank a magyar gyáriparra életkérdés volt és lesz.

Közvetve nagyfontosságu az önálló bank a magyar földbirtokra és a kézműiparra. Fontos a földbirtokra, mert ha a magyar önálló bank megalakul, a kereskedővilág a banktul fedezhetné szükségletét, az uzsorás adósságtul, sőt a drága takarékpénztári kölcsönöktül is bucsut vesz. Ha a kereskedők a takarékpénztári kölcsönöktül elvonulnak, a pénz keresettsége megszünik, vagyis a takarékpénztárak kényte-

lenek lettek volna a kamatlábat leszállitani, s mert ez esetben a földbirtokosok legtöbb biztositékot nyujthatnak, a takarékpénztár tőkéje főleg a földbirtokosok váltóiba helyeztetett volna el, minek következtében a földbirtok az uzsorától nemcsak megszabadul, de szorultságából menekülve, terményeit is illőbb áron eladhatta volna, mert a nagyobb tehertül menekülve, nem kényszerült volna terményeit uzsorás hitelezőjének nyomott áron eladni, mint most. A kézműipart is nagyban és egészben elősegitené ez, mert ma, miután a pénz keresett, a kézműves kölcsönhöz csak ugy juthat, ha a takarékpénztári hatalmasságot megkeni vagy az uzsorásoktul kölcsönöz, drága lévén a pénz, ma nagy készleteket nem készithet, de hétrül-hétre tengődik, ha azomban a kereskedők kivonulnak, a pénz keresettsége megszünvén, ők is olcsóbban és nagyobb mérvben részesültek volna a kölcsönökben. Az olcsó hitel pedig ma már életkérdés a kézművesekre, mert a kerékgyártók és kőművesek kivételével a többiek az osztrák gyárakkal alig versenyezhetnek, mert ezek olcsó tőkével és nagyban dolgozván, termelvényeiket olcsóbban állitják ki, a sok kis haszon több valódi jövedelmet ad, mint csekély készitmény mellett a nagyobb ár; a csizmadiákat is ma már csak a parasztcsizma tartja fenn és ha ezt gyárilag fogják készitteni, a csizmadiák is megbuknak és rövid időn az ország oda fog jutni, hogy a saru és gatyától kezdve mindnyájunkat a németek fognak felöltöztetni és ami kevés pénz eddig a kézműárukért Magyarországban maradt, ez is Austriába fog szivárogni.

Az önálló magyar bank felállitását tehát követelte a magyar kereskedelem, a gyári és kézműipar, a földbirtok érdeke, vagyis nagy kérdés volt ez az ország kilenczven százalékára; az eszme nem volt uj, mert 1840. óta a követek felállitását követelték, a hirlapok 30 év óta sürgették, 1867-ben az osztatlan közvélemény boszankodott a bank mellőzéseért. Nagy kérdéseknél azomban az egyes, a csendes nyilatkozatok nem sokat nyomnak, nem különösen szemben osztrák intézménynyel, mert az osztrákok minden előnyhöz görcsösen ragaszkodnak, a jogos követelményeket erőszakos hóditásnak adják ki, rémszinben tüntetik fel eddigi jogtalan kiváltságaik megszüntetését. A nemzetnek tehát hatni kell az országgyülésre, a kormányra és főleg a királyra, hatni kell a követekre, mert ezen urak a választáskor ugyan mindent megigérnek és különösen azt az önálló nemzeti bankot mindenik megigérte, de a kormánypárti képviselők, midőn a pártkörök küszöbét átlépik, megszünnek gondolkozni és a kormánytul a haza részére soha semmit sem követelnek, mert az ellenkezik a fegyelemmel és a miniszterelnökök iránti hagyományos osztrák-magyar fogalmakkal, ki a haza érdekeit sürgeti, saját személyes érdekei méltánylatára kevésbé számithat, a latin közmondás pedig azt mondja: „amor incipit ab ego“. Kétségkivül a közjogi kérdéseket a pártértekezleteken szőnyegre hozni nem lehet, mert a közjogi alaptörvény Austriával és a magyar királylyal kötött szerződés, a párt elveinek országosan elismert alapja, aki tehát ezt elfogadta, ha nézetei és meggyőződése vál-

tozott, ki kell lépnie a kormány-, a párt köréből és az ellenzékben kell helyet foglalni, a kormánypárti képviselő nem követelheti az egyes ministerek változtatását sem, mert a ministeriumokat a ministerelnök alakitja, neki kell tudni, kit mire és meddig alkalmazhat, ki birja a király bizalmát. Minden más kérdésekben azomban köteles véleményét a pártkörben nyilvánitani, sőt a többség megnyerése mellett izgatni. Szükséges ez azért is, mert ma a sajtó a nemzeti közvéleményt nem képviseli, mert a kormánysajtót nem a pártnevezetességek vezetik, a kormányközegekben nem a parlamenti és politikai nevezetességek czikkeznek, de a kormány fizetett irói és hivatalnokai vezetik és sugalják, a lapokban csak a meghittek nyilatkozhatnak, a sajtó ma nem párt-közlöny, de üzlet, s mert üzlet: sem az egyesek visszaéléseit, sem a kormányt meg nem meri támadni, nehogy a hatalmat és az érdek szálaival összekötött, a husos fazekaknak hódoló társait maga ellen ingerelje. Az országnak nyilatkozni kellett volna azért is, mert a kormány az ország hangulatát elsősorban a képviselők véleménye után itéli meg, a képviselő urak a bankot komolyan a pártkörben nem követelték, azt hihette tehát, hogy a bank felállitásában az uralgó közvélemény megváltozott, az önálló bank követelése csakis tüntetés, kortesfogás. Az értelmiségnek, a népnek tehát a bank mellett komolyan és folytonosan tüntetni kellett volna már azért is, mert Austriában az önálló bank ellen az országgyülés, a kormány, a sajtó komolyan szövetkeztek. Tüntetni és nyilatkozni kellett volna még azért

is, hogy a királyt, kitül az önálló bank megerősitése függött, ki egyszersmind Austriának császárja, meggyőzzék arrul, hogy az önálló bank felállitása Magyarországra nézve életkérdés és a nemzet osztatlan akarata, mert tüntetés és tömör nyilatkozatok nélkül az osztrákok tömör nyilatkozata ellenében a magyar lanyha kivánság, csakis a pártviszketeg, a szakadárszellem, az osztrákgyülölet nyilatkozatának tüntethető fel, a királyra kétségkivül legjobban hat és hathat az ország kormánya, midőn azomban a király a császárral ellentétbe jön, az országnak is kell nyilatkozni, különben a császár-király a ministerium magatartását politikai porhintésnek, politikai fogásnak is tekinthette és pedig annyival inkább, mert a magyar nemzet erélyes nyilatkozatát megszokták; a kényuralom ellen az egész nemzet hangosan és folytonosan nyilatkozott, 1872-ben az ellenzék azért, hogy az 1872-iki választásoknál a választók szemetét megtartsa, alkotmányos botrányt követett el, a bank-kérdésben pedig a nemzet elismert jogai daczára tényleg nem lépett fel, a pesti főbb kereskedők a közös bank mellett kardoskodtak, a többség aludt, az ország hallgatott. Az országnak tehát, ha az ügy fontosságát méltányolta, a megyék által feliratokat kellett volna intézni az országgyüléshez és királyhoz, a városi kereskedőknek kérvényeket kellett volna intézni a királyhoz, az országgyüléshez és kormányhoz. Népgyüléseket kellett volna tartani és általa kérvényeket küldeni az intéző közegekhez, ha a nemzet ezt teszi, a megrémült sajtó is megfuja trombitáját, az álomkóros kép-

viselőkben is feltámad a kötelesség- és hazafiság érzete, de mert hallgatott, kapott valódi bank helyett talmi bankot.

A pénzjegybank a legbiztosabb és legnyereményesebb üzlet, gépezete egyszerü, alkotása tehát nem titok, tudja és ismeri ezt mindenki, ki a pénzügyekkel foglalkozik, különleges nemzeti jelleggel nem bir, szabályai mindenütt egyenlők, felállításához főleg pénztőke kivántatik, pénz ma Európában sok van, a pénznek nincs hazája, ennélfogva a gazdag Angliában, Franczia-, Olasz- és Németországban épen olyan könnyen felállitható, mint a szegény Magyarországban vagy Romániában, mert e felállitásnak a tőke menynyiségén kivül egyedüli főkelléke a pénzjegy kibocsátási jognak az állam általi biztositása, a pénzjegyek elhelyezésének lehetősége, a bank követelései behajtását biztositó törvények, a szegény és nagy államok közt csak az a külömbség, hogy mig egy nagy állam pénzforgalma ezer millókkal bir, a szegény államoké csakis száz milliókkal számittatik, a nagy bankok kamatja olcsóbb, a gazdag országok bankjai a polgárok tőkéjéből alakul, az állam segélyét nélkülözi, ellemben a szegényebb országé idegen tőkéből alakul, kamatja drágább, tőkéje csekélyebb. A bank megalapitásának 4 módja kinálkozott:

1. Országos tőke általi megalapitás és országos kezelés.
2. Magyar tőkébüli alapitás és társulati kezelés.
3. Idegen társulatnak adandó szabadalom.
4. Az osztrák banknak adandó szabadalom különleges nemzeti független magyar bank alapitására.

Ezen négy módozatnak mindenike rögtön kivihető volt. Az első módozat szerint kivántatott volna, Magyarország hitelforgalmi szükségletét tekintve, 1 frt érczpénz-alapra 3 frt pénzjegyet számitva, 50 millió aranyérték. A magyar államnak aranytőkéje nincs, de van hitele és van több százmillió értékü földbirtoka, só- és érczbányája. A nemzeti bank nem pazarlás, sőt inkább hasznos üzlet, mert az ország 50 millió aranyfedezetre 150 millió frt pénzjegyet kibocsájtva, a 150 millió jövedelmezett volna 5 perczenttel 7 és fél milliót, mibül az aranykamatokra levonva 3 milliót, a kezelésre fél százalékot, vagyis összesen 3.750,000 frtot, maradt volna az országnak 3.250,000 frt tiszta évi jövedelem. Ezen nagy jövedelem daczára azomban az országos bankot csak azon esetben kellett volna megalapitani, ha a három más módozat nem sikerül, mert a bankhoz nemcsak pénz, de bizalom is igényeltetik, a bizalmat nemcsak a fedezet, de a közvélemény alapitja meg, amely bank iránt a közönség bizalmatlan, annak pénzjegyei értéke mindig hullámzik és a névértéknek megfelelő értékkel sohasem bir, az állampénzjegyek iránt a bizalom nagyon ingatag, mert az államot a közönség nem ellenőrizheti, az állam mindenható, az állam senkinek sem tartozik számolni, könnyen megtörténhetik tehát, hogy ha az államot értelmetlen, erkölcstelen, pazar kormány kormányozza, ha szolgalelkü, buta képviselőkbül áll az országgyülési többség, az aranyfedezetet a banktul elveszik, a bankjegynek ezüst- vagy aranynyali felváltását beszüntetik, mint beszüntették Franczia országban egy-

szer és Austriában kétszer semmisitették meg a papirospénzt, és pedig mig azt Francziaországban a vérengző, fejetlen kormány követte el akkor, midőn az országot egész Európa megtámadta, az osztrák császár helyes ok nélkül kobozta el alattvalói tulajdonát, az ellenállhatlan szükség kényszere nélkül. A jelen magyar kormány ugyan az ország kormánya, az országgyülés ezen kifosztás ellen tiltakozott, tehát a mult büneit a jelennek felróni nem lehetett, de ezt nem tekintve is, a bizalmatlanságnak számos indokai lehettek és lettek volna. Az első és legnagyobb bizalmatlansági indokot képezett a magyar kormány és mondhatjuk a nemzet (mert a nagy többség a kormányt pártolta,) pénzügyi politikája és nemzetgazdászati érzékhiánya; Magyarország 1867-ben szép csomó államadósságot vett át, a nemzeti vagyon alapját képező földbirtok meg volt ingatva, megmentése, virágzása segélyt kivánt és mit tett a nemzet? két év mulva már az örökös deficzitet megalapitotta, 9 év alatt az adót folytonosan emelte, egyesek előnyeért drága befektetéseket tett, Austriának mindenben hódolt, folytonosan drága, könnyelmü adósságokat csinált, a földbirtokért semmit sem tett, sőt elnyomta, vajjon lehet-e ily törvényhozás kormányától azt várni, hogy ha a szükség szoritja, saját bankja érczalapját el nem veszi és a bankjegyeket a végtelenig nem szaporitja? A bizalmatlanság második oka politikai függő helyzetünkben rejlik; az európai államadósságok főrészét a háboru költségei szülték, amely nemzetnek hadserege, diplomácziája van, melynek had- és külügymi-

nisterei vannak, csak akkor hadakozik, akkor mozgósit, midőn érdeke parancsolja, politikai szilárdságára biztosan számithatni Magyarországnak, sőt osztrák társának is, azomban nincs sem hadügy-, sem külügyministere, a hadsereg nem magyar, nem osztrák, de császári-királyi, a király-császár kénye szerint köthet szövetségeket, indithat háborut és köthet békét; a nemzet tehát már ennélfogva sincs biztositva: mikor és mennyivel kell adósságait szaporitani, valamint tehát oly egyén nem birhat hitellel és a váltóit nem becsülheti, kinek vagyonára apja vagy felesége tetszés szerint bocsájthat ki váltót, ugy az állam váltóit vagyis pénzjegyeit az idegenek nagyra nem becsülhetik, mert vagyonának és helyzetének nem ura. Ezen fő okokon kivül a magyar pénzjegy kedvező fogadtatása azért sem volt remélhető, mert az osztrákok magyarországi pénzuralmukhoz görcsösen ragaszkodtak, ha tehát Magyarország bankot állit fel, a pénzügyi háborut nyiltan és alattomban meginditják, vagyis a magyar bankjegyek austriábani forgalmát eltiltják, szolgáikat a magyar bank megtámadására utasitják és a külföldön a magyar hitelviszonyokat az irigység fekete tintájával festik be; igen természetesen viszonzásul Magyarországnak el kellett volna tiltani az osztrák bankjegyek magyarországi forgalmát, ez esetben tehát az osztrákok adósának ezüstre kellett volna váltani a banknál a magyar bankjegyet, hogy osztrák jegyeket vehessen, ez lett volna az első roham és már ez az első roham is erősen megtámadta volna a bank ezüstkészletét, mert a magyar kereskedelem

Bécstül függ; a második rohamoszlopot képezték volna a bank magyar szerecsenyei és ezek Pesten számosak, mert a pesti zsidók szorosan összekötvék a bécsiekkel, ezekre a magyar bank veszteség, mert ezek minden vállalatnál, állam- és bankkölcsönöknél előnyben részesittetnek a bécsi bank által, a banktul kölcsönözött olcsó pénzt jó drágán adják ki mellőzött testvéreik- és üzleti hiveiknek, ezek is tehát tüntetőleg követelték volna bankjegyük ezüstre váltását. A bank elleni roham a nagyközönséget rendesen megrémiti, a bankjegy beváltását tehát ezeknek láttára a többi pesti kereskedők is követelték volna. Kétségkivül ez még óvatos, eszélyes kormányt meg nem buktat, mert látva ezt, megkettőzik az érczkölcsönt és ha a világ látja, hogy a magyar bank fennakadás nélkül váltja bankjegyeit, a bécsi nem, a magyar bankjegy keresetté válik, a bécsit megvetik, de kezdetben mindenesetre kis pénzügyi bonyodalmakat idézett volna elő. Kényes helyzetben jött volna főleg a ministerelnök, mert ha férfiasan a magyar és különösen az országos bankhoz ragaszkodik, miután a bosnyák-kérdés már ekkor Bécsben el volt döntve és erre Austria pártolása szükséges volt, könnyen megtörténhetett volna, hogy czéljai kivitelére a magyar külügyér Tiszát elejti és régi Deák-pártit neveztet ki ministerelnöknek, ez esetben Tiszát követi Simonyi és talán Péchy az ellenzék padjaira, csatlakozott volna hozzá néhány személyes barátja, a tömegrül azomban feltételezni nem lehet, hogy azon balközépi képviselők, kik 1875-ben minden feltétel nélkül elfogadták a Deák-párt

programmját, kik ezért valódi haszonban részesültek, kedvező állásukat a haza érdekeiért elhagyják, de feltéve azt, hogy ez megtörténik, alig hihető, hogyha az uj kormány uj választásokat rendel el és a németek 2 milliót ajándékoznak a választásra, az ellenzék győzött volna azon korban, midőn az értelmiség a hivatalokért, az anyagi jutalmakért, a köznép a lakomáért esengett és a Deák-párt régi vezetői és közlegényei az önálló magyar bank eszméjérül titokban ugyan, de lemondtak.

Megalapitható lett volna a magyar bank, ha a takarékpénztárak e czélra egyesülnek. Magyarország kereskedelmi és iparhitelszükséglete 150 millió frtnál többet nem igényelt, sőt kezdetben még ezen összeg is alig lett volna biztosan elhelyezhető. 150 millió forgalommal, ha a bank 50 millió aranyat és ezüstöt a bankjegy beváltásokra kibocsát, ha 50 milliót aranyértékü papirosokra ad és a magyar földhitelintézet záloglevéleire előlegez, miután ezen papirosok semmi kigondolható esetben le nem szállhatnak, tehát bármikor aranyért értékesithetők, ha 50 milliót két biztos aláirásu váltókra kikölcsönöz, ez esetben már a 150 millió bankjegyet 212 és fél millió, tehát 62 és fél millióval több érték fedezi és mindennemü esélyek és lehetőségek ellen biztositva van. A takarékpénztárakra a bankszabadalom nem teher, de igen nagy előny, mert az 50 millió ma átlagban a takarékpénztáraknak jövedelmez 3.500,000 frtot, a 150 milliós bank pedig 7.500,000 frtot, levonva ebbül a kezelésre 1 százalékot, marad 6 millió, ebbül levonva 3 és fél milliót, a takarék-

pénztáraknak fennmaradt volna tiszta nyereménytöbblet 2 és fél millió, vagyis 50 millió tőke tiszta 12 százalék nyereményt adott volna. A takarékpénztárak tehát e czélra szivesen egyesülnek. A takarékpénztárak azomban az 50 milliót csak a takarékpénztári hitel megszoritásával adhatták volna a bankalapba, miután ez részben a rendes pénzforgalmat feltartóztatta volna, az állam érdeke ez esetben csakis ugy lett volna megóva, ha a takarékpénztárak 25 millió ezüstben fizetendő részvényeket bocsájtanak ki, a biztositási alaptőkét részvények fejében befizetik a bankba, a részvények értékét aránylagosan az egész országban 10 millióval emelik, vagyis a régi részvények értékét az osztaléknak megfelelő értékig emelik, azaz: amely részvényért fizettek 100 frtot, ha az ma 50 frtot jövedelmezett, kerek számban felemelik 800 frtra és általában ezen összegre annyi befizetést követelnek, melybül a 10 millió kitelik. A takarékpénztárak a hátralékos 15 milliót 12 részletben befizetik és amint 1 milliót ezüstben befizetnek, 1 millió frt kölcsönben részesittetnek, ezáltal ugyan a bank valódi forgalma leszállt volna 13 millióval, de a régihez képest igen nagyban emelkedett volna, mert ennek leszállitásával is marad 137 millió, mi ha a takarékpénztárak forgalma emelkedvén, a 13 millió előleget visszafizetik, idővel, kedvező viszonyok közt már egy év alatt, 150 millióra emelkedik.

A három módozat egyike sem járt semmi nehézséggel sem, nem az első, mert bár Magyarországban sok nagy tőkepénzes és sok oly titkos uzsorás van, ki

az uzsorát nyiltan nem meri bevallani, de viszont 6 perczentet kevesel, a nagy tőkepénzesek tőkéjének egyrésze állampapirosokban van elhelyezve, a legjobb papiros 8 százaléknál többet nem jövedelmez, a nagy tőkepénzes tehát szivesen vásárolt volna 12 perczentes papirost, a kisebb titkos uzsorás örömmel helyezi el tőkéjét biztos 12 perczentes műveletbe, miután mai viszonyaink közt már a 12 perczentes uzsora is koczkáztatott üzlet és a kamatadó levonása után csakis 11 és fél jövedelmet ad. Ezenfelül azon előnynyel is birt volna, hogyha a kamatláb és a papirosok esnek, a pénz a hitel által szaporodik, a 12 perczentet jövedelmező 100 frtos részvény 150 frtra is felemelkedett volna; biztos árkelettel birva, készpénz természettel birt volna, mert kibocsájtási áron mindenki minden perczben szivesen megveszi. Nem járt volna nehézséggel a takarékpénztári részvények átváltoztatása sem, mert a nemzeti bank alapitása a takarékpénztáraknak évenkint 3 milliót, vagyis minden forint után 12 százalékot jövedelmezett volna, ezen nagyszerü üzlet tehát a takarékpénztári részvények értékét nagyban felemelte volna; aki tehát készpénzzel birt, az habozás nélkül reá fizeti, aki nem birt, ha két részvénye volt, eladja az egyiket, akinek 1 volt, kölcsönt -vesz reá, csakhogy megtarthassa. A harmadik módozat semmi egyéb, mint a pénz átcserélése, tökéletesen világos módozat, mi semminemü megvilágitást sem igényel. A beltőkével megalakitandó bankban a magyarországi takarékpénztárak nem egyetemlegesen szerepeltek volna, de minden takarékpénztár részvétaránylag, mert kétség-

kivül a hatalmas pesti takarékpénztárral a tornaaljai egyenlő befolyással és egyenlő osztalékkal nem birhatott volna, de mindenik különlegesen a befizetett összegért részvényeket kap és ezen részvények arányában nem mint takarékpénztár, de mint részvényes vesz részt a kormányzatban és osztozik a jövedelmekben; nagy előnye lett volna ezen banknak a viszonyok pontos ismerete és a banknyereménynek az országbani maradása, a vidéki kereskedők állását ugyan Pesten, sőt Bécsben is megközelitőleg ismerik, de a gyors csillaghullásokat, a kisebbszerü, de számos veszteségeket nem tudják, ellenben a helybeli takarékpénztár mindezt már azért is ismeri, mert saját érdekében is éberen őrködik az üzletek felett, a vetélytársak a veszteségeket befujják. Nagyban elősegiti az ország fejlődését a 6 millió évi kamatnak az országban maradása, ebből, ha az országban marad, 10 év alatt 71 millió beltőke képződik, mig az osztrák vagy bármi más banktársulat 10 év alatt ugyanennyi pénztőkétül fosztotta volna meg az országot.

A bank alapitásának legkönnyebb, czélszerü módozata lett volna a bankszabadalomnak idegenekre átruházása. Ez semmi nehézséggel sem járt volna, nem akadályozza ezt a pénzhiány, mert Európa pénzpiaczain ez időben már a pénztőke hemzsegett, a nagy vasuti vállalatok megszüntettek, Németországban a nagy hadisarcz pénzügyi bőséget idézett elő, a gazdag Franczia-ország a nagy áldozatokat kiizzadta, Német-, Franczia-ország, Anglia pénzügyi egyensulya helyreállott, a pénzpiaczot főleg Austria, Magyarország és Oroszország defi-

czitjei vették igénybe, a kamatláb minden európai pénzpiaczon leszállt, a legdrágább pénzügyi vállalat nem jövedelmezett többet 6 százaléknál, a magyar bank ellenben jövedelmezett volna a költségek leszámitása után 6 millió frtot, ha ebbül az állam maga részére levon 1 milliót, tiszta haszonnak marad 4.800,000 forint, vagyis 9 és $^3/_4$-ed százalék, tehát oly nagy összeg, mely semmi más országban még megközelithető sem volt, ezenkivül a bank számithatott az örökös deficzit-, a regáleváltság-, a csatornák financzirozására, az államjószágok, állambányák eladásának közvetitésére, mindezek nagy és biztos hasznot helyeztek biztos kilátásba. Tekintve tehát az európai pénzviszonyokat, miután a bank helyzetét semmi válság sem érinthette volna, mert a bank az államtul nem függött volna, az államnak kölcsönt nem ád, tehát minden esélyektül biztositva volt, a bank egy hónap alatt meglett volna alapitható. Magyarország ezáltal 50 millió készpénzt nyer, mely a bank alapján a szegény Magyarországban azonnal elhelyezkedik. Kétségkivül ha a bank idegen pénzen alapul meg, a kamatok és nyeremény fejében évenkint az országbul 4.800,000 frt kiszivárog, de eztet ellensulyozta volna a bank közvetitése által előidézett élénk kereskedelmi és iparforgalom, az osztrák járom aluli menekülés, az ipar és kereskedelem szabadsága. Az osztrák bank befolyása aluli menekülés az országra kettős nyereség, mert az osztrák bank nemcsak megvonta pártfogását mindazon ágtul, mely Austria érdekével versenyezett, de hogy a bank érdekeit és befolyását biztositsa, a pesti főbb zsidó kereskedőknek kedvezményeket

adott, a hitelt első sorban ezek meriték ki és a hitelbe a másodrendü keresztény és zsidó kereskedők csakis a kiváltságolt hivek csatornáján és közvetitésével jutottak, még pedig nem ingyen, de drága pénzen; ezt pedig nem a zsidóság iránti különleges rokonszenvbül tette, de azért, mert Pesten esetleg a főbb kereskedők zsidók vagyis cosmopoliták voltak, a pesti főbbek lekötötték a másod- és harmadrendü vidékieket, közvetlen és közvetve tehát a hurkot az összes magyarországi kereskedőkre rákötötte, ezen hurok által tetszése szerint rángatta; a kereskedelmi- és iparososztálybul ezen függés az önállást teljesen kioltotta és a bécsi banknak, a bécsi kereskedelem érdekei elleni ellenszegülést felségsértésnek tekintették.

A bécsi bank és kereskedelem kétségkivül a magyar emancipáczió feletti boszujában a háborut a magyar bank és kereskedelemnek megüzeni, vagyis valószinüleg a tőzsérek által uralt osztrák birodalmi tanács a magyar bankjegynek osztrák kényszer-forgalmat nem ad és a bank a magyar kereskedelemnek adott hitelt visszavonja. A pénzháboru azomban csak akkor veszélyes, ha az egyik félnek nincs pénze és visszatorló fegyvere, ha az előnyök egyenlőtlenek. Ezen háboruban Magyarországnak is megvoltak fegyverei és Magyarország helyzete sokkal előnyösebb lett volna, mint Austriáé, mert ha Austria a magyar kereskedelemnek a hitelt felmondja, a magyar ipar és kereskedelem kölcsönöz 5 perczentre a magyar banktul és az osztrák banknak vagy egyeseknek ki-

fizeti adósságát, ez által az osztrák bank és különösen a tőzsérek első sorban elesnek legmagasabb kamatjaiktul, másod sorban a bank az eddigi kamatokért, a Magyarországbul bejövő tőkét ki nem adhatván, tőkéjének egyrészét vagy hevertetni kell, vagy az általános kamatlábat kényszerül leszállitani, vagyis közvetlen évenkint nagy összeget veszit. Ha a birodalmi tanács a magyar bankjegyet Austriábul kitiltja, akkor igen természetes a magyar országgyülés is kitiltja Magyarországbul, ez esetben természetesen minden magyar adós pénzjegyét ezüstre váltja fel, az ezüstön osztrák bankjegyet vesz, vagyis tekintve a 20-as agiót, 80 frttal kifizet 100 forintot; ha a magyar bank becsületesen teljesiti kötelességét, Austria is vagy kénytelen bankjegyeinek ezüstteli köteles beváltását megkezdeni, vagy a magyar bankjegy 20 perczent agióval fog birni az osztrák felett; ez esetben az osztrák kereskedő és gyáros, ha Magyarországban vásárol, kényszerül a magyar bankjegyet 20 perczentes ráfizetéssel megvásárolni, ha ezüsttel fizet, az osztrák ezüstkészlet Magyarországba ömlik. De ezen művelet hátrányait különösen megérezte volna az osztrák ipar, mert ha pénzünket el nem fogadják és nekünk ezüstön kell vásárolni, ez esetben az osztrák czukor, posztó és mindennemü gyártmány előnye elesik és veszünk franczia és angol gyártmányokat. Az osztrák bankháboru tehát veszélyesebb lett volna Austriára, mint Magyarországra és ha megkezdik is, az észélyes osztrákok csakhamar beszüntették volna és ha folytatják, még akkor sem érnek czélt, mert ha a bank 50 millió

ezüst-tőkéje kifogy is, a másik 50 millió beszerzése nem lett volna nehéz, mert az idegen tőkepénzesekből álló társulat, ismerve a viszonyokat, beszerzi ott és akkor, ahol és mikor legolcsóbb; az ezüst már ekkor olcsó és bőségben volt, ha Austria kényszerül ezüstön vásárolni, ez esetben az ezüst Magyarországban is megszaporodik és a váltásra szükségeltet a házában is meglehetett volna venni, de ha ez nem sikerül is, az 50 millió bevásárlása csakis 60 millió bankjegybe kerül, minek, ha kamatjait leszámitjuk, a bank évi jövedelme kamat és törlesztésben 7 százalékot levonva, tett volna 4.100,000 forintot, vagy 8 százalékot és a bank ez esetben a második 50 milliót 34 év alatt törleszthette volna; buta, aljas hazugság az, hogy Magyarországnak a külföldön hitele nincs, ennélfogva a bank-alap meg nem szerezhető. Megczáfolja ezt a földhitelintézeti záloglevelek árfolyama, mert ezek ma alpárin állnak, ha a külföld azt hinné, hogy Magyarországban ázsiai állapotok vannak, a záloglevelek külföldön elárusithatók nem lennének, pedig a záloglevelek főleg Németországban és Hollandiában adatnak el; bizonyitja hitelünket a 800 mértföld vasut, melyek kivétel nélkül idegen pénzen épültek és ma is az idegen börzéken vásároltatnak, megczáfolják a folytonos állam-kölcsönök, melyek ugyan drágán köttettek, de a drágaságot nem a hitel hiánya, de Kerkápolyi egyénisége okozta és ha hitelünk nem volna, általában meg sem köttettek volna, miután a pénzemberek bizonytalanra nem kölcsönöznek. Az idegenek által alapitandó banknak nagy előnye az, hogy ez igen jövedelmes

üzlet lévén, az államnak évenkint 1.200,000 forintot adna a váltók bélyegdiján felül.

A negyedik és legkönnyebb üzlet lett volna a bécsi osztrák bank általi alapitás, vagyis a bécsi osztrák banktársasággal egyezkedés a magyar önálló banknak az osztrák banktársulat általi felállitására; az osztrák nemzeti bank nagy pénzalappal és erős hitellel bir, a banktársulat tehát a magyar önálló bankot minden nehézség nélkül megalapithatta volna, mert ha Magyarországban önálló bank alapul, az osztrák bankforgalom megkevesbedik, ennélfogva kevesebb érctőkére lett volna szüksége, tehát ezen készletet kiszakithatta és a magyar bank alapjába helyezhette volna el. Az osztrák banknak érdeke, miután ez főleg osztrák tőzsérek-, nagyiparosok- és kereskedőkbül áll, első sorban azt követelte, hogy a bank egységét, bécsi székhelyét fenntartsa és általa Magyarországot uralja; ha azomban Magyarország jogaihoz szilárdul ragaszkodva, nem enged és minden áron önálló bankot alapit, másod sorban érdeke azt parancsolta volna, hogy a kereskedelmi egység a bankjegy egysége érdekében az idegen tőkepénz versenye meggátlására háromszinü köntöst öltsön fel és az önálló bankot megalapitsa. Ezen negyedik módozat kétségkivül Magyarországra a legelőnytelenebb lett volna, mert ez esetben Magyarország ugyan a fontos hitelintézetet ellenszenves egyének kezeibe adja, de az ország czélszerü szabályokkal ezen ellenszenvet korlátozhatta volna és miután a magyar bank önálló, a bécsitül teljesen független állást foglalt volna el, miután a bank-

nál a hasznot a nagy forgalom adja, valószinüleg a nyervágy, a magyar közvélemény, a magyar kormány nyomása a nemzetellenes osztrák hangulatot megváltoztatta volna. A kormány ugyan az osztrák bankot a magyar bank felállitására felszólitotta és az osztrák bank visszautasitotta, tette ezt azért, mert a kormány sem azelőtt, sem azután senki mással nem érintkezett, mert a nagyra felfujt pénzügyminister aluszékonysága meggyőzte, hogy a magyar kormány az önálló bankra sulyt nem fektet, hogy az önálló bankrai felhivás a közönség megnyugtatására szolgáló röppentyü golyó nélkül, tudta azt, hogy a kormány az ország többségérül, a vizfejü képviselőkrül feltétlenül rendelkezik, ennélfogva cseppet sem ijedt meg az önálló bank felállitásától és biztositva látván az osztrák uralmat, a magyar kivánságot gőgösen visszautasitotta.

Midőn az osztrák bankegyességet a kormány két főzsidója által inditványozta, illetőleg a bizottság által is támogatott szerződést beterjesztette, a szabadelvü pártkör az önálló bank eszméjét már rég eltemette, a rebenczesek kilépése, a szerződés elfogadása, kétségtelen volt. A kis ellenzék rántott kardot az önálló magyar bank mellett. Az önálló bank eltemetésére rendezett disz-szertartást Wahrmann Mór kezdte meg október 27-én. A karmestert helyesen választották, mert a kormánynak nem volt tagja, tehát valótlanságokat mondhatott felelősség nélkül, nem volt magyar a multban, nem szerepelt, pirulás nélkül czáfolhatta az önálló bank szükségét, gazdag kereskedő volt; mindazok tehát, kik pénzügyi és nemzetgazdászati ér-

dekkel nem birtak, sárga köpenyege alá bujhattak és küldőik előtt reá, mint tekintélyre hivatkozhattak; az absolutizmus, a boldog provisorium szárnyai alatt tollasodott meg, a bécsi bank kegyeiben részesült, tehát hálából is védnie kellett Magyarország pénzurait, mint képviselő pézsmás élczeket csinált, vendégei geniális embernek tartották, ügyes ember és politikus volt, mert minden hasznos állami üzletekben nyiltan vagy más név alatt résztvett, minden pénzügyért pártolt, mig erősen állt, jó orra volt, mert már akkor, midőn még a közönség a balközépi kormány lehetőségét nevette, ő már a balközépi nevezetességeknek franczia ebédeket rendezett. A pesti zsidók közül már régen kimagaslott, jól beszélt magyarul, bár erős fajkiejtéssel, mi a bárgyuk előtt pénzügyi képességét megemelte, midőn 1869-ben képviselő lett, a pénzügyminisztériumot jogos osztályrészének tekintette, később azomban megelégedett a pénzügyérek melletti bizalmi állással is, ki saját becsvágyával megtudott alkudni, legalkalmasabb volt a nemzeti becsvágy feláldozásának védelmére. Wahrmannak segédkezett Izrael másik fia: Falk Zsigmond jeles ujságiró, a Deák-párt hive, a szabadelvüek ujoncza, minden kormány bizalmasa, a magyarországi zsidók Mózese; Falk esze és tolla által tekintélyt és vagyont szerzett, az idegenek magyarországi vállalatainak keresztapja volt, Magyarországot a németek buta rágalmai ellen gyakran védte, mérsékelten és eszesen beszélt, Szlávy óta a kormányok közlönye volt, a főurakat, kik németül gondolkoztak, a bécsi ujságoktul megszerezte a „Lloyd"-nak, közve-

titőként szerepelt a zsidók és főurak közt, ennélfogva a kaszinó is szerette; hajdan, midőn az önálló bank még délibáb volt, buzgott a magyar nemzeti bankért, ennélfogva legalkalmasabb egyéniség volt saját érvei megczáfolására. A kormánypárt szónokainak állása nehezebb volt, mert 1847. óta nem volt lap, nem volt követ és képviselő, ki a magyar önálló bank kolompját ne csengette volna, nem volt iró, ki a bécsi tőzsérek uralma ellen ne tüzelt volna; az opportunitás paripájárul azomban az osztrák bank szabadalma megszüntéig türelmet ajánlottak, 1877-ben a bankszabadalom megszünt, most tehát azt kellett bebizonyitani, hogy az átkos bécsi tőzsérek jóbarátaink, hogy az önálló bank eszmónykép és az osztrákok nagylelküleg cselekesznek, midőn a bank magyarországi pénzkörét megtágitják, az osztrák liberiára háromszinü zsinórt varrat és a magyar kormánynak a bankügyekbeni gyenge beavatkozást megengedi. Lényegileg azomban a kormány képviselőinek helyzete kedvezőbb volt, mert a párt már az értekezleten elfogadta, a renegát dühösebb az elv emberénél, a kormánypárt háta mögött állt az udvar, a kegy és hatalom forrása, a bécsi és pesti tőzsérek, az erszény, a hitel urai; az önálló bank mellett kardot rántottak Helfi szélbali zsidó, Kossuth Lajos meghittje, eszes politikus, jó beszélő, a pénzügyekben jártas, higgadt egyéniség. Helfi hosszabb ideig a banqueok őshazájában: Olaszországban lakott és itt a banque rendszerrel megismerkedett, a szélsőbal eddigi vitamodorát, mely mindig minden baj okát a közösügyekben ke-

reste, mellőzve, kizárólag pénzügyi beszédet mondott, a magyar önálló bank lehetőségét fejtegette és biztositotta a képviselőházat az önálló bank felállitásárul, beszéde azomban nem gyujtott, mert Helfi meggyőződését eddig áruba nem bocsájtván, az állami üzletek jótéteményeiben nem részesült, a börzén nem játszott, vállalatokkal nem foglalkozott és szegény ember maradt; a képviselők nagyrésze pénzügyi tehetségnek csak a gazdag zsidót tartotta, megvetőleg fogadta a kis zsidó igéreteit, ki a törvényhozók elméjét franczia pezsgővel, illatos amerikai szivarokkal, fényes estélyekkel nem világithatta meg; a függetlenségi eszmék már minden kiadásban elkoptak, a képviselőház régibb és ujabb elemei az osztrák testvériséget negélyezték, a bécsi pénzembereket pénzügyi tekintélyeknek tartották, a király iránti határtalan loyalitást negélyezték, a király a bank ellen nyilatkozott, a kormány és ország ura Tisza Kálmán az önálló bankrul lemondott, a többség tehát a köteles loyalitás elleni bünnek tartotta az önálló bank követelését. Az önálló bank mellett határozati javaslatot adtak még be: Chorin Ferencz zsidó ügyvéd és Lichtenstein miskolczi kereskedő. Chorin a balközépen kezdett szerepelni, a fusiót többi társával elfogadta, csakis Simonyi ellenzékeskedése után hagyta el rövid időre a kormánypártot, nagy előnyére szolgált zsidósága, mert a magyar együgyü közvélemény azt hitte, hogy a pénz- és általában a bankügyhöz csakis zsidó, uzsorás vagy bécsi német érthet. A többség ugyan kilépéséért orrolt, régi politikai barátjai azomban szivesen emlékeztek reá,

hitték, hogy csintalanságát megfogja bánni és a tévelygő a régi akolba ismét visszatér, a többség tehát nem ellenszenvezett vele. Chorin kétségkivül ezen országgyülés kitünőségei közé tartozott, éles elmével birt, erősen érvelt, csinosan beszélt, szerénysége senkit sem sértett, az ország elsőrangu jogászai közé tartozott, a bankügygyel tüzetesen foglalkozott. Az ország pénzügyi viszonyait a takarékpénztárak, bankokkali összeköttetésénél fogva ismerte, mint ügyvéd ismerte az uzsorát, a földbirtok, ipar és kereskedelem nyomott helyzetét, elsősorban magyar önálló bankot óhajtott, de megelégedett volna azzal is, ha az önálló bankot az osztrák banktársulat alkotja meg, beszédében az ellenfél összes érveit megczáfolta, tüntetés nélkül kihallgatták, beszéde azomban nem hatott, mert a buta többség füleit osztrák gyapottal dugta be, a bankkérdés kormánykérdés volt, a többség a pótolhatlan Tisza Kálmán maradását többre becsülte az önálló magyar bank megalkotásánál ; ügyesen támogatta társa, Lichtenstein miskolczi kereskedő, ki bár ezen országgyülésen választatott be, közelismerésben részesült.

A viták október 27-én kezdődtek, az osztrák-magyar keringőt a poczkos, sárga-fekete bőrü, pápaszemes, pufók, duzzadt száju kis Wahrmann Mór kezdte meg ; az uj vivmányt következőleg ismertette :

A bankkérdés a kiegyezési kérdések egyike, mely a többiektül külön nem választható, mert a jelen kéreskedelmi szerződéstül gazdasági területünk megalapitása függ, felállithattuk volna kezdetben, mert akkor szabad kezünk volt, most azomban nem lehet. A

bankszerződés compromissum, nemcsak az osztrákok és magyarok, de a tudomány tanai és a gyakorlati élet közt; a bizottság legczélszerübbnek tekinti az önálló bankot, ez idővel meg is alkotható, de jelenleg az érczpénzzel fizető bank felállitása lehetetlen. Chorin és Lichtenstein hajlandók ugyan a közös bankra, de a jelen szerződést rosznak tartván, inkább az önálló bankhoz hajlanak, a külömbség nem nagy köztünk, mert a compromissumot mi is hiányosnak tartjuk, a bank felállitását nehézséggel járónak tartják ők is. Nagy előny reánk, hogy ezen szerződés által az osztrákok a bankfelállitás jogát elismerték, mit eddig tagadtak. Az osztrák bank főhibája volt eddig, hogy a magyarok iránti ellenszenvtül vezetve, a magyar üzletekre más elveket, más eljárási módozatot alkalmaztak, mit az uj bankszerződés megszüntet. Fő hiánynak tekintik, hogy az uj szerződés szerint a paritás hiányzik, ez, az állami befolyást tekintve, valótlan. Sajátlag a paritás csak abban van megsértve, hogy a fő közegeknél az osztrákok és magyarok egyenlő száma kimondva nincs, ez azomban a bankrészvényesek bizalmatlanságán tört meg. Chorin kevésnek tartja az 50 millió dotátiót, mi is kevésnek tartjuk, nem fogadhatjuk azomban el azt, hogy a banknak annyi pénzjegyet kell kibocsájtani, amennyit Magyarország hitele megkiván, ez helytelen, mert a bankjegy mennyiség a hitelezhetés mennyiségétül függ. A kontingentális (a meghatározott menyiségen felüli bankjegy kibocsájtás fedezetének szabályozása), vagyis a mennyiség meghatározása szükséges, mert az osztrákok attul félnek, hogy a ma-

gyarok, az osztrák pénzügyminister vissza fognak élni a bankkal, a 200 millió kevés, de 200 millióbul Magyarországnak 50 milliónál több nem adható. Egyébiránt szükség esetében a Magyarországnak a bank tartalékaibul többet is adhat, bár az 50 millió kétszeres összege annak, mit eddig a bank Magyarországban elhelyezett. Nem hiszem az önálló bank felállításának könnyüségét, mert a bank felállítása szilárd külföldi hitelt igényel, Magyarországnak hitele pedig gyenge, minden papirosa olcsóbb az osztrák papirosnál. Válságos időket élünk, a válsággal szemben az osztrákok és magyarok egyetértése szükséges.

Helfy Ignácz: 1867. óta a bankkérdés a legfontosabb kérdés, mert ez 1867. óta az első joglemondás.

Nem fogadom el elvi szempontbul, mert egy országnak sem szabad jogairul lemondani. Ha dualisztikus bankrul volna szó, nem csudálnám önök politikáját, mert azt kellene hinnem, hogy önök a dualizmus czélszerüségérül meggyőződve, azt a nemzetgazdászati létre is átakarják vinni, de az önök javaslata nem egyéb, mint a régi folytatása más czég alatt, mert megmarad a régi bankigazgatás, a bécsi székhely, a tőkét Bécsben osztják fel, az érczalap Bécsben marad. Mi az előny? semmi más, mint némely uj bankfiók felállítása, mit a bank már ugy is előzetesen megigért és a dotátió csekély felemelése. Önök sulyt helyeznek az uj igazgatóságra, mit azomban maga a törvény világosan megczáfol. Ne hintsenek

önök port a nemzet szemébe, de vallják be opportunitási politikájukat és ismerjék be, hogy Bécsben nem tudtak többet kivivni.

Ezek ellenében a pénzügyminister azt mondja: ezen szerződés vivmány, mert ezen szerződés az ország bankjogát elösmeri, a biztositott dotátió a legnagyobb, mit adni lehet. Ezenfelül a minister ur el van ragadtatva a bank kormányzatában nyert jogoktul. Én mindezt határozottan tagadom, mert elvitázhatlan jogunk elismerésre nem szorul, mert az utolsó inast is a bécsi bankkormányzat nevezi. Wahrmann már ügyesebben, a bankfelállitás lehetlenség hangoztatásával a nemzetre reá akar ijeszteni, ezt azomban én hazafiatlanságnak tartom, mert ezen ijesztés valótlan és ijesztése által a nemzet ellenségeinek kezébe fegyvert ad.

Általában Wahrmann ur érvelése nem uj, egyszerü ismétlése ez Lucam nyilatkozatainak, ki mindig a Gesamtreichrul beszélt. Ámitás az, hogy Magyarország bankjogának az osztrákok általi elismerése a bank jövendő felállitásának biztositéka; mert az ily szabadalmak rendesen meghosszabbittatnak. Nem reménylhető az önálló banknak a szabadalom elmulta utáni felállitása már és főleg azért sem, mert Magyarország hitelviszonyainak vezetése a jelenlegi csoport kezében marad és ezen vezetés alatt Magyarország közgazdasága nem erősödhet meg. Elvégre, mit kapunk mi jogainkruli lemondásunkért? kapunk $^1/_4$-rész bankot és ezért a 80 millió bank-adósságbul, mely bennünket semmi esetre sem terhel, elvállalunk 24 millió adósságot.

Valótlan a bank-alap előteremtésének nehézsége, mert hasznos vállalatra Európában pénz bőven van és én, bár bankár nem vagyok, biztositom a házat, hogy ha a magyar bank-alapitás törvénynyé válik, a szükséges pénzt márczius 24-éig aranyban és ezüstben előteremtem. Azt mondá a ministerelnök, hogy az önálló bankot kezdetben ő is akarta, de ez ő Felsége ellenkező akaratán tört meg. Ez fontos, mert ő Felsége a megerősitést megtagadhatja, de mert megtagadhatja, nekünk is kell tudni a királyi akarat indokait, ennélfogva ministerelnök urat ezen indokok közlésére ezennel felhivom. Tudom azt, hogy az osztrák bank hiveinek indokai a vita végeig elporlanak, akkor azomban azt fogják mondani, az idő letelik, a bank hitelét felmondja, összedől a világ, tessék választani a bankrotte és az egyesség között. Erre csak azt mondhatom, sajnos, hogy a kormány az ország ügyeit hanyagul kezeli és mindent az utolsóra hagy, de én a válságtul nem félek, mert azon magyar nemzet, mely kölcsönre három nap alatt 12 milliót aláirt, a bankra, ha kell, 24 óra alatt alá fog irni 36 milliót. Ajánlom különjavaslatomat.

Chorin Ferencz: A képviselőháznak nemcsak a nemzet méltóságát kell megvédeni, de őrködni kell az ország anyagi jólléte felett is, mert anyagi jóllét nélkül államisága költségeit sem fedezheti. A bizottság elismeri, hogy a bank jelen szervezetében az ország nagy hiteligényeit ki nem elégiti és mégis a régi szervezetet akarja fenntartani. Én elösmerem azt, hogy a valuta rendezetlensége sulyos közgazda-

sági csapás, az államjegyek azomban a baj megszüntetése varázsával nem birnak és azt tartom, hogy mig az egyensuly helyreállitva nem lesz, a valuta rendezése lehetetlen, nem fogadhatom el azomban azt, hogy a valuta rendezetlenségének minden sulyát Magyarország viselje és minden hasznát Austria élvezze, nem azt, hogy Magyarország érdekei felett egy bécsi csoport intézkedjék.

Én a kormány tiszta intencziőit elismerem, tudom azt, hogy a kormány a bécsi bankot, a bécsi bankkal kartell-viszonyban álló önálló bank alapitására szólitotta fel, sajnos azomban, hogy a kormány később visszavonult és igen kevéssel elégedett meg. Az előadó ur azt mondja, hogy ezen egyesség Magyarországot az osztrák banktul emancipálja és az ország hitelszükségletét fedezi, mindkettőt tagadom; tagadom az elsőt, mert a 26. §. szerint mindenrül a főtanács rendelkezik, az utolsó irnokig mindenkit ő nevez, Magyarországnak általában nincsen annyi joga biztositva, mint a bécsi köröknek, a tanács két magyar tagja nem képes sem a magyar papirosok kizárását, sem a magyar közgazdasági érdekekkel ellenkező irányt megakadályozni, de nem segithet a budapesti igazgatóság sem, mert köre igen korlátolt, nem elégiti ez ki a hiteligényeket sem, mert ha ezt hitte volna a bizottság, nem csatolta volna azon határozati javaslatot, mely a kormányt a hitel ki nem elégitése esetében ezt pótló administrativ rendszabályok tételére utasitja.

Javaslatunkban bebizonyitottuk, hogy az eddigi dotatió Magyarország hiteligényeit soha ki nem elé-

gitette, az 50 millió dotatió még kevésbé fogja kielégiteni, ha az ország termése jó lesz és vajjon mi fog történni, ha a bank az eddig Bécsben utalványozott 12 milliót az 50 millióbul levonja. Miután azomban tovább mennénk, ki kell jelentenem, hogy a magyar bankjegy semmi esetre sem tenné terhesebbé az államadósságok kamatainak és a vasutak kamatbiztositékának kielégitését, mert ezek arany- és ezüstben fizetendők, ezt eddig megszereztük osztrák bankón, ezentúl megszereznénk magyar bankjegyeken. Az adósságok kamataira nézve sem tenne ez külömbséget, nem pedig azért, mert az 1867: XV. t.-cz. azt mondja: hogy Magyarország az államadósság terheihez évenkint 30 millióval járul, de egy szóval sem kötelezi az országot arra, hogy osztrák bankjegyekkel fizessen, fizetnénk tehát forgalmi magyar pénzjegyeinkkel.

Téves az előadó urnak azon állitása, hogy ha magyar bank állittatik fel, a bankjegyek felett az államjegyek agióval fognak birni, mert a tudomány és tapasztalat szerint az érczfedezettel biró jegy mindig kedveltebb és értékesebb az államjegynél, ha tehát a két jegy közt értékkülömbözlet lenne, mindenesetre a fedezett magyar bankjegy lenne az értékesebb. Nem áll az, hogy Magyarország kereskedelme Austriával passiv lévén, a magyar bankjegy Austriába kifog szivárogni és a bank kényszeritve lesz bankjegyeit szaporitani, mi disagiót idézend elő, ennélfogva a fedezetlen magyar bankjegy értéktelenebb lesz, ez téves fogalom, mert passiv kereskedelmünket kiegyenlitendi nagyszerü terménykivitelünk ára.

Politikai tekintetben én az osztrák egyességnek barátja vagyok, de ezen érzelem daczára nem fogadhatok el oly határozatokat, melyek Magyarországra károsak, már pedig jó lélekkel senki sem mondhatja azt, hogy ezen bankegyesség, mely még 25 millió adósság elfogadását is maga után vonandja, Magyarországra nem káros. Ajánlom határozati javaslatomat.

Falk Miksa: Helfi képviselő ur azt állitja: a magyar hitelintézetek az osztrák banktól drágán kapván a pénzt, drágán adták ki, ennek következtében az üzlet emberei kényszerültek üzleteiket vagy megszoritani vagy a szédelgés terére lépni; ez téves nézet, mert a szédelgésnek fő ellenszere a magas kamatláb. Az osztrák bank is a kis kamatláb hibájába esett, mert a kamatlábat 1868-ban az escompte üzletnél 4, a lombardban 4½-re szállitotta, a nagy pénzpiaczok kamatjánál tehát csak féllel vett többet, a magyar válságtul azomban megijedve, 1869-ben 6½ és 7½-re emelte. Nem áll azon állitása, hogy az uzsora terjedését a bank okozta, mert a bank átlagba 4.888-on kölcsönözött, tehát a többi bankoknál csak ½ perczenttel drágábban, ez az uzsorát nem alapithatta meg, de okozta ezt részben az országos pénztőke-szegénység, részben az, hogy a vidéki takarékpénztárak a helyzettel visszaélve, a banktul hitelezett pénzt egyeseknek igen drágán adták kölcsön.

Ez okozta tehát azt, hogy jónevü vidéki kereskedő is csak 15—20 perczentért kapott kölcsönt. Második oka az, hogy a vidéki takarékpénztárak azért, hogy nagy osztalékokat adhassanak, nagy kamatra

kölcsönöztek. Ezen bajon némileg a dotátió felemelése és a fiókok felállitása fog segiteni. Ami a földbirtokot illeti, ez nem panaszkodhatik, mert a banque a földbirtoknak jelzálogkötvényekben 50 milliót kölcsönözött. Azon esetre, ha az osztrákok a mi jegyeinket el nem fogadják, mi sem fogadjuk el, mondja Helfi, mi ezt megtehetjük, csakhogy mi nekik többet fizetünk, mint ők nekünk. Helfi ur nem gondol a bankháboruval, de igenis imponál neki a király akarata és tudni akarja indokait, én nem vagyok kiváncsi és feleslegesnek tartom, mert ma már a javaslat nem az önálló bankrul, de oly bankrul szól, melyeket a király is elfogadott.

Chorin és Lichtenstein uraktul mindenekelőtt azt kérdem: hogy ha a magyar bank fel nem állitható, ezen egyezmény nem jobb-e a jelen állapotnál. Valóban a jelen állapot a finánczíák történetében páratlan, mert Magyarországban oly bankjegyek birnak kényszerforgalommal, melyekre a magyar kormány törvényes befolyással nem bir és még ez is azért sem tartható, mert a 10 év letelik, a banknak tehát tudni kell, mire egyezik, s mert eddig épen ezen bizonytalanság miatt Magyarországgal szemben ellentétes állást foglalt el, mi, ha kiegyezünk, valószinüleg saját érdekében is megszünik. Két ut marad tehát fenn: vagy a bankkali egyesség, vagy önálló bank. A bankkali egyességet mi sem tartjuk fényesnek, de mindenesetre jobb a mostaninál.

Amit Chorin és Lichtenstein a bank főtanácsárul és igazgatóságárul mondanak, az igaz. De ebben a

helyzet kényes, mert amit mi semminek tekintünk, azt a bank bureaucratái nagyon is soknak tartják, de én reménylem, hogy az egyesség után a Magyarország elleni féltékenység meg fog szünni. Az 50 milliós dotatiót Chorin és Lichtenstein keveslik, e részben csak kettő történhetett: a minimum vagy maximum meghatározása. Az általunk elfogadott minimal dotatió jobb, mert ez a szükséglet növekedésénél emelhető és ezt a bank megis igérte, az igéret megtartását biztositja az, hogy a bank a dotatiót 1863—72-ig 9 millióról 40 millióra emelte. Az 50 millió elegendő, miután jobb időkben a pesti kamara 63 milliót kivánt.

Chorin és Lichtenstein azt állitják, hogy az osztrák és magyar bankok jegyei közti értékkülömbség lehető, de azt hiszik, hogy ez nem volna nagy baj, sőt nem is várható, ha a magyar az osztrákkal egyenlő alapon és rendszer szerint állittatnék fel; elismerik azomban, hogy az osztrák contingentális rendszer, mit az osztrákok elfogadtak, helytelen, ezen rendszer szerint ugyanis 200 millió frt bocsájtatik ki rendes fedezetre, az ezenfelül kibocsájtandó összeg pedig azonnal érczczel fedezendő. Én részemrül nem tudom, hogy lehetne ezen contingentális rendszer szerint intézkedni. A másik baj az, hogy az osztrák szelvények más időben esedékesek, mint a magyarok, ez a külpiaczon félreértéseket idézhetne elő. A harmadik baj az, hogy mig külföldön az arany-, Austriában az ezüst-valuta divik, mindezek miután a kereskedelmi világban a bizalmatlanság, elv és szokás elegendő anyagot szolgáltatnak a bizalmatlanságra és a magyar bank bár-

mint kezeltessék is, a pénzvilág mindenesetre bizalmatlanabb lenne az ifju magyar, mint az öreg osztrák bank jegyei iránt. Tagadhatlan tény továbbá az, hogy azon pénzjegy, mely nagyobb körben forog, becsesebb és ezen forgalmi külömbség csakis ugy lehetne kiegyenlithető, ha az osztrák bank is kötelezné magát a magyar bankjegy kicserélésére, ez pedig, mint önök is tudják, a bécsiek nyilatkozatai szerint kivihetetlen.

Lichtenstein József nagyban és egészben ismétli Chorinnak a paritásra, az igazgatásra, az ország szükségletére kifejtett nézeteit, az 50 millió dotatiót kevésnek tartja azért is, mert a dotatiónak az adott tényleges hitel nem felel meg, a minister jelentése szerint ugyanis 1875-ben volt a dotatió 50 millió, kiadatott 39, 1874-ben dotatió 54 millió, hitel 34, 1873-ban 60, kivétel 38 millió. A dotatió emeltethetése nem garanczia, mert ez a bécsi főtanácstul függ, annyival inkább nem fogadhatja el, mert a törvényjavaslatba a minimum nincs bennt, ha tehát szükségünk lesz pénzre, mindig Bécsbe fog kelleni menni koldulni. Ez pedig igen szomoru, megkisérlették ezt a takarékpénztárak, hosszas kérelmek után kaptak 4 milliót egy csomó terhes kötelezettségek mellett. Általában a dotatió felhasználását nehéz megtudni, mert van eset, hogy egyesek, intézetek, vállalatok az engedélyezett hitelnek egy tizedét veszik igénybe. Abnormis a vidék helyzete szemben a fővárossal, 1873-ban a vidék hitele Pesttel szemben volt 73, két évvel később redukáltatott 18-ra. Nem csuda tehát, ha vidéken az uzsora uralkodik, helytelen a takarékpénztárak ellen intézett

támadás, mert ezeknek nagy érdemük van, már 1870-ben 140 milliót forgattak; a magyar papirosok értéktelenségének főoka a rosz gazdálkodás, nemcsak folytonosan deficzittel küzdünk, de a hiány mindig több az előirányzottnál, Bécsben az ellenségeskedés a centralistáknál ellenünk mindig megvan, a kormány Bécs ellen az abdicatió politikáját követi, ez helytelen, ajánlja saját javaslatát.

Széll Kálmán pénzügyminister: A bankügy Magyarországban csak önálló bank által rendezhető, az ellenzék által ajánlott insolvens bank azomban csak ártana. Nem fogadhatja el az önálló bankot, mert ez különbözletet idézne elő a pénzjegyértékben, hogy melyiknek és milyen lesz disagiója, az a bizalomtul, hiteltül függ, mit előre megjövendölni nem lehet; azt mondják, hogy javaslatom a helyzetet roszabbá teszi, ez nem áll, mert elismerem, hogy a megoldás nem kielégitő, de a helyzet roszabb semmi esetre sem lesz, a javulást biztositja a kormányok hatalmi paritása, a magyar érdekeknek a főtanácsbani képviselete, a budapesti igazgatótanács, a censorok választása, az uj fiókok. Az 50 millió dotátió nem keveselhető, midőn eddig 45 millió is csak egyszer vétetett igénybe. Ezen dotátió nem maximum és az nem képzelhető, hogy a bank a felemelést a sajtó és országgyülés ellenében megtagadja; anyagi helyzetünk javult, de épen azért azt zavaroknak és rázkódtatásoknak nem tehetjük ki. A mi politikánk a mérséklet és óvatosság politikája, a mi politikánk biztosabb és a jövő számára az ország érdekeit jobban megóvja, mig az önöké az

ország érdekeit veszélyeztetné, zavarokat és megrázkódtatásokat idézhetne elő.

Én a bankegyességet tökéletesnek nem tekintem, de oly modus vivendinek tartom, mely hitelszükségletünket biztositja, helyzetünket javitja.

Az előadó, a különvélemények beadói főleg a támadásokra szoritkoztak és állitásaikat ismételték; az ellenzék névszerinti szavazást kért, az ellenzéknek több tagja, a jeles Apponyi elfogadta a szerződést, báró Sennyey, sőt még a szélsőbalnak némely tagja is távol volt; sokan nem szavaztak, mert az osztrák bank meggyőződésükkel, kerületük egyhangu véleményével ellenkezett. A kormánynyal szavazott 210, ellenzette 109, távol volt 125. Tisza Kálmán tehát ezen fontos kérdésben 101 többséggel győzött és ezen nagy győzelem már előre biztositotta a vámszerződésbeni diadalát, mert a bankkérdés valóságos országos kérdés volt önálló bank nélkül; az önálló vámterület vagy belvámok semmit sem érnek, mert az iparhoz és kereskedelemhez pénz és hitel kell, a pénz és hitel pedig önálló bank nélkül lehetetlen; a bankkérdésbeni győzelem a későbbi diadalt már azért is biztositotta, mert a képviselők ezen kérdésben nem Austriának, de a bécsi zsidóknak hódoltak meg, azok tehát, kik egyeseknek meghódoltak, nem állhattak ellent Austriának.

A bankdiadal után a kormány beterjesztette a büntető törvénykönyvet. A büntető törvénykönyv égető szükséget képezett, mert rendszeres büntető törvényünk nem volt, a régi törvények elavultak, a fejváltság, a kis

és nagy hatalmaskodás büntetései, habár a törvényben bent voltak, ellenkezvén a kor szellemével, a viszonyokkal, nem alkalmaztathattak; a vétségek és büntettek külömböző nemeire a büntetések megszabva nem voltak, a lopás, rablás, verekedésekre, gyilkosságra sem voltak szabatos törvények, a birák tehát saját belátásuk és meggyőződésük szerint itéltek, ugyanegy nemü gyilkosságért az egyiket felakasztották, a másikat elitélték három évre; lopásnál az egyiket megbotozták, a másikat évekre is elitélték. S mindez történt azért, mert szabatos törvényeink nem lévén, a birák kényök szerint itéltek. A politikai bünök és vétségeknél még gyarlóbb volt a helyzet; a felségsértés és hűtlenség eseteit a törvény drákói szigorral büntette; mig Magyarország önálló volt, a szigoru törvényt ellensulyozta, az ellentállási jog, az országgyülés biráskodása; a király alkotmányellenes rendeletei ellenében a nemesek ellenállási joggal birván, felségsértésnek és hűtlenségnek csakis a király személyének fegyverreli megtámadása, a király elüzését czélzó nyilt lázadás, az ország ellenségeiveli szövetkezés tekintetett; a király és kormánya perbefogathatott bárkit, de az illető felett az országgyülés biráskodott; tehát csakis a valódi bünöst itélték el és ha néha a pártszenvedély a helyzetet uralta, a következő higgadtabb országgyülés az igazságtalan itéletet megváltoztatta. Mindezt azomban az osztrák uralom megváltoztatta, az országgyülés helyett itéltek a király által kinevezett, a királytul fizetett és általa bármikor elmozditható birák; az ellentállási záradékot Lipót alatt eltörülték, a tör-

vény el volt magyarázható, a magyar polgár élete és vagyona hajszálon függött. Az 1848-iki törvények kimondták a szólásszabadságot, az önálló belkormányzatot, de meghagyták a felségsértés- és hűtlenségrül szóló törvényt, ezek világosak nem lévén, a kormány bárkit perbe foghatott, sőt el is fogathatott volna; nem tette pedig azért, mert a nemzet megpuhult, a megyék a politika központját nem képviselték, a népgyülések vonzerővel nem birtak, az országgyülés a nemzetet felszítta, a kormányok engedékenyek, türelmesek, aluszékonyak voltak, a közösügyi rendezést a nemzettel meg kellett kedveltetni. A birákat a törvény ugyan elmozdithatlanokká tette, az elmozdithatlanságra alapitott birói függetlenség azomban csak elmélet, de nem valóság.

Az elmozdithatlanság a birót biztositja a durva, erőszakos, nyilt elcsapástul, de nem biztositja sem állását, sem jövendőjét, mert a birót a minister nyugalomba helyezheti, és pedig nyugalmazhatja: ha hanyag, ha kötelességét elmegyengeség vagy kora miatt pontosan nem teljesiti, ha rest vagy megvesztegethető; a legfőbb törvényszék birája ezen diszes állást 50 éves koránál hamarább nem éri el; a birák nagyobbrésze minden időben közelebb van a 60, mint az 50-hez, már pedig a 60 éves ember minden országban öreg ember, az eleven eszü, éles itélőtehetségü művelt biró mindenesetre alkalmasabb a 30 évesnél, mert ez alig rázván le az iskola porát, nem birhat annyi ember- és ügyismerettel, mint a 60 éves, ha ez idejét tanulásra és gondolkozásra forditotta, de mig a fiatalember munkaképtelenségében a léha kö-

zönség kételkedik, az öreget mindenki kész tehetetlennek tartani, ha tehát a minister a politikájának ellenszegülő birót nyugdijazza, ez senkinek sem tünik fel. A biró, ki a hivatal lajtorjáján gyakran nélkülözéssel emelkedik a magas fokra, kinek családja van, gyermekei, kiket nevelni kell, nagyon jól tudja azt, hogy a ministertül függ, görcsösen ragaszkodik állásához és mert a Catók és Cincinatusok faja kiveszett, engedelmeskedik.

Függővé teszi családja, hiusága; miután a nőtlenség nem birói minősitvény, a birák igen kis kivétellel házasok, a család érdeke azt kivánja, hogy fiát mihamarább hivatalba juttassa és tolja előre; a dacz, az önállás a ministereknél rosz ajánlat, a függetlennek kikiáltott biró is tehát a hatalom előtt meghajlik. A családi érdekhez járul a hiuság; minden önérzetes ember mindig felfelé igyekszik, elnök óhajt lenni, sokat egy keresztecske is elkábit és függetlenségét eltemeti, mert az emelkedés, a kitüntetés a hatalomtul függ.

A biró nem alkalmas a politikai biráskodásra, mert a hivatalnok a politikai helyzetet és hangulatot, a szereplő egyéneket nem ismeri, a hosszu szolgálat a szabadságérzetet elöli. Korunk az irka-firka, az alakiság, a paragrafusok kora, törvényeink homályosak és hiányosak, a birójelöltnek tehát igen sokat kell tanulni, a törvények tanulmányozása ennélfogva az ifjunak egész idejét igénybe veszi, mint készülő ifju tehát a politikai tudományokat elhanyagolja, politikai ismereteit csakis a röpke, felületes hirlapirodalombul szerzi, melyet az egyéni haszonvágy és pártszenvedély

ural, vagyis az ország helyzetét már mint ifju nem ismeri; 24 éves korában jut be a birói karba, az ország, a társadalom viszonyait nem tanulmányozhatja, mert a könyv drága, gyenge fizetéséből alig nélkülözhet néhány forintot a jogász könyvekre, de ideje sincs reá, mert 1 óráig hivatalos teendőivel van elfoglalva, ha jogi tanulmányait nem folytatja, ismereteit fel nem eleveniti, elfelejti amit tanult és elbutul. A birói osztály jellege is bureaucratikus, a biró tehát főnökével ellentétes érzelmeket nem táplálhat, mert külömben kiboszantják, mellőzik, az ellenzékkel, a szabademberekkel nem érintkezhetik, mert ezáltal gyanussá lesz, a gyanus nem emelkedhet. A biró tehát folytonosan a hatalom körében forog, a jelesebb, miután csak parancsszóra gondolkozhatik és önérzetes észjárását el nem ferditheti, az országos viszonyokkal inkább nem foglalkozik; az érdekvadásznak, a butának világitó tornya a ministerelnök, ez tehát az országos események, hangulatviszonyok, egyének tanulmányozása helyett kártyával, borral, asszonyokkal mulat. Aki pedig az események indokait, az uralgó eszméket, a szereplő egyéniségeket, a kormányzatot, a közjogot, a nemzet és kor kivánalmait nem ismeri, az politikai vádlottak felett méltányosan és igazságosan nem biráskodhatik, mert kétségkivül bárki vezesse is az ország kormányát, az iránt, mint a nemzet meghatalmazottja iránt, ministeri minőségében tisztelettel tartozik, bármily legyen is a törvény vagy ministeri rendelet, annak egyes polgár ellene nem szegülhet, bármily káros, rosz és igazságtalan legyen valamely törvény

vagy intézmény, azt erőszakosan lerombolni nem lehet. A cselekmény megállapitásában, a büntetés kiszabásában nagy külömbséget tesz az, ha a vádlott oly kormányt vagy ministert támad meg, amely kormány a hatalomra vesztegetéssel vagy erőszakkal jutott és hatalmát külpártfogás-, erőszak- vagy vesztegetéssel tartja fenn, amely ministerrül mindenki tudja, hogy kézcsókoló szolga, megveszteget az ország érdekeit áruló aljas egyéniség; kevésbé büntethető oly intézmény elleni támadás, mely az országra veszélyes, méltóságát sérti, mesterségesen vesztegetéssel, árulással vitetett keresztül; nagy külömbséget tesz, ha a vádlottak törvényes gyülekezetekben, értelmes közönség előtt vagy az utczán támadnak, ha a helyzet megváltoztatására, az aljas minister eltávolitására a törvényes eszközök nem hiányzanak. Mindezt csakis a közjogban jártas, független, a politikai viszonyokat, eseményeket ismerő biró itélheti meg, ki ezeket nem ismeri, az előtt a szálka is gerenda; ki a kormánytul nem független, az a szavakat, kifejezéseket is elmagyarázza.

Nagy a bióságokkal együtt járó hiba, a tekintély-kultus. A biró a hatalom hódolatában vénül meg, midőn hivatalát megkezdi tiszteli és tiszteletet kiván minden feljebb valója iránt, kárpótlási hajlambul zsarnokoskodik a hivatalszolga, és a közönség szegényebb része felett, midőn a kitünőbb birói polczra emelkedik, már akkor egy csomó alárendelt hivatalnok és nagyszámu közönség felett hatalmaskodik, az ily kis kényur előtt tehát, kinél az ember a hivatal-

noknál kezdődik, ki az igazságot főnökének sohasem merte megmondani, ki a ministernek csak azért nem csókolt kezet, mert nem kivánta, ki kényelemben él, ki a minister kegyelmébül családját elhelyezte, a legfőbb tekintély vagy közegei megtámadása valóságos lázadás; a birói kar szolgasága Magyarországot századokig igen érzékenyen sujtotta, három század óta a magyar törvénykezés évkönyveiben nem találunk egyetlen egy birói itéletet sem, mely a királyi ügyész által bevádoltat felmentette volna; mióta tehát Magyarország államisága és önállása megszünt, a polgárok élete és vagyona a király és német ministerek kegyelmétül függött, mert a törvény rosz, a birák nyomorultak voltak. Mig a kard a nemesség kezében volt, mig a császár az állandó hadsereget meg nem alkotta, a nemesség vitézsége és hazafisága időnként megvédte a jogot; midőn azomban III. Károly az állandó hadsereget szervezte, a határőrvidéket megalkotta, a kard az ágyuval, a lelkesedés a fegyelemmel nem birt megküzdeni, a nemzet szabadon csakis az országgyülésen szólhatott, az országgyülést azomban, midőn a király a nemzet segélyét nélkülözhette, nem hivta össze. V. Ferdinánd alatt Metternich herczeg a magyar bíróság szolgaságárul meggyőződvén, a nemzet szabadabb fiait perbe fogatta és elitéltette. A szabadelvü nemes urak belátván a rosz törvényektül, a szolgalelkü biráktul fenyegető veszélyt, a büntető törvénykönyv alkotását szorgalmazták, de kivánták ezt azért is, mert régi törvényeink elavulván, az uj törvénykönyv megalkotása a személy- és birtokjog érdekében korszükséget képe-

zett. A büntető törvénykönyv elkészült, a koreszmék magaslatán álló Deák Ferencz azomban, kinek önálló eszméi voltak, ki nemcsak azért akart codexet, hogy az országot egy csomó rosz törvénynyel biztositsa, hogy az ország lakosai életének és vagyonának urává a szolgai birákat tegye, de épen ellenkezőleg: törvényt akart hozni az egyéni szabadság biztositására, az esküdtszékek behozatalát követelte. Az esküdtszékek nem tetszettek a kormánynak, nem a kevély felsőháznak, melynek gőgös tagjai méltóságukat sértve hitték a tekintetes urak biráskodása által, a kormány tehát a szabadelvü javaslatot a főrendek által visszavettette. A zavart, a személy- és vagyonbiztonság hiányát nevelték a későbbi események. A kényuralom behozta Magyarországba is az osztrák büntető törvénykönyvet. Az osztrák doktorok, kik jószágkobzással, örökös börtönnel, akasztófával büntették a szabadeszmék hőseit, nőies gyengédséggel, anyai szeretettel karolták magukhoz a söpredéket, a rablókat és tolvajokat. Az osztrák törvénykönyv szerint a gyilkost, ha büntetten nem érték vagy maga el nem ismerte, nem marasztották el, hasonló nagy kedvezményekben részesitették a rablókat és tolvajokat, az okosabb gonosztevők tehát feszély nélkül üzték mesterségöket. De a börtön sem javitott, mert a botot, a bilincseket eltörölték, a munkát beszüntették, a rabokat jó élelem és öltözettel látták el, a rabot neje, vagy rokonai czinkostársai, pajtásai meglátogatták, borral, sülttel, dohánynyal ellátták, nagy munka idejében szabadságidőt kaptak, a rabok egymással szabadon érintkezvén, terveket készitettek az

uj rablásokra, a rab a börtönben kényelmesebben lakott, jobban étkezett, mint saját házánál, vagy uránál, az inyenczek tehát visszavágytak a rabpalotába és ha 1848 előtt a büdös megyei börtönöket a bün iskoláinak tekintették, az osztrák-magyar börtönök már akadémiái voltak. A birtok- és személybiztonságot nagyban megrontotta a cselédtörvény, 1848. előtt az ur a cseléd felett korlátlan apai hatalmat gyakorolt, megfenyitette és ha kötelességét elmulasztotta, elcsapta; 1849. után azomban az absolut kormány minden becsületes embert ellenségnek tekintett, minden országban a cseléd a legjobb kém, a birodalmi érdek tehát a szolgáknak az uri hatalom aluli felmentését ajánlotta, a kormány tehát laza törvényeket, részrehajló cselédszabályokat, hozott és ezenfelül hivatalnokait a cselédek pártfogására utasitotta; voltak esetek, midőn egy gyenge poférl egy művelt 60 éves uri asszonyságot vason szállitottak 8 mértföldnyire és egy öreg urat hasonló esetért a gendármok szekeren vittek a biróság elé; a cselédet ellenben a lopásért, hanyagságért, károkért, orgazdaságért gyengén büntették; meglazult tehát a fegyelem, a gazdasági tisztek, hol az ur távol volt, szövetkeztek a cselédekkel. A bünök szaporodását nagyban és erősen elősegitette a katonaságnak a polgári biráskodástuli kivétele, ez 1848. előtt is megvolt, de ekkor nem sokat mókáztak, a katona urral rövid uton megbánatták a bünt, akkor azomban a katonaság 60,000-et, vagyis a mostani katonaság 20 százalékát tette, tehát hasonlithatlanul kevesebb volt a bünkiváltságolt osztálya. A cselédek fegyelmetlensé-

gét később helyrehozták némileg a hatósági cselédszabályok. Általában azomban a személy- és vagyonbiztonság helyre nem állhatott, mert szabatos büntető törvénykönyv nem lévén, a birák majdnem minden megyében különbözőleg itéltek.

A büntető törvénykönyv alkotását tehát mindenki kivánta, a kormányok azomban minden nagyobb művet üzletnek tekintettek, nagyban jutalmazták és egyes kedvenczeikre bizták; a megbizottak, hogy munkájuk nagyobbnak látszassék, lomhán dolgoztak, pedig a büntető törvénykönyv csak egy német büntető törvénykönyv forditása volt, mit évek helyett fél év alatt is le lehetett volna forditani, mert semmi uj eszmét nem tartalmazott, az ország jellegét, szokásait mellőzte és politikai tekintetben a kényuralmat pártolta. Ellenkezett ez az 1843-iki munkálat alapelveivel is és valószinüleg azért is késtek beterjesztésével, mert Deák Ferencz a szabad eszmékhez hiven ragaszkodott, a balközép szabadelvü eszméket pengetett, a Deák-pártban volt néhány valódi szabadelvü, ha tehát az ellenzék a törvénykönyv politikai kényuri eszméit megtámadja, ez könnyen szakadást és az ellenzék diadalát vivhatta volna ki, a hatalmi eszély tehát türelmet ajánlott, várakozást parancsolt. 1877-ben már a viszonyok egészen megváltoztak; Deák Ferencz meghalt, halála ósdi barátainak szabad kezet adott, a balközép bevonta zászlóját és ellenzéki hagyományairól lemondott, az osztrák eszmék naponta terjedtek, a szélsőbalt szakadár forradalmárnak festették, alapjánál fogva kormányképességgel nem birt, a mérsékelt vagyis

személyi ellenzék többjei királyibbak voltak a királynál, ki lehetett tehát tüzni a német programmot.

A jó büntető törvénykönyv kellékei a következők:

1. A személy és tulajdon biztositása.
2. A törvény előtti egyenlőség.
3. A bünös cselekmények világos, érthető fogalmazása.
4. A személy és tulajdon megsértéseérti elégtétel.
5. A büntettek és vétségek, kihágások megbüntetése.
6. A sértéseknek és büntetteknek arányos megbüntetése.
7. A büntetések közti igazságos arány.
8. A király, állam és alkotmány biztositása.
9. A király személye, az állam és alkotmány, a társadalom ellen elkövetett merényletek, sértések és cselekmények megbüntetése.
10. A személy és birtok szabad védelme.
11. Nyilvános eljárás.
12. A bünösök lehető javitása.

Ezen törvénykönyv a felsorolt kellékeket csak részben birja, némi tekintetben túllő a czélon, a rend védelme ürügye alatt a kényuralmat biztositja, a birákat túlságos hatalommal ruházza fel, telve van érzelgő nyavalygással, aránytalanul büntet, a nyilvánosságot mellőzi, a birói, a kormányi, a hatósági önkénynek tág teret nyit a kihágásokruli törvényekkel Ma-

gyarországbul valóságos rendőrállamot alkotott és Austriának illetőleg a közbirodalom csendőrjének csapott fel.

Nem biztositja a személy és tulajdon biztonságát, mert ugy a gyilkosságnál, mint a vagyon megtámadásánál a bünösnek számos kibuvó ajtót ad és a büntetés meghatározását a bíróra bizza. A halálos büntetéssel ugyanis csak a szándékos gyilkost sujtja, erősen enyhitő körülménynek tekinti a részegséget, 10 év a maximuma az erős felindulásban elkövetett gyilkosságnak, 5 évig terjedhető, ha a meggyilkolt a gyilkost vagy családját megsértette, már most vajjon van-e oly ostoba gyilkos, ki a szándékos gyilkosságot elismerné? ilyen marha, bármily vadállat is, ritka eset ez már azért is, mert a gyilkosságok legtöbbnyire rablással vannak összekötve, a gyilkos vagy rabló tudván azt, hogy a részegség mentő körülmény, megiszik egy liter bort, részegséget szinlel és ezáltal nyakát mentesiti, visz magával egy jó bunkós botot vagy fejszét, mi ügyes erős ember kezébe elégséges gyilkoló eszköz, bemegy a kiszemelt áldozathoz, pénzét, drágaságait kéri, vajjon a megtámadott erkölcsi szónoklattal válaszol-e neki? Biz azt nem teszi, de kiszidja, ez már 5 évi maximumra szállitja le a büntetést, vagyis ha a birónak tetszik, leszállithatja egy évre is, mert a törvény azt mondja: 5 évig terjedhető, tehát nem állapitja meg a legkisebb büntetést; hasonlóan leszállitható a verekedésbül származó gyilkosság, mert először a korcsmában, az utczán vagy magánházban, ha legyilkolásra kiszemeltet felkeresi,

bizonyosan nem zeng neki dicséneket, de őt, szeretőjét, családját rágalmazza, erre természetesen az áldozat sértőleg felel, ez már elegendő a büntetésnek 5, sőt 1 évrei leszállitására és én valósággal ismertem is egy fiatal legényt, ki két külömböző alkalommal két legényt ölt meg és mindössze három évig ült Illaván; az ily gyenge büntetés nem elégtétel egy emberélet kioltásáért és nem ijeszt, de sőt inkább bátorit a gyilkosságra. Nincs ez arányban az 50 forinton felüli lopással, mert a lopás vétsége 5, a rablás 15 évig terjedhető fogsággal büntethető, de a lopás büntetése sem elég szigoru, mert ha a biró urnak tetszik: a lopás bünteényét 1 esztendő és 1 napban határozhatja meg.

A büntetések közt nincsen semmi arány, az állatokkali közösülés büntetése 1 év, a protestánsok közti házasságtörés 3 hónappal, a katholikusok közti semmivel sem büntetendő ; a családi titkot felfedező hivatalnok, orvos, szülésznő, mi gyakran a család jólétét, boldogságát szétrombolja, 3 hónap, ellenben a rágalmazásé fél év és 500 frttal, és pedig rágalmazásnak tekinti a törvény már azt is, ha az ügyvédet, orvost, mérnököt, birót, hivatalnokot csak ostobának is mondjuk; ha a császár-király katona tisztjét, ugyszinte a hadsereget az ismételt gyors visszavonulások daczára ügyetlennek, gyengének, gyávának mondja, büntetése 1 év; 5 év a legkisebb büntetés a pénzhamisitónak. Az osztályok, nemzetiség, hitfelekezet megtámadásának minimuma 5 év. A párbajt vivó 1 évig, az ellenfelét megölő 5 évig terjedhető fogságra büntethető, már pedig vannak esetek, midőn a társadalmi köve-

telmények szabályai szerint, ha a párbajozók egymásba semmi kárt nem akarnak is tenni, kénytelenek megvivni, ellenben, amely párbajnál a feltételek szigoruak, hol vontcsövü pisztolyokkal barierre vivnak, többször lőnek, hol a párbajt az egyik fél a másikra nagy ok nélkül reá erőszakolja, ez már menthetlen szándékos emberölés és mégis a biró tetszése szerint büntetheti. A büntetésnek a büntettek és vétségek minden nemeibeni határozatlansága, valóságos bün-inger, mert a gonosztevő mindig a legkisebb büntetésre számit, általában ezen törvénykönyv legenyhébb a gonoszakra és legszigorubb a becsületesekre.

A politikai büntetteket és kihágásokat tárgyaló része valóságos reactionarius mű, mert az önállás eszméjével ellenkező jogokat állit fel, a hatósági személyeket túlságos tekintélylyel ruházza fel, a büntető hatalmat a kormánytul függő egyénekkel gyakoroltatja. Felségsértésnek minősiti az Austriávali kapcsolat megváltoztatására, az Austria megcsonkitására irányuló cselekvényt és örökös fogsággal bünteti, felségsértésnek kereszteli az osztrák kapocs és Austria épsége elleni, a gyülekezetekben élőszóvali és irás- és nyomtatványbani izgatást és 5 évtül 10 évig terjedhető fogsággal bünteti az osztrák szövetség s az Austriával 1867-ben kötött egyesség megtámadását; mint már munkám előbbeni köteteiben is megvilágitottam, politikai szükség volt ezen szövetség, fenntartását érdekeink kivánják, de ezen egyesség nem csodamű és számos módositásokat igényel. Az Austriával kötött egyességben Magyarország közjogilag Austriába nem csak be nem olvadt, sőt önállását fenn-

tartotta, miután pedig önállását fenntartotta, a magyar polgár az Austria ellen nyilvánitott véleményeért kérdőre sem vonható, ez csakis azon esetben lehetne alkalmazható, ha a közösügyi szerződésben ez kiköttetett volna, ha magyar alattvaló Austriát fegyverrel támadná meg. Ez valóban a világ közjogában egyedüli eset, nem tudunk reá példát, hogy Anglia Francziaország ellen Angliában, Francziaország Anglia ellen Francziaországban elkövetett politikai cselekményért alattvalóit megbüntette volna, sőt az illetők kiadatását kérte volna is; az ilynemü törvény, habár kölcsönös is, az önállás, az állam függetlenségének feladása, az állami önállás, az állam teljes függetlensége szent és jogos, amelyet feladni gyávaság és melyre törekedni kötelesség; ma ezen eszme valósitása czélszerütlen és kivihetetlen, de miután a politikában semmi sem lehetetlen, jöhetnek oly idők, midőn ez nemcsak czélszerü, de kivihető is lesz, — a törvény azomban nemcsak márul szól, de a távol jövőt is kötelezi, ezen törvény tehát az ország függetlenségérül ugyan nem nyiltan, de álczázva, lemondott, mert a függetlenségi eszme megbüntetése, az eszmének eltörlése, a sikernek lehetetlenitése. A cselekmény megbüntetése még türhető, mert cselekmény alatt testi támadást értünk, az ily mérvü támadás határos a forradalommal, józan, épeszü emberrül azomban feltételezni nem lehet, hogy egyedül, az országban lévő idegen katonaságot, dohányt, vasuti kocsit sat. megtámadjon, az Austria elleni csapattoborzás, az austriai területnek megsértése már hasonlag büntetendő cselekmény, mert Austria szövetségesünk, a szövetség czélja a közös jólét, a közös

érdek védelme, azt tehát a szövetséges társ nem türheti, hogy területén szövetséges társa elleni merényletek készittessenek elő, de az ilynemü merényletek egyenlően büntettessenek, mert Magyarországban csak egy nemzetfelség van, a magyar nemzet felsége, ennélfogva Magyarországban mint felségsértők csakis a magyar nemzet felségének megtámadói büntethetők és más cselekmény ezen keretbe nem vonható. A jog fogalmával, a szabadság eszméjével ellenkezik azon szakasz, mely 5—10 évig bünteti azon polgárt, ki gyülekezetben élőszóval vagy irásban, nyomtatványképekben felségsértésre izgat, vagyis miután már a megelőző szakaszokban felségsértési bünt képez a közös ügyek, az osztrák állami kapocs megtámadása, igy büntetendő mindenki, ki a közös ügyeket megtámadja, roszalja, azoknak módositását, megváltoztatását, eltörlését ajánlja. Ezen szakasz a függetlenség eszméjét elevenen eltemeti, lehetetlenné teszi, hogy hivei a fennálló törvényt megváltoztassák, mert ez forradalom nélkül csakis az országgyülési többség által kivihető, az országban van 800,000 választó, ezeket kell tehát az ellenzéknek megnyerni, ezeknek csak töredéke tudja, mi a közösügy, a nagy többség tehát csak a gyülésekben mondott beszédekkel, a nyomtatványokban kifejtett eszmékkel megnyerhető, ez azomban a büntető törvény miatt lehetetlen, mert az ily nyilatkozat 5—10 évig büntettetik. Túlszigoru a hivatalnokok, küldöttségek, választmányok közegek és a vaspályai személyek, a rendőrök, csőszök, erdő- és folyamgátőrök, vadászati felügyelők megtámadóinak 3 évig terjedhető büntetése; ezen egyének nagyrésze

goromba és erőszakoskodó, sokszor a tettlegességet sértő, kihivó nyegleségükkel maguk idézik elő, az elkeseredett embert tehát, ha a hozzá hasonló ember megsérti, büntetni valóságos barbárság.

Ezen törvénykönyv sérelmét emeli a birói mindenhatóság és a kormány korlátlan befolyása. Alig van határozott büntetés némely büntények és vétségekre, a legkisebb és legnagyobb, és másokra ellemben csak a legnagyobb büntetés van megállapitva, minden tehát a birák kénye és jókedvétül függ; a bizonytalanság már magában is nagy hiány, mert józan fogalmak szerint a biró feladata a vizsgálat, a cselekvény constatálása és a törvény szószerinti alkalmazása; alkalmazásától csak azon esetben térhet el, illőleg belátása szerint csak azon esetben itélhet, amelyrül a törvény nem gondoskodik; ezen törvénykönyv azomban a bíróra bizva a törvény magyarázatát és a részletes kegyelmezést, a legnagyobb és legkisebb büntetés közti választás, vagy az ezek közti büntetés megszabása által a bíróság törvénymagyarázati, a kisebb büntetés kiszabása által pedig kegyelmi jogot gyakorol, melynek elseje a törvényhozást, a második pedig a királyt illeti; a bíróságnak ezen joga valóságos eszmezavart idéz elő, mert a bíróság egy és ugyanazon nemü büntettben a változó birák meggyőződése és szeszélye szerint külömböző itéletet hoz. A birák kényuralma nagy előny a kormányra, mert politikai perekben a birákra ráparancsol, ellenségeit elitélteti, barátjait felmenteti, anélkül, hogy érte a kormányt egyenesen vádolni lehetne, mert a birák elméletileg és papiroson függetlenek. A kormányi és birói mindenhatóság embe-

rei azzal érvelnek: a kormány a többség kifolyása, a kormány tehát roszat nem akarhat, a kormány tetteiért felelős; nem áll azomban sem az első, sem a második érv, mert midőn a nemzet alszik, vagy erkölcsileg meggyengül, mi gyakori eset, a képviselőházat nem a valódi többség, de a hatalom, az érdekszövetség, a vesztegetés és félelem választatja meg; a kormány tehát már ez esetben nem a nemzet valódi többségének kifolyása; gyakran megtörténik, hogy a kormány elveit kormányzata alatt megváltoztatja és hatalmával és befolyásával a többséget a programmjában kimondott elveitül elcsábitja és saját megváltoztatott elveit elfogadtatja, tehát már ez esetben sem a többség kormánya, mert a nemzet csak a választáskor nyilatkozhatik. Peres ügyekben nem biztositék a kormányfelelősség sem, mert a kormány csakis saját és közegei tetteiért felelős, a birói itélet pedig a birák cselekménye, a birákat nem nyilván, nem trombita szóval nyeri vagy félemliti meg, s mert ez a biróra szégyenletes, a biró, mig a kormány uralkodik, ezt nem vallja be, sőt azután sem, mert a hódolás szégyen a hódolóra.

A biráskodó közeg pártatlansága a jó törvénynyel egyenlő biztositék, a törvény elcsavarása általában a rosz törvényeknél még többet ártottak; a szabad polgárisult államok: Anglia, Francziaország, Belgium, Olaszország a kinevezett birák függetlensége felett már rég napirendre tértek és az egyéni szabadság és biztonság garantiáját (biztositékát) a szabatos, határozott törvényekbe és az esküdtszéki rendszerbe helyezték és valóban ez is a legerősebb biztositék, mert az esküdt a

kormánytul nem függ, az esküdtek száma nagy, az esküdtszék sorsolás utján alakul, a kormány vagy a fél tehát nem tudhatja, ki fog felette biráskodni, és pedig annyival inkább nem, mert a tárgyalás megkezdése előtt a vádlott, mint az államügyész bizonyos számu esküdteket indokolás nélkül eldobhatnak, ellenben a bíróságoknál a fél egyik birót sem kifogásolhatja, mig a rendes bíróságoknál a kormány vagy egy tekintély is kieszközölheti, hogy a per a nekik kedvező bírósági osztálynak adasson át tárgyalás végett, tudja mindenki, ki lesz az előadó, az előadónak megnyerése pedig már fél győzelem. Bünvádi ügyekben az eseménynek, a vádlott személyének, indokainak ismerete nagy előny, a biró az eseményt a megejtett vizsgálatbul ismeri, a vizsgálóbiró érdekelve lehet a vádlott iránt, lehet elfogult, lehet hanyag, a bíróság csakis a vizsgálatbul ismerheti az eseményt, az egyént, az esküdt azomban egy városban vagy legalább egy megyében lakván a vádlottal, ismeri a vádlottat és az eseményt, ismeri jellemét, ismerheti még indokait, ismeri a vizsgálatot, tehát mindenesetre biztosabb tudomással birhat a szegedi vagy győri lakos a Szegeden vagy Győrben elkövetett cselekményrül, mint a pesti biró. A bünös cselekmény megbirálásánál nagyban szerepel az indok, az egyéniségek jelleme, az emberölés, a törvény fogalma szerint és elméletileg tekintve, mindig megtorlandó bünös cselekmény, a biró a gyilkos büntetését a legkisebbre leszállithatja, de a gyilkost fel nem mentheti, mert őt nem lelkiismerete, de a törvény vezeti, az emberölés azomban becsületes emberek fogalma szerint lehet emberileg jogos és meg nem

büntethető cselekmény; Erancziaországban egy asszony lelőtt egy nyomorult rágalmazót, ki zsarolási czélbul becsületét sértette és rágalmát nem vonta vissza, az esküdtszék az asszonyt felmentette és az itéletet egész Francziaország helyeselte; vajjon, ha valaki egy becsületes embert jellemében erősen megsért, ezt sértése és rágalma által párbajra kényszeriti és a párbajban megöli, meg kell-e ezt büntetni? törvény szerint igen, de emberi fogalmak szerint ez jogos önvédelem; vajjon, ha egy nyomorult uzsorást, ki százakat koldusbotra juttat, ha egyik adósa, kit és családját végtelen nyomorba döntött, felhevülésében, bánatában meglövi, ellehet-e azt itélni? a törvény szerint igen, a becsület fogalmai szerint azomban nem, mert a veszett kutyát mindenki agyon ütheti, pedig ez ellen mindenki védheti magát, ellenben az uzsorás ellen senki. Vajjon, ha egy hazaáruló gazsága ismeretes, de bizonyitékokkal nem igazolható, ha az esküdtszék elitéli, vajjon helyesen cselekszik-e? kétségkivül igen és ezt az esküdtszék teheti, mert őt az alakiság csak részben köti, az esküdt lelkiismerete, benső meggyőződése szerint mondja ki a bünöst vagy ártatlant, a biró ezt nem teheti, mert ő, ha a cselekmény a törvénykönyv szerint a törvény megsértése, köteles a bünöst a törvény rendelete szerint büntetni.

Az ósdiak, a filister birák, a birói és kormány-mindenhatóság emberei az esküdtszék ellen kettőt hoznak fel.

Az esküdtszék tudatlan, műveletlenekbül alakul, a törvényt nem ismeri, ennélfogva helyesen nem biráskodhat.

Magyarország külömböző nemzetiségekbül áll, a nemzetiségek egymást gyülölik, a nemzetiségi sem magán, sem politikai ügyekben testvéreit nem fogja elitélni.

Alaptalan az első ellenvetés. Minden bünügyi eljárás 3 részbül áll: az 1-sö a vizsgálat, 2-ik a büncselekvény megalapitása, 3-ik az itélet, vagyis a törvény alkalmazása. A vizsgálat a bünpernek alapját képezi, ehhez gyors felfogás, éles itélőtehetség, higgadtság, ügyesség, erély és törvénytudomány kivántatik, végzi ezt egy vagy két birósági tag. Az esküdtszék itél az elébe terjesztett vizsgálatbul, ahhoz pedig, hogy ha Péterre a lopást aggálytalan tanuk vagy csalhatlan jelek bizonyitják, ha Pált látták, mikor Gáspárt agyonütötte vagy kétségbevonhatlan jelek a gyilkosságra mutatnak, ha a vizsgálat jól van vezetve, a tényt józan eszü ember jogtudomány nélkül is megállapithatja, sőt még erre képesebb is, mint a megyei, városi feltörvényszéki biró, mert ezek a bünöst, a helyzetet, a hely szellemét csakis a vizsgálatbul ismerik, ellenben az esküdt személyes ismerettel is birhat, mert némelyik a vádlottat, a megsértettet, meggyilkoltat személyesen is ismeri, többen, midőn a büntény köztudomássá lesz, részint kiváncsiságbul, részint biráskodásuk valószinü levén, önként kutatnak, ki a helyzetet ismeri, a legcsekélyebb bün vagy mentőjelbül döntő következéseket vonhat, mig ismeretlenek kicsiségekre nem figyelnek. De egyébiránt valótlan a tudatlansági vád is, mert esküdt minden nagy és közép földbirtokos, ügyvéd, orvos, hivatalnok, kereskedő, a földbirtokosok közt mindenesetre több

olyan találkozik, ki a törvényt tanulta, az ügyvédnek pedig tudni kell. Általában bármily széles alappal bir is az esküdtszék, az értelmiség az esküdtszékben, minden államban és minden esküdtszékeknél tulsulylyal bir, mert az esküdt nem napdijas, az esküdt tehát elveszti munkanapját, költségébe kerül az utazás és élelmezés, a köznépre nagy teher ez, még a vagyonos sem szeret költeni, ha nem kényszeritik, tehát hon marad; az esküdtszékekbe tehát, hol nagy városok nincsenek, főleg a vagyonos, értelmes osztály biráskodik. Tévednek azok, kik azt hiszik, hogy az esküdtszéknek minden bitang, tudatlan, korhely, bűntényt elkövetett tagja lehet, mert az esküdtnél főfeltétel az irás és olvasni tudás, a feddhetlen élet, sőt bizonyos tekintetben biztos jövedelmi minősitvény is, nevetséges feltevés tehát az, hogy a magyarországi esküdtszék tagjai képtelenek annak konstatálására: vajjon Péter lopott-e, vagy Pál verekedett, gyilkolt-e? belátja és beláthatja ezt a legegyszerübb polgár is. Miután tehát az esküdtszék csak a bünöst vagy ártatlant mondja ki, a törvénytudomány felesleges, mert a büntetés mennyiségét már a törvény mondja ki, vagyis az államügyész, a törvény 10. §. értelmében azt állitja, hogy a vádlott a 10. §. szerint bűntényt követett el, mely a 20. §. szerint büntetendő, az esküdtszék ez esetben azt mondja ki, hogy vádlott a 10. §. cselekményt elkövette-e vagy nem; hogy mi a büntetés, arról ő nem itél, mert ha a 10-ik emberölésrül szól és e tényt kimondta, akkor egyszerüen alkalmazzák a 20-ik szakaszt, mely az emberölés büntetését meghatározza. Csak azon esküdtszéki rendszer helytelen, melyben az esküdtszék

nemcsak a bünöst mondja, de a büntetés neme és mennyisége felett is határoz, ez az esküdtszéki rendszert összezavarja a birói rendszerrel, az esküdtet a törvény fölé helyezi és oly körrel ruházza fel, mihez nem ért. Ezen rendszert alkalmazták nálunk a sajtóvétségre, valószinüleg azért, hogy általa a valódi esküdtszéki rendszert nevetségessé tegyék és valóban az esküdt urak néha különös itéleteket hoztak, rágalmazási ügyben kimondták a rágalmat, de azért a vádlottat meg nem büntették, volt eset, midőn a tényt megállapitották, a vádlottra a bünöst kimondták, de meg nem büntették. Ez is a mellett szól azomban, hogy a törvény fölé nem szabad semmiféle intézményt sem helyezni, mert a tulságos hatalom önkényre buzdit.

Helytelen a nemzetiségi kifogás is, mert más nemzetiségben is megvan a jog- és erkölcsi érzet, a többi nemzetiségek általában sem nem buták, sem nem féktelen vadállatok, az oláh az oláht, a tót a tótot, a szerb a szerbet nemzeti rokonszenvbül, ha gyilkolt, verekedett, rabolt, lopott, nem fogja felmenteni, de elitéli keményen, mert ezen fajok sem hódolnak a communismusnak. Politikai ügyekben sem lehet tartani, mert a vezetők közt vannak és lehetnek magyarfalók, de a tömeg nem az, de külömben, miután azon eset soha sem lehetlen, hogy egy egész kerület felségsértő vagy lázadó, ez esetben tehát a kormányt fel kell hatalmazni, hogy a lázadók vagy felségsértők perét más, általa kijelölendő (delegálandó) esküdtszék által tárgyaltassa. Tehát ez csak a nemzetiségeket indokolatlanul sértő kifogás.

A határozatlan büntető törvénykönyv nemcsak a

jelenre, de a jövőre is bezárta az esküdtszék kapuját, mert miután az esküdtszék nem törvénytudó, nem ugyanazon egyénekből álló testület, miután az a törvénymagyarázat jogával nem bir, az esküdtszék mellett csakis oly szabatos törvénykönyv alkalmazható, mely maximumot és minimumot nem ösmer, de a büntetést minden cselekményre határozottan megszabja, ezen törvénykönyv pedig nemcsak maximumot (legmagasabb) és minimumot (legkisebb), de a legmagasabb és legkisebb büntetés közti büntetések lehetőségét is meghagyta. Ha tehát ezután a nemzetben a szabadság érzéke feltámadván, a birói omnipotentiát (mindenhatóság), a kormány illetéktelen befolyását elakarja törülni és az esküdtszéket beakarja hozni, ez rögtön nem alkalmazható, mert a törvénykönyvet is meg kell változtatni, ez pedig, mint a tapasztalás mutatja, nem könnyü mű, mert a politikai egyéniségek szeretik magukat nagyra felfujni; a közönség a munka becsét rőf és évszám szerint méri, egy a jelen törvénykönyvhöz hasonló mű, tehát éveket vesz igénybe.

Az uj törvénykönyv egy veszedelmes, a joggal ellenkező hatalmat, a feudális kor szülöttét, a király perbeszüntetési jogát alapitotta meg. Ez a magyar alkotmány hagyományaival és általában az alkotmányosság eszméjével ellenkezik, mert az alkotmányosság eszméje szerint a törvény felette áll a királynak, a király kegyelmet adhat, de a pert birájától el nem veheti, a feleket az őket megillető elégtételtül meg nem foszthatja, a sértett fél a személyének, vagyonának, becsületének és nem a törvénynek megsértéseért perlekedik, ha tet-

szik, az elégtételről lemondhat, de senki más, még a király sem foszthatja meg ettül, az elégtételt pedig csakis az itélet állapitja meg. A király felelős ministere által tehát a büntetést csak akkor szállithatja le, midőn már az itélet az elégtételt megadta és magánperekben csakis azon esetben, ha abba a sértett fél is beleegyezett. A perbeszüntetés csakis az őskorban birt némi alappal, midőn tényleg a legfőbb biró a király volt és minden biró, mint a király képviselője és helyettese itélt. Ma azomban, habár az itéletek a király nevében hozatnak, a birák tényleg, mint az ország független tisztviselői itélnek. Ezen hatalom különösen ellenkezik a magyar nemzet törvényes multjával, mert hogy szüntetik be a pert? beszüntetik királyi parancscsal, hogy szüntették be hajdan? beszüntették királyi parancscsal, tehát e tekintetben egy és ugyanaz az eljárás, a magyar királynak ezen jogát a nemzet 300 esztendő óta soha sem ismerte el, sőt ellene mindig tiltakozott és minden király megigérte, hogy a pörök rendes menetét királyi parancsokkal nem zavarja. Hasonlóképen sérelmes a politikai pörökbei beavatkozás, illetőleg ezen pereknek itélet előtti beszüntetése, mert ezen pereket vagy a hatóság vagy a kormány inditja, a per vagy jogos kereset, vagy zaklatás, üldözés, ha a kereset jogos, akkor be kell várni az itéletet és az államot megtámadót el kell itélni már azért is, hogy ha a cselekmény törvénytelen, a közönség lássa, hogy az állammal mókázni nem lehet, és a bünösök ily cselekmények ismétlésétül elrémittessenek, ha a jogos pert ellenben itélet előtt beszüntetik, ez által a hazaárulóknak szarvat adnak, mert a vádlottak jogosan azt hi-

szik és hihetik, hogy vagy a király velök tart, vagy a ministerek megijedtek, a nagy közönségnek azt kell hinni, hogy a kormány vagy igazságtalan, vagy kül, törvénytelen befolyások rabja, vagy az egyéni jogokkal játszik. Ha a perbefogottak itélet által felmentetnek, akkor ez a kormány vagy hatóság részérül kényuri zaklatás és miután alkotmányos államban senkit, senki jogtalanul meg nem támadhat, a perbefogott, de felmentett fél jogosan követelhet elégtételt. Ez esetben a perbeszüntetés által az igaztalanul vádolt egy kitünő polgári jogtul fosztatik meg s mert a perbefogás, már magában is a polgári becsületen ejtett folt, miután a közönség a perbeszüntetést kegyelemnek tekinti és lényegileg az is, a megkegyelmezett polgári becsülete örökre beszenynyeződik. Valóban különösen tünik fel, hogy a mely jogot a 800,000 nemes jó és balsorban, a folytonos üldözések daczára 300 évig meg tudott óvni, a szabadság századában a 15 millió nép képviselői a nélkül, hogy a király ezt sürgette vagy követelte volna, egy tolvonással, vita nélkül, önként feladták és pedig feladta azon párt, mely szabadelvü czimet visel.

Káros hatást gyakorol ezen törvényjavaslat a közbiztonsági viszonyokra. Bach osztrák minister, ki a barrikádokrul mászott be a császári várba, az egyenjoguság elvét alapitotta meg; ezen egyenjoguság alatt Magyarországban a renegát fiscalis exellentia a kötél előtti egyenlőséget, a birtokos nemesség üldözését értette. A német minister szárnyai alatt egy kis söpredék keletkezett, mely a szabadság ellenében a szenvelgő emberiségi cultust állitotta fel, ezek a rablókat, tolvajokat

a birtok, a nemesség áldozatainak tekintették, a fegyházakat javitó-iskolának tartották, a kormány a becsületes, művelt hazafiakat bilincsekbe verette, várfenekekbe dobatta, a rablókat, tolvajokat, gyilkosokat forró kebléhez ölelte, a lehető legenyhébben büntette, gondoskodott kényelmérül, egészségérül és az állam költségén henyéltette, az osztrák büntető törvénykönyv is igen enyhén büntetett, a vizsgálati eljárás még a törvénynél is enyhébb volt, pedig annyira, hogy aki bünét önmaga el nem ismerte vagy tetten nem éretett, alig lehetett elmarasztalni, ennek következtében minden erkölcsi kötelék elavult, az anarchia tengerében usztunk, a tanárok az egyetemen, az akadémiákon, a fő iskolákban a kórságos emberiség szerelmét kintornázták, meghonosodott ez az alsó és főbb bíróságoknál, parancsszóra és szokásbul befészkelte magát az ifjuságnál, örömmel felkarolta a rendszert az ügyvédi kar, mert fegyverül használhatta az urak ellen, rajongtak érte az ujságirók, mert lapjaikban politikai szinvallás, a Conversations Lexikon segélye nélkül hangzatos czikkeket tákolhattak össze. Az értelmiség belátta, hogy ezen áramlat a személy- és vagyonbiztonságot veszélyezteti. Nehéz volt azomban, midőn az alkotmányt helyreállitották, már ezen anarchicus bujasenyvet korlátozni, mert a régi birák megszokták, a fiatalság, melylyel az öregeket pótolni kellett, magába szivta az iskolában. Ezen ragályon tehát csak egy határozott büntető törvénykönyv segithetett volna; a javaslat azomban az anarchiát nemcsak nem fékezte, de számos évekre megalapitotta. Az emberölést halállal bünteti, ha szándékos, de vajjon van-e

oly bolond, ki ezt elismeri? ez tehát magától elesik, leszállitja azomban a nem szándékost 5 évig terjedhetőre, tehát ha a birónak tetszik, leszállithatja 1 évre is, és pedig indokolva teheti ezt, mert kimondja, hogy az öntudatlan állapotban elkövetett cselekmény nem büntett, de ki nem mondja azt, hogy a részegség öntudatlan állapot-e vagy nem, ha tehát a részegséget öntudatlan állapotnak veszi és a gyilkos ily állapotot szinlel, a gyilkost még egy évnél is kevesebbre büntetheti, vajjon visszarettenti-e a müveletlen tömeget az ily csekély büntetés? kétségkivül nem. A verekedés által előidézett emberölés minimuma 1 év, vajjon a divó agyonveréstül vissza fogja ez tartani verekedő népünket? ismét nem, mert a fogságot kényelmesebb lakba tölti, naponta jól élelmezik, tehát ez reá nem büntetés, sőt bizonyos tekintetben élvezet. A lopás 50 frtig 1 évig terjedhető fogsággal, tehát 1 nappal is büntethető, vajjon visszatarthat-e az ily büntetés valakit? bizonyára nem. A választási büntényekrül szóló törvény a vesztegetésnek kaput tár, mert tiltja, bünteti ugyan a vesztegetés nemeit, de nem tiltja a fuvarbért, a jelölt tehát fuvar czimén bármily nagy mennyiséget ajánlhat, sőt azt kidoboltathatja, falragaszokban kihirdetheti, ez a vesztegetőre nagy előny, mert most már a kortesvezetők nem osztozhatnak a jelölt pénzében, de a jelölt maga vagy egy megbizottja által egyenesen megveheti a választókat. Az ügyvédnek, orvosnak, mesterembernek, kereskedőnek, magánvállalkozónak, uzsorásnak, képviselőnek valóságos ártalmi és hanyagsági kiváltságot biztosit, a rágalmazás- és becsületsértésrüli azon törvény, „mely 6 hónapig terjedhető

fogsággal és 500 frtig terjedhető pénzbirsággal sujtja azt, ki valakirül oly tényt állit, mely közmegvetést idézne elő;“ mert a hanyagság, a gyenge védelem, czélszerütlen gyógykezelés, az országgyülésbüli gyakori kimaradás kötelességmulasztás, a félnek elhanyagolása, a gyenge munka oly tények, melyek közmegvetést idézhetnek elő.

Az országgyülés a büntető törvénykönyvet igen könnyenvette, a kormánypártrul csakis ügyvédek szónokoltak, a halálos büntetés ellen csakis Irányi Dániel gerjedt fel. A politikai czikkek, a király permegszüntetési joga ellen csakis a szélsőbal harczolt jobb sikerre érdemes hévvel, a mérsékelt ellenzék azomban nem támogatta, rövid harcz után tehát leszavaztattak. Az esküdtszéki intézményt pedig, melyet a nemzet már 1843-ban követelt, közakarattal eltemették.

A büntető törvénykönyv elfogadását követte a vám- és kereskedelmi szerződés vitája, 1878. jan. 28-án; a személyi ellenzék ezen kérdésben lépett fel először tömören.

Simonyi Ernő következőt terjesztett be:

Az 1867. évi XVI. t.-cz. által a magyar korona országai és ő felsége többi királyságai és országai között kötött vám- és kereskedelmi szövetség azóta 10 éven át hatályba lévén, annak tagadhatlan eredménye az lett, hogy Magyarországnak még csak kezdetleges ipara a már kifejlődött osztrák iparral versenyezni nem birván, csirájában elfojtatott és még azon iparágak is, melyek előtte kedvezőbb körülmények közt némi lendületnek örvendettek, mint a czukor- és szeszgyártás, évrül-évre

hanyatlottak és most már csak az állam megrövidítésével járó mesterséges módon tarthatók fenn. Az ipar többi ágai is nemcsak hogy nem fejlődhettek, hanem a tönkrejutás szélére sodortatván, csak a megsemmisülésnek nézhetnek elibe.

Az 1867-ben kötött vám- és kereskedelmi szerződés tehát 10 évi fennállása alatt világosan bebizonyította azt, hogy Magyarország és Austria közgazdászati érdekei annyira eltérők és sokszor egyenesen ellentétesek, hogy azok egy és ugyanazon vámterületen egymás mellett meg nem élhetnek és hogy a magyar iparnak, mely még alig létezik, a magasabb tökélyre fejlődött osztrák ipar mellett kifejlődni nemcsak lehetetlen, de a már létezőnek tönkrejutása is csak időkérdésnek tekinthető.

Másrészről az 1867. óta követett pazar és könnyelmü államgazdálkodás, az állam bevételei és kiadásai közt annyira megzavarta az egyensulyt, hogy egy nevezetes, 30 milliót meghaladó hiány állandósittatott államköltségvetésünkben, melynek fedezésére a fokonként hitelét vesztett kormány az állam hitelét annyira eljátszotta, hogy már csak a legdesperatusabb feltételek mellett képes kölcsönt felvenni az évenkénti hiány fedezésére.

Ily gazdálkodás mellett a hitelvesztett államban az egyes polgárok hitele sem volt sokáig fenntartható, és az 1873-ban beállott válság különösen minálunk, kik önálló nemzeti jegybankkal nem birván, kénytelenek voltunk pénz és hitel tekintetében az iránt nem mindig barátságos osztrák nemzeti banktul függni,

ezen körülmények oly pénz- és hitelválságot idéztek elő hazánkban, amilyennel még ennekelőtte az ország legszomorubb napjaiban sem volt kénytelen küzdeni.

Az évenkénti rendes hiányokat örökké kölcsönnel fedezni nem lehet, mert a folytonos kölcsönök az állam hitelét végképen kimeritik, ugyannyirá, hogy végre kölcsön semmi áron sem lesz kapható.

Állami lételünknek egyik feltétele pedig kétségkivül az, hogy az állam kötelezettségének folyton megfelelhessen; ennek viszont első feltétele az, hogy államháztartását, pénzügyeit és hitelviszonyait rendezze és önálló, szilárd alapokra fektesse. De aki hazánk pénzügyeit ismeri, kénytelen bevallani, hogy az állam jelenleg ismert jövedelmi forrásai közt olyan nincs, amely a jelen kormányzati rendszer által megkivántató költségek fedezésére és igy az állandóvá lett hiány elenyésztésére elegendő lenne.

Alulirott bizottsági tag mély meggyőződése szerint jövedelmünk oly mérvü fokozása, mely a hiányt elenyésztetné, jelen viszonyaink közt csak ugy volna elérhető és pénzügyi miveletek által eszközölhető, ha az állam indirekt adói felett saját érdekeinek megfelelőleg, önállólag intézkedhetnék és különösen a vámbul nevezetes jövedelmet huzhatna. De ez csak azon esetre lehetséges, ha a magyar korona országai, ő Felsége többi királyságai és országaitul közgazdászatilag elkülönitve, egy külön önálló vámterületet képeznének.

Iparunk és kereskedelmi érdekeink fejlesztése tehát épen ugy, mint pénzügyeink, hitelviszonyaink és

államháztartásunk rendezhetése egyenlően megkivánják, hogy önálló vámterülettel birjunk.

Iparunk fejleszthetésének első feltétele, hogy nemannyira a távolabb eső külföld, mint a már is nagyobb tökélyre fejlődött és kedvezőbb pénzhitel, közlekedés és munkásviszonyok közt működő és hatalmassá nevelt osztrák országok és tartományok ipara ellen, mérsékelt vámtételek által, némi védelemben részesittessék. A világ minden országának példája mutatja, hogy az ipar mindenütt csak védvámok mellett fejlődött és minden ország csakis akkor fogadta el a szabad kereskedés eszméjét, mikor ipara már nevezetes fejlődésnek örvendett. Iparunk fejlődhetése tehát az önálló vámterületet mellőzhetlenül követeli.

Pénzügyi tekintetben is egy nagyobb mérvü jövedelmi forrás csak az indirekt adók és állami monopoliumok önálló kezelésébül, nevezetes vámjövedelmet pedig csakis oly módon érhetünk el, ha az osztrák tartományokbul hazánkba évenkint behozott háromnégyszáz millió áru gyártmányokat mérsékelt vámtételek által megadóztathatjuk. A külföld irányában emelt vámtételek csak azon eredményre fognának vezetni, hogy a behozatal csökkenése által csökkenni fogna maga a vámjövedelem is, amit némely kényelmi, sőt első szükségleti czikkekre tervezett nagymérvü vámemelés csak fonákul pótolná, amennyiben az az ország szegényebb lakosait és különösen kisebb iparosait sujtaná legérzékenyebbül.

És miután az ország és az állam sokoldalu közkiadásainak fedezésére kénytelenek vagyunk hazánk

minden polgárát, ki bármi csekély fogyasztási czikket hoz be városaink piaczára, nevezetes vámadóval sujtani, alulirott bizottsági tag, sem az igazsággal és méltányossággal, sem az ország érdekeivel összeegyeztethetőnek nem tartja azt, hogy ugyanazon időben az osztrák tartományok iparosai több százmillióra menő gyártmányaikat az országba szabadon behozhassák és minden visszafizetés nélkül bárhol is elárusithassák. De ezeknek mérsékelt vámtételek általi megadóztatása csakis a magyar korona országai és ő Felsége többi királyságai és országai közt felállitandó vámsorompók mellett lehetséges.

Az önálló vámterület felállitása tehát ugy az ipar- és kereskedelmünk fejleszthetése, mint pénzügyi, hitel- és államháztartási viszonyaink rendezhetése, szóval minden közgazdászati érdekeink egyenlően megkivánják és követelik. Törvényes jogunkat erre senki kétségbe nem vonhatja és semmi szomszédias, semmi barátságos vagy bármely más viszony tőlünk oly áldozatot, mely előbb-utóbb, de mulhatlanul nemzeti halálunkkal végződnék, sem nem várhat, sem nem követelhet.

Alulirott kijelenti, hogy önálló vámterület mellett kész ő Felsége többi országai és tartományaival oly vám- és kereskedelmi szerződést kötni, mely a két állam viszonyainak és közgazdasági érdekeinek kölcsönös és bizonyos méltánylása mellett az osztrák tartományok részére oly kedvező feltételeket biztositana, mint aminőkben egy külföldi állam sem részesittetnék.

Mint már emlitém, erre Magyarországnak törvé-

nyes joga is van, annak a két állam közt létező viszonyok minden megzavarása nélküli létrehozását pedig világosan bizonyitja az, hogy a külön érdekekkel biró Dalmát királyság eddigelé is külön vámterületet képezett és az jelenleg is fenntartandónak terveztetik, megvan tehát nemcsak a jog, de lehetőség is.

Ennélfogva kérem a képviselőházat ezen veszélyes javaslatot ne fogadja el, hanem utasitsa a kormányt, hogy az 1867: XII. t.-cz. 68. §. értelmében az ország törvényes intézkedési jogát fenntartván, a magyar korona országai és ő Felsége többi királyságai és országai közt felállitandó vámsorompók iránt a törvényhozásnak mielőbb előterjesztést tegyen és a bécsi birodalmi tanácsban képviselt országok és tartományok kormányával külön vámterület alapján kötendő vám- és kereskedelmi szerződésre nézve haladéktalanul alkudozásba bocsájtkozzék. 1878. január 10.

Br. Simonyi Lajos és Mudrony Soma különvéleménye: Az 1867. törvényhozás iktatta törvénykönyvünkbe azon feltételeket, amelyek mellett a monarchia másik felét képező osztrák állammal a közjogi, politikai kiegyezés megköttetett és egyszersmind határozottan körvonalazta Magyarországnak kereskedelmi ügyekbeni önrendelkezési jogát és létrehozta a magyar korona országai és ő Felsége többi királyságai és országai közt kötött vám- és kereskedelmi szövetséget. Ezen szerződés kimondja, hogy mindkét állam területe a szövetség idejére és annak értelmében egy vám- és kereskedelmi területet képez.

A magyar törvényhozás, a vámközösség további

fenntartására utalva volt azáltal, hogy a közös vagy külön vámterület előnyeit és hátrányait kellőleg nem méltányolhatta, nem birhatván azon adatokkal, előtanulmányokkal és azon tapasztalattal, melyek ennek alapos megitélésére okvetlenül szükségesek, nem kérdezhette meg a szaktestületeket, nem ismerhette az ország kívánságát, mely amugy is az Austriával kötött egyezmények politikai részére fordità egyedüli figyelmét. De a külön vámterületnek akkoriban felállitása gátolva volt azáltal is, mert a legtöbb és legfontosabb nemzetközi vám- és kereskedelmi szerződések, pedig ezek adnak egyedül minden vámpolitikának gyakorlati kifejezést, már hosszu időre megvoltak kötve, és pedig Nagy-Britániával és Franeziaországgal 1867. jan. 1-tül 10 évre, Belgiummal 10 évre, Németalfölddel 10 évre, Olaszországgal 9 évre. Igaz, a reánk nézve legfontosabb német szövetséggel nem volt ez időben a szövetség megkötve, mert ezen szerződés 1868. márcz. 9-én köttetett meg, de egy ily fontos szerződés megkötésére ezen időköz is elégtelennek tekinthető, nem birhatván még az akkori kormány kereskedelmünk kellő áttekintésével.

De nem is tarthatta az 1867-iki törvényhozás feladatának, hogy az amugy is sok akadályokba ütköző politikai és kereskedelmi kiegyezésnek egy ujabb nehézséget görditsen elibe a külön vámterület felállitása körül szükséges alkudozások által. Egészen helyesen cselekedett tehát az akkori kormány és törvényhozás, hogy a dolgok természetébül folyó tájékozatlanság következtében a közös vámterületet 10, illető-

leg 6 évre fenntartotta, de midőn ezen nézetünket kimondjuk, egyszersmind kifejezést akarunk adni az 1867. országgyülés iránti azon hazafias és hálás elismerésünknek, hogy a vámközösség fennhagyása mellett sértetlenül fenntartotta Magyarország rendelkezési jogát, kimondván az ezen évi XII. törvényben és különösen ennek 58. szakaszában, hogy a kereskedelmi ügyek közössége sem foly a pragmatica sanctióbul, mert annak értelmében a magyar korona országai, mint a fejedelem többi országai jogilag külön álló országok, saját felelős kormányuk és törvényhozásuk által intézkedhetnének s vámvonalak által szabályozhatnák kereskedelmi ügyeiket.

Ezen törvény alapján, különösen a kereskedelmi és vámszövetségrül szóló XVI: 22-ik szakasza következtében, mely szerint az 5 első év elteltével mindenik félnek szabadságában álland e határozmányok megváltoztatására alkudozást inditványozni, mely alkudozást a másik fél vissza nem utasithatja; 1875. máj. 30-án a magyar kormány az osztrák ministerelnökhöz intézett átiratában kijelentette, hogy a vámszövetség több pontjaira módositást kiván, minekutánna pedig 6 hónap mulva sem jött létre a két kormány közti megállapodás, a magyar kormány beleegyezvén az angol kereskedelmi szerződés felmondásába, kimondotta: hogy az osztrák-magyar kereskedelmi és vámszerződés felmondottnak tekintendő.

Az 1875-iki kormány saját meggyőződésétül eltekintve, különben is utalva volt ezen lépésre, mert már 1873-ban Deák Ferencz pótinditványa következtében a

képviselőház hozott egy határozatot, mely szerint utasittatott a ministerium, hogy az emlitett szerződést szakértők meghallgatásával vizsgálja át és adjon véleményes jelentést az iránt, hogy az országra nem káros-e, nincsenek-e olyan pontjai, melyeket az ország érdekében megváltoztatni kellene?

Később 1874. végén már a kormány részérül is elismert dolognak tüntettetett fel a vámszövetség némely czikkeinek káros hatása s részérül igéret tétetett, hogy a kormány kebelében a vámszövetség tárgyában tett nyomozások eredményét még ezen ülésszak alatt fogja a ház elé terjeszteni, hogy annak nyomán a szükséges lépések megtéttessenek arra nézve, hogy a vámszövetségbül Magyarországra háromolható finánczialis és nemzetgazdászati hátrányok orvosoltassanak.

A jelen törvényjavaslathoz indokolásképp csatolt az osztrák-magyar monarchia vámpolitikája czim alatti könyvben a jelen kormány maga elismeri, hogy már félig-meddig kész állapotot talált, mindazonáltal ismételten átvizsgáltatta az ügyet és meggyőződve azon hátrányok sulyos voltárul, melyek főkép a fogyasztási adók tárgyában tényleg mutatkoztak, magáévá tette azon nézetet, hogy a vám revisiója szükséges. Ugyanezen nézetnek már előbb fényes szónoklatban adott kifejezést Tisza Kálmán akkori képviselő ur, 1875. február 3-án tartott emlékezetes beszédében. Szemére lobbantván az akkori kormány tétlenségét, ezeket mondja:

Itt van a vám- és kereskedelmi szövetség kérdése. Ha a ministeriumnak 1872. év végén, midőn a kikö-

tött 5 év lejárt, eszébe jutott volna az ország érdekében élni a neki adott joggal, ugy e szerződés már 1873. év második felében meg lett volna javitva azon egyesség reánk nézve sérelmes pontjaiban és 1874-ben már számokban vettük volna hasznát ezen javitásnak, vagy ha ez nem sikerült volna, letelt volna a felmondási idő 1874. közepéig és a megjavitott viszony ma már egy positiv tételét képezné a költségvetésnek. Akkor ezt nem tették, de nem tették 1874-ben sem, pedig ha 1874-ben kezökbe veszik, már most is elérkezhettünk volna a felmondási időhöz s a nem sikerülés esetében 1875. második felére letelt volna azon év, melyben reménységem szerint ujabb egyesség alapján megtörtént volna a javitás, de a nem sikerülés esetében előtérbe lépett volna a jog másképen intézkedni és ime, a leghitelesebb forrásbul tanultuk meg tegnapelőtt, hogy e tekintetben ismét semmi komoly lépés sem történt, pedig ha megtörtént volna, legalább 1876-ban érvényesithetők lennének a javitások.

Ezzel összhangzatosan nyilatkozott Tisza Kálmán ministerelnök ur, midőn a kormány vezetését 1875. november 4-én átvéve, kimondván a kereskedelmi és vámszövetség ügyére folytatólag a következőt: kétségtelen tehát, hogy kölcsön fejében mindenkinek kell engedményeket tenni, de tisztán áll előttünk a határ, ameddig ez irányban menni lehetne és ezen emlitett kérdésben a határ ott fekszik, ahonnan ha tovább mennénk, a vám- és kereskedelmi szövetség fenntartása megszünnék előnyösebb lenni az ország államgazdászatára nézve, mint a külön vámterület.

El lőn tehát ismerve minden részrül Magyarország vám- és kereskedelmi tekintetben teljes önrendelkezési joga és mindennek daczára az Austriával megkezdett alkudozások legelején a magyar kormányhoz közel álló körök részérül elhagyatott ezen jogos és előnyös helyzet, hanem ennek ellenében a leghatározottabban kimondották, hogy a közös vámterület alapján a kiegyezés meg lesz, mert ennek meg kell lenni. Ezen igen tekintélyes körök által elfogadott nézet már magában hordotta a Magyarország jogos igényeit kielégitő kiegyezés nem sikerülésének csiráját és csak oly kiegyezést tett lehetővé, mely az egyik félnek a végtelenségig vitt engedékenysége mellett volt kivihető.

Az emlitett kiindulási alapon folytatott alkudozásokban azon félnek, mely elszántabb volt, mely erélyesebben képviseltetett, okvetlen győztesnek kellett lenni. Mert a siker, t. i. a kiegyezés, mely talán épen a merevebb félnek volt érdekében, biztositva levén, ellenengedményekre ez magát buzdittatva nem érezte.

Világosan szóló törvényeink mellett Magyarország önrendelkezési joga kétségbe nem lévén vonható, a vámközösség további fenntartása mellett mint kényszeritő indok az hozatott fel, hogy igaz, a törvény a kereskedelmi különválást megengedi, de ez az 1867-iki kiegyezéssel oly szoros összeköttetésben van, hogy a közgazdászati különválás esetében a politikai egyezmény revisiójának is meg kellene történni, vagy ha ez meg sem történnék, a monarchiának létele ingattatnék meg és a közgazdászati különválást a politikai szakadás követné.

Hogy azok, kiknek Magyarország megkárositása mellett is érdekükben állott a vámközösség, ezen nyilatkozatot tették: legkevésbé sem csodáljuk, sőt kimondjuk, hogy ezt részünkrül igen ügyes fogásnak tekintjük, mert ha ezen állitás helyessége elismertetnék, akkor ezen köröknek sikerült az állam politikai lételével saját érdekeiket solidáritásba hozni, de határozottan kell roszalnunk azok eljárását, kiknek Magyarország anyagi érdekei kell, hogy szivükön feküdjék és e mellett mégis elfogadni látszottak ezen téves tant és azt a legerélyesebben meg nem támadták.

Az 1867-iki kiegyezések fénypontja a politikai és közgazdászati kérdések különválasztása volt.

A dualizmus alapján ezen megkötött politikai egyezmény képezi az osztrák-magyar monarchia fennmaradásának biztositékát. Az ezen egyezményt kifejező törvények változhatlanok. Kimondják ugyan, hogy valamint Magyarország kész volt a multban, ugy kész leend a jövőben is teljesiteni mindazt, amit a pragmatica sanctió szerint a közös biztosságnak együttes erőveli védelme és fenntartása mulhatlanul megkiván.

A közgazdászati kiegyezés feltételei azomban időhöz kötvék, sőt még a vám- és kereskedelmi ügyekben a teljes különválásnak jogát is világosan kimondják.

A közgazdászati viszonyok minden államban, de különösen a fejlődést annyira igénylőben, mint a magyar állam, szerfelett változók és a legkülömbözőbb intézkedéseket igénylők, ezeket a politikai egyezmé-

nyekkel, melyek örökre vagy legalább hosszu időre szólanak, összeköttetésbe hozni felette káros következményü eljárás lenne, mert a közgazdászati viszonyok által követelt változékonyság ily iránya káros hatását a politikai helyzetre mindenesetre gyakorolná.

Az osztrák-magyar monarchiának ereje, kültekintélye és fennállása nem biztosittatik a vám- és kereskedelmi egység által, hanem azáltal, hogy a monarchiát képező két államnak lakói ezen közös monarchia fennállása által politikai jogaikat és anyagi jólétüket biztositva lássák.

A kereskedésben annyira kivánatos forgalom megkönnyitése végett óhajtandónak tartjuk a meglassitó és az érintkezést megnehezitő gátak mellőzését, de ha ez elérhető nem volna, habozás nélkül kimondjuk, hogy a monarchia egységének fenntartása érdekében jobbnak tartjuk a közgazdászati különválást, mint az egyik felet megkárositva, erőltetett egyesitést. Soha sem feledjük azt, hogy azon nemzet, mely a politikai összeköttetést szivesen viseli, ha ehez még egy oly közgazdasági kapocs járul, melyben világos megkárositását látja és érzi, amazt is nyomasztónak fogja találni.

Számtalanszor látjuk azt, hogy egy nagy vagy épen divatos eszmétül megragadtatik egy ország lakosságának a lelkesülésre inkább hajlandó része. Tagadhatlan, hogy sok esetben messze beható, sőt felforgató hatása is van ily mozgalomnak, de legtöbb esetben, amily gyorsan keletkeznek ily mozgalmak, oly rövid idő alatt ismét lecsillapulnak és az állam lételét

nem veszélyeztetik; ellenben, ha egy ország lakosainak leghiggadtabb, legmunkásabb része meggyőződik arrul, hogy az intézményekben rejlik egyedül azon ok, mely miatt nem gyarapodhatik vagyonilag, sőt a bizonyos elszegényülésnek vagy elpusztulásnak van kitéve, ezen esetben ezen nagyszámu polgároknak indokolt elégedetlensége korhasztólag hatna az állam lételére, ugy hogy hosszabb idő eltelte után, de bizonyosan bekövetkeznék az összeroskadás.

A monarchiának a külállamok előtti tekintélyére nézve is szerfelett káros hatást gyakorolt az, hogy ezen közgazdasági kiegyezésnek oly nagy politikai jelentőséget tulajdonitottak. Ennek következtében mig ezen kiegyezés Austria és Magyarország közt tárgyaltatott, pedig ezen tárgyalások két évnél tovább tartottak, a külföld a monarchia viszonyait consolidáltaknak nem tekintette, de nem is tekinthette, mert épen irányadó körökbül hangoztatott leginkább ezen közgazdászati ügynek politikai fontossága. Nézetünk szerint bármikép dőljön el ezen kiegyezés ügye, akár köttessék egy kielégitő egyeség, akár következzék be a gazdasági különválás, ennek nem szabad befolyást gyakorolni a monarchia két államának a külföld irányábani magatartására, mert kimondjuk, hogy bármi körülmények közt érdekeink a külföld irányában solidárisak, ezeknek érvényt kell, hogy szerezzünk és a külföld bennünket ily esetekben, félretéve az alkudozás körüli viszályokat, tömören egyesülve fog találni.

Nem létezik tehát sem törvény, mely a közös vámterületet reánk paran csolja, sem nem léteznek po-

litikai okok, amelyek minden körülmények közt a külön vámterület létesitését akadályoznák. Egész nyugodtsággal és tárgyilagossággal intézkedhetik tehát a törvényhozás ezen, Magyarország anyagi érdekeivel oly szoros összefüggésben levő ügyben, minden ügy elbirálásánál és ily fontos ügynél még inkább minden ellenszenv vagy előszeretet mellőzésével, a legnagyobb higgadtsággal kell szemügyre venni az előnyöket és hátrányokat és ezeknek gondos mérlegelése után hozni a döntő határozatot.

Mint mindennek a világon, ugy a külön vámterületnek is vannak fény- és árnyoldalai.

A Magyarország határán felállitandó vámsorompó tagadhatlanul meggátolná a kereskedelem és kölcsönös érintkezés azon szabadságát, mely minden kereskedelmi forgalom előnyére és kényelmére szolgál. Továbbá a vámsorompó, mely ujból felállitandó lenne, tagadhatatlanul tetemes költségekkel járna. Ezen egyszerü és mindenkorra megtett költségeknek azomban csak törlesztési kamatait vehetnénk be számitásunkba s ezek folytán, azt hisszük, nem tévedünk, ha az emlitett kamatokkal mint maximumot 200,000 forintot veszünk fel, mert az ujbóli vámsorompó alig kerülhetne 2 milliónál nagyobb összegbe.

Ami a vámok kezelési költségét illeti, erre nézve irányadóul szolgálhat azon tény, hogy 1869 : II. alapján 453,290 forint költségátalány van a határvám kezelésére megállapitva, de még inkább az, hogy államköltségvetésünkben a határvám kezelési költségeire a közelebbi években átlag mintegy 320,000 forint volt

felvéve. Ezen összegbe kerül jelenleg az összes vám kezelése; tehát nemcsak a határ őrzése a magyar korona területének a külföldet érintő déli és keleti határain, hanem egyszersmind az összes vámhivatalok, melyek köztudomás szerint nem csupán az ország határain, hanem a nevezetesebb kereskedelmi központokon is léteznek és melyeknek száma 40-et tesz. Ha a vámsorompók Austria irányában felállittatnak, a határőrzés Austriával szemben körülbelül ugyanakkora vagy kevéssel nagyobb összeget fog igényelni, mint amennyit jelenleg a déli és keleti határok őrzése igényel. A vámhivatalok számát szaporitani kellend, de csak némely kisebb határszéli vámok felállitása által, mert hisz a nagyobb városokban (Pozsony, Sopron, Győrben) ma is vannak hivatalok. Ez tehát csak csekély költségtöbbletet okozhat, nagyobb vámhivatalnál a forgalom élénkebb lesz, s ezért a vámhivataloknál tetemes költségtöbblet fog mutatkozni. Egészben feltehető, hogy az összes kezelési költségek meg fognak kétszereződni, ami e czimen 320,000 több kiadásnak felelne meg. E szerint ha a vámsorompó felállitásának és kezelésének költségeit együtt 7—800,000 forintra veszszük, már igen bőven számitottunk.

De ha a fentebbi hátrányokat előroltuk, ha részrehajlatlanul akarunk itélni, egyszersmind meg kell emliteni azon pénzügyi és nemzetgazdászati előnyöket, melyek Magyarországra a külön vámterület felállitása által háramlanának.

A fiskális érdek figyelembevétele mindenkor azoknak, kik itélethozatalra hivatvák, kötelessége, mert az

állam jövedelmeinek szaporitása, különösen a közvetett adók által egy oly feladat, melynek akkor még inkább meg kell felelni, ha az nemzetgazdászati hátránynyal nem jár, annál inkább pedig oly esetekben, midőn nemzetgazdászati szempontbul előnyösnek bizonyul.

Minden államban irányadónak kell lenni a nézetnek, de különösen olyanban, amelyben a kiadások és bevételek közt nincs meg az egyensuly, amelyben tetemes fedezeti hiány létezik; kell ezen jövedelmek szaporitására igen nagy sulyt fektetni, mert csak rendezett pénzviszonyok közt lehet az általános jóllét biztositva.

A külön vámterület felállitása nevezetesen növelné az államjövedelmet. Ezen állitásnak bebizonyitásánál előre kijelentjük, hogy a kormány által előterjesztett statisztikai és egyéb adatokat fogjuk alapul venni, ugyanezt fogjuk tenni más alkalommal is és ezáltal kiakarjuk kerülni azon netáni megtámadásokat, melyek saját adataink alaposság a ellen felhozattathatnának, de tehetjük ezt azért is, mert reméljük, hogy a kormány által előterjesztett vagy a kormányhoz közel állóktul bemutatott adatok is elégségesek lesznek állitásaink bebizonyitására.

A magyar államnak, illetőleg a magyar kincstárnak és a magyar nemzetgazdaságnak pénzbeli megkárosodása főleg három ponton tünik ki:

1. Az indirekt adónál, főleg a czukoradónál, de továbbá a dohányjövedéknél és bélyegilletéknél. Ebbeli megkárosodásunknak mérvét természetesen nem lehet

pontosan kiszámitani, de némi tényálladékul szolgálhat, hogy maga a pénzügyminister ur is a czukor- és söradónáli károsodásunkat 3 millióra teszi. Mi ezen számitást nagyon alacsonynak véljük, mert csupán a czukornál Magyarország behozatala Austriából már 1871-ben a magyar statisztikai hivatal adatán 287,000 métermázsát tett és miután az adó métermázsánkint a finomitott czukornál 11 forint 18 krt tett, a magyar fogyasztás által Austriának fizetett adó már ezen számitás szerint is 3 millióra rugna és köztudomásu, hogy a behozatal a czukorban évenkint tetemesen növekedik, czukorgyáraink csökkenő versenyképességének ez természetes következménye.

Hasonló viszonyok vannak nemcsak a söradónál, de a dohány-monopoliumnál is, de itt a számitás már ujabb nehézségekkel jár.

2. Az indirekt adó tárgyát képező termelvények kivitelénél a fizetett adó restitutiója reánk nézve szinte tetemes károsodást von maga után. Hogy mily összeget tehet a károsodás, szinte pontosan ki nem számitható. De irányadóul szolgálhat, hogy például a czukoradónál az adóvisszatérés 6—7 millióra rugott, mely összegbül Magyarország terén 2—2⅛ millió számittatott, holott mint tudjuk Magyarország saját szükségletére sem termelt eleget és összes czukoradó-bevétele alig tett 600—800,000 forintot.

Külön vámterület esetében mindezen összegek, melyekkel a magyar kincstár megvan kárositva, amelyek az indirekt adóknál és restitutióknál legalább 5—6 milliót tehetnek, a magyar kincstárba tereltetnének és

annak jövedelmét is szaporitanák a nélkül, hogy a magyar adófizető polgárok ezáltal bárminemü uj teherrel sujtatnának.

3. De legtetemesebb jövedelmi forrást várhatnánk a vámokbul. Jelenleg a magyar kincstár a vámjövedelmekbül a monarchia közös vámbevételeinek csak 30 százalékában részesül, ami mintegy $3^1/_2$ milliót tesz. Ezen összeg azon oknál fogva, mivel azon czikkeknek legnagyobb része, melyeket Magyarország fogyaszt, nem külföldrül, de Austriábul hozatik be, csak csekély részét teszi azon összegnek, melyet a magyar fogyasztók e czimen fizetnek. Külön vámterület esetében az Austriábul bejövő czikkek is, bár talán mérsékeltebb vám alá esnének, ezek után is megfelelő jövedelmünk lenne.

Hogy e főczimen mennyi jövedelemre számithatnánk, a nélkül, hogy a fogyasztókat jelenleg nem létező terhekkel kellene sujtanunk, az kiderül azon tényből, hogy a magyar statisztikai hivatal által közlött statisztikai adatok szerint Magyarország behozatala Austriábul az utolsó években következő értékösszegeket képviselt:

1870-ben	344	milliót,
1871-ben	472	„
1872-ben	488	„
1873-ban	456	„
1874-ben	452	„

mely összegeknek alig $^1/_4$ része esik a félgyártmányok és más nemzetgazdasági szempontbul, erősen meg nem vámolható czikkek sorába, $^3/_4$ része pedig vagy ipar-

czikk, vagy gyarmati áru és hasonló természetü fogyasztási vagy fényüzési czikkek, melyek jelenleg is elég magas vámmal vannak sujtva.

A kormány által kiosztott, a vámügyi politikáról szóló műben az 1867. vámtarifák tételeinek alapulvétele mellett az elérhető vámjövedelem 24.900,000 forintra van számitva. Ha csak ezen összeget vesszük is számitásba, akkor még azon esetben is, ha Ausztriával szemben 20 százalékkal kedvezőbb tételeket szabnánk s ha a vámsorompók költségeire, mint már kiszámitottuk, 7—800,000 forint költségtöbbletet leszámitanánk, vámjövedelmünk mintegy 24 milliót tenne, azon jelenlegi $3^1/_2$—4 millióhoz képest 20—$20^1/_2$ millióval többet.

Ha ezek szerint az indirekt adóknál, a restitutióknál, vámoknál bizton kilátásban lévő, financziális előnyt összegezzük, ez Magyarországra nézve bátran tehető 25—26 millióra, sőt valószinüleg többre; és ez oly összeg, mely pénzügyi bajainkat mielőbb orvosolhatná.

Az állam pénzügyeire hasznosnak bizonyul a külön vámterület, de méginkább feltünik ennek előnye közgazdászati tekintetben. Az önálló vámterület mellett lehetséges egyedül az, hogy Magyarország oly vámpolitikát kövessen, amely földmivelési érdekeinek, ipari igényeinek és kereskedelmi viszonyainak egész mértékben megfelel, csak ezen feltétel mellett köthet oly vám- és kereskedelmi szerződéseket a külállamokkal, mely ugy a behozatal, mint különösen a Magyarország részéről eszközölt nyerstermények kivitelének, az ország igényeinek megfelelők. Több államot magában foglaló vámszövetség, az egyes államok érdekeit nem elégit-

heti ki, mert kölcsönös engedmények árán érhető el ez egyedül, de mindamelett előnyös lehet ezen szövetség oly államok között, amelyek a kereskedés és iparfejlettség tekintetében egy szinvonalon állnak, oly állam azomban, mely az ipar, kereskedelem és földmivelés terén a többieknél hátrább áll, ez az ily szövetség káros voltát, ha nem is egyszerre, de mindenesetre idők folytán behatólag érezné, mert ő, mint gyengébb lenne az elnyomott fél. Hogy Magyarországnak ez a helyzete, azt senki sem tagadhatja, mert senki sem fogja a magyarországi földmivelést a csehországi felsőbb fokra emelt gazdaságokkal, a mi kisiparunkat általában az osztrák államban megerősödött kézműiparral összehasonlitani akarni, a nagy vagyis gyári iparrul szólani nem is kivánunk, mert azt mindenki tudja, hogy ez Austriában hatalmasan működik, mig hazánkban, a szeszipart kivéve, alig létezik.

Egyenlő feltételek mellett azaz egyenlő vámterületen az osztrák és magyar ipar közti versenyrül szólni nem lehet, az egyik uralkodik, a másik csak tengődik, azért Magyarországon a földmivelési, gyári és kézműipar védelme elkerülhetlenül szükséges és ennélfogva ez a törvényhozásnak első feladata.

Csak igen röviden akarjuk még megemliteni, hogy egyedül külön vámterület mellett volna lehetséges a főváros nagymérvü emelkedése, mely pedig minden államnak egyik főfeladata. Csak ezen emlitett esetben lehetne a főváros gyúpontja az iparnak és kereskedelemnek, magába foglalva ennek legfőbb szálait, az egész országra viszont jóllétet sugározva. Csak ily

esetben volnának meggátolhatók azon ország határain kiható divergentiák, amelyek most sajnosan tapasztalhatók.

Ha a törvény határozata szerint létrejönne a külön vámterület, ez esetben is a magyar törvényhozás feladatának tekintjük, hogy kellő figyelemmel legyen Austria érdekeire, mert sohasem szabad felednünk, hogy ez állammal szövetségben egy monarchiát képezünk és hogy kölcsönös kötelességünk egymás irányában méltányos, jogosult érdekeinket tekintetbe venni. Azért Austriát a többi külállamokkal egy osztályba tenni nincs szándékunk, sőt határozottan kimondjuk, hogy az önálló rendelkezés esetében az Austriával kötendő kereskedelmi és vámegyességet a többi külállamokkal egyenlő módon nem akarjuk elintézni, hanem figyelembe véve politikai helyzetünket, a megszabandó vámtételeknél Austriát kiváltságos engedményekben kívánnók részesiteni és pedig aképen, hogy osztrák áruknál a legkedvezményezettebb szerződésekkel szemben is, tetemes vámleszállitási engedély engedményeztessék.

Magától értetik, hogy Austria részérül hasonló méltányosság volna követelendő. Legkevésbé kétkedünk abban, hogy osztrák részrül méltányossággal nem fognának találkozni. Mert meg vagyunk győződve, hogy ezen szomszéd államban a politikai helyzet is figyelembe fog vétetni, de ettül eltekintve, jól felfogott anyagi érdekei is diadalmaskodni fognak a hosszas alkudozások által előidézett feszültségen, vagy netalán létező ellenszenveken és ezért bizton reméljük, hogy

Austriával is csakhamar létrejönne a vámszerződés, mely tetemes engedményei mellett mégis képes volna a hazai ipart a túlerős osztrák ipar ellenében azon mérsékelt, de azért elegendő védelemben részesiteni, mely mellett a hazai ipart nemcsak a jelen hanyatlástul megmentetnék, hanem fejlődhetnék, megerősödhetnék és virágzásnak is indulhatna.

Tagadhatlan, hogy azon kevés hátrányokkal szemben, melyeket a külön vámterület felmutat, számosak és nagyok azon előnyök, melyek Magyarországra önrendelkezés esetében hárulnának és azért ezeknek mérlegelésénél, valószinüleg ezen utóbbinak javára dülne az itélet.

Mi alulirottak nem kivánunk elzárkózni azon fényes képtül, melynek valódiságát kétségbevonni nem akarjuk, hanem az Austriával folytatott hosszas alkudozások káros hatását beismerve, melyet ez a gazdászat, az ipar minden ágában a kereskedésre gyakorol, bizonytalanságnak, ingadozásnak téve ki mindezeket és mielőbb végét vetni óhajtva a jelen kétes helyzetnek, készek vagyunk beleegyezni egy oly szerződésbe, mely a két állam közti vámterületet a kitüzött időben továbbra is fenntartaná.

Midőn azomban erre készeknek nyilatkozunk, egyszersmind határozottan kimondjuk, hogy ezen kötendő szerződés kell, hogy végetvessen egyrészrül azon világos, senki által nem tagadott megkárositásoknak, melyet Magyarország a vámvisszatéritésnél, a fogyasztási adónál szenved, másrészt, hogy ezen szerződés Magyarországra nézve, ha már nem is lenne előnyösebb, de

ne legyen hátrányosabb az eddig létező szerződéseknél. Nem fogadhatnánk el ennek folytán vámemeléseket oly áruknál, melyeket Magyarország nagy mértékben fogyaszt és egészben és nagyban a szabad kereskedés irányát akarjuk követni, sőt továbbfejleszteni, mint ez a monarchiában már történt 1854. óta, mert a közös vámterület további fenntartása mellett csak ezt tarthatjuk a helyes vámpolitikának.

A kormány által előterjesztett vámszerződési javaslat azomban nemcsak hogy a fogyasztási adóknak az eddigi mód szerinti beszedése által Magyarország eddigi általánosan elismert károsodását továbbra is fenn kívánja tartani, nemcsak hogy a szabadkereskedés elvét nem fejleszti tovább, nemcsak hogy ezt még a jelen állásban sem birja megtartani, hanem ellenkezőleg védvámos, reactionarius jelleget visel homlokán.

A monarchia határán kivitt szesz- és czukornál a vámvisszatérésre vonatkozólag az uj egyezmény némi javitást tüntet fel, amennyiben ezen visszatérités nem a quota arányában, hanem mindkét fél által az illető adónemben elért nyersjövedelem szerint fog beszámittatni az illető államnak, de mind a mellett azáltal, hogy a két fogyasztási adó a két államban egyenlő módon fizettetik és rendeztetik, Magyarország kárt szenved, mert nem intézheti ezen fontos iparczikkek kezelését saját érdekei szerint.

A fogyasztási adónak a mostani mód szerinti beszedése pénzügyi és nemzetgazdászati szempontbul káros, ezt bővebben nem akarjuk fejtegetni, mert mindenki előtt, ki ezen tárgygyal foglalkozik, amugy is is-

meretes és senki által nem tagadtatik. A jelen állapotért nem akarjuk legkevésbé sem vádolni az 1867. törvényhozást, mert ezidőben a megkárositás még nem volt kellőleg ismeretes, de jelenleg, midőn az mindenki által tudatik és ezt még a kormány sem tagadja, hogy mind a mellett Magyarország ezen megkárositást, melyet sokan 4—8 millióra számitanak, hogy azt a kormány javaslata még 10 évre is fenn akarja tartani, ezt nemcsak helyeselni, de felfogni sem vagyunk képesek.

A közös vámterület fenntartása mellett ezen fentebbi bajok orvoslását egyedül fogyasztási, ellenőrzési vonal felállitása által véljük elérhetőnek, mely minden az alkudozásokbul felmerülő keserüséget mellőzvén, világosan és biztosan tüntetné ki azt, hogy melyik áru melyik államból kerül és a szerint történnék meg az adóvisszatérités, mint a fogyasztási adó lefizetése. Ezen fogyasztási vámvonal felállitása nem járna sok költséggel, mert az illető kereskedőknek és szállitóknak nem lévén érdekükben az áru eltagadása, reájuk közömbös lévén az, hogy melyik állampénztárba foly be az általuk már lefizetett adó, nem volna szükség oly szigoru felvigyázatra sem, mint az áruk külömbeni megvámolásánál. Fizetések sem történvén, pénztárak és az ezzel járó ellenőrzési hivatalok sem volnának felállitandók.

Ami a külállamokbul behozott áruk vámját illeti, ezekre nézve megjegyezzük, hogy Magyarország földmüvelését védő vámok a tervezett szerződésben nem foglaltatnak, a gabona vámmentessége, melylyel eddig

csak Románia és Németország birtak, általánosságban kiterjesztetik. Nem akarjuk ezen eljárást kárhoztatni, mert a közös vámhatár mellett a szabadkereskedés hivei lévén, a gabona vámentessége ellen sem teszünk kifogást. Bizonyos vámemelés történik élő állatoknál, azomban ezek részben jelentéktelenek, részben pénzügyi vámoknak tekinthetők.

Egészen másképen áll azomban a vámtarifa a gyár- és iparczikkek tekintetében. Igaz itt is történnek leszállitások, de csak azon áruczikkeknél, melyek előállitásában az osztrák ipar oly erős, hogy ezen leszállitás mellett is egészen uralja ugy az osztrák, mint különösen a magyar fogyasztó piaczot.

Ilyenek a pamutfonalak: 12 számu 1, nyers állapotban most 6 frt, eddig 8 frt, 2 fehéritve vagy festve most 10 frt, eddig 12 frt, IX. szövő- és kötő-anyagok és fonalak 30 frt.

Pamutáruk: 1 nyers állapotban most 32 frt, eddig 40 frt, tarkán szőve most 60 frt, eddig 80 frt, szőtt pamutbelek most 24 frt, eddig 30 frt.

Gyapjuáruk: pokróczok most 9 frt, eddig 10 frt.

Szinnyomat nélküli hevederek most 30 frt, eddig 40 frt.

Azon czikkeknél azomban, melyek eddig a külföldrül is hozattak és melyek behozatala által a magyar fogyasztó nem volt kénytelen, hogy az osztrák árukat, melyek sokkal drágábbak, megvegye, tetemes vámemelés történt, és pedig nemcsak az egyes sorozatokban, hanem azáltal és főkép, hogy ujabb osztályozás ajánltatik, amelynek következtében az olcsóbb osz-

tályban levő áru a drágábba tétetvén, nemcsak a magasabb vámemelést, hanem az uj osztályozás általi magasabb fokozatot, p. o.

Pamutfonalak: hármasával vagy többesével fonottak most 20 frt, eddig 18 frt. Szőtt vagy kötött áruk, vagy finom sima vagy mustrás szövetek 60 frt, eddig 40 frt.

A gyapjuáruknál legnagyobb emelés tünik fel, külön meg nem nevezett gyapjuáruk most, az uj suly szerinti beosztás következtében, ezen áruk nagyrésze többet fizet; legfeltünőbb azomban az, hogy azon könnyebb fajta olcsó gyapjukelme, melynek négyszögmétere nem nyom 450 grammot, eddig a kallott áruk közt lévén, fizetett 100 kilótul a német szerződés szerint 40 frtot, az angol szerint 30 frtot, most fizet 80 frtot. Ez csakugyan oly roppant emelés, amelynek következtében a szakértők véleménye szerint ezen áru behozatala lehetlenné válik.

Hogy ezen tarifa az osztrák ipar érdekeit tartja egyedül szem előtt, még jellemzi az is, hogy azon félgyártmányok vámját, mely félgyártmányokat az osztrák ipar feldolgoz, leszállitotta, és pedig:

Kaucsukszálak más anyagok nélkül vagy csak nyers pamut, len vagy gyapjufonállal körülfonva 1 frt 50 kr, eddig 12 frt. Ruganyos szövetek 70 frt, eddig 45 frt.

Az uj tarifa elfogadása mellett, mint különös előnyök és mint recompensatió a fogyasztási adóknál a kormány által is elismert megkárositásért, feltüntetnek az ugynevezett pénzügyi vámok és az azokbul nyerendő több államjövedelem.

Ezek közt első helyet foglal a petroleumra vetett nagyobb vám, 100 kilóra terveztetik 8 frt, eddig volt 1 frt 50 kr. A petroleumnak fogyasztása megközelitőleg a quota aránya szerint történt. A közvetett adó ezen emelése által nekünk jutandó több jövedelmet tehát mi magunknak fizetjük és azért nem tudjuk belátni, miért képezne az Magyarországra recompensatiót?

De a petroleum vámjának ily iszonyu emelését különben sem helyeselhetjük, mert ezáltal a pénzügyi jövedelem csökkenne vagy nem emelkednék olyan gyorsan, mint az eddigi tapasztalatok feltüntetik. A petroleumot hazánkban mindenki és igy a kisiparos és földmüves is használják. A petroleum a kisiparosnak alkalmat nyujt szorgalmának kifejtésére és hosszabb munkálkodásra ezen jó és olcsó világitó szer, a szegény földmüves szobácskája is ki van ezzel tökéletesen világitva. Ily nagy emeléssel a tengődő kisiparos nem fogja ezt használhatni és a földmüves szegényebb osztálya nélkülözni fogja ezt és ismét be fog állani a sötétség és tétlenség azon csekély térfogatu, de annál számosabb emberi lakokban, amelyekben eddig munka és világosság létezett; hisszük, hogy mindenki beismeri müvelődési szempontbul is ezen nagy adóemelésnek káros hatását éz azért azt itt bővebben fejtegetni nem akarjuk. Belátjuk mindazonáltal, hogy ezen fogyasztási czikk vámemelést eltür anélkül, hogy a fogyasztás csökkennék és azért az eddigi vám megkettőztetését, 1 frt 50 krrul 3 frtra emelését hajlandók lennénk elfogadni.

A második, mi ezen tervezett vámoknál szerepel, a kávé. Ennek vámját 16 forintrul 24-re szándékoznak emelni.

Ily nagymérvü emelést nem vagyunk hajlandók elfogadni, mert a szellemi és egészségi szempontbul annyira káros pálinkaivásnak hathatós ellenszeréül bizonyult a kávé; továbbá ez a szegényebb középosztálynak, különösen a városokban egyik főtáplálékát képezi. Igaz, hogy ezen élelmi czikkekbül kevesebb fogyasztatik Magyarországban, mint a quota aránya és hogy ezen emelés által Austria lakossága sujtatnék inkább, de mi Austriát, mint szerződő felet tekintjük és azért lakosságának érdekeit is kell, hogy tekintetbe vegyük. A kölcsönös megkárositásra alapitott kompenzáczió vagy rekompenzáczió elvét általában nem helyeselhetjük.

A pénzügyi vámok sorozatában figyelemre méltók a déli gyümölcsökre, rizsre szándékolt vámemelések. Ha azomban Olaszországgal kivánunk vámszövetséget kötni, előnyök szempontjábul ezen vámokat ismét ellenengedménykép leszállitanunk kell és azért számitásba nem vehetők.

Megvagyok győződve, hogy azok, kik a vámemeléssel aránylagos nagyobb pénzügyi jövedelmet remélnek, e tekintetben csalatkozni fognak, mert a jelen nyomott pénz- és kereskedelmi viszonyok közt, de különben is az áruk megdrágulása következtében a behozatal csökkenni fog. Az iparczikkek behozatalának apadása által tagadhatlanul fog nyerni az osztrák ipar Magyarország rovására, de lesz eset, midőn az osztrák

gyárak nem pótolhatván a külföldi árut, mint p. o. az olcsó angol, ugynevezett gyapjuáruknál, az eredmény egyedül az leend, hogy kisebb levén a behozatal, kevesebb lesz a jövedelem és kevesebb ember fog ezentúl járni posztó ruhában.

A tervezett uj vámtarifára vonatkozó törvényjavaslat XIII. czikke kimondja, hogy a kitett vámdijak aranyban fizetendők. A monarchiában nem létezvén az arany-valuta, ezen aranyban fizetendő vámok ez indokbul nem igazolhatók, nem egyéb ezen intézkedés, mint az amugy is magas védvámoknak tetőzése. Azon árunál, melynek vámtétele névlegesen az eddigi marad, a vámemelés a mostani arany-agio szerint 15 százalékot képezend; természetes, hogy ily áruknál, melyeknek vámtétele emeltetni szándékoltatik, a vámnak aranyban fizetése által ezen vám aránylagosan növekedni fog. Ezen elősorolt okokbul a vámoknak ugy, mint eddig, ezüstben fizetését óhajtjuk.

Azon életbevágó, nagyszámu hátrányokat, melyeket a tervezett vámtarifa túlzott emelései által Magyarország jóllétének okoz és melyek az aranybani vámfizetés által még fokoztatnak, még tetőzi az, hogy ezen tarifa nem ugy, mint a jelenben érvényes, a külállamokkal kötött szerződéseken alapul, hanem az egy autonom, vagy ha ezen elnevezés jobban tetszik, ez egy általános tarifát képez. Az eddigi állapotnak meg volt azon előnye, hogy biztositva voltunk azon állam részérül, amelylyel szerződésben éltünk, hogy a tőlünk kivitt áruk a legkedvezményezettebb nemzetek áruival egyenlő, mérsékelt megvámolás alá estek és tudtuk,

hogy bizonyos évek során át a vámok egyenlőek maradandnak és erre alapitottuk számitásunkat. Ezen vámtarifa azomban nem lévén külföldi szerződésekre alapitva és mint önálló vámtarifa csak a behozott áruk vámtételeit állapithatván meg, a kivitel iránt sem a vám magasságára, sem állandóságára nézve a legkisebb biztositékot sem nyujt. A külállamok, melyeknek a monarchiába behozandó iparczikkei ezután magasabb vámok alá fognak esni, visszatorlásként a mi általunk kivitt árukra vámemeléseket vagy vámmenteseknél uj vámot fognak szabni. Mi leend ez esetben kivitelünkbül ? Mi magyarok nehéz körülményeink közt ugy is alig birunk a külpiaczokon terményeinkkel és iparczikkeinkkel más államokkal versenyezni. Hiszi-e azt valaki, hogy a nagyobb vám és talán nagyobb szállitási költség által is nyomva és ennek folytán kedvezőtlenebb helyzetbe jutva, fogunk-e ezen versenytéren tovább küzdhetni vagy csak megjelenhetni is. Ezen általános tarifa pedig ezen állapotot idézi elő.

Ezen nagy bajt a vámszerződést előterjesztő kormány is érzi és azért az általános vámtarifáról szóló törvényjavaslat III. czikkében kimondja, hogy áruk, melyek oly államokbul jönnek, melyekben a monarchiábul érkező áruk más államokénál kedvezőtlenebb bánásmódban részesülnek, 10 százalék vámemeléssel, vagy ha vámmentesek, 5 százalék értékvámmal sujtatnak.

Ezen czikket a vámügyi bizottság oda módositotta ugyan, hogy a 10, illetőleg 5% emelés a törvényben ugyan nem mondatik ki, hanem a retorsio megtétele és nagyságának meghatározása a kormányra bizatik.

Ezen módositás az eredetinél még roszabb, mert ez lehetővé teszi, hogy 10 és 5-ön felül alkalmaztassék a visszatorlás és az egészet bizonytalanságba helyezi.

Mindenekelőtt megjegyezzük, hogy ezen intézkedést nem tartjuk az igazsággal sem összeegyeztethetőnek, mert egy külállamtul azt követelni, hogy azon külállamokkal, amelyekkel vám- és kereskedelmi szerződésben van és amely ennek folytán az illető államnak viszont engedményeket tett és kedvezményeket nyujt, bennünket, akik ezen általános tarifával mindezt nem teszszük, hanem tehát ellenkezőjét, hogy minket mindennek daczára azzal egyenlő osztályba tegyen és kedvezésbe részesitsen, jogos követelésnek nem tartjuk.

De ettül eltekintve is, mi leend ezen visszatorlásnak az eredménye: a legtöbb esetben az, hogy a külállam a magas általános tarifák következtében, a nagyobb terményre nagyobb vámot vetvén, mi magyarok veszitünk; a tüle bejött iparczikk, melyet mi fogyasztunk, vámja visszatorlásként emeltetvén, mi ismét veszitünk és igy mi kétszeresen verjük meg magunkat.

Hogy az előterjesztő kormány maga is látja azon sebeket, melyet ezen általános tarifa a nemzeten ütni fog, ezt az is bizonyitja, hogy kész volt elfogadni mintegy enyhitő hatásként a vámügyi bizottság azon határozati javaslatát, mely szerint a kormány vám- és kereskedelmi szerződések kötésére utasittatik. Ez azomban nem tekinthető egyébnek, mint jámbor óhajtásnak, mert nem tehető fel, hogy külállamok magukat kényszeritve lássák velünk vám- és kereskedelmi szer-

ződéseket kötni, melyek az általános tarifába foglalt és főkép az ő iparczikkeiket érintő emelések által rosszabbak az eddig létezőknél, a német birodalommal folytatott alkudozások és ennek eredménytelensége is erre mutatnak.

Mi legkevésbé sem tagadjuk, miszerint igenis lehetséges, hogy külállamokkal vámszerződések köttessenek, de csak ugy, hogyha az osztrák ipart védő magas védvámi tételek az illető külállam méltányos igényeinek figyelembevételével lejebb szállittatnak. De ennek eléréséhez ujabb tárgyalások és megállapodások szükségesek az osztrák és magyar kormányok és törvényhozások között. Fognak-e az osztrákok az iparukat védő vámokbul engedni, sikerül-e a magyar kormánynak a már akkoriban mindkét félre nézve kötelező erővel biró osztrák-magyar egyezményt ily irányban megváltoztatni, azt bátrak vagyunk a tapasztaltak után némileg kétségbevonni.

Nem létezik állam, amelyben a szabadkereskedés, vagy ezzel ellenkezőleg a védvám kizárólag a végtelenségig keresztül volna vive, de azért minden állam kereskedelmi politikája az egyik vagy másik irányt követi. Nem igy van ez a tervezett törvényjavaslatnál. Ez a szabadkereskedés elvét követi azon terményeknél, melyeket Magyarország elád, mint p. o. a gabonanemüeknél és a védvámot alkalmazza azon iparczikkeknél, melyeket Magyarország fogyaszt, p. o. gyapot- és gyapjuczikkeknél és ezen vámpolitikának az leend következménye, hogy amit Magyarország ezentúl elád, azt ezután aránylag kell, hogy olcsóbban tegye, amit pedig venni kell, az védve lévén, drágább leend.

Roszabb és károsabb leend tehát Magyarországra nézve a tervezett szövetségi törvény és vámtarifa, ha az csakugyan életbe lépne, azon állapotnál, melyet talált 1875-ben a kormány, és mindazáltal a kormány, mely amazzal sem volt megelégedve, mert csak azért történhetett a felmondás, most egy hátrányosabb szerződésnek elfogadását ajánlja a magyar törvényhozásnak.

Az általunk elmondottak egyrésze vonatkozik a tervezett szövetségi törvény azon czikkeire, melyeket nem helyeslünk és elfogadhatónak nem tartunk, azért most, midőn a törvényjavaslatrul kívánunk szólani, ismétlésekbe nem akarván esni, azokat ujbul nem soroljuk fel, fenntartván magunknak, hogy a fő, valamint némely kisebb kérdésekre formulázott ellenindítványainkat beadjuk azon esetben, ha csakugyan ama törvényjavaslat tárgyalása elfogadtatnék.

Az osztrák-magyar Lloyd gőzhajózási vállalattal kötött hajózási és postaszerződésre vonatkozólag a bizottságtul eltérő véleményünket külön beadni bátrak lévén, csak a törvényjavaslat 22. czikkére nézve akarjuk kimondani azon nézetünket, hogy ezen törvényjavaslat törülni akarván a jelen törvény czikkének azon határozatát, mely szerint a szövetség 5 év letelte után felmondható, ezen szerződésnek minden körülmények közt 10 évre való fenntartását rendeli el. Mi ezen ujitást határozottan roszaljuk és az eddigi 5 év utáni felmondást akarjuk fenntartani és pedig azért, mert eddig nem találkozott senki, aki előnyösnek mondotta volna ezen tervezett szerződést, rosz szerződést pedig jobb, ha rövidebb időre kötünk, mintsem hogy ezt hosszu időre

megalapitván, ez időben kötött kézzel kellene hogy nézzük a szerződés káros hatását.

Mi alulirottak felfogva a szőnyegen levő nemzetgazdászati ügyek fontosságát, beismerve azok horderejét, amelyet azok, ha nem is Magyarország felvirágzására, mert ezen szomoru időkben ezt alig remélhetjük, de további alkotmányos utoni megéllhetésére gyakorolnak, lelkiismeretesen, a legnagyobb nyugodtsággal mérlegeltük az elénk terjesztett kérdéseket. Nem hunyhatunk szemet azon tagadhatlan nagy előnyök előtt, melyeket az 1867 : XII. törvényben alapitott önrendelkezési jog Magyarországra gyakorolna, de figyelembe kell, hogy vegyük az 1867 : 59. §-ának azon rendeletét, mely szerint Magyarország és ő Felsége többi országai közt az érdekeknek kölcsönös érintkezései fontosak és számosak lévén, kész az országgyülés arra, hogy a kereskedelmi ügyekre nézve egyrészt a magyar korona országai, másrészrül ő Felsége többi országai közt időnkint vám- és kereskedelmi szövetség köttessék, az alkudozásokat ezen czél elérése végett továbbfolytatni.

Ismerve azon bonyodalmakat, melyeket az Austriával több mint két éven át folytatott alkudozások ekképeni vezetése már előidézett, de főkép szem elől nem tévesztve azt, hogy amennyire csak Magyarország érdeke és helyzete engedik, Austriával, melytül viszont hasonérzelmeket várunk, való jó egyetértést megőrzeni, vagy ha az nem léteznék, megnyerni feladatunk.

Készek vagyunk a törvényhozás által megszabandó időre, a külön vámterület előnyeit mellőzvén, a vámközösség terére lépni, de csak azon esetben és azon fel-

tételek mellett, ha a monarchia által eddig követett szabad kereskedelmi irány, ha nem is fejlesztetik, de legalább fenntartatik és ennek folytán készek vagyunk elfogadni mindazon vámtételeket, melyek ezen szerződés felmondásakor léteztek; ebből folyólag az aranyvámokat mellőzvén, csak azon világos megkárosodást, amelyet Magyarország a fogyasztási adók és az ennek folytán igazságtalan visszatérités folytán szenved, kivánjuk a fogyasztási vonal által orvosoltatni. Bizton remélhető, hogy ezen az alapon, amelyen eddig a külhatalmakkal szövetségben éltünk, ezen szerződések ujolag meg lesznek köthetők és azáltal a monarchiára és különösen Magyarországra az autonom tarifa által előidézett elszigeteltség meg leend szüntethető.

Mindezek folytán, minekutánna a vám- és kereskedelmi szövetségrül és az általános vámtarifárul szóló törvényjavaslatokat olyanoknak tartjuk, hogy azok a részletes tárgyalás által és alkalmával sem javithatók meg, ezeket általánosságban a részletes tárgyalás alapjául sem fogadhatjuk el, hanem mély tisztelettel kérjük a tisztelt képviselőházat, méltóztassék a kormánynak utasitást adni következő határozat hozatala által.

Határozati javaslat.

A képviselőház a kormányt utasitja arra, hogy az ő Felsége többi királyságai- és országaival kötendő vám- és kereskedelmi szövetség felett folytatandó tárgyalásoknál az 1867 : XII. törvény rendelete szerint járjon el és igyekezzék a vám- és kereskedelmi szerződést ujból megkötni akkép, hogy a letelt szerződés által Ma-

gyarországnak a fogyasztási adók beszedésénél és a vámvisszatérítéseknél mindenki által beismert sérelmei jövőre orvosolva legyenek. Továbbá tartsa feladatának törekedni arra, hogy ha nem is fejlesztve, de legalább fenntartva a monarchia által eddig követett és üdvösnek bizonyult szabadkereskedelmi irányt, az 1875-ben érvényben levő vámtételek alapján a monarchia és a külállamok között az eddig fennállott vám- és kereskedelmi szerződések meghosszabbittassanak vagy ujból megkötessenek, azon esetben pedig, ha az osztrák törvényhozás a szövetségnek ily módoni megujitására hajlandó nem lenne, a fent emlitett törvény értelmében a külön vámterület életbeléptetése iránti javaslatát a kormány a magyar törvényhozás elé mielőbb terjessze be.

Báró Simonyi Lajos.
Mudrony Soma.

Gróf Apponyi Albert különvéleménye:

Jelen különvélemény beadója mindenekelőtt szükségesnek látja kijelenteni, hogy a magyar-osztrák monarchiának az 1867: XVI. által megállapitott vámterületi egységét fenntartani akarja egyrészt azért, mert a monarchia nemzetközi egységének ezen szervezet felel meg legjobban, másrészt pedig azért, mert a monarchia mindegyik termelési főágai a másiknak területén találnak közel fekvő és természetes piaczra, melynek akadálytalan kihasználásában, valamint a nagy forgalmi terület európai sulyának helyes kereskedelmi politika utján való érvényesitésében bő kárpótlást lelhetnek a közgazdászati különválás nélkülözött előnyeiért.

Minthogy azomban az ország önrendelkezési joga a közgazdászati kérdésekre az 1867 : XVI. törvény által világosan fenntartatott, a vámszövetség ujabb megkötését azon feltételtül kell függővé tenni, hogy eléressék annak kettős czélja, hogy t. i. : hazánk anyagi érdekeire nézve az előnyök csakugyan felülmulják a hátrányokat és hogy a politika kapcsolata, szolidáritási érzelme valóban megszilárdittassék.

E két követelmény másodika csak ugy valósitható meg, ha az elsőnek elég van téve. Midőn az egyik vagy másik fél magát a vámszövetséggel egybekötött intézkedések által lényegileg kárositottnak érzi, akkor az ily vámközösség alakszerü fenntartása csak veszélyes elkeseredést szül és igy nemhogy erősitené, de erkölcsileg gyengiti a monarchia összetartó fonalait; politikai becscsel csupán oly egyesség bir, mely közgazdászatilag is jó. Azért a kérdés minden oldalának, a törvényhozás minden igényeinek eleget tenni vélek, midőn a vámszövetségrül és a vámtarifárul szóló törvényjavaslatokat teljes elfogulatlansággal, benső természetök szerint, mint közgazdászati intézkedéseket iparkodom mérlegelni. Teszem pedig azt mindkét javaslatra nézve együttesen, mert azok a dolgok természete szerint elkülönithetlenek, valamint elkülönithetlenek a vámszövetségi törvénytül a fogyasztási adókat szabályzó törvények is. Ezekben és a közös vámterület által követett vámkereskedelmi politikában nyer kifejezést a vámszövetség tulajdonképeni tartalma. Nem vagyok tehát képes megérteni, hogyan lehessen a vámszövetség felett szavazni ezek ismerete nélkül, hogy arról véleményt adni ezekre kiter-

jeszkedő birálat nélkül. Ezt csupán az teheti, ki a vámközösséget minden áron elfogadja vagy az, ki azt feltétlenül visszautasitja; ezen két szélső állásponttul pedig mind én, mind a kormány távol állunk, az eddig általánosságban előadottak nyomán, következőleg lehet tüzetesen formálni a vámszövetség megkötésének feltételeit: először, kivánnunk kell, hogy a fogyasztási adók eddigi szabályozásábul eredő pénzügyi károsodásunk orvosoltassék, nemzetgazdászati hátrányaink sulya, pedig lehetőleg enyhittessék; másodszor, követelnünk kell, hogy a közös vámterületen hazánk érdekeinek nagyban és egészben megfelelő kereskedelmi politika érvényesüljön.

I.

A fogyasztásiadó-törvényjavaslatok a képviselőházban már letárgyaltattak. Részint a jelen különvélemény beadója, részint elvbarátai, már akkor előadták az indokokat, melyek miatt azokhoz hozzá nem járulhatnak. Ugyanis közgazdászati hátrányaikat azok által nemhogy enyhitve, de még hatványozva láttuk, különösen a czukornál azon fokig, melyen a termelés folytatása lehetlenné válhat; pénzügyi kárunk megszüntetésére pedig ama törvények keretében kisérletet sem észleltünk, sem az általunk leghelyesebbnek vélt uton, t. i. a fogyasztásiadók jövedelmének, közös kiadásokra forditása utján, sem valamely más elfogadható módon; a kilátásba helyezett, úgynevezett kompenzácziókat végre sem önmagukban helyeseknek, sem reális számitási alapon nyugvóknak nem tartottuk. Akkori visszautasitó szavazatunk tehát már magában is indokul szolgálhatna arra, hogy

én és mindazok, kik hasonló álláspontot állottak, a vámszövetség megkötéséhez a mai, szerintünk már vicziált álláspontot hozzájárulhassunk.

Midőn álláspontom teljes kifejtésének kedvéért erre is hivatkozom, nem szabad ignorálnom azt, hogy a tisztelt ház ellenkező irányban döntött. Haladott tárgygyá azomban a vámszövetségi kérdés ezen oldala nem vált, mert a ház ama javaslatok végérvényét attól tette függővé, hogy ha az összes kiegyezési javaslatokat elfogadhatónak találja; ezt pedig ismét azon feltételhez kötötte, hogy bármely egyenként vett javaslat hiányáért valamely másik előnyeiben lásson kárpótlást. A fogyasztási adóknál szenvedett pénzügyi károsodásunkért, jelesen kompenzáczióul kijelöltetett a pénzügyi vámok csoportja, melynek birálata itt eszközlendő, egyelőre csak a kompenzáczió szempontjából. Ezen birálat megfogja mutatni, nyert-e a fogyasztási adók kérdése a ház által választott uton türhető megoldást.

A vámtarifa indokolásában a 10. lapon összeállitva találhatók az összes pézügyi vámok. A kormány ezen uj vámtételek pénzügyi eredményeit az 1871—75. évek átlaga szerint 9.735,000, az 1875. forgalom szerint pedig 11.209,000 forintra számitja. A kompenzáczió abban állana, hogy ezen nevezetes összegek $^{31}/_{100}$-a magyar állampénztár javára esik a vámjövedelem közössége folytán, holott a magyar állampolgárok ezekből az egész monarchia fogyasztásának nem 30, de csak 15—20 százalékra tehető, ama 10—15 százalék külömbözlet, tehát a fináncz vámok 10—15 százaléka képezne kompenzácziót a fogyasztási adóknál szenvedett károkért. Ezen számi-

tás előtt azomban levonandó a petroleumra eső rész, mert a kormány maga beismeri, hogy a magyar fogyasztás megüti a 30 százalékot, itt kompenzációrul szó sem lehet. Ezen levonás után maradt 1871—75. szerint 5.809,000, 1875. év szerint 5.960,000 forint, mint méltatást igénylő összeg. És itt elakarok tekinteni ettül, hogy több nevezetes czikkekre, nevezetesen a kávéra s a rizsre vetett vámemelés anynyira tulságos, hogy annak hatása könnyen inkább a fogyasztásnak csökkenésében, mint a vámjövedelemnek ily magas emelkedésében fogna nyilvánulhatni, elfogadom minden kritika nélkül a kormány számait, még ezek szerint is a kompenzáczió összege menne 5.809,000, illetőleg 10 perczentjére 596,000, kerek számban 900,000 forintra.

Ezen összeggel áll tehát szemben a fogyasztási adóknál az osztrák kincstár javára szenvedett károsodásunk, melynek számszerinti nagyságára nézve, megint minden kritika nélkül, elakarom fogadni a kormány számitásait, nem akarok hivatkozni jeles közgazdászati irók sötétebb számitásaira, elég konstatálnom, hogy a vámközösség indokolása 74-ik lapján maga a kormány kerek számban $2^1/_2$ millióra teszi azon összeget, mely a magyarországi fogyasztás után osztrák kincstárba foly.

Elfogadva tehát a kompenzáczió elméletét, elfogadva minden kritika nélkül a kormány számitását, mellőzve a közgazdászati oldalt, pedig mindezt mellőzni nem is volna szabad, a fogyasztási adóknak következő rendezése előtt állunk:

Kerek számokban 2.500,000 forint évi károsodásért ajáltatik 600,000, a legvalószinütlenebb számitás

szerint 900,000 frt. Ezen számokhoz nem kell kommentár.

II.

A fogyasztási adók után át kell térnem a tarifában kifejezett kereskedelmi politika méltatására.

Az osztrák-magyar vámegyesület vámpolitikájának elvi meghatározása épen oly könnyü, a mily nehéz annak részletes gyakorlati keresztülvitele; a gondos kutatás előtt félreismerhetlenül, lapidáris vonásokkal bele van vésve magának a vámegyletnek természetébe azon irány, melytül lényegesen eltérni nem lehet a nélkül, hogy a vámközösség erkölcsi és czélszerüségi alapjai megne inogjanak. Igenis, a monarchia vámterületi egységének még ma pedig annak általam óhajtott fenntartásánál, a politikai szempontok befolyása félreismerhetlen és hozzá teszem: jogosult tényezőt képez; de lehetlen a vámközösséget, mely utóvégre lényegileg közgazdasági intézkedés, tisztán ilyenekre alapitani és fenntartani még akkor is, midőn annak közgazdászati alapeszméjét, a közös kereskedelmi politika irányzatában, desavuáljuk. Az elvi talaj pedig, melyen a vámközösség született és egyedül élhet: a szabadkereskedelem talaja, mihelyt a monarchia közös kereskedelmi politikája ezt a talajt elhagyja, egy lépést sem tehet, melynek indokolása nem tartalmazna egyuttal érveket a közbenső vámsorompók felállitására.

Természetesen az elmélet szigoru logikája itt is, mint mindenütt a gyakorlati alkalmazás, a történelmi fejlemények előtt meghajlani kénytelen. Nem kivánhat-

juk, hogy a szabadkereskedési elv a közös vámterület és a külföld közt azon teljességben alkalmaztassék, melyben az a monarchia két része közt a vámközösségben érvényre jut, mert tisztán közgazdászati szempontbul is ugy a multban, mint jelenben lényeges eltéréseket látunk ezen területek egymáshozi viszonyában és azok mindenikének sajátszerü fejlődésében.

Meg kell engednünk tehát, hogy az elv ridegségén ily értelemben gyakorlati korrektura alkalmaztassék, de nem szabad megengednünk, hogy a korrektura az elv negatiójává váljék; nem követelhetjük azt, hogy az osztrák ipar azon mérsékelt védelmet rögtön nélkülözze, melyet a multban gyökerező fejlemények még igényelnek, de nem engedhetjük meg, hogy a védelem, mint önálló elv hóditásokat tegyen, mert mihelyt ez beáll, a vámközösség elvesztette elméleti jogosultságát.

De elvesztette méltányossági tartalmát és gyakorlati értékét is. Magyarország ugyanis a vámközösségben lemond 1-ször arrul, hogy termelését a vámpolitika segitségével gyorsabban sokoldaluvá tehesse; 2-szor, lemond az önálló vámvonal pénzügyi eredményeirül, mig viszont belenyugszik abba, hogy az általa fogyasztott iparczikkek némileg megdrágitassanak oly közös vámok által, melyek csupán Austriában védnek ipart, Magyarországra pedig tisztán csak áldozatot képeznek; ezen áldozatokkal szemben megkapó természetességgel elő áll annak szüksége, hogy először termelésünknek lassabban korrigálható egyoldaluságát ellensulyozza a kelendőségi viszonyoknak lehető legkedvezőbb alakulása és 2-szor, hogy az osztrák ipart védő, a magyar fogyasztást pedig

még drágitó közös vámtételek annál inkább birjanak mérsékelt jelleggel, mert a vámjövedelem teljes kihasználásának nélkülözése folytán népünknek adóképessége nagyob mértékben vétetik igénybe és igy azt a fogyasztás tetemes megdrágitása által gyengiteni nem szabad.

Ezen két követelmény tökéletesen karakterizálja a követendő vámpolitikát: „olcsó bevitel, biztositott kivitel“, e kettő nélkül Magyarország a vámközösségben meg nem élhet. Vannak ugyan, akik állitják, hogy az osztrák piacz akadálytalan birtoka mellett nincs okunk a külföldi piaczczal nagyon gondolni, mert Magyarország kiviteli érdekeit biztositja az örökös tartományok szükséglete. Ezen állitás azomban tetemes túlzást tartalmaz, melynek kideritésére szolgáljon a következő kimutatás a monarchia külforgalmárul három nevezetes Magyarországi termelvényben.

	Gabona és hüvelyesek		Liszt	
	behoz	kivisz	behoz	kivisz
Év	érték	érték	érték	érték
1856—60.	7.511,000	11.896,000	1.691,000	3.844,000
1861—65.	6.908,000	21.746,000	2.448,000	7.103,000
1866—70.	6.546,000	48.366,000	2.536,000	20.063,000
1871—74.	28.259,000	23.575,000	6.777,000	14.240,000
1875.	12.100,000	33.300,000	7.400,000	13.500,000
1876.	16.530,000	36.359,000	6.847,000	18.190,000

	behoz	kivisz	Gyapju,	vámmázsa
Év	forint	forint	behoz	kivisz
1856—60.	9.430,000	26.130,000	198,000	227,000
1861—65.	14.210,000	38.209,000	225,000	329,000
1866—70.	17.428,000	35.158,000	263,000	270,000

Év	behoz forint	kivisz forint	Gyapju, vámmázsa behoz	kivisz
1871—74.	20.765,000	33.793,000	321,000	259,000
1875.	17.100,000	28.400,000	254,000	218,000
1876.	21.428,000	27.573,000	319,000	211,000

Ezen számcsoportok világosan bizonyitják, hogy Austria kizárólag korántsem él magyar terményekkel, hanem, hogy azon czikkekbül, melyekre Magyarország termelésének főrésze esik, mégis minden évben tetemes mennyiségek özönlenek külföldrül a közös vámterületre; hogy ezekfolytán termelésünk tetemes részét egyedül a külföldi piaczon lehet értékesitenünk, ha csak a külföldi nyerstermények behozatalát vámok által nem akarjuk megakadályozni, mit, ugyhiszem, komolyan senki sem kivánhat; másrészrül Austria legjobb vevőnk ugyan és azért vele lehetünk előnyös vámszövetségben, de nem lehet egyedüli vevőnk és ezért követelnünk kell oly vámpolitikát, mely kereskedelmi összeköttetéseinket a külfölddel is biztositsa és ezen czél elérésére latba vette a hozzájárulásunkkal alakitott nagy forgalmi terület egész sulyát, Európa közgazdászati rendszerében.

Ha a monarchia másik része saját érdekeink szempontjából ily vámpolitikába bele nem egyezhetnék, akkor a közös vámterület erkölcsi és közgazdászati lehetetlenség lenne. De meggyőződésem az, hogy épen a vámközösség folytán teheti, mert ha korlátozzuk is az osztrák iparnak vámok általi védelmét, viszont bizonyos feláldozott előnyök árán erősitjük és védjük ugyanezen ipart, midőn saját fogyasztási területünkön oly piaczot nyujtunk neki, minőhöz hasonlóval ily kedvező körül-

mények közt a világ egyetlen iparállama sem bir. Igy, de csakis igy alakul az érdekek azon harmoniája, melyben a monarchia két része közti kiegyezés kulcsa keresendő.

S valjon megfelel-e a beterjesztett általános vámtarifa? és az abban nyilvánuló kereskedelmi politika azon kettős követelménynek, mely ha nem teljesül, Magyarország érdekei feláldozottaknak tekinthetők?

Sajnos, hogy erre határozott nemmel kell felelnem. A tarifa az előadott elvekkel homlokegyenest ellenkező irányzatokrul tanuskodik, sőt oly irányzatok egyenes kifolyásaként tekintendő.

Első követelménye közgazdászati érdekeinknek — mint fentebb kifejtém — ugyanis az, hogy a bevételi vámtételek mérsékeltek legyenek; respektáljuk e törvényeit, de visszfejlődést védelmi irányban nem akceptálhatunk, pedig ily visszalépés ez, igen érezhető irányban.

A vámemelések egyrésze a kincstár jövedelmének szaporitására céloz ugyan, mit elvileg ellenezni nem lehet, de ezen fiskális vámok egyrésze oly tárgyakra terjed ki és oly mérvekben, mikre azokat kiterjeszteni a helyes adó-politika szocziális szempontjaival ellenkezik. Legkirivóbb példája ennek a tervezett petroleumvám. De nevezetes vámemelések fordulnak elő tisztán iparvédelmi czélzattal is, leginkább a pamut- és gyapjuáruk csoportjában; az elsőrül a 30-as számnál finomabb fonalak vámja 50% emelkedést nyer, minek jelentőségét illusztrálja azon tény, hogy a legterjedtebb használati pamut-szövetek 36—42. számu fonalakbul készülnek, a kartolt fonál vámja 1 frt 50 krrul 8 frtra emeltetett,

a szövetek uj osztályozása által pedig a bevitel tömegét képező olcsó félgyapjuszövetek vámja 100, részint 50 perczenttel emeltetik világos prohibitiv czélzattal. Nem szólok az egyéb czikkeknél itt ott előforduló csekélyebb fontosságu vámemelésekrül, hisz minden tarifának jellege azon iránytul függ, melyet a két legnevezetesebb iparcsoportra: a szövő- és fémiparra nézve követ. Hogy ezek elsejénél az előttünk fekvő vámtarifa-törvényjavaslat igen nagy visszaesést jelez a védvámos irányzatok felé és hogy ennek következményei épen a szegényebb és a középosztály ruházkodásának egész körében lesznek leginkább érezhetők, az előadottakbul önként következik. De a vámtarifa saját alapos védeszméjének következetességével sem bir, mert a másik főcsoportban a fémiparban jóformán az eddigi status quo tartatik fenn, pedig egészen hasonló igényeket emeltek, egészen hasonló panaszok alapján a vasiparosok is, csakhogy hasztalan, minőknek a textil-ipar szerencsésebb szószólói érvényt tudtak szerezni, pedig ha van iparág, melynél Austria és Magyarország közösen létesithet védvámokat, ugy bizonyosan a vasipar az. De a textil-csoporton belül sincs sem harmonia, sem méltányosság a kiváltságok osztogatásában, mire nézve elég a pamutszövetek és pamutfonalak közti megvámolási viszonyra utalni, mely által a szegényebb sorsu szövők a gazdag fonók érdekeinek egyenesen feláldoztattak. A benyomás, melyet a tarifa védvámos tételeinek tanulmányozásábul nyerünk az, hogy objectiv közgazdászati felfogás, legyen az bár protectionárius irányu, abban egyáltalán nem érvényesült, hanem hogy egyedül és kizárólag a hatalmi kér-

dés döntött, hogy nem a gyenge részesült védelemben, hanem hogy a hatalmas erőszakolt ki magának privilégiumot és igy nem is az osztrák ipar harmonicus fejlesztésére terheltetnék a magyar fogyasztó növekedő drágasággal, hanem csak oly specialis érdekek előmozditására, melyek túltengése ellen a Lajtán túl is már feljajdulnak az elnyomott szerényebb iparoskörök. S ha már a következetesen és igazságosan alkalmazott védvámos irányzatok ellen is joggal tiltakozhatnánk, mennél inkább kell azoknak ily egyoldalu és ferde kinövéseit visszautasitanunk. Ezen eredményre jutunk, ha az uj kereskedelmi politikát beviteli érdekeink szempontjából vizsgáljuk.

Második és legfontosabb követelménye hazánknak a kereskedelmi politika terén és egyszersmind legfőbb feltétele a vámterületi egység fenntartásának: kereskedelmi összeköttetéseinek biztositása a külfölddel, a világpiacz megnyitása terményeink számára és igy kiviteli érdekeink megóvása. Ezen életbevágó érdekünkre nézve a vámtarifa nem foglal, de nem is foglalhat semminemü garantiát magában, mert erre a külföld vámpolitikájának is van döntő befolyása, ezt egyedül kereskedelmi szerződések által lehet biztositani, melyek az idegen országok vámpolitikáját a mi érdekeink tiszteletbentartására lekötik.

A szerződés és kereskedelmi politikához tehát ragaszkodnunk kell, mint a vámközösség hosszabb időre megkötésének egyik nélkülözhetlen alapjához, ha kereskedelmi szerződéseink a külállamokkal nincsenek, kiviteli érdekeink az idegen vámpolitika minden előre nem

látható fordulata által érintetnék és nincs a vámközösség által megkötött kezeinkben eszköz azok megvédésére, vagy a tapasztalt károsodás más uton való orvoslására. Nem is létezett a vámterületi egység más, mint a szerződéses kereskedelmi politika alapján, még azon időkben sem, midőn Magyarország államiságát mereven tagadták.

Mindenkor veszélyes experimentum volna tehát Magyarország részérül a vámszövetséget megkötni, bármily tökéletes, de autonom tarifa alapján, mielőtt a külföldi vámpolitika intentiói iránt tájékozva volna. Mielőtt tudná, hogy az érdekeinknek egyedül megfelelő szerződéses vámpolitika megvalósitása nem fog-e azon hajótörést szenvedni? A mai körülmények közt azomban az autonom tarifa és a vámszövetségnek ezen alapokoni megkötése kész szakitást jelez a kereskedelmi szerződések megkötésével. Tudjuk, hogy a magyar kormánynak szándékában nem áll ezen szakitás, azomban micsoda biztositásunk van, hogy jobb szándékát érvényesiteni képes leend? Ha a vámszövetség az autonom tarifa alapján megvan kötve, azon érdekkörök, melyek jelenleg a monarchia másik felében dominálló befolyást gyakorolnak és az elért vivmányok által megerősödve, mindinkább gyakorolni fognak, puszta negatiójuk által 10 éven át lehetetlenné tehetik a szerződéses kereskedelmi politika ösvényére való visszatérést; hazánk kezében pedig, bármily gyászosak lennének is a tett ballépés következményei, semmi törvényes eszköz nem leend, hogy azt orvosolhassa. És ha van elég bátorságunk, hogy a helyzetnek szemébe nézünk, félre nem ismerhetjük azt, hogy

az Austriában uralgó áramlat akarja a szerződéses rendszerrel való szakitást, hogy az autonom tarifa beterjesztését ily értelemben fogja fel és ily értelemben tekinti aspiratiói diadalának; — az osztrák kormány pedig, ugyan az az osztrák kormány, — melylyel a mi kormányunk egyességre lépett, vagy nem akarja vagy nem meri ezen tendentiákat méltón desavuálni, hanem a vámtarifához beadott indokolásában homályos kitételek burokja alatt igen tökéletlenül rejti el azokkal való rokonszenvét.

Kérdem: hol van itt, nem mondom a garantia, de csak a remény is, hogy a vámszövetség megkötése után a szerződéses kereskedelmi politika ösvényére vissza fognak térhetni és igy biztositja-e a czélba vett vámügyi egyezmény kiviteli, illetőleg termelési érdekeinket?

Minden tisztelet mellett mások meggyőződése iránt, nem értem azok bártorságát, kik ily problematicus alapon 10 évre lekötni merik hazánk közgazdászati sorsát, de még kevésbé értem, hogy lehet a monarchia magasabb politikai érdekeinek nevében kivánni a fennforgó kérdések olynemü elintézését, melynél valódi egyetértés nincs, hanem alig elpalástolt ellentétek harcza és ki nem egyenlitett aspiratiók dulakodása szorittatik valamely tisztán alaki megoldás kereteibe, melyet „kiegyezésnek“ mondanak.

Vonjuk le mindezekbül a következéseket. A fogyasztási adók kérdése megközelitőleg sincs megoldva, a kereskedelmi politika oly térre tévedt, melyen hazánknak ugy behozatali, mint kiviteli, ugy fogyasztási, mint termelési érdekei komoly veszélynek vannak kitéve, a he-

lyes irányra való visszatérés, ha egyszer kezeinket megkötöttük, többé nem tőlünk függ.

Ily alapon a vám- és kereskedelmi szerződés megkötéséhez nem járulhatok és — mint a vámügyi bizottság tagja — a t. képviselőháznak annak elfogadását sem közgazdászati, sem politikai szempontbul nem ajánlhatom.

De ép oly kevésbé óhajtom és ajánlom a közgazdászati szakitást a monarchia másik felével. Annyi nemzetgazdászati és politikai érdek füződik különösen a jelen pillanatban ama kapocs fenntartásához, hogy arrul mindaddig lemondani nem óhajtok, mig a méltányos egyesség létesitése teljes lehetlenségnek nem bizonyult; nem tarthatom pedig azt bebizonyitottnak a jelenlegi kormány által helytelen alapon megkezdett és folytatott alkudozások szomoru eredménye által. Uj tárgyalások szükségesek uj alapokon, melyek sikeres vezetésére kedvező befolyással birand Magyarország képviseletének határozott akarata, hogy az itt kifejtett elvek alapján testvéri indulattal kész a vámterületi egységet fenntartni, de azok érvényrejutása nélkül nem. E tárgyalások megindithatása és folytatása végett szükséges a f. é. márczius hó végén lejáró ideiglenes rendszabályok hatályát meghosszabbitani, a meghosszabbitást tanácsos hosszabb időre eszközölni, részint hogy a tárgyalások kellő alapossággal folytattassanak, részint, hogy a külföld intenczióí a kereskedelmi politika terén határozottabb alakot ölthessenek és a kereskedelmi alkudozások befejeztethessenek, de részint azért is, mert a külpolitikai helyzet követeli, hogy a legközelebbi idők kri-

tikus pillanatai rendezett — habár csak ideiglenesen rendezett — állapotban találják a monarchiát. Ezen ideiglenes rendezés alapját csakis a status quo képezheti, ugy a fogyasztási adóknál, mint a vámpolitika terén; ez utóbbinál megkisérlendő a külállamokkali szerződések továbbrai meghosszabbitása, amennyiben pedig ez lehető nem lenne, az 1868-iki Németországgal kötött szerződés tételei maradnának általános érvényben. Ily uton remélhető oly kiegyezés létrejövetele, mely a vámközösség alapján mindkét fél méltányos érdekeit kielégitvén, mindkettőnek anyagi felvirágzását és a monarchia belső békéjét szilárd alapokra fektetné. Ha pedig ez nem sikerülne, akkor kénytelen volna az ország önrendelkezési jogával élni és külön vámterület alapjára állani.

Az uj kiegyezési akczió kiindulási pontja és alapjaként bátor vagyok a következő határozati javaslatot elfogadásra ajánlani.

A képviselőház kimondja, hogy a monarchia másik felével fennforgó közgazdászati kérdéseket békés egyesség utján és a vámközösség alapján óhajtja rendezni, oly feltétel mellett azomban, hogy a fogyasztási adók rendszerében és a közös kereskedelmi politika irányzatában az ország pénzügyi és gazdasági érdekei megóvassanak. Miután azomban a kormány által előterjesztett javaslatok ezen követelménynek eleget nem tesznek, a képviselőház azok alapján a vámszövetséget véglegesen meg nem kötheti, hanem kész hozzájárulni oly ideiglenes jellegü törvényhozási intézkedésekhez, melyek ugy a fogyasztási adókra, mint a vámpolitikára nézve lehe-

tőleg a most létező állapotot fenntartván, kellő időt biztositanak az ország és a monarchia érdekeit jobban megóvó uj kiegyezés létesitésére.

Gróf Lónyay Menyhért határozati javaslata:

A magyar ministerium és az ő Felsége többi királyságai és országainak ministeriumai között kötött egyességek valódi nemzetgazdasági és pénzügyi hatása biztos adatok hiányában megállapitható nem lévén, a képviselőház a vám- és kereskedelmi szerződés és vámszabályzat iránti javaslatok tárgyalását elhalasztja és odautasitja a ministeriumot, hogy mielőtt terjesszen a képviselőház elé javaslatot az iránt, mikép lennének biztos számitást megengedő adatok Magyarországnak a külfölddel és Ausztriával való kereskedési forgalmáról nyerhetők s azon időre pedig, mig ezen adatok megszerezhetők és előterjeszthetők lennének és azok alapján az egyesség törvényhozásilag tárgyaltathatnék, a status quonak meghosszabbitása iránt tegye meg a ministerium a szükséges lépéseket.

A vita tárgyát tehát 5 javaslat képezte. A kormány javaslata, mely az 1867. szerződéstül csak részben tért el, némileg a védvámos irány felé hajolva. Simonyi Ernő határozati javaslata, mely a függetlenségi párt alapelveihez ragaszkodva, a törvényjavaslatot határozottan elvetve, az önálló vámterület felállitását, tehát a vámokruli önálló rendelkezést követelte. Báró Simonyi Lajos és Mudrony Soma határozati javaslata, mely a szerződést kivánta ugyan, de alapfeltételül Magyarország a vám visszatérítésénél és fogyasztási adóknál okozott sérelmek orvoslását és a szabad kereskedelmi irányt

tüzte ki és ha ezt Austria el nem fogadná, az önálló vámterület felállitását ajánlotta. Gróf Lónyay határozati javaslata, mely a közös vámterületet feltétlenül elfogadta, de részint, mert a szabad kereskedelmi irányért rajongott, részint, mert a kormány számitásait alaposaknak nem tekintette, a status quo ideiglenes fenntartása mellett a kormány javaslatának elvetését ajánlotta. A negyedik, gróf Apponyi Albert határozati javaslata kijelentette, hogy a vámszövetség feltétlen hive, de a kormány javaslatát czélszerünek nem tartja, elveti és a kormányt oly szerződés beterjesztésére utasitja, melyben az ország érdekei a fogyasztási adóknál megóvassanak, mely szabad kereskedelmi irányt kövessen, addig azomban, mig ez elkészülhetne, a status quo fenntartását ajánlja.

Gyakorlatilag véve az akkori viszonyokat, a bécsi hangulatot tekintve a szélsőbal és Simonyi Lajos báró javaslatai közt alig volt külömbség, mert Simonyi Lajos a vámközösséget elfogadta ugyan szinleg, de azt a fogyasztási adók reformjához és a szabadkereskedelem elvének elfogadásához kötötte. Austria sem az egyiket, sem a másikat el nem fogadhatta; nem az elsőt, mert a fogyasztási adók terén, nevezetesen a szesz- és czukornál, ez Austriának nagy előnyt nyujtott, miután Austria sokkal olcsóbban termelt, mint Magyarország és mégis a drágán termelő magyar szesz- és czukorgyáros ezen szerződésben ugyanannyi adó fizetésére köteleztetett, mint a nagyobb haszonnal termelő osztrák gyáros; nem fogadhatta el azomban a korlátlan szabadkereskedelmi irányt sem, mert az osztrák birodalomban a gyapju-, a

pamutszövet és más iparágakban nagy tőke volt elhelyezve, ezen iparok virágzásától függött a városok jólléte. Angliában és Francziaországban a pénz és ennek következtében a termelés olcsóbb volt, a gépek, a gyári értelmiség jobban ki volt fejlődve, az osztrák gyárak tehát védvámok nélkül sem az angol, sem a franczia gyárakkal nem versenyezhettek. A védvámok ennélfogva az osztrák ipar egyrészére mellőzhetlen életfeltételt képeztek. De ha még a birodalom érdeke a védvámos irányt nem követelte volna is, a szabadkereskedelmi irány még ez esetben sem győzhetett volna, mert az osztrák országgyülést a német elem uralta, a kormányt ezen elem tartotta fenn, a német képviselők pedig gyárosok és ezekkel az érdek szálaival összefüzött tőzsérek, ügyvédek voltak, ezek tehát saját czikkeiket nemcsak Magyarországnak, de még Austriának sem áldozták volna fel már 1867-ben is nagy munkába és nagy áldozatba került ezen emberek kiengesztelése, Magyarországban már 1877-ben a vasutak kiépültek, az államkölcsön-üzlet a Rotschildok kezébe került, a magyar kormány tehát már az egyéni kárpótlás eszközei felett nem rendelkezett. Austriát a szabadkereskedelmi irány még az önálló vámterületnél is jobban feszélyezte, mert a szabadkereskedelmi irány mellett kényszerült volna az egész világ iparának kaput tárni, ellenben az önálló vámterület mellett a magyaroknak adott nyers termények előnyeiért előnyöket köthetett volna ki ipartermények; midőn tehát báró Simonyi a vámszerződés alapfeltételeül a szabadkereskedelmi irányt tüzte ki, öntudatosan lehetetlent tüzvén ki, valódilag az önálló vámterületet akarta.

Kénytelen volt ezen kerülőt azért is tenni, mert a politikában nemcsak a lelkesedés, hazafiság dönt, de a párt száma. Simonyi Tiszát megakarta buktatni, a szélsőbal csekély volt, régi balközépi barátaibul csak kevés szélsőbali szinezetü követte, a siker tehát a régi Deák-pártiak és a megpuhult balközépiek megnyerésétül függött, az önálló vámterületbe mindkettő szélsőbali merényletet látott volna, ezeket tehát előlegesen a közös vámterület feltételes megajánlásával kellett loyális irányárul meggyőzni; meg kellett ezen zászlót azért is mutatni, mert a régi Deák-pártba Tiszát ugyan sokan nem szerették, de a szélsőbalt szakadároknak, forradalmároknak tekintették és gyülölték, ha tehát Simonyi Lajos lengő zászlóval a szélsőbalok közé lép, az elégedetlen kormánypártiak inkább Tiszával szavaztak volna.

Apponyi és Lónyay határozati javaslatuk majdnem egyenlő volt, lényegileg a kormány javaslatától alig különbözött, mert elvileg a közös vámterületet mindketten elfogadták, a szabadkereskedelmi irányt mindkettő pengette, a rosz 1867-es szerződést mindkettő dicsőitette, Lónyay, mert csinálta, Apponyi pedig a régi Deák-pártiak megnyeréséért, mindkettő provisoriumot ajánlott, egyik sem állitotta fel azomban a szabadkereskedelmi irányt alapfeltételéül, mindkettő csak javitani akart, a kormányt ennélfogva a régi alapon mindkettő vezethette volna. Mindkettő tehát csakis személyi támadást intézett Tisza és kormánya ellen.

Hosszas és jeles viták után a kormány javaslata névszerinti szavazással 36 szótöbbséggel elfogadtatott. A kormánynyal szavaztak:

Galgóczy Sándor, Gábor Péter, Gáspár András, Gebbel Károly, Gidófalvi Albert, Gorove István, Halassi Gyula, Harkányi Frigyes, Házmán Ferencz, Hegedüs Sándor, Hieronimy Károly, Hirsch Tivadar, Hodosi Imre, Horvát Gyula, Horvát Lajos, Horvát Mihály, Hosztinszki János, Houchard Ferencz, Horvát Mirkó, Horvát Péter, Istóczy Győző, Janicsáry Sándor, Jankovics Miklós, Jenei József, Johannovics György, Jókai Mór, báró Jósika Gyula, Juhász Mihály, Jordán Antal, Kassai Ignácz, Kármán Lajos, gr. Károlyi Tibor, br. Kemény Kálmán, br. Kemény István, Kemény Mihály, Kende Kanut, Kégl György, Kis Lajos, Kiszeli Árpád, Knöpler Vilmos, Korizmics László, Kossi Sándor, Kovács László, Krajtsik Ferencz, Kulcsár Lajos, Kümle József, Kürty József, Krestich Miklós, László Antal, Lehoczki Egyed, Lenk Sándor, Lészay Lajos, Lónyay József, Lőv Miklós, Luka Lajos, Lukácsi Béla, Loncsarics Márk, Makrai Aladár, Mara Lőrincz, Marsóvszky Jenő, Máday Lajos, Máriássy Sándor, Markus István, Miehl Jakab, gr. Migazzy Vilmos, Mihályi Péter, Mikó Bálint, Molnár György, Móricz Pál, Móricz Károly, Molecz József, Nagy György, Nedeczky István, herczeg Odescalhy Gyula, Ordódy Pál, br. Ozsegovics Lajos, Pap Gábor, Pap Lajos, Pap Sándor, Pauler Tivadar, Perczel Béla, Perczel László, br. Perényi Zsigmond, gr. Péchy Manó, Péchy Tamás, br. Podmaniczky Frigyes, Pogány Károly, Pongrácz Lajos, Pór Antal, Prepeliczai Gyula, Prileszky Tádé, Prónay József, Pulai Kornél, gr. Pejacsevics László, Puszt Károly, báró Radvánszky Béla, gr. Ráday Gedeon, br. Révay Simon, Román Sándor,

Rónai István, Rót Keresztély, br. Rudics József, Rubidó Radiszláv, Schmausz Endre, Simó Lajos, Stoll Károly, Sváb Károly, Sánta Lajos, Schramm Lipót, Stekovics János, Szabojlevics Mihály, gr. Szapáry Gyula, Szaplonczay Miklós, Szatmári Miklós, P. Szatmáry Károly, Szende Béla, Szeniczey Ödön, Szerafin Frigyes, Szerb György, Széll Kálmán, Szikszai Lajos, Sziládi Áron, Szilágyi István, Szirmay Ödön, Szitányi Bernát, Szlávy József, Szlávy Olivér, Szomjas József, Szontag Pál, Szüllő Géza, Tanárky Gedeon, Tarai Endre, gr. Teleky Géza, Teleszky István, Tibád Antal, Tisza Kálmán, Tisza Lajos, Tóth Vilmos, Trauschenfelsz Emil, Trefort Ágoston, Tombor Iván, Türk Ferencz, Urbanovszki Jenő, báró Üchtritz Zsigmond, Várady Gábor, Vendégi Gábor, Veres Pál, Vécsey Tamás, Végh Aurel, Vizsolyi Gusztáv, Vladár Ervin, Vojnics Jakab, Wahrmann Mór, báró Wodiáner Albert, Wodiáner Béla, Veisz Pál, Vidrics Lőrincz, Voncsina János, Vukasinovics Sándor, Zaberlik László, Zalay István, Zákó Sándor, Zsedényi Ede, Zsigmondi Vilmos, Zsivkovics János, Andaházi Pál, Andrássy Mihály, Antal Gyula, Antoneszku István, Babics János, Bakcsi Ferencz, Baranyi Ferencz, Barczai Ákos, Baross Gábor, Bausznern Guidó, br. Bánffy László, Bánó József, Beőthy Algernon, Békásy Károly Bibics Döme, Bittó István, Boér Antal, Bohus Zsigmond, Bokros Elek, Borosnyai Pál, Brukner Vilmos, Boros Bálint, Balomivi János, Bedekovich Kálmán, Cozma Pártén, Csávosi Béla, Csemegi Károly, Csengeri Antal, Csernátony Lajos, Cziple Zsigmond, Dániel László, Dániel Pál, Dacsó Pál, gr. De-

genfeld Béla, gr. Degenfeld Lajos, Déry Sándor, Dimitrievics Miklós, Derencsin Marián, Emmel Kornél, Ernuszt Kelemen, Ernuszt Sándor, Éber Nándor, Fabritius Károly, Falk Miksa, Farkas Elek, Felszegi Sámuel, Frőlich Gusztáv, Funták Sándor, Filipp Conrád; összesen 219.

Ellenezték: Gullner Gyula, Háczki Kálmán, Halász Bálint, Hazai Ernő, Hedry Ernő, Hegedüs László, Hegyesi Márton, Helfi Ignácz, Hets Károly, Hérits Antal, Hollósy Károly, Horánszky Nándor, Hunkár Sándor, Hunyady Béla, Hudák Lajos, Irányi Dániel, Ivády Béla, Just Sándor, br. Kaas Ivor, Kacskovics Sándor, Kajuch József, Kautz Gyula, Kállay Béni, Kállay Ödön, gr. Károlyi Gyula, Károlyi János, Kende Péter, Kerkápoly Károly, gr. Khuen Károly, Királyi Pál, Kisszeli Ernő, Kollár János, Komjáthi Béla, Kossuth Mihály, Kovácsi Gyula, Kőmezei Károly, Kövér Gábor, Kövér Károly, Lichtenstein József, gr. Lónyay Menyhért, Lukács Béla, Luppa Péter, Lükő Géza, Lukácsek János, Madarász Jenő, Madarász József, Majzik Viktor, Mandel Pál, Markhót János, Matkovich János, Máriássy Kálmán, Máriássy Miklós, Metzner Gyula, Micski Lajos, Miklós Gyula, Missics János, Mocsáry Géza, Mocsáry Lajos, Molnár Aladár, Molnár Antal, Molnár István, Mudrony Soma, Mukics Ernő, Muzslay Sándor, br. Molnár Sámuel, Mihálovics Károly, Nagy Ferencz, Nagy Károly, gr. Nemes Nándor, Német Albert, Nyisztor József, Novák Gusztáv, Ócskay István, Ócskay Rudolf, gr. O'Donnel Henrik, Orbán Balázs, Orosz Mihály, Ostfy István, Paczolay János, Pap György, Perczel

Lajos, Peretti Lajos, Péchy Jenő, Pilisy László, Pogonyi Dénes, gr. Pongrácz Adolf, gr. Pongrácz Ágost, Potoczki Dezső, Pulszky Ágost, Prandau Gusztáv, Ragályi Aladár, Ragályi Nándor, Ragályi Gyula, Rádi Endre, Rát Károly, Remete Géza, Sibrik Kálmán, Rőzer Miklós, Schwarz Gyula, Semberi István, Sifonfay János, br. Simonyi Lajos, Simonyi Ernő, Simonyi Simon, Siskovics Tamás, gr. Somsich Imre, Somsich Pál, Soós Gábor, Steinacker Ödön, Simai Gergely, Szabó Mihály, Szakáll Antal, Szalay Imre, Szentiványi Árpád, gr. Széchenyi Pál, Szilágyi Dezső, Sivák Imre, Szluha Ágoston, Szluha Benedek, Szoboszlai József, Szongott Jakab, Sontag Pál, Szőgyény László, Sztupa György, Szubotics János, Tarnóczy Gusztáv, Teleky László, Tóth Kálmán, Tomcsányi László, Tulok Zsigmond, Uray Miklós, Ürményi Miksa, Varga Károly, Vályi János, Vidlicskay József, Vidovich Ferencz, Virava József, Wirkner Lajos, gr. Zichy Nándor, Zmeskál Zsigmond, Zsilinszki Mihály, Zsitvai József, Almásy Sándor, Ábrahámfi Gyula, gróf Apponyi Albert, Babics István, Balázs Frigyes, br. Baldácsi Antal, Balogh Imre, Balogh Károly, Barthal János, Bay Géza, br. Bánhidy Béla, Beliczai Rezső, gr. Berchtold László, Bereczky Sándor, gr. Berényi Ferencz, Bernáth Dezső, gróf Bethlen András, Biró Kálmán, Bittó Béni, Bocsánszki Adolf, Boda József, Bujanovics Sándor, Chorin Ferencz, Csanády Sándor, Csatár Zsigmond, Csávolszki Lajos, Csider Károly, Csiki István, Csernadák György, Dániel Ernő, gr. Desewfy Aurél, gr. Dezsőfy Kálmán, Domahidi István, Duka Ferencz, Erling Mik-

lós, Farkas Elek, Farkas József, Fáy Béla, Fornsek Sándor, Forián Károly, Földváry János; összesen 183.

Távol voltak: Gurban Constantin, Gál Péter, György Endre, Hammersberg Jenő, Hodosiu József, Horváth Boldizsár, Heinrich Károly, Jászay Antal, Jordán István, Jakics Antal, Kasper Mihály, Korodi Lajos, Kotar Bazil, Kukuljevics Iván, Leonhárd Frigyes, Lipovniczky Sándor, Mager Károly, Miletics Svetozár, Miskatovics József, Mranovics Mátyás, Ogyics Zsivkó, Pesti Frigyes, Polit Mihály, gróf Pejacsevics Péter, Ruprecht Lajos, Rakovszki György, br. Sennyey Pál, Sasich István, Spisich Viktor, Szilassy János, Zay Adolf, Berke József, Berzeviczy Egyed, Borlea Zsigmond, Conrád Károly, Dekani Gusztáv, Doda Traján, Czedler János, Ernst Frigyes, gr. Forgách Antal; összesen 40.

Az elnök nem szavazott.

A többség állott: 108 régi Deákpártibul, 16 horvát képviselőbül és 95 régi balközépbül.

Az ellenzék állott: 76 Deákpártibul, 49 szélsőbalibul és 54 részint régi balközépi, részint uj hasonló szinezetüekbül.

A távol volt 40 képviselő közül:

1. a régi Deákpárthoz tartozott . . 9
2. a régi balközépi árnyalathoz . . 10
3. nemzetiségi és horváthoz . . . 21

Osztályok szerint ezen képviselőház következő elemekbül állt:

1. herczeg, gróf és báró 45
   és pedig: 24 kormánypárti és 21 ellenzéki.
2. Régi elismert birtokos, nemes . . 165

ebbül a kormánynyal szavazott . . 80
az ellenzékkel 80
nem szavazott 5

3. A képviselőháznak felét képezték az uj nemesek, a forradalom óta meggazdagodott tőzsérek, állambérlők, egy csomó ügyvéd, volt megyei szolgabirák, néhány katholikus pap, ujságiró; ezen urak a függetlenségi önállási hagyományt nem ismerték, az osztrákoktúli függést természetesnek találták, igen kevés ismerettel, de nagy becs- és nyervágygyal birtak, egyrésze gyülölte a régi birtokos nemességet, mert a nemesség zsirján gazdagodtak meg, a nemesség pártfogása vagy közönye által lettek képviselők; követték vakon és alázatos hódolattal Tisza Kálmánt nem eszéért, erélyeért és hazafiságáért, de azért, mert ő volt a helyzet, a hatalom ura; mert állását megdönthetlennek tekintették.

Az ellenzék az általános vitánál és névszerinti szavazásnál szenvedett vereség után a részletes vitánál még többször próbált szerencsét, mindanynyiszor azomban vereséget szenvedett, mert az erélyes ministerelnök ur nemzetőreit rendben tartotta és figyelemmel kisért minden támadást, mert a részletes módositások a helyzeten csakis keveset, lehet mondani semmit sem javitottak volna, miután az ellenzék a kárpótlásokra (kompensatió) kevés sulyt fektetett és a Deákpárti ellenzékiek az ellenzéki zubbonyban kényelmetlenül érezték magukat.

IV. FEJEZET.

A közösügyi viták. — A közösügyi egyezmények következményei. — Az országgyülés szelleme és alkatrészei. — A sajtó és közhangulat. — A személyi ellenzék alakulása.

A kereskedelmi szerződés, a vámszövetség, a közös bank, a szesz-, sör-, czukor-, dohányadó törvények elvontan, elméletileg, közjogilag nem képeztek ugyan közösügyet, gyakorlatilag azomban közösügyek, mert mindezen ügyekben a törvények külön országgyülésen hozattak ugyan, de egyenlő elvekből indultak ki, mindezen ügyeket az államszövetség ministerei közösen tárgyalták és mindkét ország 10 évre különleges rendelkezési jogárul lemondott; lényegileg tehát ezek épen oly közösügyet képeztek és képeznek, mint a hadsereg, illetőleg a katonaság ujonczjutalékának és szolgálatidejének meghatározása, (mert a hadsereg lényegileg nem osztrák, nem magyar, nem közös, de császári királyi hadsereg). Az elősorolt ügyek közösségét a közösügyi szerződés osztrák apostolai, mint a közjogi szövetség természetes következményét, mint a rendes kezelés szükségét tüntették fel, mi azomban valótlan. A közjogi szövetség Magyarország önálló államiságát Austriával szemben elismerte, a vám- és kereskedelmi szerződést Magyarország Austriával, mint állam állammal a szabadkereskedelem alapján kötötte, vagyis egyik állam a másiknak szabad ki- és bevitelét elismerte, a kölcsönös szabadkereskedelemnek azomban a kezelés egyformasága nem követelménye, ezen elvnek tökéletesen elég van téve, ha más állam a szerződő államokban termelvényeivel nem versenyez,

vagyis az osztrák és magyar követelheti azt, hogy a szövetség területére idegen szeszt, buzát, rozst, repczét, idegen marhát, juhot, tengerit, burgonyát, idegen sört, komlót, árpát, idegen dohányt, szivart, idegen posztót, gyapjut, finomitott vagy nyers czukrot, idegen finomitott vagy nyers vasat sat. vámmentesen ne hozzanak be, de nem követelheti, hogy a nyers és ipartermények adója és az adóbehajtás módozata egyenlő legyen; mert ez már a beligazgatás köréhez tartozik, de nem követelheti azért sem, mert az adózásnak czélja és feladata nemcsak az állam szükségeinek önkényes fedezete, de a különböző tőkének egyenlősitése, az ipar emelése. A szerződésnek az czélja nem lehet, hogy egyik állam a másik felett mesterséges előnyt nyerjen, mert az előny az egyenlőség, az állami önállás eszméjével ellenkező szolgalom.

Az egyenlő adórendszer felállitása, a szolgalom megállapitása felesleges azért is, mert ország-világ tudja azt, hogy mindkét állam folytonos deficzittel küzd, ennélfogva a divó adónemeket nem szüntetheti meg, mert ha Austria megszüntetné a dohánymonopóliumot, Magyarország elözönlené dohányával és a hiányt 24 millió kölcsönnel kellene fedezni, ha Magyarország megszüntetné, 16 millió évi adóssággal kellene terheit szaporitani, ha Austria a söradót megszüntetné, 24 milliós lyukat csinálna pénztárában, ha Austria a szeszadót 25 százalékkal leszállitaná, kétségkivül előnyt nyerne Magyarország felett, de a kétmillió hiányt adóssággal kellene fedezni és a magyar termelést azért tönkre nem tehetné, mert minden belföldi terménynek

előnyt nyujt, először a szállitás olcsósága, másrészrül a viszonyok ösmerete, ugyanis a szeszt veszik a boltosok, a falusi és városi korcsmárosok és pedig veszik és venniök kell hitelre, mert hitelre árulják, ezen hitel pedig főleg személyi hitel; a piripócsi zsidónak Csillag szeszgyáros biztosan kölcsönözhet, mert viszonyait folytonosan figyelemmel kiséri és ismeri a piripócsi viszonyokat, ellenben nem kölcsönözhet neki Náthán osztrák gyáros és Steinberg morva birtokos, mert feltehető, hogy a piripócsi zsidó felhasználva az idegenek távolságát és tájékozatlanságát, egy szép napon minden ingó és ingatlanát felesége vagy sógora által lefoglaltatja, csődött mond, Náthán és Steinbergék pedig hoppon maradnak. Kétségkivül nagyobb gyárosok ügynököket tarthatnának, de az ügynökök általában megbizhatlanok, az ügynökség sokba kerül, az ügynökök fizetése, a bukások felemésztenék az idegenek termelési előnyeit. A magyar kormány hasonló okoknál fogva sokkal az adót le nem szállitaná.

Lehetlen volna ezen eszelős verseny azért is, mert ha a két állam rendelkezési szabadsága fenntartatik, az illető kormány hasonló adóleszállitást alkalmazhatna és alkalmazna, az ilynemű verseny tehát nem használna. A két ország kormánya tehát csakis a termelési viszonyoknak megfelelőleg szállithatná le az adót bizonyos fokig és ha az ilynemü leszállitással a termelési költségek közt az egyenlőség helyreállittatnék, ez által a másik termelő érdeke nem támadtatnék meg, mert ez a másik félnek jogtalan előnyt nem adna és a méltányosságot tekintve, az osztrák alattvaló nem

követelheti azt, hogy ha jobb anyaggal bir, olcsóbb hitellel, olcsóbb szállitási eszközökkel rendelkezik, ennélfogva több tiszta jövedelemmel bir, a kevesebb tisztajövedelemmel biró magyar épen ugy megadóztassék, mint ő, mert az adót a polgár nem a nyerstermény, de a tisztajövedelem után fizeti, de nem követelheti ezt a szabadkereskedelem alapján szerződő fél a másiktól azért sem, mert a jövedelemhez mért adó a termelést és forgalmat nem rontja meg ; az ezzel ellenkező kormányi eljárás szolgai, hazafiatlan eljárás, mely az ipart megöli. Az ily verseny lehetetlen azért is, mert egyes termelési ágak boldogitására az állam nem adhat különös kiváltságot egyeseknek, mert a mit az egyik vállárul elvesz, az a másikat nyomja, nem engedné meg tehát az osztrák tőzsér, iparos, kereskedő azt, hogy a szesz-, czukor- sat. ipar keveset vagy épen semmi adót sem fizessen, nem engedné meg a földbirtokos, hogy a birtokosok egyéssze terményeit kiváltságosan értékesithesse, midőn ezen előnyt talaja hitelhelyzeténél fogva fel nem használhatja és nagymértékben járul az ország terheihez.

A nemzeti bank hitelforrás, pénzjegyei által értékközvetitő, gazdag üzlet részvényeseire, az államnak egyik jövedelmi ága. Önálló állam, önálló államtársának hitel- és pénzügyeibe be nem avatkozhat, mert a beavatkozás sérti az önállást és fensőséget feltételez, a kereskedelmi alapon csakis anynyit követelhet, a menynyit az általa adott előnyök által kárpótolhat, követelheti azt, hogy ipar- és nyersterményei vám- és más hasonnemü fizetések nélkül árultathassa-

nak a szövetséges területen, követelheti, hogy ipar- és nyerstermények az idegen terméyek versenye, védvámok vagy a behozatalt eltiltó intézkedések által megvédessenek, de nem követelheti, hogy a szerződő állam pénzjegyeket ne adjon ki, nem avatkozhatik a pénzjegy értékének meghatározásába, mert mindkettő országfelségi jog, nem követelheti, hogy a bankügyeket egy tüle függő, különleges védelme alatt álló társulat intézze, mert ez kiváltság és sértő politikai fensőség. A pénzjegybank a pénztőke csatornája, mely magában egyesiti a beltőkét és ha az ország szegény, a beltőke hiányát az idegen tőke magához vonása által pótolja és pénztőkéjét a termelés külömböző életképes ágai közt méltányosan és igazságosan felosztja. Gazdag országban az országos pénzjegybank majdnem mellőzhető, mert hol sok a pénz, az értékközvetités arany vagy ezüst pénz által történik, a termelés külömböző ágai segélyére különleges bankok alakulnak, ezen bankok elismervényei keresett forgalmi eszközök, ellenben, hol az ország szegény, az országos bank mellőzhetlen, mert ez teljes fedezetü bankjegyei által a forgalmi tőkét háromszorozza, közvetitése által az ország hitelét külföldön megszilárditja. Szegény és oly országban, melynek fővárosa nem nagy világváros, az országos bank szükséges azért is, mert ha a bank székhelye más államban van, az idegen bank igazgatósága nem ismervén a viszonyokat, a hitelt rendesen a gazdagabb pénzemberek monopolisálják és a közönség csakis másodkézbül, ennélfogva drágán jut hozzá; ha a bank az országban nincs, részvényesei fő-

gondot a honi ipar és kereskedelem emelésére forditanak és az idegen ország ipara és kereskedelme iránt szükmarkuak. Elvontan és elméletileg véve szövetséges államokban az uj bank a réginek nem árthat, mert ha a szövetséges társ uj bankot alakit és a régi bank, ha uzsorás üzleteket nem folytatott, régi üzletkörét fenntarthatja, mert a pénznek nincs nemzetisége, az üzletemberek a régihez jobban ragaszkodnak, mint az ujhoz, fenntartják tehát a régi összeköttetést, de ha a bank ezt fenn nem akarja tartani és üzletkörét megszoritja azon arányban, amely arányban üzletét korlátozta, a részvénytőke egyrészét megkevesbitette. Két államban egy és ugyanazon társaság tagjai azonos üzleti és kezelési feltételek alatt alakithatnak bankot és ha ezen bankok különleges székhely- és igazgatósággal birnak, az ily bank az ország hitelszükségletét kielégiti, mert a pénznek nincs nemzetisége, ha Buxbaum Salamonnak Pesten 3000, Bécsben 5000 frt banktőkéje van, egyik kezével nem üti a másikat, de azon igyekszik, hogy mindkét tőkéje jövedelmezzen. A pesti bank igazgatósága és főtanácsa a bank érdekei ellen nem járhat el elsősorban azért, mert ellenőrzi a kormány, az országgyülés, a közvélemény; másodsorban sőt főleg hűtlenül nem járhat el, mert ha a bank pang vagy megbukik, kereskedelmi becsületét és fényes állását veszti el; ellenben ha közösittetik a tőkének egyenlőtlen felosztása és egy helyeni székhellyel, az ily közös bank mindig azon ország érdekeit fogja a másik hátrányára pártolni, amelyben székhelye, igazgatósága, főtanácsa van, mert a nagyobb tőke,

helybeli nagyobb nyeresége fedezi a kisebb tőke kisebb veszteségét; a saját mellékérdeken kivül az ily bank igazgatósága, közgyülése, főtanácsa mindig a székhely kormánya, tőzsérei és közvéleménye nyomása és hatása alatt marad.

A bank közösitése, illetőleg a magyar bank feladása menthetlen gyengeség volt azért is, mert ezen ügyben nem Austria, tehát egy állam előtt tette le a fegyvert, mert ebben az osztrák állam csak részben volt érdekelve, de letette a fegyvert az osztrák pénzzsákok, azon tőzsérek előtt, kik Magyarországgal minden időben, minden kérdésben ellenszenveztek, kik az absolutizmust mindig hűségesen támogatták, kiknek igazságtalan eljárását saját csatlósaik is elismerték az országgyülésen, kik Magyarország hitelét, becsületét a külföldön folytonosan rágalmazták, kiktül tehát jövőre sem elismerést, sem javulást várni nem lehetett. És ezen országos fegyverletétel annál sajnosabb volt, mert általa az országgyülés nemcsak egy souverainjogrul mondott le, de lemondott az önálló bankkal járó legalább 2 millió jövedelemrül; elvileg elfogadott 24 millió állami bankadósságot, ezen fegyverletétel tehát Magyarországnak évi kerek három milliójába került.

A szesz-, sör-, czukor-, dohány-ügy elvi közösségét ugyan már az 1867-iki országgyülés is elfogadta. Az 1867-iki egyezmény azomban nem menti az 1877-diki hódolatot, mert 1877-ben a viszonyok kedvezőbbek voltak, mint 10 év előtt. 1867-ben az alkotmányt visza kellett szerezni, erre némileg az osztrák ország-

gyülés hozzájárulása is kivántatott; az osztrák országgyülést az osztrákok uralták, az osztrákok a szabadságért nem rajongtak, a többség pénzemberekbül, nagyiparosokbul és ezekkel szövetkezett ügyvédekbül állott; az eszélyesség tehát a többség megnyerését ajánlotta, ezen nagyférfiak pedig csakis engedmények által voltak megnyerhetők; 1867-ben a kormány a termelés ágairul biztos adatokkal nem birt; 1867-ben a magyarok nagyrésze Magyarországot Európa magtárának tartotta, a birtokososztály még a bukás lejtőjére nem jutott, a vasutaktul óriási eredményeket vártak; az államadósság tekintélyes ugyan, de még türhető volt, az adó a jelenlegi adónál kevesebb, az áldozat tehát terhelte ugyan, de lételét nem veszélyeztette, a bank szükséges ugyan, de még halasztható volt. Mindezt eszélyes önkormányzatunk, a gazdasági válságok megváltoztatták. Más volt a politikai helyzetünk 1877-ben, az ország drágán ugyan, de önkormányzatát visszanyerte, nem volt szükségünk az osztrák parlament megnyerésére, sőt ellenkezőleg, az osztrák többség szorult a magyar kormány jóakaratára; az osztrák pártot a csehek és a többi szláv tartományok már 1871-ben erősen szorongatták. Hohenwart gróf ministeriuma csak azért bukott meg, mert a magyar ministerek ellenében állástfoglaltak; az osztrákellenes áramlat azóta naponkint növekedett, ha a magyar államférfiak az osztrákokkal ingatag helyzetöket megértetik és a méltányosság alapján támogatást ajánlanak, az osztrákok kapzsi és méltánytalan kivánalmaikat lehangolhatták volna és ha ezek kényuralmi vá-

gyaikbul nem engednek, szövetkezhettek volna a haldokló osztrákok örököseivel: a szlávokkal, kik közül a cseheknek érdekei azonosak voltak sok tekintetben a magyarok érdekeivel; a lengyelek Magyarországhoz őszintén ragaszkodtak, Galiczia, Bukovina földmivelő ország, érdekeik Magyarországgal nemcsak nem ellenkeztek, sőt inkább közelebb állottak a földmivelő Magyarország-, mint a tőzsér Austriához, mely nemzetiségöket fenyegette, a föld érdekeit a pénztőke, az ipar érdekeinek alárendelte. 1877-ben a magyar kormánynak nem kellett sietni, mert Magyarország érdeke a vám- és kereskedelmi szerződés megujitását nem sürgette, ezen szerződés a magyar terményeknek semminemü előnyt nem biztositott, mert a gabonanemüekre, nyers vasra és általában semmi nyerstermény behozatalára vámot nem vetett, bármi viszony álljon is be Magyarország és Austria között, ami nyersterményeinket Austria semmi esetre sem zárta volna ki, azon egyszerü oknál fogva, mert ezek minden más ország terményeinél olcsóbbak, mert az osztrák czukor, posztó és általában minden más gyártmánynak Magyarország legnagyobb és legbiztosabb vevője. Mi történhetett volna tehát, ha Magyarország azt mondja: én az önálló banktul el nem állok, fenntartom a dohány-monopoliumot, a szeszt, czukrot, hust, bort megadóztatom, de ezen adónemeknek sem mennyiségére, sem az adórendszer mi módoni alkalmazására nem kötöm le magamat, de azért évrül-évre meghatározom és ezek közösségét megszüntetem. Austria, illetőleg a bank ez esetben visszavonja a hitelt, de ezáltal csak

magának árt, mert a Magyarországnak adott hitelösszeget Austriában nem helyezhette volna el, tehát az 50 milliós dacz a banknak évenkint 2 milliójába kerül; a 40—50 millió hitel nem rögtöni fizetésre, de három hónapos váltókban volt Magyarországon elhelyezve, és pedig tartoztak ezzel a magyar kereskedelem matadorjai és takarékpénztárak, ezeknek még a hitelfelmondás nyakukat nem szegi, mert maguk is nagy tőkérül rendelkeztek, fedezhették volna sajátjokbul, de nagy hitellel is birtak, tehát ha üzletöket megszoritani nem akarják, ezen összeget saját szakállukra is kikölcsönözhették volna és legfeljebb ha 4 perczenttel fizettek volna több kamatot, mi három hónapra mindössze is 500,000 forint. De még ezt is ki lehetett volna kerülni, mert ha a magyar bank törvénynyé válik, a bankrendszer és kezelés általánosan ismert és elfogadott lévén, a bank három hónap mulva már működését megkezdhette volna, de ha ez osztrák rágalmak következtében nem sikerül, ez még akkor sem lett volna baj, mert a jelen állapot fenntartása csakis 50 millió hitelt követelt, 50 millió hitel kiállitása igényel a legroszabb viszonyok közt 25 millió készpénzt aranyban és ezüstben; valjon első sorban az osztrák bank adósai, ha a bank által fenyegettetnek, hogy 25 milliót megtarthassanak, nem adtak volna-e inkább a bank alapitására 25 milliót, mely által az egész kifizetése feszélyétül menekülnek és ezenfelül egy igen nyereményes üzletet kötnek? és ha ezek nem teszik, a magyarországi tőkepénzesek, a takarékpénztárak nem birták volna-e ezen tőkét 1 hónap alatt kiteremteni?

ezt csak buta vagy a magyarországi viszonyokkal teljesen ismeretlen tagadhatja. De feltéve azt, hogy a magyar tőkepénzesekből a hazafiság, az önérzet, a helyes üzleti érzék kihalt volna, vajjon Magyarország, ha minden kötél szakad, nem lett volna-e képes egy hónap alatt 25 millió frt értékü aranyat kiteremteni és ezt a banknak kölcsönözni? Kétségkivül igen, mert Magyarország nemcsak mint állam hitelképes, de hitelképes, mint különleges földbirtokos, Magyarországnak 4 millió holdat meghaladó föld- és erdőbirtoka, gazdag só-, vas-, kőszénbányái, regálei, vasuti részvényei és saját vasutai legalább 500 millió forintot képviselnek, ha tehát mint állam nem lett volna képes 30 millió ezüstkölcsönt kieszközölni, megszerezhette volna azt jelzálogkölcsön alakjában, mint ingatlan tulajdonos, mert az állam hitelét fondorlatokkal meg lehet rontani, az államon a tartozást behajtani nem lehet, az állam lakosainak ingatlanai államadóba el nem árverelhetők, ellenben a záloglevelek biztositására a tulajdonos állam birtoka különlegesen le van kötve és a nem fizető állam különleges birtokát a bíróság elárverelteti és ha árverelő nincs, vagy a kellő árt meg nem fizetik, megtartja a záloglevelet kibocsájtó intézet. A magyar bank felállitása lehetőségét tehát még az osztrák uj közösügy szószólói: a magyar pénzügyminister Széll Kálmán, Wahrmann és Falk sem tagadták, ezen jeles magyarok pedig az osztrák bankhoz még az idegen Lukámnál, az osztrák bank vezére és hivatalnokánál is jobban ragaszkodtak. A szeszügyben is, ha Magyarország rendelkezési jogát visszavéve, azt a kö-

zösségbül kivonja és a mezei gazdaság érdekeit méltányolva, a gazdasági szeszgyárakat 40 perczent engedményben részesiti, nem tehettek volna az osztrákok semmit, mert szeszünket nem Austria vásárolja, ha tehát kizárják, nem ártanak, de nem vesztettek volna azért sem, mert 20 perczent leengedést ők is javasoltak, az osztrák szeszgyárak legalább 20 perczenttel olcsóbban termelik a szeszt, mint a magyarok, tehát a 40 perczent adóleengedés daczára sem lehetett volna a magyaroknak a szeszt az osztrákoknál olcsóbban adni.

Az ország helyzete más volt anyagi tekintetben, mint 1867-ben, mert mig a terményárak hanyatlottak, az ország adói 40 millióval emelkedtek, 3000 szeszgyár üresen tátongott, a földbirtokos jelzálogos adóssága közel 70 millióval emelkedett, a virilisták közt a tősgyökeres magyarok helyét az idegen izrael fiai számosan foglalták el, 15 millió évi vasuti pótlék nehezedett az ország vállaira. Magyarország 1870-ben 118.945,000 frt, 1877-ben már 173 millió forint adót fizetett, az adósságok kamatja 1870-ben 48 milliót, 1877-ben 69,374.000 tett, az ország a szegényedés lejtőjén állt, a kormánynak és országgyülésnek tehát komolyan meg kellett volna fontolni a helyzetet és a drága közösügyeket nem szaporitani, de kevesbiteni kellett volna.

A közösügyi viták az országgyülés értelmiségének hanyatlását, a hazafiság lankadását mutatják. Deák Ferencz a jelesek vezére, Tisza Kálmán a szolgák szultánja volt. Az ellenzék mindkét árnyalata gyengén,

lelkesedés nélkül támadott és általában mind a négy kérdésben rosz álláspontotv álasztott. A szesz-kérdésben az ellenzék az adó magasságát nem támadta meg, természetesnek tartotta a gazdasági szeszgyárak bukását és ezt főleg az osztrák versenynek tulajdonitotta, pedig ha Magyarország Austriával vámközösségbe nincs is, a divó magas adó mellett nem tarthatta volna fel magát, mert a közép és kis szeszgyár termelvénye nem kivitelképes, miután a gazdasági gyár nem rektifikál és csekély tőkéje miatt rektifikáló gépeket nem állithat fel, a szesz ára Magyarországban magasra nem emelhető, mert szemben áll vele a sok jó és olcsó bor. Az osztrák szesz Magyarországra veszélytelen versenytárs, mert olcsóbban termel ugyan mint mi, de ezt ellensulyozza a drága vitelbér; kétségkivül az ország némely részeibe hoztak be osztrák szeszt, de viszont Stiriába és a szomszédos tartományokba vittek ki magyar szeszt is; az ellenzéknek tehát, miután a közös kezelés megszüntetesét ki nem vihette, azon kellett volna igyekezni, hogy a gazdasági szeszgyárak 40 perczent adóengedményben részesüljenek; nagyot hibázott az ellenzék abban, hogy a gazdasági szeszgyárak szünetelése által okozott nemzetgazdasági veszteséget ki nem mutatta, mi igen nagy, mert átlagban egy gazdasági gyár 1200 szekér trágyát állit elő, mivel megjavithat 48 magyar hold tiszta buzaföldet és ezen trágya ereje kihat 48 hold árpaföldre is, egy hold trágyásföld átlagban többet ad három métermázsa tiszta buzával és ugyanannyi árpával, vagyis a szeszgyár bukása évenkint a buzát 10, az árpát 8 forintjával véve,

okozott egy évben 2592 forintot, mely is 3000 szeszgyárnál 6,776.000 forintot tesz évenkint, tehát többet, mint amennyit a kormány az összes szeszadóbul bevett. A nagy szeszgyárak ezen hiányt csak igen kis részben pótolták, mert a nagy szeszgyárak főleg nagyobb városokban épültek, némely gyár részben eladta a moslékot igen kis szőllő- vagy földbirtokosnak, ezek tehát a trágyát szőllő- és kukoriczaföldekre hordták, némelyiknél pedig elveszett vagy tüzelőre használták fel, a gyárak nagyobbrésze marhát hizlalt, de gazda nem lévén, a szalma vétele és behordása tekintélyes összeget vevén igénybe, kevés szalmát használtak fel, földbirtokosok nem lévén, a trágya vagy egészben elveszett, vagy csakis kis részben tudták értékesiteni. A magyar országgyülésnek kétharmada még 1877-ben is földbirtokosokbul állt, de Magyarországban a talaj, a gazdasági viszony és rendszer igen különböző, a magyar gazda nem olvas, a szesztermeléssel csak kevesen és főleg a felföldiek foglalkoznak, az alföldiek, sőt általában az ország földbirtokosainak nagyrésze a szesztermelést nem ismeri és azt általában igen hasznos üzletnek tekinti. Az ellenzéknek tehát azt kellett volna bebizonyitani, hogy a gazdasági termelés bukásának főoka a nagy adó, hogy a gazdasági szeszgyárak bukása mennyire sujtja az egész országot, meg kellett volna világitani azt, hogy egy gazdasági szeszgyár épülete és gépe átlag 10,000 forintba kerül, és ezen szeszgyárak bukása által a magyar birtokos-osztály 30 millió forintot vesztett vagy legalább hevertet. Chorin támadó beszédében a nagy

szeszgyárak érdekeit a gazdasági szeszgyárakéval ellentétbe hozta és a törvényjavaslatot főleg azért támadta meg, mert Ausztriának sok gazdasági gyára van és a nagy gyár a kisebbel nem fog versenyezhetni, a javaslatban tehát a jót támadta meg és ellentétes állást foglalt el a magyar gazdasági gyárakkal szemben is. Chorin hasonlag megnyugodott a nagy adóval, mely sajátlag a szeszipar pangásának oka. Chorin, az ügyvéd csak a jelent vette tekintetbe, nem tudta, hogy a nagy épület alapja, a kivitel, homok talaj és ha ezen homokot a Bismarck-orkán elfujja, a hires magyarországi zsidótelepek egymásután összerogynak; nem vette figyelembe azt, hogy a magyarországi nagy szeszgyárak egészséges alappal nem birtak, a nagyobbrész megizmosodott a terményadó idejében, midőn a kormányközegeket megvesztegették és a termelés nagyrészét eltagadták, mások ügyesen elhitették a közönséggel, hogy a szeszgyár aranybánya, részvénytársaságokat alakitottak, igy lassan pénzöket visszaszerezték, maguk számára jövedelmező állást alkottak és a részvényeseket igéretekkel ámitgatták, némelyek ismételve megégtek és a biztositási nyereségek által meggazdagodtak, mások ismét megbuktak vagy bukást szinleltek, hitelezőikkel kiegyeztek és ezáltal vagyont szereztek. Nem vette tekintetbe, hogy az ország ezidőben erős huskivitellel birt, a sovány marhát a száraz esztendőkben féláron adták, de a huskivitel, mint azt a későbbi évek mutatták, biztos alappal nem birt. Jeles beszéde tehát nem hatott, mert sajátlag az osztrákok ellen harczolt, de vágásai a magyar gazdasági szeszipart is sértették,

s mert az adó nagyságát nem sokallta, a kormány seregéből a pálinkás zsidók védelmére senkit sem nyert meg. Széll Kálmán pénzügyminister páratlan cinismussal kijelentette, hogy neki mindenekelőtt nagy adó kell, előtte mérvadó a kincstár érdeke, a kormányra mindegy, ezen nagy adót 90, vagy háromezer ember fizeti-e, védte az osztrákok érdekeit, kijelentette, hogy a termelési viszonyok Austria és Magyarország közt egyenlők, a magyarok az adó egyenlősége ellen csak azért panaszkodnak, mert buták, a magasabb technikát nem ismerik, tanuljanak és nekik is nagy hasznuk lesz. Ilynemü ömlengések önérzetes parlamentben vihart, sőt bukást idéztek volna elő, a magyar országgyülésen azomban már az osztrák cultus divattá vált, az ily ömlengéseket tehát a buta és alázatos többség megtapsolta.

A bankkérdésben az önállás, az államiság szelleme kisértett. Az ellenzék mindkét árnyalata az önálló bankot tüzte ki, hibázott azomban mindkét árnyalat a két különvélemény beadásával; mindketten egyet akartak, a különzést tehát semmi sem indokolta, a bankkérdésbeni egyesülés a pártokat a későbbeni egyesülésre nem kötelezte, a közvéleményre, az ingatag képviselőkre azomban jobban hatott volna, ha egy tömör sereget, mint két ugyanegy czélra törekvő, de elkülönzött csoportot látnak maguk előtt. A kormány szónokai még soha törvényjavaslatot oly gyengén nem védelmeztek, mint a közös osztrák bankot, mind Wahrmann, mind Falk elismerték, hogy az önálló magyar bank czélszerübb, hogy a bank felállitható, hogy az

uj bank szervezete nem méltányos, de azért mégis ajánlják; de azért közös bank kell, nem mondták ki, de mindenki megérthette, hogy az osztrák bank nekik azért kell, mert az osztrák tőzsérek ugy akarják, és ezeknek ők szolgái és talán bizonyos fokig osztályosai. A bankegyezmény az önálló Magyarországnak nem legsérelmesebb Világosa volt ugyan, de mindenesetre a legkeserübb, mert a hódoló ország a fegyvert nem egy diadalmas fejedelem, nem egy hatalmas ország előtt tette le, de kezetcsókolt egy tőzsércsoportnak, mely az országgal folytonosan ellenszenvezett, mely az alázatért előnyöket sem adott, mely jövőre az ország növekedő hitelszükségletét nem biztositotta; és mindezért még 24 milliót biztositott magának, mely a megalakulható bank tőkéjének felét tette. A bankegyezmény kényes kérdés volt azért is, mert az önálló bankot minden kormány és párt megigérte, a magyar bankra a közönség nagy sulyt fektetett, mert nem ismervén a bank különleges feladatát, azt hivék, hogy ha a magyar bank megalakul, az arany záporesőként fog az országba hullani és ez az országos és magánhitel nyomorán azonnal segiteni fog, az uzsora megszünik, a földbirtok, ipar és kereskedelem égig fog emelkedni és Magyarországnak legalább anyagi önállása létesül. Ezen csodaszer elmálását tehát a közönséggel igen nehezen lehetett megizleltetni. A többség szónokai a közös bankot érvek helyett ámitások és koholmányokkal védték; elsősorban a bank közösségét mint vivmányt tüntették fel, pedig midőn valaki valamely jogrul ideiglenesen lemond, ez nem vivmány, de ideig-

lenes jogfeladás, az ellenkező állitás tehát ámitás; az államjegyeket ugy állitották fel, mint a magyar bankjegy veszélyes versenytársát, mely a magyar bankjegynél értékesebb, ez a gyengéknek odadobott ámitás, mert a bankjegy érczalappal bir, érczpénzre felváltható, a bank az állam által meg nem támadható magánvagyonnal bir, a meghatározott összegen felül jegyeket nem bocsájthat ki, üzletekbe nem bocsájtkozhatik, ennélfogva a bankjegy biztos, ellenben az államjegy érczfedezettel nem bir, az állam tetszése szerint bocsájthat ki pénzjegyeket, az államjegy sokasága tehát egymaga megrontja az államjegy hitelét, az osztrák-magyar államjegyek tényleg 20 százalékkal kevesebbre becsültettek névértéküknél, ámitás volt tehát azon állitásuk, hogy a teljes fedezetü magyar jegy az állam és osztrák bankjegynél értéktelenebb. Koholmány azon indok: Magyarországnak hitele gyenge, a vasuti elsőbbségi kötvények, a magyar földhitelintézet záloglevelei alacsonyabb árkelettel birnak az osztráknál, tehát a külföld a magyar bank jegyeit sem fogja teljes értékben elfogadni, mert mind a vasutak, mind a záloglevelek szerves összeköttetésben állnak az ország kormánya vagy intézményeivel. A vasutak árszabályzatát ugyanis a törvényhozás a társulatokkal egyetértve leszállithatja, a vasutak jövedelmét az állam biztositja, ha tehát kedvezőtlen forgalmi viszonyok állnak be, megtörténhetik, hogy a vasutak az üzleti költségeket sem fedezik, ezen esetben tehát az elsőségi kötvények kamatai az állam által kötelezett kamatbiztositékok, illetőleg előlegekbül fedezendők és ha az állam ezen

előleget vagy megtagadja, vagy nem fizetheti, a szelvények fizetése fennakadhat, ezek iránt tehát az elfogult idegen tartózkodó lehet; a földhitelintézet az állammal semmi összeköttetésben nincs, de üzletére nagy befolyással van a törvénykezés, a végrehajtás, mert kamatjait, felmondott kölcsöneit a bíróság hajtja be, ki tehát a magyarországi viszonyokat osztrák szemüvegen nézi, az a magyar záloglevelek biztonságában kételkedhetik, ellenben a pénzjegybank a kormány hatalmi körén túlesik; a bank saját pinczéiben tartja érczkészletét, ezen érczkészlet a biztositék, a bank az előmutatónak huza-vona nélkül tartozik jegyeit érczpénzre beváltani, a bank irányában tehát józaneszü ember még akkor sem lehet bizalmatlan, ha Magyarország anyagi állásában és intézményeiben kételkedik. Szakemberektül ámitásnak tekintendő a valutávali hadarászás, a bank a valuta helyreállitása nélkül is felállitható, mert a bank alapja az érczfedezet, a banknak semminemü más pénzjegyhez köze nincs és nem lehet, mert amint az államjegy vagy az osztrák bankjegy és viszont beváltására köteleztetik, megszünik a pénz biztonsága. Az osztrák pénzjegy értéke rögtön és azonnal helyreáll, mihelyest pénzjegyeit ezüstre beváltja. Az állampénzjegyek pedig soha semmi esetre sem fognak teljes értékkel birni, mert fedezetük nincs, ez azomban sem a magyar, sem az osztrák bankjegy értékét nem gyengiti. A valuta helyreállitásához a bankreformot, a magyar bank felállitását kötni nem lehet, mert ez a távol jövő zenéje, miután ez csak ugy állitható helyre, ha Magyarország és Austria az

államjegyeket bevonják, vagyis érczpénzzel vagy teljes értékü fedezett bankjegygyel beváltják, miután azomban ez 300 milliót meghalad és miután ezen kamatnélküli adósság megszüntetése évi 10 millió kamattöbbletet idézne elő, miután ezen műtét a deficzittel küzdő államok hitelét erősen megtámadná, ez csak azon esetben lehető, ha a vasuti szerződések lejárnak, vagyis 960 körül, ha a deficzitek megszünnek, ez pedig csakis akkor lehető, ha az európai bonyolódott politikai kérdések megoldatnak, mert a hadsereg nagy számának a deficzit ikertestvére. A valuta helyreállitása különben sem Magyarországnak, sem Austriának nincs érdekében, mert a magyar nyers- és az osztrák iparterményeket az európai piaczokon csakis az agió tartja fenn és amint a valuta helyreáll, a kivitel is megszünik és a termények ára a termelési költségeket sem fogja fedezni, a valuta helyreállitása tehát csak szóvirág.

Az ellenzék a bankjog mellett erősen küzdött, a bankszerződés czéliránytalanságát, a magyar bank felállitása lehetőségét bebizonyitotta, mellőzött azomban egy fő döntő indokot, melynek mellőzése a tudatlan képviselőházra erősen hatott. A banknál mindenesetre főkérdés az, mennyi Magyarország valódi hiteligénye, mert elvégre több bankjegyet, mint amennyi az országban biztosan elhelyezhető, kibocsájtani nem lehet és ha az ország hiteligénye parányi 50 millió, akkor valóban az önálló magyar bank felesleges. Wahrmann és Chorin 50 millióban állapitották meg, számitásuk alapjául azomban a fennálló viszonyok, a bank censo-

rainak itéletei, a társulat közegei előterjesztése szolgált. Az ellenzéknek tehát ki kellett volna mutatni Magyarország szükségletét, le kellett volna rántani a pesti bankcsatlósokrul a lepelt, kik, hogy a magas kamatlábat, girójuk tetemes jövedelmét fenntartsák, a kereskedő közönséget vagy kizárták a hitelbül, vagy a hitelt czenzor barátjaik által leszállitották. A váltóhitelalap meghatározása nem a legkönnyebb művelet, mert nincs az országban kereskedő, gyáros, iparos, tőkepénzes, ki vagyonát bevallaná és ez igen természetes is, mert ezek a lovagiasságot nem ismerik, általában a kincstár kijátszását érdemnek tekintik, az adóalap tehát semmi alap. De egyrészrül az üzletviszonyok most már annyira világosak, más részrül a takarékpénztári kezelésnél a vagyoni helyzet ismerete annyira szükséges, hogy nincs az országban város, sőt megyé, melyben a pénzemberek helyzetét a takarékpénztárak vezetői az utolsó hatosig ne ismernék. Az ellenzéknek tehát már a bankkérdés megkezdésekor kötelessége lett volna a kormányt lényeges adatok szerzésére sarkalni és miután a kormány az önálló bankot már májusban elejtette, az adatokat magánuton kellett volna összeszedni. Ha az ellenzék ezen adatokkal elő áll és bebizonyitja azt, hogy a czenzorok eljárása részrehajló, hogy a pénzügyminister az osztrák bankkal vagy összejátszott, hanyag vagy tehetetlen, a valódi szükséglet nem 50, de 150 millió, hogy a jóhitelü kereskedő kamatja, mint azt Falk is elismerte, 20 perczentig emelkedik, hogy a kereskedelmi uzsora nagyban befolyásolja a földbirtok uzsoráját is, mert a

kereskedelmi váltó rövid lejáratu lévén, az uzsorás, a takarékpénztár nagy kamatra szivesebben ád a kereskedőnek, mert ez inkább készpénz, mig a kereskedelmi uzsora fenn áll, olcsóbban a földbirtokosnak sem kölcsönözhet; ha bebizonyitja azt, hogy tekintve az ország szükségletét, ezen 50 millió dotáczió nem elég és az osztrák banktul többet nem várhatunk, ha kimutatja, hogy a bank a földhitelintézet zálogleveleit is képes emelni; a dotáczió kérdésénél az osztrák bankegyezményt megingathatta volna. De az ellenzék 6 hónapig aludt, maga sem ismerte a helyzetet, ennélfogva meg sem tudta világitani; támadása fősulyát az osztrákok támadásába, a nemzet önállásába, érzelmei felvillanyozásába helyezte és ebben nagyban csalódott, mert az önállási érzület a nemzetben a fusio által és után nagyban ellankadt. A magyar kormány kezdettül fogva az osztrák kegyet többre becsülte az osztrákokkali czivódásnál, a Deák-párt kezdettül fogva az osztrákoknak mindenben engedett, az osztrákokat a politikai bölcsesség, a nemzetgazdászat, a kormányzat mintájának tartotta, a balközép kezdetben ezen eszmékkel szembeszállt, amint azomban kormányra került, elfogadta a Deák-párt szellemét, az osztrák barátságban versengett a Deák-párt maradványaival, az önállási vágyakat illoyalitásnak tartotta. Az uj nemzedék az osztrák szövetséget előnynek tekintette, hivatal, anyagi előnyök után vágyott, volt azomban az országgyülésben egy töredék, melyet a Tisza-kormány nem elégitett ki, mely az anyagi helyzet nyomoruságát belátta, mely a bank-ügyben tett igéreteirül nem feledkezett

meg; az ellenzéknek tehát ezekre kellett volna hatni, ezek azomban nem voltak ideálisták, ezeket tehát csakis az anyagi helyzet, az osztrák bank káros nemzetgazdászati következményei megvilágításával lehetett volna vagy megnyerni, vagy részben a szavazástul visszatartani, miután az ellenzék azt nem tette, az önálló bankot nagy többséggel eltemették. Az osztrák bankot elfogadta 210, ellenezte 109, távol volt 125. A távollevők közül 63 tartozott a kormánypárthoz, 62 az ellenzékhez, a kormány javaslata tehát csak ugy bukhatott volna meg, ha a távollevők bejönnek és mindnyájan ellene szavaznak. Ezek megnyerése jó politika mellett nem tartozott a lehetetlenségek közé, mert a 63 kormánypárti közül csak 10 tartozott Tiszához, ha tehát Apponyi, Somsich és társai az ingatag, népszerütlen báró Sennyeyt elejtik, ha az osztrák tőzsérek iránti hódolattal szakitanak, a nemzet kedvencz eszméje: az önálló bank mellett sikraszállnak és a Simonyi Lajos-féle töredékkel egyesülnek, a kormányt a bankkérdésben már meg lehetett volna buktatni és a bankkérdésben tömörült többség megmaradt volna a kereskedelmi szerződésben is, mert az önálló bank nemzeti önállást képviselt, az Austriátuli anyagi felszabadulásnak mellőzhetlen alapfeltételét képezte. Ugy látszik azomban, hogy ezen urak a hirdetett királyi akarattal nem mertek szembeszállni, jó barátságba akartak maradni az osztrák-magyar tőzsér társasággal és nem elvi, de csakis személyváltozást akartak és a legfontosabb hadi állást feladván, későbbi oldaltámadással akarták a győztes vezért elkergetni.

Ezen politika az ellenzéknek későbbi növekedését és tömörülését lehetlenné tette, mert a valódi elégületlenek nem személy, de elvi változást kivántak, a habozók ingatag politikával meg nem nyerhetők.

A vám- és kereskedelmi szerződésben már minden elégedetlen, az örökös habozó báró Sennyey kivételével, támadott.

A kereskedelmi szerződés minden államban a legfontosabb politikai műveletek egyike, mert iparos állam a kereskedelmi szerződések által szerez vevőt gyártmányainak, földműves ország kereskedelmi szerződések által biztosit piaczot nyersterményeinek, a vámok által védi gyenge, fejlődő piaczát. Különösen fontos ez Magyarországra, mely a kivitelből él, szegény és a pénzügyi zavarok, illetőleg a szegénységbül csakis a gyenge iparágak fejlesztése által menekülhet. Az 1867-iki vám- és kereskedelmi szerződés nemcsak Austriának adott előnyöket kárpótlás nélkül, de a szabadkereskedelmi irányt fogadva el vezérelvül, Magyarországot még Anglia és Franczia ország ellen sem biztositotta. Az 1877-iki szerződés az Austria és Magyarország közti viszonyokon semmit sem változtatott, meghagyta az idegen nyerstermények nagyrészének vámmentes behozatalát, tehát még a magyar buzának, a magyar husnak, szalonnának, zsirnak sem biztositotta az osztrák piaczot, de legalább a szabadkereskedelmi rögeszmével szakitott, a posztó-, pamut-ipart vámok által biztositotta, ez ugyan első sorban Austriának használt, mert mi mindkét iparágban hátra vagyunk, de miután Austria ezen iparágakban felettünk természetes előnyökkel nem

bir, ezen iparágaknak jövendőbeli fejlesztését lehetővé tette. Ezen szerződés tehát nem jó, de jobb a régi rosznál, mert a régi, a kedvezőbb helyzetü angol és franczia iparnak is kaput tárt, tehát a magyar iparnak az angol és franczia ellenébeni fejlődését is lehetlenné tette, ellenben az uj szerződés mellett csak az osztrákkal kell megküzdenünk, melynek termelési viszonyai a mienknél nem kedvezőbbek, az angol és franczia pénztőkének kamatja 3—4 perczent, mig az osztráké 4—6, ennek előnyét pedig részben kiegyenliti az osztrák és magyar ipartermény közti fuvarkülömbözlet; ennélfogva a szabadkereskedelem mellett a magyar posztó- és pamut-ipar megalakulása lehetlen, mig a vámrendszer mellett lehető.

Simonyi Ernő a vámszerződést főleg 3 indokbul támadta meg:

1. Elvettetni kivánta, mert az államiság egyik alapfeltételének az önálló vámterületet tekintette, nézete szerint a vámközösség szolgaság, az állami önállás feladása; Magyarországra különösen sérelmes azért is, mert ezen szerződés által Magyarország köteleztetett Austria drágább és roszabb iparczikkeit vásárolni.

2. Elvetette, mert az önálló vámrendszert gazdag államjövedelmi forrásnak tekintette, a vámszerződés által pedig Austria a vámjövedelem 70 százalékát huzta és pedig főleg oly termények után, melyeket magyar polgárok vásároltak.

3. Ellenezte harmadszor azért, mert Magyarország nyerstermelő lévén, Magyarország szabadkereskedelem mellett iparszükségleteit olcsóbban képes bevásárolni,

mig a vámszövetség védvámirányt követve, az angol, franczia, olasz ipar behozatalát lehetlenné tette és az osztrák termények megvételére kötelezte, a politikai függést még az angol függéssel növelte.

Simonyi Ernő tehát határozottan az önálló vámterület felállitását követelte.

Br. Simonyi Lajos és Mudrony Soma javaslata és iránya a vita alatt ténylegesen változott, más volt kiindulási és más végpontja, a közvélemény elvi álláspontot foglalt el és végeredményében közel állt a szélsőbal kivánalmaihoz, ellenben a különvéleményt indokoló és ajánló beszédek a Deák- és a kormánypárt czélzataihoz közeledtek és főleg személyi ellenzékké zsugorodtak. A különvélemény maga is már az ellentétektül hemzsegett. Az ellenvélemény kezdetén dicsőitik a Deák-pártot és férczművét: az első kiegyezést, melynek alapjaira épült fel a második kiegyezés. Kezdetben elismeri, hogy a monarchia tekintélyére károsan hatott a hosszas alkudozás. Fejtegeti, hogy a vámsorompók felállitása és fenntartása kevésbe kerül és Magyarország magából a vámokbul 26 millió tiszta jövedelmet vehetne be, hangsulyozza Magyarország károsodását a közvetett adóknál, melyet az önálló vámterület megszüntetne; károsnak tartja a közös vámterületet, mert közös vámterület mellett az elmaradott magyar ipar az osztrákkal nem versenyezhet; az önálló vámterület mellett azomban az osztrák gyártmányoknak a lehető legnagyobb kedvezmények biztositását ajánlja (ezt igérte Simonyi Ernő is). Mindezen előnyök daczára azomban a közös vámterület fenntartá-

sára méltányos és igazságos feltételek alatt késznek nyilatkozik és pedig kivánja:

1. A fogyasztási adóknáli károk megszüntetését.

2. Nem fogad el vámemelést oly áruknál, melyeket Magyarország nagymértékben fogyaszt.

3. A szabadkereskedelem hive lévén, az idegen gabona vámmentes behozatalát elfogadja.

4. A vámemelést különösen visszaveti a posztó-, pamut-, selyemszöveteknél, a petroleumnál, kávénál.

5. Mellőzhetlen alapfeltételül állitja fel, hogy az eddigi szabadkereskedelmi irány ha nem fejlesztetik is, legalább érintetlenül fenntartassék.

Ha pedig mindezek el nem fogadtatnának, utasitja a kormányt adjon be törvényjavaslatot az önálló vámterületrül.

Br. Simonyi Lajos és Mudrony Soma ezen határozati javaslata igen közel állott Simonyi Ernő javaslatához, mert kimondták ugyan, hogy a törvénynek eleget teendők, készek Austriával a méltányos és igazságos, az ország sérelmeit megszüntető szabadkereskedelmi vámszövetségre lépni, de azon esetben, ha Austria a szabadkereskedelmi irányt el nem fogadja, az önálló vámterületet kivánják felállittatni, javaslatukban hallgattak az osztrák érdekekrül és főleg azon nagymérvü károsodást tüntették fel, melyet Magyarország az 1867-iki szerződések által szenvedett és szenvedni fog az uj szerződés által, a szabadkereskedelemérti rajongásukban még a gabonának vámmentes behozatalát is megengedték. Az egész világ tudta, hogy a tőzsérek és gyárosok által uralt osztrák országgyülés az

osztrák gyáriparnak biztositott vámokat fel nem adja, mert a gyapju- és pamutszövet-ipar fenntartására nagy sulyt fektettek és ezen védvámok nélkül az osztrákok Anglia- és Francziaországgal nem versenyezhettek volna, a határozati javaslat tehát az önálló vámterületet nem mondta ki, de minden más megoldást lehetetlenné tett. Simonyi és Mudrony azomban beszédeikben programmjuktul nagyrészben eltértek, ellenmondásba jöttek javaslataikkal, a veres sipkát félczilinderrel cserélték fel, az elvi ellenzékből átmentek a személyi ellenzék epés terére. Br. Simonyi januárban mondott beszédjében dicsőiti Deák Ferencz 1867-iki kereskedelmi szerződését, pedig ezen szerződés alapitotta meg Magyarországnak Austriátuli anyagi függését. Február 16-iki beszédében elismeri, hogy Magyarország jövője és jólléte az összmonarchia jóllététül és consolidatiójátul függ; a monarchia fennmaradását Magyarország életkérdésének tartja. Mudrony Soma: Magyarországban csak egy kereskedelmi politika folytatható és a védvámos, mint szabadkereskedő a tarifát egyformán konstruálná, mert mindkettőnek védeni kellene a meglévő iparágakat; a kiindulási pont nem lehet más, mint az önálló vámterület, az osztrákokkal egyezkednünk kell, mint nemzet nemzettel. Iparágaink fogytak, mert mig hajdan az ország szükségleteit fedezte, ma mindenben idegen iparra szorul. A kamatláb 6-rul emelkedett 12-re, az export 1869. óta leszállott 41 millióval. A takarékpénztárak és bankok tőkéje apadt 8 millióval. Az indirect adóknáli károsodásunk 5—6 millió, czukorkivitelünk leszál-

lott 38,000 mázsával, az Austriábul behozott czikkek értéke 3—400 millió, ennél vámveszteségünk pr. $^{10}/_{100}$-lék, 30—40 millió. Ennyire megy ez Matlekovics hivatalos számitása szerint is. Mezőgazdaságunk a vámszerződés miatt nem fejlődhet, önálló vámterület mellett megnyerhetjük ezen összeget. Mindezek daczára kivánom a vámszövetséget, mert a törvény kivánja, mert az Austriávali szakitás ódiumát nem akarom hazámra venni.

Gr. Apponyi Albert határozati javaslata elvileg a kormány politikájától nem tért el, mert a közös vámterületet ő is akarta, de az Austriának adott előnyökért kárpótlást követelt és külszerződések által kivánta Magyarország érdekeit biztositani, s mert ezt a szerződés által biztositva nem látta, megtámadta a szerződést és kormányt és uj vámszerződést kivánt, támadása a kormány megbuktatására irányult, mert ha ezt nem akarja, czélját a részleteknél beadandó módositások vagy uj pontok csatolása, a szerződés feltételes elfogadásának inditványozása által is elérhette volna. Apponyi javaslatát két jeles beszédében is következetesen támogatta. Január 29-iki beszédében következőleg érvelt és támadott : A jelen kérdést eminens politikai kérdésnek tartja, mert a nemzet a rosz politika által az elszegényedés lejtőjére jutott, a kereskedelmi szerződés által olcsó bevitelt és biztos kivitelt kiván biztositani, a vámemeléseket magasnak tartja, mert némelyeknél ez 300 perczenttel emeltetik, azon czikkeknél, melyek főleg a szegény osztály öltözetét képezik, a vám 40 frtról 60, sőt 80 frtra emeltetett, elismeri,

hogy az osztrák érdekekre figyelmezni kell, de ezen figyelem által saját közgazdászati érdekeink nem sérthetők. Nem áll az, hogy az osztrák ipar ily nagy támogatást igényel, mert a pamutipar 15 év alatt 400,000 mázsárul 1.150,000 mázsára emelkedett. A posztónál a bevitel csak kevéssel volt több a kivitelnél, miután a külföldi piaczon is versenyképes, a belföldön ily nagy védelmet nem igényelhet. Nagy sulyt fektet a kereskedelmi szerződésekre, melyekre Austria nem vágy. A finánez-vámokat nem kedveli, mert a vámtételek leszállitását akadályozzák. A monarchiára az érdeksértés veszélyesebb a közgazdászati szakitásnál, nem tartja ezt kiegyezésnek, mert a magyar kormány kereskedelmi szerződéseket fog akarni kötni, az osztrák pedig akadályozni fogja. Chaos ezen jövő állapot és a chaos veszélyesebb akkor, midőn a kibontakozás lehetetlen ; meg van győződve, hogy ha a keleti vihar kiüt, a monarchia solidáritását a vám- és kereskedelmi differenciák megbontani nem fogják.

Február 16-iki beszédében érvelését következőleg folytatta : Három okot hoztak fel a szerződés mellett, hogy a vámemelés nem nagy, hogy kiviteli érdekeink veszélyeztetve nincsenek, mert a Lajthán túliak érdeke is a szerződéses kereskedelmi politika folytatását kivánja, a politikai helyzet komolysága végmegoldást követel.

Nem áll az első a közoktatási minister ur daczára, mert a kormány közegei számitása szerint a vám a prezident gyapjuszövetnél 18—20, a pilotnál 43—57, az unionnál 22—37, a posztómennyiségnél a pénzügyminister ur kihagyott 16—18,000 métermázsát, a kormány

előterjesztése szerint a tehertöbblet évi 5 millió. Komoly számitás szerint az emelésbül egy szerény háztartásra esik 16—20 forint tehertöbblet. A szerződésekhez kevés a remény, miután a német szerződés azért nem jött létre, mert Austria védvámi vágyaihoz ragaszkodott. A kormányokra igen alkalmazható egy osztrák tiszt tévedéses conduit lisztája: „az ellenség előtt békülékeny, a czivilizáltakkal szemben vitéz.“

A monarchia vezetése utolsó években hasonló tévedésbe esett, vitézkedő, erélyes, merész volt a kereskedelmi politika terén, hogy a külpolitikában mi volt, azt ma ecsetelni felesleges.

A kiegyezés shema, a formai tételeknek halmaza alkalmazásánál a legridegebb ellentétek léteznek, az egész kiegyezésen a belső valótlanság vonul keresztül, mert még az egyik fél a szerződésekre törekszik, a másik rész oly feltételekhez köti a szerződést, melyek mellett annak létrejötte lehetetlen. Ezen szerződés nem a nemzeti munka oltalma, de az osztrák szinnyomók, pamutfonók, gyapjuszövők ligájának egyoldalu védelme.

Azt mondják, el kell fogadni, mert a monarchia egy nagy politikai crisis előestéjén áll; ez nem egyéb, mint egy nagy nyomatéku szempontnak egyoldalu alkalmazása, ezen szempont csakis addig volt nyomatékos, mig a statusquo helyreállitását hittük, e stádiumon azomban már a külbonyodalmaktul mentek, nem tudjuk, minő uj alakulások küzdelmeinek nézünk elé, mikor ily eseményeknek nézünk elé, mindent kerülnünk kell, mi a nemzet erejét apasztani képes.

Gróf Lónyay Menyhért helytelennek tartotta a ke-

reskedelmi szerződést, provizóriumot akart, és javaslatát következőleg indokolta: A szabadkereskedelmi rendszer a kor vivmánya, az állam vámot csak ugy vethet ki, hogy ezek az állam szükségletére fordittassanak, a védvámrendszer, a szabadkereskedelem teszi a nemzeteket gazdaggá, lenditő hatással volt ez Magyarországra is, miután a forgalom 24 év alatt 136 perczenttel növekedett. Magyarországra legczélszerübbnek tartja a közös vámterületet, Magyarország földmivelő ország, a vámok magukban az ipart meg nem teremthetik, ellenben szabad kereskedelem mellett nyert terményeinknek ipart szerezhetünk. Az ipar szükséges, de ehhez pénz is kell; nagy akadálya nálunk még az iparnak a munkás kéz hiánya, a hitel drágasága. Külön vámterület mellett fel kellene állitani a finánez-vámokat azon czikkeknél, melyet mi nem termelhetünk, másrészt a szabadkereskedelmi rendszert fenn kellene tartani. Az önálló vámrendszer következőket eredményezhetné: számitásom csak megközelitő, mert a ministerium adatai hiányosak és megbizhatlanok. Számitásom szerint 250 millió a behozatal, ennek 8 perczent vámja 20 millió, ezt nagyban emelnék a fiskális vámok, a fogyasztási adók jobb kezeléséből származó eredmények, kell tehát, hogy Austria által az ezekrüli lemondás kárpótoltassék. Méltánylom én a kormány helyzetét a vám- és bankkérdésben, mert létező előnyeihez mindenki ragaszkodik. Mi 1867-ben kivittük az ország önállását, tehát a kormány a jogos követeléseket kivivhatja.

Én barátja vagyok a vámközösségnek, mert ez nagyobb fogyasztási területet biztosit. A közös vámterület

nem elkerülhetlen feltétele a monarchia hatalmi állásának, nem volt ez 1849. előtt sem. A vámszövetség főfeltétele az érdekek kölcsönös méltánylása. A védvámirányt az osztrák többség nem akarja, tehát a méltányos egyesség kivihető. Méltányos egyesség követelménye a szabadkereskedelem fenntartása.

A védvámrendszer felállításának három oka van: az osztrák gyáripar veszteségei, az 1873-iki válság, a deficzit, a gyárosoknak a birodalmi gyülésbeni nagy befolyása. Az osztrákok áldozhatnak az osztrák gyárosoknak, mi nem.

Ezentúl a vámemelés nem 20, de 25, az aranyvámmal 28—30 millió. Az uj vámemelésbül Magyarországra 8 millió esik, mi a nagy egyenes adókhoz vetve elviselhetlen teher. A nép millióirul van itt szó, melyet szegény vagy gazdag egyenlően fizet. A védvámrendszer a mai kor feudalismusa, ez nem fér össze a magyar szabadelvü vágyaival, a védvám megrontja terményeink kivitelét, sőt még az osztrák gyáros is, ha az önálló vámterület vagy a szabadkereskedelem közt fogna kelleni választani, az utolsót választaná, ragaszkodjunk 1867-hez és kivánalmainkat érvényesithetjük.

Mellőzhetlen a fogyasztási adók feletti rendelkezés.

Szükséges ez, mert Magyarország pénzügyeit csak ez által rendezheti, Amerika, Franczia ország is ez által rendezték, ha az ország ezt vissza nem szerzi, kötelességeit nem fogja teljesithetni. Szükséges ez politikai szempontbul is, a dualizmus a monarchia életfeltétele, ez azomban csak ugy tartható fenn, ha a versengések megszünnek; meg kellene a quotát örökidőkre állapitani és

ezért 42 százalékban elfogadhatnánk. A vámszövetségre is módozatot kell feltalálni, mely a védvámos velleitásokat kizárja.

A szerződés motivátiója csak oldaljegyzet; helytelen ez azért is, mert Austria nyersterményeinknek csak $^1/_4$-ét, a külföld $^3/_4$-ét veszi. Nem áll azon tétele, hogy a védvám nem emeli az árakat, mert a gyárosok versenyezni fognak és olcsóbban adják gyártmányaik értékét, ezek érdekeiket is közakarattal fel fogják emelni. A régi szerződés jobb az ujnál, mert a terheket nem emelte, 10 évre meg volt kötve az angol és német szerződés, mindez ma kétes, nem zárta ki, mint a mostani, az időközi módositást a fogyasztási adóknál. Politikai tekintetekért érdekeinket nem adhatjuk fel. Nincsenek adataink, provizórium kell tehát azok megszerzésére.

A vámszövetség- és kereskedelmi szerződésrül szóló törvényjavaslat a legfontosabb országos és hatalmi kérdés volt. Fontos az országra, mert a tarifa szabályozásától függött az életképes iparágak lehető felvirágzása, vagy 10 évi aléltsága, a hanyatló mezőgazdaság kivitelének részbeni biztositása, vagy a bizonytalanságnak hosszu évekre kiterjesztése; mindkettő döntő befolyást gyakorolt az eladósodás folytatására vagy megszüntetésére, mert az egyensuly csakis az ország jövedelmeinek emelése által volt elérhető; a jövedelmek csak azon esetben voltak nevelhetők, ha az ország a felvirágzó ipar által egy erős fogyasztó osztályt nyer, mely a nyersterméynek egyrészét megveszi, kivitelképessé teszi, az ország iparszükségletét részben fedezi és ezáltal a külföldre kimenő milliókat legalább részben az országban

visszatartja, a kézi munka a pénztőke hasznos elhelyezése által a kevés pénztőkét szaporitja, ha a földbirtoknak jövedelmezősége a kivitel biztositása által a hanyatlás ellen biztosittatik, a nagyobb jövedelmezés pénztőkét vagyis uj adóalapot teremt. Hatalmi kérdés volt ez a kormányra, illetőleg Tisza Kálmánra, (ki mellett miniştertársai nem számitottak) mert a vámszövetség semleges zászlót képezett, ezen zászló alatt elveik és irányuk megváltoztatása nélkül a conservativ, az ultramontán, a régi pecsovics a kormány megbuktatására egyesülhetett a régi szabadelvüekkel, a 48-as és 49-es szélsőkkel igéretek, feltételek nélkül, mert a szélsők a közös jogi alapon kormányképességgel nem birván, feltétlenül támogattak mindenkit, ki Magyarországnak Austriátuli függetlenitését elősegitette, ki a birodalmi köteléket lazitotta, ki Magyarországnak elvi és anyagi emancipációját elősegitette, ki szakitást idézett elő a közösügyi táborban, mert a szélsőbal czélzatai megvalósitását csakis azon esetben remélhette, ha az ország belátja, hogy a közösügyes szervezet nemcsak politikai függést jelez, de az ország rohamos elszegényedést is eszközli; a vámszerződés elvetése nem támadta ugyan meg a közösügyi alapot, de az indokolás bebizonyitotta az osztrákok kapzsiságát, roszakaratát, a szakadástul a szélső párt méltán remélhette azt, hogy ha az ujonan alakult többség kormánya a fusio-párt eszméit folytatja, az ország államiságának azon hivei, kik ezt Simonyi, Apponyi és társai alatt reméltek elérhetni, számitásaikban csalatkozva, a következetes szélsőbalhoz fognak csatlakozni. A támadásra alkalmas volt ezen zászló azért is,

mert azok, kik az 1867-iki kiegyezéshez meggyőződésbül ragaszkodtak, kik az önálló hadsereget, az önálló külpolitikát a királyi kegyvesztéstüli félelemből kimondani nem merték, a kereskedelmi szerződés tárgyában szembeszállhattak a kormánynyal a bécsi körökkel, mert a vámszerződés megváltoztatása által a közösügyet nem támadták meg.

A kormány helyzete nem volt teljesen biztos, mert az 1875-iki választásoknál Tisza Kálmán, miután békekötés által foglalta el a hatalmat, azokat és azok hiveit, kik neki, a kis ellenzék vezérének a hatalmat átadták, a követek sorából nem törülhette ki; ezek közül pedig sokan a volt ellenzéki vezérrel ellenszenveztek, lesték a támadási alkalmat, ezekre tehát Tisza nem számithatott. A régi Deák-párti törzskarnak nem tetszett, hogy az erélyes ministerelnök nagy tehetségeinek, erélyének öntudatában tanácsaikat, pártfogásukat ki nem kérte, soknak visszatetszett a Tisza régi hiveinek megkülömböztetése, megkezdődött a régi vakondok politika; Lónyay is nagy többséggel birt és megbukott, miért ne bukhatna meg Tisza; most már a kormányképes ellenzék is megszünt, az uj ministerium nem félhet a bukástul, Tisza elfogadta politikájukat, tehát az ellenzék padjairul csak személyi támadást intézhet. Tisza utolsó ellenzéki beszédében a deficzit megszüntetését igérte, általában sok nagy dolgokat hangoztatott, a kincstári deficzit megmaradt, a közönség nem méltatta a meddő befektetéseket, a mult terheit, a politikai viszonyokat, a ministerelnök varázsa a függetlenebbek előtt foszladozott. Sokakat lehangolt a földbirtokososztály hanyatlása, az önálló

bank eltemetése, sokakat elvakitott a szabadkereskedelem eszméje, visszatetszett az osztrák gyárosok és tőzsérek különleges pártfogása. A politikai keleti köd kivilágosodni kezdett. Austria tényleg Törökországnak pártját sohasem fogta, sőt az oroszok és vazalljai zaklatásait tényleg támogatták, a török hadsereg utolsó tekintélyes maradványa a Sipka-szorosban január 9-én lerakta a fegyvert, az orosz hadsereg Adrianápoly felé indult és január 31-én Adrianápolyhoz ért ; Anglia Konstantinápoly fedezetére hajóhadát a Dardanellákba küldte, Austria kezeit összetette, szemeit behunyta, Oroszországhoz nyilt jegyzéket nem küldött, seregeit nem inditá a határ felé, nem mozgósitott. A törökbarátokban azon alapos gyanu támadt, hogy mi nem török, de oroszbarátok vagyunk. Az ország és a képviselőház nemcsak önmagáért szerette a törököt, de ügyét főleg azért karolta fel, mert az oroszt gyülölte, és pedig gyülölte 1848-ért, gyülölte azért, mert az oroszokat a panslavizmus fejének tartotta, mert az orosz sajtó Magyarország ellen arczátlanul izgatott. Tiszát mindenki erős magyarnak ismerte, erélyéről sokat tartottak, a szláv nemzetiségeket többször zaklatta, azt hitték tehát, hogy az orosz barátságot csak Tisza képes megbontani és Oroszország hatalmi vagyait csak ő képes fékezni, pedig ezt, ha akarta volna sem teheti, mert a külpolitikában törvényeink szerint a magyar kormány döntő befolyással nem bir és ezekről kizárólag a király rendelkezik. A külpolitikávali elégedetlenség azomban a kormánynak legkevesebbet ártott, mert Törökország vonaglott és a tántorgót a legügyesebb, legerélyesebb osztrák diplomata sem birta volna lábraállitani,

mert Törökország kimerült és az európai kormányok mind elhagyták. A földbirtokososztály a képviselőházban a fusionális választások utján ugyan megfogyott, némelyek visszaléptek, mert az alkotmányos választási költségek anyagi állásukat megingatták, mások visszavonultak, mert bizva Tisza Kálmán igéreteiben és erélyében, azt hivék, hogy az óriási többséggel rendelkező kormány a földbirtokososztály és az ország bajain a hitel-, a kereskedelmi-, az adóviszonyok rögtöni rendezése által segiteni fog, az egyensuly az állam kiadásai és bevételei közt helyreáll, mind e mellett a képviselőházban 200 egyén választatott be azon osztálybul, mely Magyarország ügyeit századok óta vezette. Ezen képviselők közt volt a legtöbb értelmes és független képviselő. A földbirtok érdekében 3 év óta semmi sem történt, a szesz- és söradó sértette a földbirtok érdekeit, az önálló bankruli lemondás lehetetlenné tette a hitelviszonyok fejlesztését, sokan tehát elégületlenek lettek és vártak a kedvező programmra, mely a kibontakozást kijeleli és a vámszerződésben jobb és biztosabb közgazdászati politikát inditványoz; ezek voltak a legveszedelmesebbek, mert ezeket az anyagi érdek, a becsvágy nem vezette, nagy értelmi és politikai sulylyal nem birtak, ennélfogva jutalmakat nem igényelhettek, a nagyobb rész ismerte a bajokat, de nem ismerte a baj elleni orvosszereket, a hivatal után nem vágyott, mert idejét gazdaságának kezelése vette igénybe, a nagy nevekbe sokszor csalódtak, ennélfogva positiv programmot köve-teltek.

A bomlás okai, a bukás esélyei megvoltak; a kormány megbuktatására azomban 3 szükséges:

1. Be kell bizonyitani a kormányférfiak tehetetlenségét, erélytelenségét, ügyetlenségét, hazafiatlanságát, erkölcstelenségét, mert szeszélybül a kormányt megbuktatni nem lehet, miután a válság mindig nehézséggel jár és a gyakori válság az állam organismusában zavarokat idéz elő.

2. Kell, hogy az ellenzék a kormány programmját képező törvényjavaslatnak necsak gyengéit mutassa be, de jobb, kivihetőbb törvényjavaslatot, illetőleg programmot nyujtson be, külömben a támadás csakis személyi vita, az egyéni ambitiók versenye, az országra nem előny egy rosz és tehetetlen kormánynak hasonló rosz és tehetetlen kormánynyali felváltása, mert ez csak a vezető egyéneknek szolgál javára.

3. Kell, hogy a támadók tömörüljenek legalább az eszmében, a politikai czélban, melyért a rohamot intézik, mert ha szakadozva támadnak, a gyengébb, de eszélyesebb ellenség által legyőzetnek.

Az ellenzék támadása ezen kellékek egyikével sem birt. A szélsőbal főleg elvi, közjogi szempontbul indult ki, de Tiszát némi kimélettel támadta meg, nem bizonyitotta be a kormánynak sem tehetetlenségét, nem rosz szándékát, erkölcstelenségét; br. Simonyi Lajos, Mudrony, gr. Apponyi, gr. Lónyay simán ellenkeztek, megtámadták, roszalták a törvényjavaslatot, de nem bizonyitottak a kormányra oly bünöket, hibákat és gyengeségeket, melyeknélfogva ez a kormányzatra lehetetlenné lett; a semleges, a határozatlan képviselőnek ennélfogva azt kellett gondolni: ezen egy törvényjavaslat rosz, sőt káros az országra, de külömben még a

versenytársak sem mondják a ministeriumra azt, hogy a kormányra alkalmatlan, reá szavazok tehát, az általános vitánál és majd a részleteknél, ha czélszerü módositásokat ad be az ellenzék, azt támogatni fogom, igy megmarad a jó ministerium, a rosz törvényjavaslatot pedig megjavitjuk.

Az ellenzék általános programmal nem birt. A szélsőbal br. Simonyi Lajos, Lónyay a vám- és tarifakérdésében a szabadkereskedelem elvét állitják fel, Apponyi a vámközösséget tartalék nélkül elfogadja, a vámkereskedelmi politikát és vámtarifát Magyarország érdekeinek megfelelőleg kivánja módosittatni.

A szabadkereskedelem melletti vita csak akademikus értékkel birt, mert a szabadkereskedelem eszményi jogosultságát minden tanár és szobatudós elfogadta, de alkalmazhatását czélszerüségét tagadta minden államférfi, napirendre tért felette, illetőleg eldobta minden törvényhozás, még az iparos Anglia sem alkalmazta mereven, pedig Anglia más államok versenyétül nem tarthatott, saját nyerstermelése pedig szükségletét nem fedezte; az ellenzék tehát még theoretice is elkésett, midőn a szabadkereskedelem eszményi rongyos zászlóját lobogtatta. A szabadkereskedelem Magyarországra nemcsak czéltalan, de még veszedelmes is; Magyarország anyagi jóléténck egyik főfeltétele az ipar fejlődése, mert az iparos a nyerstermenyeknek nagymérvü és köteles fogyasztója, mert az ipar azon százmilliókat mik ma idegenek zsebébe vándorolnak, az országban visszatartja. Iparunk nincs, a keletkező magyar ipar a virágzó angol, franczia, osztrák ellenében, melyek olcsó és sok pénzzel, nagy fogyasz-

tási területtel, olcsóbb napszámmal rendelkeznek, csak ugy tarthatja fenn magát, ha a vám által az idegen termelés előnyei ellensulyoztatnak. Miután a szabadkereskedelem egész Európában megbukott, a nyerstermányeknek piaczot csakis vámelőnyök által lehet szerezni, ha tehát Magyarország buta szabadelvüségbül a a szabadkereskedelem elvét alkalmazná, elérnénk azt, hogy mi az európai divó áron vásárolnánk a gyártmányokat, ellenben nyersterményeink a külföldi piaczrul részben kiszorulnának, részben megterheltetnének, mert Magyarország a nyerstermények egyikénél sem foglal el első helyet, a buzában ugyan Amerika kivisz 60—80 millió mázsát, Oroszország 30—40 milliót, mig Magyarország csakis 6—10 milliót, tehát Indiát mellőzve, a gabonatermelésnél is csak harmadik helyet foglal el; a husban, zsiradékban előttünk áll Amerika, a borban előttünk áll Francziaország, mind mennyiség mind kedveltség tekintetében. Magyarország tehát rendes viszonyok közt mellőzhető, a szabadkereskedelem mellett minden iparos ország Magyarországba vámmentesen behozhatná gyártmányait, tehát elsősorban megvámolnának, mert terményeink mellőzhetők, másodsorban pedig azért, mert szabadkereskedelem mellett mi kedvezőtlen eljárásukat nem torolhatnánk meg. Különösen ferdén alakulna Austriávali viszonyunk, mert a szabadkereskedelem által biztositva lévén gyártmányainak magyarországi piacza; magterményeinkre okvetlen vámot vetne és ezen vámot nem az osztrák fogyasztók, de mi fizetnénk meg, mert mérsékelt vám mellett is olcsóbba jön az osztrák, mint a német-, angol- és francziaországbani szállitási dij,

miután a magyarországi főtermelő helyek terményeiket Austriába vizen szállithatják, mig Francziaországba, Angliába egész Fiuméig vasuton kellene szállitanunk, Poroszország majdnem mégegyszer annyira van tőlünk, mind Austria, ha tehát Austria egy métermázsa buza után 50 krajczár vámot róna reánk, még akkor is az angol vagy franczia kivételnél 70 krajczárral kerülne kevesebbe ; szük termés mellett kétségkivül Austria fizetné meg a vámot, mert ez esetben az amerikai buza is értékes, a távoli buzának és más czikkeknek megérkezte bizonytalan, a tartalék kifogy, fedezetével tehát késlekedni nem lehet, ily esetben tehát mindig a vevő fizeti a vámot, miután ily esetben nemcsak egy, de több vevő is van és az eladó a távoliaktul is ostromoltatván, nem szorul a szomszédra. Az önálló vámterület kétségkivül az államnak nagy jövedelmet hoz, de ezen jövedelem nagyrészben képzelt és nem valódi. A gyártmányok árát a verseny mérsékli, de nem határozza meg, szabályozza ezt főleg és elsősorban a kiállitási ár, a kelendőség és a divó kamatláb ; a gyáros, mielőtt gyártmányát a világpiaczra küldi, megszámitja, mibe kerül gyártmányának métere és hozzátesz minden forint után a divó kamatlábhoz mérve 5— 8 százalékot, ha a vevő állam a gyártmányt megvámolja, ezen vám mennyiségét hozzáteszi és amennyi a vám, annyival drágább az áru, ennél nagyobb árat ma egyik sem követelhet, mert ha többet követel, a másországi gyáros a piaczrul leszoritja, de kevesebbet sem kivánhat, mert ez esetben vagy megbukik, vagy csak lézeng és tőkéjét fogyasztja. Ha tehát Magyarország a képzelt 230 milliót véve alapul, önálló

vámterület mellett 10 százalék vámot vetne ki, a magyar kincstárba befolyna ugyan 25 millió, ezt azomban nem az idegenek, de a magyar fogyasztók fizetnék, tehát ez a polgárok zsebébül folyna be az államkincstárba, vagyis a vám ez esetben uj, közvetett adónemet képezne.

A többség minden alkotmányos államban 3 elembül áll, és pedig: a ministerium hivatalnokai- és jutalmazottaibul, az állambérlőkbül, az állami üzletek embereibül, a hivataljutalom-üzletek után esengőkbül, a független elembül, mely jutalom, haszon, méltóság után nem vágyik, mely főleg középszerüségekbül áll, napi kérdéseknél, kivált ha az ellenzék csekély vagy zilált, mindig a két első elem győz, mert a pártértekezleteken a kormányzók a harmadik elemet lebeszélik, kisebb kérdésekben a harmadik elem szokásbul, a ministerek személye iránti tiszteletbül, az ellenzék iránti ellenszenvbül, mely elsősorban már a választásoknáli surlódásoknál kezdődik, a harmadik elem is a két elsőhöz csatlakozik, nagy és fontos életkérdéseknél azomban a harmadik elem győz, mert 70 ily képviselő az ellenzékhez csatlakozva, a kisebbséget többségre emelheti. Az ellenzéknek tehát főfeladata ezen elem megnyerése. A vám- és kereskedelmi szerződésnél az ellenzék ezen elem megnyerésére a legroszabb utat választotta; az elavult szabadkereskedelmi zászló senkit sem vonzott, de visszataszitott, mert ez az ország érdekeivel ellenkezett; a jövő egyik ministere lelkesedésében annyira ment, hogy Magyarországban még a gabona vámmentes behozatala mellett is nyilatkozott; ez tehát az ország létkérdésének feloldozása lett volna, ezt ugyan hallgatag a román vámszerződés elfo-

gadása által a Tisza-kormány is elismerte, a közönség azomban elfelejtette. Simonyi Lajos határozati javaslatában ellentétbe jött alapelve : a szabadkereskedelem eszméjével, midőn a vámokbul jöhető nagy hasznot fejtegette, ugyanezen hibába esett gróf Lónyay Menyhért is, Mudrony azomban, midőn a kormány ezt szemére vetette, észretért és beszédében azon fábul csinált vaskarikát magyarázta, hogy védvámrendszer tulajdonképen ma már nincs és a védvámrendszer mellett, ha az ország érdeke kivánja, némely idegen gyártmányokat meg lehet vámolni; ez emelte a rosz benyomást, mert ezáltal az el nem fogult arrul győződött meg, hogy tulajdonképen a Tisza-szakadárok Tisza Kálmánt ugyan minden áron buktatni akarják, de vám- és kereskedelmi politikájuk nincs. Gróf Apponyi Albert a vám- és kereskedelmi egységet elfogadta ugyan, de a beterjesztett szerződés elvetését és a szükséges adatok megszerzéseig provisoriumot ajánlott a régi alapon. Ez hiveket hasonlag nem szerezhetett, mert sajátlag nem fejezte ki szándékát; a provisorium felesleges, mert nagy kérdéseknél a kis részletek a mérlegben keveset nyomnak, egy államszövetségnél pár százezer parány, mely a nyerő felet urrá nem teszi, az áldozót meg nem buktatja, a méltányosság az Austria és Magyarország között kötendő szerződésben azt kivánta, hogy a főleg iparos Austriának iparérdekei, a földművelő Magyarországnak gazdasági érdekei biztositassanak, vagyis a posztóra, a gyapju-, a selyemszövetekre, a czukorra vetett vám fogadtassék el, és viszont a buzára és más magterményekre, az állatokra, husra, zsirra, szalonnára, borra, nyersvasra vettessék 5 száza-

lék behozatali vám. Ez megvédte volna mindkét állam érdekeit, ennek kimondása mellett az ezrekre menő kisszerü számadás felesleges, mert miután ez mindkettő érdekeit egyformán védi, egyik állam sem neheztelhette volna azt, ha esetleg egyik behozatali összege nagyobb a másiknál, mert ez az idő és viszonyokhoz képest változik. Magyarország köteles vevője lett volna e szerint is az osztrák pamut- és gyapjuszöveteknek, de a mely ország valamely tárgyat nem termel, annak azt venni kell a termelőtül és ha kénytelen, sokkal okosabb, ha ezt szomszédjától veszi, ettül folyó pénzen veheti, megnyeri a távoli szállitási bért, czélszerübb, ha a pénz szomszédja zsebébe folyik, ki terményeink vevője, mert ha ez meggazdagszik, nyersterményeit is jobban fogyasztja és végtére is a pénz közös területen marad és jobban beszivároghat, mint az idegentül, ki terményei tekintélyes részének megvételét nem biztositja. Nem lett volna ez hátrányos Austriára sem, mert a buza rendes árát véve mértékül, ez tett volna 1 métermázsa buzánál 45 krajczárt, az amerikai buzának Bécsbe szállitása 45 krajczárnál többe kerül, mint a magyaré, tehát e mellett Austria nem veszit, olcsó áraknál és nagy termésnél Magyarország nagy követeléssel nem állhat elő, mert a gazdának pénzre van szüksége, kénytelen tehát a világviszonyok előtt meghajolni, de ezenfelül a vám 70 százalékát, tehát 45 krajczárnál 31 krajczárt azért az osztrák állam nyerne. A vámtarifának ilynemü módositása biztositja Magyarország érdekeit, a kormánypártban levő független, a gazdasági viszonyokkal elégedetlen ellenzéket meggyőzi arrul, hogy az ellenzék az ország

bajain tud és akar is segiteni, hogy a kormány elleni támadás nem az egyéni becsvágy műve, de az ország megmentéseérti nemes küzdelem, az autonom tarifának ilynemü módositása nem zárta volna ki a külállamokkali szerződés megkötését sem, mert Anglia, Francziaország, Olaszország, Németország nem nyerstermelők, tehát a Magyarország érdekében hozott vámhatározatok érdekeit nem sértik; egyedül csak Oroszországot érintette volna, ennek is azomban nem ártott volna, mert a drága években az osztrák-magyar szövetséges területen Magyarországgal nem versenyezhet a drága fuvarbér miatt, olcsó árak mellett érdeke azt kivánja, hogy terményeit oly államokban helyezze el, melyekben vizen olcsón szállithat, de ha a tarifát megorrolja is, az osztrák gyártmányokra nagy vámokat nem szabhatott volna, mert a keresett czikkekben saját alattvalói fizették volna meg a vámokat; az osztrák barátság kényszerüségének emlegetése, az ebbül folyó áldozatkészség fitogtatása, a politikai kényszerhelyzet ismétlése az ellenzéktül szinte sokakat elidegenitett, mert aki ezt elismerte, attul különleges magyar erélyes politikát épen ugy nem lehetett várni, mint a szerződő kormánytul, vagyis a vita személyi kérdés szinében tünt fel. Helytelen volt ez azért is, mert a magyar- és osztrák államok közötti államszerződés tisztán politikai jellegü szövetség, melyben a két állam a közös védelmet biztositotta, rendezte a közösnek elfogadott államadósságok arányát, szabályozta a külképviselet alkotmányos módozatát, a kereskedelmi és vámviszonyokrul az önállást fenntartva, ideiglenesen egyezkedett. Magyarország ezen egyességbe az anyagi téren is elment az ál-

dozatok legszélső határáig, Magyarország anyagi viszonyai kedvezőbben nem alakultak, Austria tehát Magyarországtul felülfizetést, uj áldozatokat nem követelhet. A politikai helyzet válságának elismerése sem volt helyes, mert a valóságos fenyegető válság már ekkor megszünt, mert a viták alatt már az orosz hadsereg Adrianápolyban helyezkedett el, Törökországot már ekkor a legjobb akarattal sem lehetett volna megmenteni, mert mig a nagylelkü pártfogó seregét vagy hajóhadát mozgósitja, az orosz Konstantinápolyt elfoglalja, viszont az orosz Austria-Magyarországot nem támadhatta meg, mert serege és kincstára kimerült és amely pillanatban ezen szándékát nyilvánitja, a német császár ellene mozgósit. A válság tehát csakis falrafestett ördög volt, de miután az emberi nemben több a gyáva, mint a bátor és sok buta az ujságirókat politikusoknak tartja, a muszkátuli félelem sokakat engedékenységre hangolt, a kormányképes ellenzéknek tehát a válság hangoztatása helyett be kellett volna bizonyitani, hogy fenyegető válság nincs, hogy minden, ami történt, a politika ura, a császár és király beleegyezésével történt, hogy Austriát a panslavizmus még jobban fenyegeti, mint Magyarországot, az engedékenység, az áldozat, a meghajlás tehát nem indokolt.

Az ellenzék nagy sulyt fektetett a külállamokkal kötött szerződések felbomlására és nagy hévvel bizonyitgatta az autonom tarifának a külszerződésekkeli összeférhetlenségét. Ezen támadás, ha alapos, a szerződést összetöri, mert ha a fogyasztó államok nyersterményeinket piaczaikrul kizárják, Magyarország zsirjában ful. Ezen

állitás azomban alaptalan, mert a vámtarifa nem zárt ki és tulságosan nem adóztatott meg semmi külföldi gyártmányt, sőt inkább a vámtarifában a vámtételeket 10 évre megállapitotta; főleg csakis angol posztót, a franczia selymet és posztót, az olasz selymet sujtotta. A Németbirodalom érdekeit nem érintette, mert ha a régi vámtételek maradnak, ezen gyártmányoknál az emlitett országokkal ugy sem versenyezhetett volna. A francziák, angolok, olaszok a régi szerződésekben gyártmányaiknak adott kedvezményekért Austria czukor, Magyarország gabona, hus, só, fa, bor, dohány, repcze, marha stb. terményeit semminemü kedvezményben vagy előnyben nem részesitették, tehát semmit sem adván, nem is vehetnek el semmit sem. De nem tarthattunk a nyerstermányeinkre vethető vámoktul azért sem, mert az iparosország érdeke a nyerstermények olcsóságát követeli, miután a nyerstermények már 1877-ben annyira alászálltak, hogy a magyar gazdának a termelési árakon felül alig maradt néhány fillére, ha terményeinket megvámolják, azt nem mi, de a fogyasztók fizették volna meg, a magyar gabonaterményeket nagy vámokkal nem terhelhették volna meg azért sem, mert Magyarország ugyan harmadik magtermelő ország, de augusztus- és szeptemberben nem nélkülözhető, mert aratás után először jelenik meg a piaczon, mig Amerika és Oroszország szállitmányai csakis októberben érkeznek meg, a magyar buza tehát augusztus- és szeptemberben nélkülözhetlen élelmi czikk. De visszatorlást ellenünkben nem gyakorolhattak volna azért sem, mert a finomabb gyártmányok vámja nem emeltetvén, ezek piacza megmaradt,

ha tehát vámjaikat terményeinkre emelik, az esetben a finomabb gyártmányok vámját mi is emeljük és ők ezáltal érzékenyen károsulnak. A német alku megszakitása, mire az ellenzék oly hangosan hivatkozott, semmit sem bizonyitott, mert a németek nem mondták azt, hogy nem akarnak és az autonom vámtarifa miatt nem kivánnak szerződni. Az ingatagok az ellenzék ezen fogásait észrevették és a vezetők iránt meghültek.

Lehangolta, sőt a kormány táborába vitte vissza az elégedetleneket a provizórium eszméje, az el nem fogultakat meggyőzte, hogy az ellenzék a helyzetet nem ismeri és közgazdászati eszmékkel nem bir, mert a kérdés, a sebek nem voltak ujak, az orvoslás nem nehéz, a provizórium tanulmányozási szándékbul ajánltatott, aki pedig tanulmányozni akar, az a rendezés módozatai felett nincs tisztában. Bizalmatlanságot szül a kormányképes ellenzéknek habozása, mit kétségkivül helyezett az egyes ágaknáli külömböző szavazás; a szeszadó a vámszövetség kiegészitő részét képezte, a bankruli javaslat Magyarország anyagi jóllétének vagy hanyatlásának, kétségbevonhatlan hatalmas tényezője, a kormány politikájának irányelvét képezte, logice tehát az, ki a vámszerződést, a kormány politikáját roszallotta, ki a kormányt ennélfogva elvi indokbul megakarta buktatni, ezekre nem szavazhatott, sőt tekintve a tárgy fontosságát, a szavazástul nem is tartózkodhatott, nem pedig főleg azért sem, mert a kormány mind a bankot, mind a szesz adót kormánykérdésnek mondta, a szerződésekrüli törvényjavaslat főelveit és ezen elvek mimódon szándékolt alkalmazását mindenki ismerte. Mindezek daczára

azomban nemcsak a közrendü ellenzékiek, de még a kormányképes ellenzék vezérei külömbözőleg szavaztak, mert a szeszkérdésben az ellenzékkel csak kevesen szavaztak, a bankjavaslatot pedig csak 109-en vetették el, és pedig az uj ellenzék közül a közös osztrák-magyar bankra szavaztak: Horánszki Nándor, Lónyay József, Horvát Lajos, Kállay Béni, Somsich Pál, Szilágyi Dezső, Szögyény László, Ugron Ákos, gróf Apponyi Albert, gróf Zichy Nándor, Bujanovics Sándor, gróf Berényi Ferencz, Békási Károly, Ernust Kelemen, Ernust Sándor, gróf Desewfy Aurél, Földváry János; távol voltak: Hedry Ernő, Hodosi Imre, Kármán Lajos, gróf Károlyi Gyula, Kajuch József, Lipovniczki Sándor, gr. Lónyay Menyhért, Máriássy Kálmán, Miletics Svetozár, Ocskay István, Ocskay Rudolf, O'Donnel Henrik, gróf Pongrácz Lajos, báró Sennyey Pál, Sibrik Kálmán, Szilasy János, Szluha Benedek, Vályi János, Wirkner Lajos, gr. Berchtold, Bokros, Decani. Tehát a kormánynyal szavazott 18, távol volt 17. Ezen szavazást tekintve, a független kormánypártiak a mérsékelt ellenzéket csakis személyes ellenzéknek tekinthették és miután első sorban provizóriumot ajánlottak, jogosan kételkedhettek, hogy a mérsékelt ellenzéknek eszméi vannak és bátorsággal birna Austriával férfiasan szembeszállni azon esetben, ha a kormánynyal megkináltatnék.

A kormány álláspontja tehát kezdetben nem volt kedvező, mert a kereskedelmi és vámszerződés, mig Austriának minden előnyt biztositott, Magyarország érdekeit mellőzte, a kellemetlen helyzetéből azomban kimentette és diadalra jutatta a kormányképes eszme szegénysége,

ziláltsága és ügyessége. A kormány, ugylátszik, Bécsben a kereskedelmi szerződés és vámszövetség elfogadását megigérte, a szerződés elfogadása tehát kormánykérdés volt, az uj ellenzék is ugy tekintette azt, de mig egyrészt a kormányt támadta, nem tudott megszilárdulni, nem volt sem személyi, sem elvi programmja, e nélkül pedig a parlamenti győzelem nem elégséges, mert kell, hogy a bukott kormány helyét egy életerős kormány váltsa fel, ilyet pedig a mérsékelt ellenzék nem tudott felállitani, mert mindenekelőtt hiányzott a legszükségesebb egyéniség: az alkalmas ministerelnök. Br. Sennyey sohasem birta magát elhatározni, osztrákabb volt az osztráknál, hideg modora mindenkit visszataszitott, a szabadelvekkel nem tudott megbarátkozni, szerelmes a bureaucratiába, ellensége a megyéknek, félt a választási izgalmaktul, szép tehetségét mindenki elismerte, de néhány benső hivén kivül senki sem szerette, a közgazdászatrul beszélt, de pénzügyi fogalmakkal nem birt, uralkodó természete ellenmondást nem türt, az absolut ministerek minden erényeivel, az alkotmányos ellenférfiaknak azomban minden hiányaival birt, a többségalkotásra tehát teljesen alkalmatlan volt. Br. Simonyi Lajos magárul sokat tartott, a közönség azomban tehetségeit nem becsülte, szük látkörrel birt, szabadelvüség tekintetében a párt konservativ tagjai felett állt, ezek tehát nem kedvelték és vezérnek semmi esetben sem fogadták volna el, pártja sajátlag 24 balközépi képviselőbül állt. Somsich Pál szépen beszélt, de önálló programmal sohasem birt, a conservativ multat nem birta elfeledni, sokan kételkedtek szabadelvüségében, mivel fiatal korában

udvarpárti (aulicus) volt, egy kormány sem elégitette ki, de azért máig minden kormányt támogatott, pártja elismeri fényes tehetségét, de népszerüséggel nem birván, ministerséggel nem kinálta meg, a conservativek szabadelvünek, a szabadelvüek conservativnek tartották, ezért sem egyik, sem másik árnyalat nem csoportosult körülte, ennélfogva a ministerelnökségre szükséges minősitvénynyel nem birt. Gr. Lónyay Menyhért fent és lent egyiránt lejárta magát, tökéletesen elszigetelve állt. Gr. Apponyi Albert az államférfiak minden minősitvényével birt, éles itélőtehetséggel, nagy olvasottsággal, birt, nemcsak másolt, de alkotni is tudott, kitünően szónokolt, ismerte hazáját és a világot, önérzetes volt szemben a hatalommal, becsülte a közvéleményt, de nem vadászta kegyét, családját nem az árulás tette gazdaggá, ősei urak voltak már az Árpádok alatt, 30 éves csinos alak volt, nagy vagyonnal birt; birt tehát a ministerelnökök minden kellékével, nem volt azomban népszerü, 24 éves korában saját költségén megválasztatta magát képviselőnek, a Deák-pártba lépett, de sem a Deák-kamarilla, sem a ministerek, sem a bérencz ujságirók kegyeit nem vadászta, ez sértette a helyzet urai hiuságát és érdekeit, mert vallásos volt és a jezsuitáknál tanult, mert nem hajlongott, ráfogták, hogy ultramontan és aristocrata, rangtársai nem emelték, mert tanult, olvasott és nem kártyázott, nem futtatott, nem tartott tánczosnékat, nem hajhászott elefántot és tigriseket. A Deák-körben nem szerepelt, az 1878-iki országgyülésen keveset beszélt, 1875-ben a Sennyey-pártba lépett, első nagyszabásu beszéde csakis az 1872-iki volt.

Mindezeknélfogva népszerüséggel nem birt, s mert fiatal is volt, miniszterelnök nem lehetett. De más miniszterelnök, mint Tisza Kálmán azért sem lehetett, mert a boszniai hóditás, a törökellenes politika vivmánya, már a küszöbön kisértett, gr. Andrássy és általa az udvar tudta azt, hogy a törökhóditásbani részvéttül az egész nemzet iszonyodik és azt csak az erélyes, a közhangulattal daczoló, népszerü Tisza Kálmán képes kivinni, ennélfogva mást a miniszterelnökséggel nem lehet megkinálni. De ha esetleg a király az ellenzékből valakit a ministeriumalakitással megbiz, még akkor is a ministerium alakitása, tekintve a pártviszonyokat, alig volt lehető, mert a kormány csak ugy alakulhat, ha a kormány tagjai elvekkel, határozott politikai nézettel birnak, pártvezérek vagy legalább tekintélyek, vagy ha a miniszterelnök pártja feltétlen bizalmát birja, tehetsége, erélye, multja által társai közül kimagaslik és társakul engedelmes eszközöket talál. A jelen esetben hiányzott az első kellék, Simonyi és társai önálló magyar bankot, önálló vámterületet akartak szabadkereskedelmi iránynyal, kivánták az esküdtszéket, óhajtották a honvédség felszerelését és függetlenitését, ragaszkodtak az önkormányzathoz, ellenben Somsich, Apponyi és conservativ társaik és a régi Deák-pártbul remélhető szakadárok a kiegyezéssel megelégedtek, a megyéket meg akarták semmisiteni, nem kedvelték az esküdtszékeket, ragaszkodtak a vámszövetséghez, vagyis ha a vámszövetség elbukván, kormányalakitásra hivatnak fel, a kormány az összes ellenzékből nem alakulhat meg, mert a programmban nem tudtak volna kiegyezni. Az egyes töre-

dékek a kormány alakitására Tisza ellenében nem vállalkozhattak volna, mert nem volt köztük egy kedvelt ministerelnöki egyéniség sem, ki multja, egyénisége varázsával a nagy semleges közönséget az uj pártba vonhatta volna; ha Tisza leköszön, személyi pártja, mely legalább 100 képviselőbül állt, az ellenzék padján foglal helyet.

Az uj párt alakitásának lehetősége vagy lehetlensége nagyban befolyásolta a törvényjavaslat sorsát, mert a javaslat megbuktatása nem elég, miután az más tetszős kis változással előterjeszthető, ha a győzelmes párt vezetői kezesül szolgáló programmal nem biztositják a jövőt. Szükséges volt ez azért is, mert a 48-as hajlamu szabadelvüek a parázsbul a sült gesztenyét nem akarták a conservativek számára kikaparni, viszont a conservativek nem kivántak vállaikon oly egyéneket a hatalomra emelni, kik kedves közösügyi szerződésöket csakis kiindulási pontnak tekintették. Mellőzhetlen pártbuktatásnál a kormány-kombináczió azért is, mert egy kérdés kedvező megoldása még az ország jóllétét nem biztositja, mert az emberek az egyénekhez is ragaszkodnak; ennélfogva tudni akarják, hogy az egyes ministerek elég garantiát nyujtanak-e országos és egyéni érdekeik biztositására; Tisza Kálmán kitünő egyéniség volt, ennélfogva a határozatlanok meg akartak győződni, hogy az uj 6 minister kifogja-e pótolni Tisza Kálmánt. A ministerium tehát ezen helyzetet kihasználva, az ingadozókat azzal ijesztette, hogy a leszavazás nem használ semmit, mert az ellenzéknek nincs programmja, nincsenek kormányképes jelöltjei, ennélfogva bukás után is

csak Tisza Kálmán a lehető minister s mert más nem lehető, a szavazás csak tüntetés és egy tüntetésért oktalanság Tisza Kálmán kegyeit elveszteni. Mindez nagyban hatott, sokan lehültek és bár kelletlenül, hivek maradtak.

Igen ügyesen védte a kormány a törvényjavaslat pénzügyi oldalát, ez volt a javaslat leggyengébb, legkárosabb része. A szabadkereskedelmi rendszert egész Európa elvetette, minden gyakorlati ember belátta az ipar szükségét és azt, hogy ipar Magyarországban védvám nélkül nem fejlődhet, a szabadkereskedelemrüli értekezletek tehát az egész közönséget hidegen hagyták; az önálló vámterület sem gyujtott, mert a gazdák tudták azt, hogy Austria a magtermények, nyers vas, bor, gyapju erős vevője, a nagyrész tehát Austriával nem kivánt szakitani és a vámterület méltányos közösségét hajlandó volt elfogadni, és pedig nem a politikai szövetség iránti rajongásbul, de mert terményeink biztos vevőjét nem akarták eltaszitani. A védvámokat az ellenzék magasra festette, a kormány azomban kétségbevonhatlan számokkal bebizonyitotta, hogy a legmagasabb vámemelés 4 százalék. A kormány azomban a védvámok által az osztrákoknak adott kiváltságért a magyar terményeknek semmi előnyt (recompensatiot), védelmet nem kötött ki, ez volt a törvényjavaslat Achilles-sarka; az ellenzék, a kormány szerencséjére, csakis általánosságban beszélt a recompensatiókrul, a kormány igen okosan mellőzte a recompensatiók sikos talaját, beismerte nagyjában az ország károsodását és a finánczi vámokra utalt; ha a kormányt e téren megtámadják, ha beha-

tólag felel, semmi hatalom sem menti meg a bukástul, mert az országnak a recompensatiók elmaradása által milliókra terjedő veszteségét semmivel sem lehetett védeni. A kormány ügyesen leolvasztotta az önálló vámterület révén kisértő milliókat is.

Általában ezen viták mindkét részrül a szebb országgyülési viták közé tartoznak, legügyesebben védekezett Trefort minister, ki ez alkalommal a kereskedelmi minister tárczáját is képviselte ; Trefort tisztán a közgazdászati és pénzügyi téren maradt, melyhez ezen javaslat kizárólag tartozott és mellőzte a fenyegetést, a politikai izgatást, melyek ily kérdésben általában feleslegesek. A törvényjavaslatot a többség részérül Baross Gábor védelmezte, a fiatal képviselő fontosabb kérdésben először lépett fel, feladatát ügyesen és mérséklettel teljesitette, a szerződésnek főleg anyagi részét védelmezte ügyesen és szorgalmasan összeszedett anyagokkal, beszéde végén azomban már a monarchia nyugalmának helyreállitását is hangoztatta, mi ide nem tartozott, mert az ugynevezett monarchia divatosan nevezett két része egymás ellen nem készült, ez tehát csakis a kormány által kiadott jelszó volt, minek hangoztatását a kormány köteles védője meg nem tagadhatta. Széll Kálmán, az elkényeztetett, felfuvalkodott nagy pipáju pénzügyminister sokszor kizárólag osztrák érdekbül beszélt, elakarta hitetni a nagyszerü ingerültséget, mely a tömegnél sem Magyarországban, sem Austriában nem létezett, munkára inti a nemzetet, melynek nagymérvü kifejtése lehetlenné vált, miután a magyar bank elvetése által Magyarország az olcsó és nagy hiteltül, a pénztőke szaporod-

hatásától elesett. Tisza Kálmán nem dicsérte a javaslatot, sőt gyengeségét is elismerte és azzal menti, hogy többet kivinni nem lehetett, mindkét beszédében főleg az ellenzék támadásai elemzésével foglalkozott, kimutatta az ellentéteket, melyekben javaslataik és beszédök szenvedett; helyenkint erősen támadott, méltánytalan volt azomban a régi számüzöttek megtámadása, mert ezek nagyrésze a kényuralomtul üldözve távozott a leigázott hazából, a külföldön is magyar maradt és Magyarország ügyéért mindent elkövetett, egyrésze boldog családot, tisztes vagyont hagyott el, ha meghódol, a a nagyrész kegyelmet nyert volna és a kegyelmet mindaddig visszautasitották, mig a hazatérés a kényuralom elösmeréséhez volt kötve. A vita, egyes jelentéktelen kifakadások kivételével, nem csapott tul a parlamenti illem korlátain; a kormány győzött, mert Tisza Kálmán pártját ügyesen vezette, az ellenzék bukott, mert nem egyesült, nem tudta mit akar és eszméit ügyetlenül védelmezte.